Στάθης Ασημάκης

Τοπωνύμια
-οβα, -οβο, -ιστα, -ιτσα

β' έκδοση: συμπληρωμένη

Διανέμεται δωρεάν

Αθήνα 2018

Στάθης Ασημάκης

Τοπωνύμια
-οβα, -οβο,
-ιστα, -ιτσα

β΄ έκδοση: συμπληρωμένη

Διανέμεται δωρεάν
Αθήνα 2018

Τίτλος: **Τοπωνύμια**
- οβα, - οβο,
- ιστα, -ιτσα

Συγγραφέας: **Στάθης Ασημάκης**

Επιμέλεια: **Στάθης Ασημάκης**

Επιμέλεια εξωφύλλου: **Δήμητρα Καρλή -**
Στάθης Ασημάκης

Εκτύπωση - Βιβλιοδεσία: ***"ΑΛΦΑΒΗΤΟ ΑΒΕΕ"*** **Γραφικές Τέχνες**, Βριλησσού 80 Αθήνα, 114 76, tel. 210 6466086, Πολύγωνο Αττικής.

Copyright 2015-2018 :
Στάθης Ασημάκης
Λητούς 7, 162 31 Βύρωνας
Τηλ.: 210 7645106
E-mail: stathisas@gmail.com

ISBN: 978-618-83594-0-6

Επιτρέπεται η αντιγραφή κειμένου του έργου, χωρίς την άδεια του συγγραφέα, με απλή αναφορά στην πηγή.

Αφιερώνεται
σε όσους έχουν τοπωνυμικά ενδιαφέροντα,
αναγνώστες και ερευνητές.

Περιεχόμενα

Προλογικό σημείωμα παρούσας έκδοσης **9**
Πρόλογος προηγούμενης έκδοσης **10**
Πρόλογος αρχικής έκδοσης **12**
Εισαγωγή **17**
Η τοπωνυμική κατάληξη -οβα, -οβο **48**
Τρία σημαντικά τοπωνύμια
Αράχοβα - Αράκλοβο - Άκοβα **63**
Ι) Αράχοβα **63**
ΙΙ) Αράκλοβο **73**
ΙΙΙ) Άκοβα **75**
Η τοπωνυμική κατάληξη -ιστα **76**
Η τοπωνυμική κατάληξη -ιτσα **80**
Πρόταση ερμηνείας
των τοπωνυμίων του ελληνικού χώρου
με κατάληξη -οβα, -οβο, -ιστα, -ιτσα **88**
Γενικά **88**
1. Περιοχή Ιωαννίνων - Θεσπρωτίας **89**
2. Περιοχή Άρτας **129**
3. Περιοχή Πρέβεζας **133**
4. Περιοχή Αιτωλίας και Ακαρνανίας **134**
5. Περιοχή Ιονίων Νήσων **145**
6. Περιοχή Ευρυτανίας **145**
7. Περιοχή Τρικάλων - Καρδίτσας **151**
8. Περιοχή Λάρισας **159**
9. Περιοχή Μαγνησίας **161**
10. Περιοχή Φθιώτιδας **161**
11. Περιοχή Εύβοιας **163**
12. Περιοχή Φωκίδας **164**
13. Περιοχή Βοιωτίας **168**
14. Περιοχή Αττικής **169**

15. Περιοχή Κορινθίας **169**
16. Περιοχή Αργολίδας **171**
17. Περιοχή Αχαΐας **173**
18. Περιοχή Ηλείας **181**
19. Περιοχή Αρκαδίας **183**
20. Περιοχή Τριφυλίας **188**
21. Περιοχή Μεσσηνίας **190**
22. Περιοχή Λακωνίας **196**
23. Περιοχή Κρήτης **201**
24. Περιοχή Κοζάνης - Γρεβενών **201**
25. Περιοχή Φλώρινας - Καστοριάς **218**
26. Περιοχή Πέλλας - Κιλκίς **230**
27. Περιοχή Θεσσαλονίκης-Βέροιας-Χαλκιδικής **238**
28. Περιοχή Σερρών - Νιγρίτας - Σιδηροκάστρου **248**
29. Περιοχή Καβάλας - Δράμας **260**
30. Περιοχή Ξάνθης - Κομοτηνής **269**
Συμπεράσματα **271**
Παράρτημα **275**
Μικροτοπωνυμικά Αράχοβας Παρνασσού **276**
Βιβλιογραφία **318**

Προλογικό σημείωμα παρούσας έκδοσης

Η θερμή ανταπόκριση των αναγνωστών στο βιβλίο: ***«Τοπωνύμια -οβα, -οβο, -ιστα, -ιτσα»*** αφενός, και η φύση της τοπωνυμικής έρευνας αφετέρου, ήταν οι βασικές αιτίες για να συνεχιστεί η ενασχόλησή μας με αυτού του είδους τα ζητήματα - πάντα ευαίσθητα - που, σε κάθε ευκαιρία, εκμεταλλεύονται διάφοροι, για να πλήξουν τους Νεοέλληνες και να τους παρουσιάσουν στα μάτια της παγκόσμιας κοινότητας ως φενάκη της Ιστορίας, σαν ένα αδειανό πουκάμισο που λέει και ο ποιητής.

Υπάρχει, όμως, ο Ελληνισμός˙ και αντιστέκεται˙ και θα προχωρά στο μέλλον, εφόσον οι Έλληνες δεν θα απεμπολούν τις παραδόσεις τους, εφόσον θα μαθαίνουν για τις ρίζες τους, θα διδάσκονται από την ιστορία τους, θα επιμένουν στην υπέροχη γλώσσα τους και στα πιστεύω τους, και θα αγωνίζονται αταλάντευτα, με τις αξίες που γέννησε αυτός ο τόπος, για την πραγμάτωση του ιστορικού τους πεπρωμένου.

***

Καρπός, λοιπόν, αυτής της προσπάθειας, που παρουσιάζεται με την παρούσα β΄ έκδοση, ήταν η εύρεση κι άλλων στοιχείων που τεκμηριώνουν καλύτερα τις απόψεις, οι οποίες είχαν ήδη εκφραστεί από το 2013, όταν για πρώτη φορά ασχοληθήκαμε με το τοπωνυμικό χαλί της πατρίδας μας, στο οποίο, δυστυχώς, επικάθεται πολλή διαστρέβλωση και φαλλμεράιες εμμονές, που έχουν οδηγήσει σε θέσφατα και προκαταλήψεις. Θέλω να πιστεύω ότι το παρόν θα φανεί χρήσιμο στους εν γένει φιλέρευνους και φιλομαθείς περί τα τοπωνυμικά ζητήματα, και, σε όσους νοιάζονται βαθιά για την πορεία αυτής της χώρας, σε χρόνους πονηρούς, δύσκολους και διαλυτικούς.

28/1/2018, Βύρωνας

Στάθης Ασημάκης

Πρόλογος προηγούμενης έκδοσης

Η μεγάλη ανταπόκριση των αναγνωστών στο αρχικό πόνημα: ***«Ερμηνευτικές προσεγγίσεις στα τοπωνύμια του ελληνικού χώρου με κατάληξη -οβα, -οβο»*** με ώθησε να ασχοληθώ ξανά με το σημαντικό αυτό ζήτημα.

Ειδικότερα, το παραπάνω βιβλίο, που εκδόθηκε στις αρχές του 2014, σε περιορισμένο αριθμό αντιτύπων και ουσιαστικώς διανεμήθηκε σε δημόσιες βιβλιοθήκες της Πρωτεύουσας και της Περιφέρειας, αναρτήθηκε στο διεθνή ιστότοπο **ISSUU** και στο site: ***«Ιστορικά του Παρνασσού»*** του πατριώτη και φίλου μου κ. **Λουκά Παπαλεξανδρή**.

Η επισκεψιμότητα στο εν λόγω βιβλίο είναι πράγματι αξιοσημείωτη. Ως εκ τούτου, αποφάσισα να διευρύνω τον κύκλο της έρευνάς μου, εντάσσοντας σ' αυτήν και τα τοπωνύμια με κατάληξη ***-ιστα*** και ***-ιτσα***. Αυτά είναι εξίσου σημαντικά και πολυάριθμα, μαζί δε με τα ***-οβα, -οβο***, θεωρούνται *«αὐθωρεί καὶ παραχρῆμα»* ως σλαβικά και συγκροτούν το θεωρούμενο *"σκληρό"* πυρήνα των σλαβικών τοπωνυμίων στη χώρα μας.

Με την ευκαιρία της παρούσας έκδοσης, επανεξέτασα την ύλη του αρχικού βιβλίου και έτσι μπόρεσα να διορθώσω ορισμένα λάθη και αβλεψίες, που είχαν παρεισφρύσει σ' αυτό.

***

Στο συμπληρωματικό κομμάτι της παρούσας έρευνας βοηθήθηκα από γνώστες της σλαβικής κουλτούρας, που έχουν τη ρωσική ως μητρική τους γλώσσα.

Συγκεκριμένα, για θέματα που αφορούν στην τοπωνυμική κατάληξη **-ιτσα (-ica / -itsa)** είχα την πολύτιμη βοήθεια της κας **Kamilla Yusupova**, Adjunct Lecturer of Russian Language

στο Τμήμα Σλαβικών Σπουδών της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, την οποία ιδιαιτέρως ευχαριστώ.

Γιά την ακριβή φωνητική απόδοση εκατοντάδων σλαβικών λέξεων, οι οποίες λήφθηκαν από το περίφημο έργο: ***"Lexicon Palaeoslovenic Graeco - Latinum"***, του σημαντικού σλαβιστή **Fr. Miklosich**, καθώς και για άλλες γλωσσικές διευκρινίσεις είχα την αμέριστη βοήθεια του αγαπητού συναδέλφου και φίλου κ. **Σέργιου Παπαγεωργίου**, Πολιτικού Μηχανικού, που γεννήθηκε, μεγάλωσε και σπούδασε στην πρώην Σοβιετική Ένωση, τον οποίο, επίσης, ευχαριστώ θερμά.

Ο ίδιος είχε την ευγενή καλοσύνη να διατρέξει όλη την παρούσα εργασία, όταν είχε πάρει την τελική της μορφή, και οι εύστοχες παρατηρήσεις του υπήρξαν για μένα πολύτιμες. Εξυπακούεται ότι για όλα όσα, τελικώς, αναφέρονται στο παρόν πόνημα την αποκλειστική ευθύνη φέρει ο συγγραφέας.

Επίσης, ευχαριστώ θερμά την κα **Δήμητρα Καρλή**, για την πολύτιμη βοήθειά της στη δημιουργία του πράγματι καλαίσθητου εξώφυλλου του παρόντος βιβλίου.

Τέλος, έχοντας επίγνωση ότι τέτοιου είδους έρευνες παρότι δεν εξαντλούν ποτέ το θέμα τους, εν τούτοις μπορούν να αποβούν χρήσιμες, αφού προσφέρουν νέες απόψεις και ιδέες στην τοπωνυμική αναζήτηση˙ προσφέρω με ιδιαίτερη χαρά την παρούσα εργασία στους φίλους αναγνώστες, που έχουν τοπωνυμικά ενδιαφέροντα και αντίστοιχους προβληματισμούς.

16/10/2015, Βύρωνας
Στάθης Ασημάκης

Πρόλογος αρχικής έκδοσης

Η **Τοπωνυμιολογία** είναι ένας πολύ ιδιαίτερος και σημαντικός επιστημονικός τομέας˙ παρότι δεν έχει την αίγλη άλλων επιστημών, όπως π.χ. η Ιστορία, η Αρχαιολογία, η Εθνολογία και η Λαογραφία, εντούτοις συνεργάζεται με αυτές καθώς και με τη Γλωσσολογία και την Τοπογραφία, για να μπορέσει να φέρει σε πέρας το έργο της.

Πολλές φορές, όμως, η Τοπωνυμιολογία, προκειμένου να λύσει τους *"γρίφους"'* της, παλεύει επίμονα και για πολύ καιρό. Εξ αυτού του λόγου εκπέμπει μια ιδιαίτερη γοητεία, που ελκύει πολλούς ερασιτέχνες ερευνητές για να δοκιμάσουν...*"την τύχη"* τους και, δυστυχώς, τις πιο πολλές φορές με αμφίβολα αποτελέσματα.

Όποιος ασχολείται με τοπωνυμικά ζητήματα καλό είναι να έχει πάντα υπόψη του το ολιγοσέλιδο μεν, αλλά πολύ σημαντικό βιβλίο: ***"Η Τοπωνυμιολογία και οι εφαρμογές της"***, του **Παύλου Γεννηματά**, έκδοση του Τεχνικού Επιμελητηρίου Ελλάδας (Τ.Ε.Ε.), Αθήνα 1984. Προσωπικά, το θεωρώ κάτι σαν *"ευαγγέλιο"* στον τομέα της Τοπωνυμιολογίας.

Στο εν λόγω βιβλίο, μεταξύ των άλλων, παρατίθενται δέκα (10) τοπωνυμικοί νόμοι, ή διαφορετικά θα έλεγα δέκα (10) τοπωνυμικές εντολές, που κάθε ερευνητής σε τέτοιου είδους θέματα πρέπει να ακολουθεί και να μην παραβαίνει, διαφορετικά οι όποιες ερμηνείες του θα πέσουν αργά ή γρήγορα στην... "*τοπωνυμική γέεννα*".

Συγκεκριμένα, οι νόμοι που διέπουν την τοπωνυμική έρευνα είναι οι ακόλουθοι:

1ος.*"Η ερμηνεία ενός συμβόλου, με έννοια σκοτεινή, που προέρχεται από τα βάθη των χρόνων, όπως είναι η λέξη που*

αντιπροσωπεύει το τοπωνύμιο, δηλαδή η φανέρωση της σημασίας και λειτουργικότητάς του, απαιτεί πρωταρχικά την επίσκεψη και θεώρηση του τοπίου, όπου γεννήθηκε και άνθισε το τοπωνύμιο."

2ος.*"Γνήσιο είναι το τοπωνύμιο, εφόσον είναι το όνομα, το οποίο δόθηκε από το λαό που πρώτος χρησιμοποίησε και πρώτος χαρακτήρισε τον τόπο, και ας μην είναι φανερή η σημασία του στους μεταγενέστερους."*

3ος.*"Η γνησιότητα και η ερμηνεία ενός τοπωνυμίου εξετάζεται κατά το χρόνο της ονοματοθεσίας και με τις τότε φυσιογραφικές, πολιτιστικές και οικονομικές συνθήκες."*

4ος.*"Η ερμηνεία ενός τοπωνυμίου γίνεται πάντοτε σύμφωνα με τους φθογγικούς κανόνες της γλώσσας του ονοματοθέτη, αλλά συγχρόνως σύμφωνα και με τις εκφραστικές συνήθειες αυτού, όπως αυτές φαίνονται στην ιστορική και λαϊκή παράδοση της περιοχής. "*

5ος.*"Ξένα τοπωνύμια σε μια χώρα είναι μόνο εκείνα που δημιούργησαν και έθεσαν ξένοι λαοί με τα δικά τους γλωσσικά στοιχεία."*

6ος. Αντίθετα στον προηγούμενο νόμο: *"Τοπωνύμια μιας χώρας με ξενικά γλωσσικά στοιχεία, αλλά τα οποία δημιούργησε και έθεσε ο λαός της Χώρας αυτής δεν είναι ξενικά."*

7ος.*"Τα τοπωνύμια μιας Χώρας σε μεγάλη πλειονότητα έχουν ομοιογένεια και ομοιομορφία."*

8ος.*"Εφαρμογή τοπωνυμίου σε μια θέση νοείται όχι μόνο ο γεωμετρικός (τοπογραφικός) προσδιορισμός αυτού στο έδαφος, αλλά και η σύνδεση και συναρμολόγηση αυτού προς τα στοιχεία με τα οποία δηλώνεται η αρμονική συνύπαρξη του τοπωνυμίου προς το περιβάλλον της θέσης του, τόσο στο χρόνο που εξετάζεται όσο και σε κάθε χρόνο, παρελθόντα και μεταγενέστερο."*

9ος.*"Το τοπωνύμιο αποτελεί μια ενότητα σύμφυτη με τον*

ονοματοθέτη του."

10ος.*"Το τοπωνύμιο, ως γεγονός, περιέχει τρία χωριστά στοιχεία: το σύμβολο (λέξη ή αντικείμενο [σταυρός, βράχος]), την έννοια του συμβόλου και τη σημασία του τοπωνυμίου, η οποία ως εξωγλωσσικό φαινόμενο σχηματίζεται από τοπικούς παράγοντες και μόνον."*

***

Προκειμένου λοιπόν να ερμηνεύσουμε κάποια τοπωνύμια, χωρίς να παραβούμε τους παραπάνω νόμους, θα πρέπει, αφού πρώτα τα κατανοήσουμε, να προχωρήσουμε σε αυτοψία τους, για τη μελέτη της γεωμορφίας - φυσιογραφίας των τοποθεσιών τους, αφήνοντας στο τέλος τη γλωσσική ερμηνεία τους, έχοντας όμως εξοπλισθεί από πριν με τις τοπικές ιστορίες και παραδόσεις των περιοχών, μέσα στις οποίες τα υπόψη τοπωνύμια άνθισαν και διασώθηκαν.

Στην παρούσα μελέτη που αφορά μια μόνο κατηγορία τοπωνυμίων, όπως και ο σχετικός τίτλος αναφέρει, αρχικά έγινε προσπάθεια να κατανοηθούν αυτά, στη συνέχεια δε πραγματοποιήθηκε αυτοψία των τοποθεσιών τους, όχι μέσω δια ζώσης επίσκεψης, αλλά μέσω του σύγχρονου διαδικτυακού εργαλείου, που λέγεται ***"Google Earth"***.

Πράγματι, μέσω του εν λόγω προγράμματος κάποιος μπορεί να κάνει τηλεπισκόπηση από το γραφείο του σε οποιαδήποτε γεωγραφική περιοχή της γης επιθυμεί, και έτσι να δει τη γεωμορφία της, τη βλάστησή της, τους οικισμούς της, τα χαρακτηριστικά της εν γένει με πολύ μεγάλη ακρίβεια και κάθε άνεση.

Τέλος, λήφθηκε υπόψη η ιστορία που κατά κάποιο τρόπο συνδέει πολλά από αυτά τα τοπωνύμια, ανατρέχοντας στο πολύτιμο έργο του **Αστέριου Ι. Κουκούδη**: ***"Μελέτες για τους Βλάχους"***, Εκδόσεις Ζήτρος, Θεσσαλονίκη 2000, το οποίο τιμήθηκε με βραβείο Ακαδημίας Αθηνών.

Ειδικότερα, ανέτρεξα στον τόμο: ***“Οι Μητροπόλεις και η Διασπορά των Βλάχων”***. Από τον εν λόγω τόμο έχουν αντληθεί τα περισσότερα στοιχεία που αναφέρονται στο επόμενο κεφάλαιο (Εισαγωγή) της παρούσας εργασίας και ως εκ τούτου ιδιαίτερα ευχαριστώ τον αξιότιμο αυτό συγγραφέα.

Βεβαίως, δεν κατέστη δυνατή η συγκέντρωση και αξιολόγηση χρήσιμων τοπικών ιστοριών και παραδόσεων κάθε ενδιαφερόμενου τόπου, πράγμα που θα βοηθούσε στο να διευκρινιστούν ακόμα καλύτερα τα θέματα, για τα οποία δημιουργούνται κάποιες αμφιβολίες.

Μια τέτοια προσπάθεια απαιτούσε μεγάλο αριθμό επισκέψεων σε όλο σχεδόν τον ελλαδικό χώρο από τη Λακωνία - Μεσσηνία μέχρι την Ήπειρο, Ανατολική Μακεδονία και Θράκη, πράγμα ακατόρθωτο για μένα.

Έρευνα, όμως, σημαίνει, πρώτα απ’ όλα, να μην επαναπαύεσαι σε απαντήσεις που έχουν δοθεί μέχρι τώρα από άλλους. Είναι, δηλαδή, μια διαρκής αναζήτηση, γιατί η στρέβλωση της αλήθειας για ένα πράγμα, ζήτημα ή συμβάν με το πέρασμα του χρόνου μπορεί να γίνει τόσο μεγάλη, ώστε να μην έχει καμία σχέση το υποτιθέμενο ως αληθές με αυτό που όντως κάποτε υπήρξε ή συνέβη.

Εκτός από τη λήθη, που γενικώς αμβλύνει και ισοπεδώνει τα πράγματα, καιροφυλακτεί και η σκοπιμότητα, για να δώσει τη δική της υπερβάλλουσα διάθλαση, δεδομένου ότι υπάρχει πάντα η κακοβουλία πολλών ξένων και όχι μόνον, αναφορικά με τα ξενόγλωσσα ή άλλα τοπωνύμια του ελληνικού χώρου που είναι απλώς *''κακόηχα''*, οι οποίοι καραδοκούν να ρίξουν τα ανθελληνικά τους βέλη.

Έχω, βεβαίως, επίγνωση αναφορικά με τις παγίδες και τους *“αντικατοπτρισμούς”* που κρύβει μια τέτοιου είδους έρευνα, διότι, πράγματι, πολλές φορές, ενώ νομίζεις ότι πλησίασες την πολυπόθητη *''ερμηνευτική όαση'',* βρίσκεσαι,

εξουθενωμένος, μακριά σε *''υψηλούς ερμηνευτικούς αμμόλοφους''*.

Προχώρησα, όμως, στην παρούσα πρόταση πιστεύοντας ότι αυτή μπορεί να συνεισφέρει κάποιο χρήσιμο υλικό σε άλλους πιο έμπειρους περί τα τοπωνυμικά. Αυτοί, αφού εντοπίσουν τα τυχόν λάθη και τα διορθώσουν ή τις τυχόν ελλείψεις και τις συμπληρώσουν, και εφόσον αποδεχτούν κάποια ορθά συμπεράσματα, θα δομήσουν εν τέλει πιο στέρεα την ερμηνεία των υπόψη τοπωνυμίων, τα οποία αποτελούν έτσι και αλλιώς μια πάρα πολύ ενδιαφέρουσα και σημαντική κατηγορία μέσα στο βαλκανικό τοπωνυμικό σύμπαν.

Εν πάση περιπτώσει, η παρούσα εργασία δεν φιλοδοξεί να δρέψει επιστημονικές δάφνες ούτε προσφέρει μια οριστική και βέβαιη ερμηνεία των τοπωνυμίων με τα οποία καταπιάνεται, πράγμα που απαιτεί άλλωστε συλλογική προσπάθεια. Αυτό που κομίζει, όμως, είναι μια πρόσθετη θεώρηση των τοπωνυμίων με κατάληξη **-οβα**, **-οβο**, τα οποία μέχρι τώρα έχουν καταλογιστεί συλλήβδην και αβασάνιστα ως σλαβικά και έχουν φέρει στρεβλώσεις στην τοπωνυμική έρευνα του ελληνικού χώρου.

Κλείνοντας, θέλω να ευχαριστήσω θερμά τον κ. **Χαράλαμπο Ν. Παπαλουκά**, εκλεκτό Βοιωτό συγγραφέα, για την πρόθυμη και αφιλοκερδή βοήθειά του στη σελιδοποίηση του παρόντος, και βεβαίως τον αγαπητό φίλο **Νίκο Τασιόπουλο**, Πρόεδρο του Συνδέσμου Συγγραφέων - Λογοτεχνών Βοιωτίας, ακούραστο ερευνητή - συγγραφέα σε θέματα βοιωτικά και όχι μόνο, που αφενός με ενθάρρυνε να προχωρήσω στην παρούσα έκδοση, αφετέρου δε με σύστησε στον κ. **Χαράλαμπο Παπαλουκά**.

23/11/2013, Βύρωνας
Στάθης Ασημάκης

Εισαγωγή

Στο πληθυσμιακό πολυώνυμο του ελληνικού χώρου για την περίοδο που ξεκινάει τον όγδοο (8°) αιώνα, ο οποίος σηματοδοτεί, ουσιαστικά, τις σλαβικές εποικίσεις μέχρι την Πελοπόννησο και φτάνει έως το 1923, με την ανταλλαγή πληθυσμών μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, υπάρχουν οι εξής πρόσθετοι όροι με τη χρονική σειρά που εμφανίστηκαν:

- ο βλάχικος,
- ο σλαβο-βουλγαρικός,
- ο αρβανίτικος,
- ο τουρκικός και τέλος
- ο ιωνικός-θρακικός-ποντιακός.

Αυτά τα πληθυσμιακά μονώνυμα έχουν σίγουρα διαφορετικούς συντελεστές, διαφορετικές μεταβλητές και διαφορετικούς εκθέτες.

Εάν κάποιος είχε τη δυνατότητα να εκτιμήσει σε ικανοποιητικό βαθμό τους παραπάνω όρους και παράγοντες, θα μπορούσε επίσης να κατανοήσει και το βαθμό φυλετικής κράσης του λαού μας. Αυτό, βεβαίως, είναι ακατόρθωτο, και επομένως θα πρέπει να γίνονται προσπάθειες τουλάχιστον τέτοιες, ώστε οι όποιες προσεγγίσεις στα ευαίσθητα αυτά ζητήματα να είναι σε σωστή κατεύθυνση, για να μη δημιουργούνται λαθεμένες εντυπώσεις και εξάγονται αυθαίρετα συμπεράσματα˙ ειδικότερα μάλιστα όσον αφορά τις σλαβικές διειδύσεις και εποικίσεις στον ελληνικό χώρο κατά τους σκοτεινούς μέσους χρόνους, για τις οποίες έχουν κατά καιρούς γραφεί πολλές υπερβολές, χωρίς καμμία αυστηρή τεκμηρίωση, όπως απαιτεί η σύγχρονη ιστοριογραφία αλλά και η ανθρωπολογία.

Και επειδή το παρόν πόνημα ασχολείται αποκλειστικά με τοπωνυμικά θέματα, θα εστιάσουμε σε ορισμένα μόνο

σημεία, για να επισημάνουμε, έστω και ακροθιγώς, κάποιες από τις υπερβολές που λέγονται και γράφονται από ορισμένους που ασχολούνται περί τα σλαβικά. Ειδικότερα:

1. Ορισμένοι ισχυρίζονται ότι επειδή στη Ζ΄ Οικουμενική Σύνοδο της Νικαίας, που συγκάλεσε η αυτοκράτειρα Ειρήνη το 787μ. Χ., ολόκληρος ο χερσαίος ελλαδικός χώρος, δηλαδή χωρίς να ληφθούν υπόψη τα Ιόνια νησιά, η Εύβοια και τα νησιά του Αιγαίου καθώς επίσης η Θεσσαλονίκη και η Καβάλα, εκπροσωπήθηκε από 4 επισκόπους όλους κι όλους, σε αντίθεση με την Κρήτη και τη Σικελία που έστειλαν αντίστοιχα 11 και 9 επισκόπους, αυτό, κατά τη γνώμη τους, δείχνει ότι ο χερσαίος ελληνικός χώρος είχε καταληφθεί πλήρως από τους Σλάβους.

Δεν λαμβάνουν, όμως, υπόψη το γεγονός ότι η εν λόγω περιοχή, που ήταν μάλιστα και η πλέον απομωνομένη, δεν είχε ακόμα καλά - καλά εκχριστιανιστεί εκείνη την εποχή, πέρα, βεβαίως, και από τις δύσκολες και επικίνδυνες συνθήκες μετακίνησης που επικρατούσαν τότε στα μέρη αυτά. Συγκεκριμένα και ενδεικτικά:

α)Η περιοχή της Μάνης ακολουθούσε την αρχαία θρησκεία μέχρι και την εποχή του αυτοκράτορα Βασιλείου Α΄ (δεύτερο μισό 9^{ου} αιώνα). Στο *«Περί θεμάτων»* του Κωνσταντίνου Πορφυρογένητου σημειώνεται: *«Ἰστέον ὅτι οἱ τοῦ κάστρου Μαΐνης οἰκήτορες οὐκ εἰσίν ἀπό τῆς γενεᾶς τῶν προρρηθέντων Σκλάβων, ἀλλά ἐκ τῶν παλαιοτέρων Ρωμαίων, οἵ καὶ μέχρι τοῦ νῦν παρά τῶν ἐντοπίων Ἕλληνες προσαγορεύονται διά τὸ ἐν τοῖς προπαλαιοῖς χρόνοις εἰδωλολάτρας εἶναι καὶ προσκυνητάς τῶν εἰδώλων κατά τοὺς παλαιούς Ἕλληνας, οἵτινες ἐπί τῆς βασιλείας τοῦ ἀοιδίμου Βασιλείου βαπτισθέντες Χριστιανοί γεγόνασιν».*

β)Από τὴν έκθεση: *«Μελέτη σεισμικής επικινδυνότητας τοῦ Μαλιακοῦ κόλπου»* του καθηγητή Κ. Χ. Μακρόπουλου

μαθαίνουμε ότι από αναφορές του Προκόπιου, Ευάγριου κι άλλων βυζαντινών συγγραφέων το 551 ή το 552 μ.Χ. συνέβησαν μεγάλοι σεισμοί στη Βοιωτία, την Αχαΐα, τον Κρισσαίο πεδίο(Φωκίδα) και τη Φθιώτιδα. Από το σεισμό δε που συνέβη στη Βοιωτία, την εποχή εκείνη και μάλιστα περίοδο χειμώνα κατά τη διάρκεια μιας Διονυσιακής γιορτής[1], η οποία γινόταν κάθε δύο χρόνια στον Παρνασσό, χάθηκαν πολλοί σε χάσμα που άνοιξε ξαφνικά από το σεισμό αυτό.

Από τις παραπάνω ενδεικτικές αναφορές για τα θρησκευτικα έθιμα στη Μάνη και στον Παρνασσό μπορούμε εύλογα να εικάσουμε ότι και άλλες περιοχές του ελλαδικού χώρου, την εποχή εκείνη, κρατούσαν ακόμα την αρχαία θρησκεία τους. Επομένως, μπορεί να κατανοηθεί ευκολότερα η περιορισμένη συμμετοχή επισκόπων της Χέρσου Ελλάδας στην υπόψη σύνοδο και άρα δεν πρέπει να συμπεραίνεται υποχρεωτικά η εξαφάνιση του ελληνικού στοιχείου, λόγω της καθόδου των Σλάβων.

2. Κάποιοι άλλοι μελετητές θεωρούν ότι, με την έναρξη της βασιλείας του αυτοκράτορα Ηρακλείου, οπότε και άρχισε ο εποικισμός της Βαλκανικής χερσονήσου, η αυτοκρατορία έχασε τον έλεγχο πρώτα του δυτικού μέρους της ελλαδικής χερσονήσου και στη συνέχεια έχασε τον έλεγχο και του μεγαλύτερου μέρους της, με την εξαίρεση της Θεσσαλονίκης, της Αττικής και της ανατολικής ακτής της

---

[1] Πράγματι, στους αρχαίους χρόνους, κάθε δυο έτη, το μήνα Ποσειδεώνα (αρχές Δεκέμβρη - αρχές Γενάρη) στο Κωρύκιον Άντρον στον Παρνασσό (κοντά στο σημερινό Λιβάδι Αράχοβας) γίνονταν τελετές προς τιμή του θεού Διονύσου, στις οποίες συμμετείχαν γυναίκες και από την Αθήνα, οι λεγόμενες *Θυιάδες*, οι οποίες μέσα από οργιαστικούς τελετουργικούς χορούς έφταναν σε έκσταση, όπως και οι Μαινάδες, και πολλές από αυτές χάνονταν μέσα στα παγωμένα φαράγγια του Παρνασσού.

Πελοποννήσου. Και μάλιστα σε αυτό κατά τη γνώμη τους συνηγορεί το γεγονός ότι η επιφανειακή πυκνότητα των σλαβικών τοπωνυμίων είναι σχεδόν διπλάσια στο δυτικό μέρος απ' ότι στο ανατολικό. Εδώ, όμως, θα πρέπει να έχουμε υπόψη ότι τα ξενόγλωσσα τοπωνύμια τῆς Δυτικής Ελλάδας (Ηπείρου, Δυτικής Στερεάς και Δυτικής Πελοποννήσσου) δεν είναι όλα σλαβικά, διότι, όπως θα δούμε στη συνέχεια, σε πολύ μεγάλο ποσοστό τους έχουν λατινική(βλάχικη) προέλευση.

3. Είναι σημαντικό να εξεταστεί κάποτε από τους ειδικούς ιστορικούς η εγκυρότητα των μεσαιωνικών πηγών και αναφορών που σχετίζονται με τις σλαβικές διεισδύσεις στον ελληνικό χώρο, γιατί οι περισσότερες από αυτές είναι γενικόλογες, γεμάτες υπερβολές, χωρίς καμία τεκμηρίωση, με στοιχεία και αριθμούς που φαίνονται με την πρώτη ματιά υπερβολικά έως και εξωπραγματικά, γραμμένες πολλές φορές από ανώνυμους ή από εκκλησιαστικούς συγγραφείς με σκοπό μάλλον τον εντυπωσιασμό, προκειμένου να ενεργοποιηθούν ίσως τα αντανακλαστικά της βυζαντινής διοίκησης απέναντι στους κινδύνους που διέτρεχε τότε η αυτοκρατορία από τους γείτονές της.

Θα αναφέρουμε λοιπόν τα παρακάτω αντιπροσωπευτικά παραδείγματα:

α)Ο (Άγιος) Ισίδωρος της Σεβίλλης γράφοντας γύρω στο 630 μ.Χ. μας πληροφορεί ότι στα πρώτα χρόνια της βασιλείας του Ηράκλειου *«…Sclavi Graeciam Romanis tulerunt…»*, δηλαδή, *«οι Σλάβοι πήραν την Ελλάδα από τους Ρωμαίους».* Ὁεν λόγω συγγραφέας γεννήθηκε μεταξύ των ετών 565 - 570 μ.Χ. στην Καρθαγένη της Ισπανίας, έζησε και πέθανε στη Σεβίλλη το 636 μ.Χ. Ίδρυσε και οργάνωσε πολλά μοναστήρια και έχτισε θεολογική σχολή για την μόρφωση των κληρικών, στην οποία συχνά δίδασκε και ο ίδιος. Καμία πτυχή της γνώσης δεν του ήταν αδιάφορη ή ξένη, γι' αυτό

και δίδαξε και έγραψε κείμενα όλων των τότε γνωστών επιστημών. Στη συγκεκριμένη όμως περίπτωση, πώς ο άγιος αυτός συγγραφέας, γέροντας πια και ευρισκόμενος πάντα στην Ισπανία είχε ακριβή εικόνα για τις σλαβικές διεισδύσεις στην Βυζαντινή αυτοκρατορία, ώστε να γράφει με τόσο απόλυτο τρόπο;

β)Ο ανώνυμος Θεσσαλονικέας συγγραφέας των *«Θαυμάτων του Αγίου Δημητρίου»*, γράφοντας περί το 680 μ.Χ. περιγράφει τη Θεσσαλονίκη σαν *«Ρωμαϊκή νησίδα σε σλαβική θάλασσα».*

Τα *«Θαύματα»* είναι στην πραγματικότητα 2 βιβλία γραμμένα από δύο διαφορετικούς ανώνυμους συγγραφείς. Η πρώτη σειρά θαυμάτων περιγράφει την Αβαροσλαβική πολιορκία της πόλης το 586 μ.Χ.(δηλαδή γεγονότα που έλαβαν χώρα 100 περίπου χρόνια πριν από αυτόν), ενώ η δεύτερη σειρά θαυμάτων περιγράφει τη μεγάλη σλαβική πολιορκία της πόλης το 677 μ.Χ., δηλαδή σύγχρονά του γεγονότα, στα οποία, λογικά, θα ήταν και αυτόπτης μάρτυς. Η φράση, όμως, *«Ρωμαϊκή νησίδα σε σλαβική θάλασσα»* μοιάζει να είναι περισσότερο φράση λογοτέχνη ή συναξαριστή παρά φράση ιστορικού. Ίσως περιγράφοντας έτσι, λογοτεχνικά, μόνο την πολιορκία της Θεσσαλονίκης, και μη υποννοώντας δηλαδή σλαβική εποίκηση, σκόπευε με αυτόν τρόπο να ευαισθητοποιήσει την πρωτεύουσα της Αυτοκρατορίας για να αναλάβει σύντονα μέτρα, ώστε να μη χαθεί η συμπρωτεύουσα και πέσει σε χέρια αλλοφύλων.

γ)Ο **Θεοφάνης Ομολογητής** (760 - 818 μ.Χ.) Βυζαντινός μοναχός (ηγούμενος) και χρονογράφος, υπέρμαχος της εικονολατρίας γράφει στη *«Χρονογραφία»* του, για το έτος 784 μ.Χ., *«Τούτῳ τῷ ἔτει εἰρηνεύσασα Εἰρήνη μετὰ τῶν Ἀράβων καὶ ἄδειαν εὑροῦσα ἀποστέλλει Σταυράκιον τὸν πατρίκιον καὶ λογοθέτην τοῦ ὀξέος δρόμου μετὰ δυνάμεως πολλῆς κατὰ τῶν Σκλαυινῶν ἐθνῶν. Καὶ*

κατελθὼν ἐπὶ Θεσσαλονίκη καὶ Ἑλλάδα ὑπέταξε πάντας καὶ ὑποφόρους ἐποίησε τῇ βασιλείᾳ. Εἰσῆλθε δὲ καὶ ἐν Πελοποννήσῳ καὶ πολλὴν αἰχμαλωσίαν καὶ λάφυρα ἤγαγε τῇ τῶν Ῥωμαίων βασιλείᾳ».

Αν σκεφτούμε, όμως, ότι η αυτοκράτειρα Ειρήνη είχε υπογράψει ειρήνη με τους Άραβες με ταπεινωτικούς όρους και ο πατρίκιος Σταυράκιος (που ήταν ευνούχος σύμβουλός της) δεν ήταν ό,τι καλύτερο για να ηγηθεί στρατιωτικής εκστρατείας, δεδομένου ότι η άνοδός του στο αξίωμα του *«λογοθέτη του δρόμου»,* είχε προκαλέσει μεγάλες αντιδράσεις στο στρατό, με πρώτη συνέπεια την αυτομολία του στρατηγού των Βουκελλαρίων Τατζάτη προς στους Άραβες˙ συμπεραίνουμε ότι η υποταγή των Σλάβων της Ελληνικής χερσονήσου ήταν μάλλον μια πολύ σύντομη και εύκολη υπόθεση, πράγμα που δείχνει στην ουσία μικρή κλίμακα σλαβικής διείσδυσης στον κυρίως ελληνικό χώρο μέχρι την εποχή εκείνη κατά την οποία, εξάλλου, είχαν οριστικοποιηθεί κατά το μάλλον ή ήττον οι σλαβικές διεισδύσεις στην Ελλάδα.

Οι υπερβολές του Θεοφάνη μπορούν να ανιχνευθούν και στις αναφορές του σχετικά με τις εγκαταστάσεις Σλάβων στη Βιθυνία της Μικράς Ασίας από τη βυζαντινή διοίκηση σε δυο από τις τρεις περιπτώσεις που καταγράφει. Συγκεκριμένα αναφέρει ότι :

i)Το 688 μ.Χ. ο αυτοκράτορας Ιουστινιανός Β΄ *«ο Ρινότμητος»* εκστράτευσε εναντίον των Σκλαβηνιών στα ανατολικά της Θεσσαλονίκης και μετέφερε έναν μεγάλο αριθμό Σλάβων στη Βιθυνία. Από αυτούς δημιουργήθηκε ένα σώμα 30.000 στρατιωτών, οι 20.000 από τους οποίους αυτομόλησαν προς τους Άραβες. Εξοργισμένος τότε ο *«Ρινότμητος»* κατέσφαξε τους άλλους 10.000.

Συριακές πηγές, όμως, δίνουν τον αριθμό 7.000 για τους Σλάβους που αυτομόλησαν στους Άραβες. Επομένως, το

σώμα των Σλάβων φοιδεράτων (foederati) του *«Ρινότμητου»* πρέπει να ήταν πολύ μικρότερο.

ii) Το 762 μ. Χ. επί αυτοκράτορος Κωνσταντίνου Ε΄, του επονομαζόμενου *«Κοπρώνυμου»,* ένας μεγάλος αριθμός Σλάβων από τα εδάφη που ανήκαν στο βουλγαρικό κράτος αυτομόλησαν προς το Βυζάντιο και κατέληξαν στην περιοχή του ποταμού Αρτάνα στη Β. Δ. Μικρά Ασία (Βιθυνία). Ειδικότερα σημειώνει: *«Σκλαβηνῶν γένη τῆς ἑαυτῶν μεταναστάσαντα γῆς φυγάδες διαπερῶσι τὸν Εὔξεινον συνετέλει δὲ αὐτῶν τὸ πλῆθος ἄχρι καὶ εἰς ἀριθμόν ὀκτώ καὶ διακοσίας χιλιάδας καὶ πρὸς τὸν ποταμόν ὅς Ἀρτάνας καλεῖται».*

Σίγουρα ο αριθμός 208.000 δεν είναι απλά υπερβολικός, αλλά εξωπραγματικός, αν σκεφτεί κανείς ότι στα χρόνια τῆς βασιλείας του Κωνσταντίνου Ε΄ (741 - 775) ο πληθυσμός της Βασιλεύουσας δεν ξεπερνούσε τις 350 με 400 χιλιάδες κατοίκους. Επομένως, θα ήταν εντελώς άστοχο και παράλογο η βυζαντινή διοίκηση να επιτρέψει εγκατάσταση στην απέναντι ακτή από την πρωτεύουσα της αυτοκρατορίας, στη Βιθυνία, μιας τόσο μεγάλης πληθυσμιακής ομάδας, εν δυνάμει εχθρικής.

δ)Κάποιος πάλι **ανώνυμος σχολιαστής του Στράβωνα** έγραψε κατά το πρώτο μισό του 10^{ου} αιώνα (900 - 950μ.Χ.), έχοντας φαίνεται υπόψη του ως πηγή τα αναφερόμενα σχετικά με τους Σλάβους στο έργο: *«Περί Θεμάτων»* του **Κωνσταντίνου Πορφυρογέννητου**, τα εξής: *«Καὶ νῦν δὲ πᾶσαν Ἤπειρον καὶ Ἑλλάδα σχεδὸν καὶ Πελοπόννησον καὶ Μακεδονίαν Σκύθαι Σκλάβοι νέμονται».*

Αν, όντως, έτσι είχαν τα πράγματα στην εποχή του, θα έπρεπε, πενήντα περίπου χρόνια αργότερα, ο Βασίλειος ο Βουλγαροκτόνος, που δεν είχε αφήσει γωνιά στη Βαλκανική και στην Ασία, χωρίς να πολεμήσει εναντίον των εχθρών της αυτοκρατορίας, να είχε εκστρατεύσει και στην Ήπειρο και

στην Πελοπόννησο εναντίον των εκεί Σλάβων, αλλά τέτοιες επιχειρήσεις δεν αναφέρονται πουθενά. Αντίθετα, αναφέρεται η επίσκεψή του στην Αθήνα, για να γιορτάσει το θρίαμβό του για τις νίκες του απέναντι σε Σέρβους και Βουλγάρους στη Βαλκανική, και το προσκύνημά του στην *«Παναγία την Αθηνιώτισσα»* στον Παρθενώνα.

Επίσης, πόσο άραγε σημαντική και κρίσιμη μπορεί να θεωρηθεί η αναφορά τού ίδιου ανώνυμου σχολιαστή για το *Αχαϊκό Ρήγιο* και τη *Χαλκίδα* απέναντι της Πάτρας που στα χρόνια του οι Σλάβοι αποκαλούσαν αντίστοιχα **Βελβίσκο** και ***Βαράσοβα*** (*«Περὶ Πατρῶν τῆς Πελοποννήσου πόλεως περὶ τὸ Ἀχαϊκὸν Ῥήγιον, ὁ νῦν Βελβίσκον Σκλαβινοί καλοῦσιν…. Χαλκίδα δὲ τὴν ἀρτίως Βαράσαβαν, ὕφ' ἥν καὶ πολίχνιόν ἔστιν Ἀντίπατραι καλούμενον, καθότι καὶ τὰς Πάτρας ἔχει ἀπεναντίον»*);

Είχε μάλιστα την *«αφέλεια»* να τονίσει το γεγονός ότι στη Δυτική Πελοπόννησο δεν διασώζονταν στα χρόνια του τα αρχαία ονόματα των *Πισσατών, Καυκώνων* και *Πυλίων* (*«Νῦν δὲ οὐδὲ ὄνομά ἐστι Πισσατῶν καὶ Καυκώνων καὶ Πυλίων· ἅπαντα γὰρ ταῦτα Σκύθαι νέμονται.»*), ενώ είχαν περάσει περισσότερα από 1.000 χρόνια από την υποταγή της Ελλάδας στους Ρωμαίους.

ε)Στο έργο *«Περί Θεμάτων»* του **Κωνσταντίνου Πορφυρογέννητου** (905 - 959 μ.Χ.) αναφέρεται για την Πελοπόννησο: *«Ἐσθλαβώθη δὲ πᾶσα ἡ χώρα καὶ γέγονε βάρβαρος, ὅτε ὁ λοιμικὸς θάνατος πᾶσαν ἐβόσκετο τὴν οἰκουμένην, ὁπηνίκα Κωνσταντῖνος ὁ τῆς κοπρίας ἐπώνυμος σκῆπτρα τῆς τῶν Ῥωμαίων διεῖπεν ἀρχῆς»*.

Γι' αυτή την γενικόλογη αναφορά ισχύουν όσα σημειώσαμε στην πρώτη παράγραφο του παραπάνω (δ) εδαφίου. Επιπλέον αξίζει να τονισθεί ότι το *«Περί Θεμάτων»* έργο δεν γράφτηκε από τον ίδιο τον Κωνταντίνο Πορφυρογέννητο, αλλά από κάποιον ἤ κάποιους ανώνυμους

λόγιους που εργάστηκαν κατ’ εντολή του αυτοκράτορα, όπως, εξάλλου, συνέβη και με άλλα έργα του ιδίου.

Το μόνο σίγουρο έργο που συνέγραψε ο ίδιος ο αυτοκράτορας ήταν: *«Ο Βίος Βασιλείου».* Πρόκειται, πράγματι, για μια υποδειγματική βιογραφία του παππού του, Βασιλείου Α΄, αρχηγέτη της Μακεδονικής δυναστείας.

Αρκετοί σλαβολόγοι, για δώσουν μια πιο έντονη και *«γαργαλιστική»* σλαβική πινελιά στις απόψεις τους, επικαλούνται μια αναφορά του ίδιου παραπάνω έργου, η οποία σχετίζεται με την περίπτωση του μάγιστρου Νικήτα Ρεντάκιου του Ελλαδικού, στα πρώιμα βυζαντινά χρόνια, για τον οποίο ο πατριάρχης Ευφήμιος είχε χρησιμοποιήσει, για τους δικούς του φαίνεται λόγους, την έκφραση: *«γαρασδοειδής ὄψις ἐσθλαβωμένη» = «πονηρό σλαβόμουτρο»* με σκωπτική βεβαίως σημασία. Ξεχνούν όμως ότι αξιώματα στην Ανατολικη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία την εποχή εκείνη είχαν λάβει και πολλοί άλλοι που δεν ήταν Λατίνοι(Ρωμαίοι) και Έλληνες, αλλά Αρμένιοι, Σύριοι κλπ.

Οι υπερβολές που επισημάνθησαν παραπάνω μπορούν να τεκμηριωθούν καλύτερα, ειδικά για την Πελοπόννησο, και από σύγχρονες επιστημονικές γενετικές μελέτες που πρόσφατα ήρθαν στο φως.

Συγκεκριμένα, σύμφωνα με μια νέα επιστημονική γενετική έρευνα, το ποσοστό της σλαβικής καταγωγής των σύγχρονων Πελοποννήσιων κυμαίνεται από **0,2%** έως **14,4%.** Η μελέτη καταρρίπτει με γενετικά δεδομένα τη θεωρία του 1830 του Γερμανού Γιάκομπ Φίλιπ Φαλλμεράιερ ότι, μετά από τις σλαβικές επιδρομές κατά τον Μεσαίωνα, ο ντόπιος ελληνικός πληθυσμός ουσιαστικά εξαφανίσθηκε και αντικαταστάθηκε τον 6^{ο} αιώνα μ.Χ. σχεδόν πλήρως από σλαβικές φυλές, οι οποίες τελικά εξελληνίσθηκαν υπό την επιρροή και της Ορθόδοξης εκκλησίας.

Οι ερευνητές, με επικεφαλής τον καθηγητή γενετικής

Γιώργο Σταματογιαννόπουλο του Πανεπιστημίου της Ουάσιγκτον στο Σιάτλ, που έκαναν τη σχετική δημοσίευση στο ευρωπαϊκό περιοδικό ανθρώπινης γενετικής: *"European Journal of Human Genetics"*, ανέλυσαν δείγματα DNA από 241 ανθρώπους από όλη την Πελοπόννησο, οι περισσότεροι ηλικίας 70 έως 90 ετών (ο γηραιότερος 107 ετών), των οποίων οι παππούδες τους είχαν γεννηθεί μεταξύ 1860-1880.

Σύμφωνα με την ανάλυση του γενετικού υλικού, υπάρχει σαφής διάκριση ανάμεσα στους πελοποννησιακούς και στους σημερινούς σλαβικούς πληθυσμούς, με ένα μικρό μόνο βαθμό εισροής γονιδίων από τους δεύτερους στους πρώτους. Αντίθετα, οι Πελοποννήσιοι φαίνεται πως έχουν σημαντικά μεγαλύτερη κοινή γενετική κληρονομιά με τους Γάλλους (39 έως 42%), τους Ισπανούς (53% έως 62%) και τους Ιταλούς (85% έως 96%), από ό,τι με τους Σλάβους (λιγότερο από 15%). Συνεπώς, σύμφωνα με τους ερευνητές, *«οι Πελοποννήσιοι είναι γενετικά πολύ πιο διαφορετικοί από τους σλάβικούς πληθυσμούς και πολύ πιο όμοιοι με τους πληθυσμούς της Νότιας Ευρώπης»*.

Οι ερευνητές επισημαίνουν ότι οι πρώτοι *«μετανάστες»* στην Πελοπόννησο έφθασαν από την Ανατολία περίπου το 9.000 π.Χ. Ακολούθησαν δύο βασικά μεταναστευτικά ρεύματα καθοριστικά για τον πολιτισμό, των Μυκηναίων και αργότερα των Ελλήνων Δωριέων. Οι επόμενες εισροές πληθυσμών πολύ αργότερα ήσαν σλαβικές. Υπήρξε μεν σλαβική μετανάστευση στην Πελοπόννησο, αλλά οι αριθμοί των Σλάβων μεταναστών ήσαν μικροί σε σχέση με των γηγενών, για να αφήσουν κάποιο καθοριστικό γενετικό αποτύπωμα. Μεταξύ άλλων, η νέα μελέτη επιβεβαιώνει γενετικά ότι οι Μανιάτες και οι Τσάκωνες διαφέρουν από τους υπόλοιπους Πελοποννήσιους, αλλά και μεταξύ τους, ενώ καταρρίπτει οποιονδήποτε ισχυρισμό ότι έχουν σλαβική

καταγωγή.

Στη Βαθιά Μάνη και στη Νότια Τσακωνιά η σλαβική γενετική καταγωγή δεν ξεπερνά το 1%, ενώ η ιταλική κυμαίνεται μεταξύ 14% έως 25%. Υπάρχουν, εξάλλου, γενετικές διαφοροποιήσεις ανάμεσα στους κατοίκους της βόρειας και της νότιας Πελοποννήσου. Κορίνθιοι και Αργείοι εμφανίζουν τη μεγαλύτερη γενετική συγγένεια. Επίσης, οι Πελοποννήσιοι εν γένει είναι γενετικά πολύ κοντά στους Σικελούς και τους Ιταλούς (επιβεβαίωση δηλαδή του *«ούνα φάτσα-ούνα ράτσα»*!). Οι δε Σλάβοι απέχουν γενετικά πολύ από τους Πελοποννήσιους, όπως και οι πληθυσμοί της Εγγύς Ανατολής.

***

Στην συνέχεια, παραθέτουμε κάποια σημαντικά στοιχεία που αφορούν κυρίως το βλάχικο πληθυσμιακό όρο, διότι αυτός σχετίζεται άμεσα με την υπόψη τοπωνυμική μας έρευνα. Συγκεκριμένα, η Ελλάδα υποτάχθηκε στους Ρωμαίους το 146 π.Χ. και τα ελληνικά έγιναν επίσημη γλώσσα του Βυζαντίου επί αυτοκράτορα Ηρακλείου, δηλαδή τον 7^{ο} αιώνα μ.Χ.

Ο **Ιωάννης Λυδός**, σύγχρονος του αυτοκράτορα Ιουστινιανού, αναφέρει εκτεταμένη χρήση των λατινικών για δημόσιους σκοπούς ανάμεσα στους Έλληνες. Η γενική αυτή παρατήρηση του Λυδού, λέει ο ιστορικός **Βακαλόπουλος**, ενισχύει την πιθανότητα, οι κάτοικοι ορισμένων ελληνόφωνων περιοχών της Βαλκανικής, ιδίως της υπαίθρου, να είχαν χάσει τελείως τη γλώσσα τους και να μιλούσαν μόνο τα λατινικά. Και ρωτάει: Τι απέγιναν αυτοί οι λατινόφωνοι ή οι δίγλωσσοι; Εξαφανίστηκαν χωρίς να αφήσουν κανένα ίχνος; Η απάντηση στο καίριο αυτό ερώτημα σίγουρα συμβάλλει στη λύση του προβλήματος της

καταγωγής των Βλάχων[2].

Η αναφορά του **Ιωάννη Λυδού** επηρέασε τους ξένους ερευνητές, πολλοί από τους οποίους δέχτηκαν όχι μόνο την εντοπιότητα των Βλάχων, αλλά και υποστήριξαν την ελληνικότητα των λατινόφωνων της Χερσονήσου του Αίμου,

---

[2] Οι **Αρμάνοι**, γνωστοί στην Ελλάδα κυρίως ως **Βλάχοι**, είναι μία πληθυσμιακή ομάδα τα μέλη της οποίας κατοικούν κυρίως στην Ελλάδα, στην Αλβανία και στην Π.Γ.Δ.Μ. Τα μέλη της μιλούν διάφορες προφορικές βλάχικες διαλέκτους γνωστές επίσης υπό το νεολογισμό αρωμουνική γλώσσα.

Η αρωμουνική είναι το σύνολο των προφορικών μη συστηματοποιημένων βλάχικων διαλέκτων που ομιλούνται στα νότια Βαλκάνια. Οι προφορικές αυτές ντοπιολαλιές είναι λατινογενούς προέλευσης. Οι βλάχικοι πληθυσμοί ήσαν κάποτε κατά κύριο λόγο δίγλωσσοι.

Σήμερα, στον ελλαδικό χώρο ένα μέρος τους συνεχίζει να μιλά, παράλληλα με την ελληνική και τα βλάχικα, ωστόσο το μεγαλύτερο μέρος των ατόμων βλάχικης καταγωγής μιλάει, σήμερα, μόνο τα ελληνικά. Στα βλαχοχώρια η μόνη γλώσσα γραπτής χρήσης ήταν, ανέκαθεν, τα ελληνικά. Στις χώρες της διασποράς χρησιμοποιούσαν την ελληνική και τις εκεί επίσημες γλώσσες.

Στην προφορική τους γλώσσα οι βλαχόφωνοι ονομάζονται **Αρμάνοι** ή **Ρεμένοι**, ενώ στα ελληνικά και τις περισσότερες γλώσσες του κόσμου ονομάζονται Βλάχοι. Ο βλάχικος αυτοπροσδιορισμός Αρμάνοι είναι σύνθετη λέξη από το a + Romani, δηλαδή α + ρωμάνοι, όπως ονομάζονταν οι λατινόφωνοι Ρωμαίοι στις νότιες επαρχίες του Ανατολικού Ρωμαϊκού Κράτους. Ως Ρωμάνοι είναι γνωστοί στους βυζαντινούς χρόνους οι λατινόφωνοι υπήκοοι του ρωμαϊκού κράτους και ως Ρωμαίοι(Ρωμιοί) οι ελληνόφωνοι υπήκοοί του.

Οι όροι **Αρωμούνος** και **Αρμάνος** είναι νεολογισμοί. Ο πρώτος προήλθε από το γερμανικό όρο Aromunen, που εισήγαγε ο Γκούσταβ Βάϊγκαντ στο δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα, και καθιερώθηκε στην ελληνική του μορφή από τον Αχιλλέα Λαζάρου. Ο δεύτερος όρος εμφανίστηκε στην ελληνική βιβλιογραφία, αρχικά, στη μορφή Αρμάνιοι από το Σωκράτη Λιάκο και στη σημερινή του μορφή Αρμάνοι από τους Νικόλαο Μέρτζο και Γιώργη Έξαρχο.

πλην αυτών της Δακίας (σημερινής Ρουμανίας). Έτσι, αναγνωρίζεται πλέον όχι μόνο *«''ελληνικός'' Ελληνισμός»* αλλά και *«''λατινικός'' Ελληνισμός».*

Η λατινοφωνία των Ελλήνων του βόρειου ελληνικού χώρου οφειλόταν, εκτός από τους γενικότερους δημόσιους σκοπούς, και στις υπηρεσίες φύλαξης σημαντικών οροδιαβάσεων, ιδιαιτέρως δε των στρατιωτικών οδών (viae militares), οι οποίες ένωναν την τότε δυτική Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία με την ανατολική Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία (αργότερα Βυζάντιο). Αυτές οι οδοί χρειάζονταν όχι μόνο φύλαξη, αλλά και τακτική εποπτεία - συντήρηση, κάτω από τη διεύθυνση Ρωμαίων αξιωματούχων ή απόμαχων του ρωμαϊκού στρατού.

Ας μην ξεχνάμε ότι ο αυτοκράτορας **Καρακάλλας** (211 - 217μ.Χ.) που ήταν θαυμαστής του Μεγάλου Αλεξάνδρου, είχε οργανώσει ολόκληρη φάλαγγα αποκλειστικά από Μακεδόνες, οι οποίοι παρέμεναν μόνιμα στις θέσεις όπου στέλνονταν, δημιουργούσαν οικογένειες και οικισμούς διαδίδοντας τη λατινική γλώσσα, που ήταν η επίσημη γλώσσα της αυτοκρατορίας.

Η επικράτηση της λατινοφωνίας σε εκείνες τις περιοχές γινόταν ευκολότερα, επειδή τα μέρη αυτά βρίσκονταν μακριά από τα μεγάλα ελληνικά αστικά κέντρα, όπου μόνο εκεί αντηχούσε αδιαλείπτως η ελληνική γλώσσα. Έτσι, άλλοι από τους ντόπιους Έλληνες του βόρειου ελληνικού τόξου έχασαν τη γλώσσα τους εντελώς και έγιναν λατινόφωνοι και άλλοι παρέμειναν δίγλωσσοι.

Κάτι ανάλογο, εξάλλου, είχε συμβεί και στα χρόνια του Μεγάλου Αλεξάνδρου και των επιγόνων του στην Ασία. Ο Πλούταρχος κάνει λόγο για εβδομήντα (70) Αλεξάνδρειες(!) που είχε ιδρύσει στην Ασία ο Μέγας στρατηλάτης, όπου μέσα από αυτές προσδοκούσε να διοικήσει καλύτερα τα αχανές βασίλειό του.

Οι νέες πόλεις κατοικούνταν από τοπικούς πληθυσμούς από τις γύρω περιοχές, αλλά η διοίκησή τους παραδιδόταν από την αρχή σε αξιωματούχους του Αλεξάνδρου και είχαν ως πυρήνα απόστρατους άνδρες του. Οι διοικητές τους μιλούσαν ελληνικά. Πρωταρχικός στόχος ήταν να συγκεντρώνονται σε αυτές στρατεύματα ικανά για την αντιμετώπιση εξεγέρσεων. Επιπλέον, μεταφύτευσαν σε ένα τελείως ξένο περιβάλλον τον πολιτισμό των Ελλήνων. Χάρις λοιπόν στις νέες αυτές πόλεις δημιουργήθηκαν δίγλωσσες ομάδες τοπικών πληθυσμών εξοικειωμένες με τον κόσμο και τη σκέψη των Ελλήνων για πολλούς αιώνες.

***

Η γλώσσα των Βλάχων του βόρειου ελληνικού χώρου μαρτυρεί ότι έχει λατινική βάση, χωρίς όμως δακικές επιδράσεις που έχει η ρουμανική γλώσσα, πράγμα που είναι ευεξήγητο, αφού πολύ δύσκολα θα άφηναν οι λατινόφωνοι της Δακίας (σημερινής Ρουμανίας) τις εκεί εύφορες πεδιάδες τους, για να εγκατασταθούν σε ορεινές και άγονες περιοχές της Ηπείρου και της Μακεδονίας.

Σύμφωνα με τις σύγχρονες απόψεις της γλωσσολογίας, η Αρωμουνική διάλεκτος (Κουτσοβλάχικη) προέρχεται απ' ευθείας από τη δημώδη Λατινική και όχι από τη Ρουμανική, διότι, όπως αποδείχτηκε, περιλαμβάνει μεταξύ άλλων αρχαϊκά στοιχεία της Λατινικής που δεν υπάρχουν στη Ρουμανική, επίσης δε και αρκετά αρχαιοπινή ελληνικά στοιχεία, που δεν διατηρήθηκαν στη νεοελληνική γλώσσα και στις περισσότερες διαλέκτου της.

Οι σημαντικότερες κοιτίδες Βλάχων, που τροφοδότησαν συστηματικά τον ελληνικό χώρο, ήταν περιοχές γύρω από τους παρακάτω νοητούς άξονες:

α)**Δυρραχίου - λίμνης Αχρίδας** ή **Οχρίδας** (από όπου διερχόταν η Αρχαία Εγνατία Οδός),

β)**Αυλώνα - Δυτικής Μακεδονίας**,

γ)**Ηγουμενίτσας - Πίνδου - Δυτικής Μακεδονίας**,
οι οποίοι συνέκλιναν προς τη Θεσσαλονίκη, στο δρόμο προς τη Βασιλεύουσα.

Εκτός από τα λιμάνια του Δυρραχίου και της Αυλώνας, οι Ρωμαίοι, πράγματι, χρησιμοποιούσαν ως λιμάνι και τον κόλπο της σημερινής Ηγουμενίτσας. Μάλιστα, στο σημείο όπου βρίσκεται σήμερα το Δικαστικό Μέγαρο της πόλης αυτής, οι ανασκαφές έδειξαν ότι εκεί υπήρχε ρωμαϊκό λιμάνι. Έτσι, μπορούμε εύλογα να θεωρήσουμε ότι η βασική κοιτίδα των Βλαχόφωνων άνθισε, αρχικώς, μέσα και γύρω από αυτό το γεωγραφικό τετράπλευρο που ορίζεται με κορυφές: το Δυρράχιο, την Αυλώνα, τη σημερινή Ηγουμενίτσα και τη Θεσσαλονίκη.

Από αυτές τις περιοχές, σταδιακά, τόσο στην εποχή του Βυζαντίου όσο και στην εποχή της τουρκοκρατίας οι Βλάχοι εξακτινώθηκαν και απλώθηκαν σε όλο σχεδόν τον ελληνικό χώρο, καθώς και σε όλη τη Βαλκανική χερσόνησο ακόμα και σε περιοχές της Μεσευρώπης, όπως η Αυστρία και Ουγγαρία, έχοντας διαχρονικά στη συντριπτική τους πλειοψηφία ελληνικό προσανατολισμό και ελληνική συνείδηση.

Το όνομα **Βλάχοι** αναφέρεται για πρώτη φορά από τον βυζαντινό **Γεώργιο Κεδρηνό**, ο οποίος έγραψε ότι ο αδελφός τού μετέπειτα Βούλγαρου αυτοκράτορα Σαμουήλ φονεύθηκε το έτος 976 από *“οδίτες Βλάχους”* μεταξύ Καστοριάς και Πρεσπών.

Γύρω στα 980, ο αυτοκράτορας **Βασίλειος Β' Βουλγαροκτόνος** απένειμε στο Λαρισαίο πρόκριτο **Νικολίτσα** τον τίτλο του: *"Αρχηγού των Βλάχων της Ελλάδας"*. Ο γεωγραφικός προσδιορισμός του τίτλου θα πρέπει να περιελάμβανε εκτός από τη Θεσσαλία και περιοχές της σημερινής Ρούμελης, Ηπείρου και νοτιοδυτικής Μακεδονίας.

Σύμφωνα με κάποιο κώδικα της **Μονής Βαρλαάμ** των Μετεώρων, τα σημερινά βλαχοχώρια: Περτούλι, Άγιος Νικόλαος, Χαλίκι, Κλεινός, Καστανιά και Ελάφι, στην περιφέρεια του Ασπροπόταμου, υπήρχαν ήδη ως οικισμοί από τις αρχές του 10^{ου} αιώνα.

Βυζαντινά χρυσόβουλα των Μετεώρων αναφέρουν ότι στα 1040 υπήρχαν ομάδες βλάχικων οικογενειών, που κατοικούσαν και εργάζονταν σε εκκλησιαστικά κτήματα της **Επισκοπής Σταγών**, της σημερινής Καλαμπάκας.

Στοιχεία από το **Άγιον Όρος** δείχνουν ότι υπήρχαν Βλάχοι στη Χαλκιδική κατά το έτος 1000. Ο **Ιωάννης Κεκαυμένος** στο *"Στρατηγικόν"* του περιέγραψε πολεμοχαρείς Βλάχους γύρω από τα Τρίκαλα και τη Λάρισα. Στα 1066, κατά τη διάρκεια της βασιλείας του **Κωνσταντίνου Ι' Δούκα** ξέσπασε στάση στη Θεσσαλία με κέντρο τη Λάρισα, λόγω της φορολογικής πολιτικής του αυτοκράτορα.

Στη στάση συμμετείχαν Ρωμαίοι(Γραικοί), Βλάχοι και Βούλγαροι της Λάρισας και της περιοχής της. Μέσα από τις πηγές αυτών των γεγονότων πληροφορούμαστε ότι οι Βλάχοι ήσαν μάλλον πολυάριθμοι και ιδιαίτερα στην περιοχή των Φαρσάλων.

Η **Άννα Κομνηνή** κάνει, εκτεταμένα, λόγο για Βλάχους της Θεσσαλίας. Το έτος 1083 και μέσα από τις γραφές της **Άννας της Κομνηνής** έχουμε την πληροφορία ότι στην ανατολική Θεσσαλία, κάπου ανάμεσα στον Όλυμπο και τον Κίσσαβο, υπήρχε κάποιο χωριό Βλάχων με το όνομα **Εζεβάν**.

Στα 1160, ο Ισπανοεβραίος περιηγητής **Βενιαμίν εκ Τουδέλης** ταξιδεύοντας στις ελληνικές χώρες του Βυζαντίου επισημαίνει την ύπαρξη βλάχικων πληθυσμών στα βουνά της περιοχής της Λαμίας, στα όρια της σημερινής Θεσσαλίας, σε μια περιοχή που αποκαλεί **Βλαχία**, πιθανότατα λόγω της ύπαρξης αξιόλογης δημογραφικής παρουσίας Βλάχων κατοίκων, αλλά και του ισχυρού πολιτικού ρόλου που

έπαιζαν.

Το 1183 οι Βλάχοι της Θεσσαλίας επαναστάτησαν κατά της βαριάς φορολογίας που επέβαλε ο **Ισαάκιος Άγγελος**, για το γάμο της θυγατέρας του. Ήδη από το 13^{ο} αιώνα, σύμφωνα με την αναφορά του βυζαντινού ιστορικού **Νικήτα Χωνιάτη**, η Θεσσαλία ονομαζόταν, ξεκάθαρα πια, **Μεγάλη Βλαχία** ή **Άνω Βλαχία**, σε αντιδιαστολή με τις περιοχές κυρίως της Αιτωλοακαρνανίας και Ευρυτανίας, που επικράτησε να είναι γνωστές με το όνομα **Μικρή Βλαχία**.

Η διάλυση του Βυζαντίου και η πτώση της Κωνσταντινούπολης στα χέρια των Σταυροφόρων το 1204, ίσως βοήθησε στο να αποκτήσουν οι Βλάχοι της Θεσσαλίας μια σχετική τοπική αυτονομία, όπως και άλλες ομάδες και τμήματα της αυτοκρατορίας.

Οι εστίες τους βρέθηκαν μέσα στην επικράτεια του Δεσποτάτου της Ηπείρου, συμβάλλοντας σημαντικά στην εδραίωση και εξέλιξή του. Η σποραδική εγκατάσταση Βλάχων σε διάφορα σημεία της Θεσσαλίας επιβεβαιώνονται από έγγραφες βυζαντινές αναφορές.

Γύρω στα 1228, αρκετοί οικισμοί που κατοικούνταν από Βλάχους, ίσως κάπου πάνω στην Πίνδο, είχαν παραχωρηθεί ως πρόνοιες, κάτι σαν τσιφλίκια, σε στρατιωτικούς αξιωματούχους του Δεσποτάτου. Στα 1266 και 1273, ομάδες Βλάχων φέρονται να κατοικούσαν ως δουλοπάροικοι σε μοναστηριακά κτήματα της Μακρινίτσας και της Πορταριάς, στο Πήλιο.

Στα 1258 - 1259 οι Βλάχοι της Θεσσαλίας, υπό την αρχηγεία του Ιωάννη Α΄ Άγγελου Δούκα, νόθου γιου του Μιχαήλ Β΄ Άγγελου, αρχικά προσέτρεξαν σε βοήθεια της συμμαχίας Δεσποτάτου Ηπείρου - Φράγκων Μοριά και Ρούμελης εναντίον του Ιωάννη Παλαιολόγου.

Στη συνέχεια, όμως, ο Ιωάννης Β΄ με τους Βλάχους Θεσσαλούς του άλλαξε στρατόπεδο και στην κρίσιμη **μάχη**

της Πελαγονίας (κοντά στην Καστοριά) τάχθηκε με το μέρος του Παλαιολόγου κόντρα στους Φράγκους που απόμειναν μόνοι τους, δεδομένου ότι αποχώρησε από τη συμμαχία και ο Δεσπότης της Ηπείρου Μιχαήλ Β΄ Άγγελος.

Μετά το θάνατο του **Μιχαήλ Β' Άγγελου** (1271) και μέχρι το 1289, ημιανεξάρτητος κυβερνήτης της Μεγάλης Βλαχίας παρουσιάζεται να είναι ο **Ιωάννης Α΄ Άγγελος Δούκας**.

Εκείνα τα χρόνια, η πρωτεύουσα της Μεγάλης Βλαχίας ή καλύτερα το διοικητικό της κέντρο βρισκόταν στην οχυρή **Υπάτη**, τη λεγόμενη **Νέα Πάτρα**, στις βόρειες πλαγιές της Οίτης κοντά στη Λαμία.

Αν και τα σύνορα της Μεγάλης Βλαχίας μεταβάλλονταν συχνά κατά την περίοδο της μεγάλης ισχύος του Ιωάννη Α΄, αυτά ξεκινούσαν από το Λιδορίκι και το Γαλαξίδι στον Κορινθιακό κόλπο και έφταναν μέχρι το Σαραντάπορο την Ελασσόνα, τα Σέρβια και τις πλαγιές του Ολύμπου.

Ο Ιωάννης Α΄ απεβίωσε πιθανότατα το 1289 και η ηγεμονία της Μεγάλης Βλαχίας πέρασε στους δυο μικρότερους γιους του, τον Θεόδωρο και τον Κωνσταντίνο, καθώς ο πρωτότοκος Μιχαήλ βρισκόταν αιχμάλωτος του αυτοκράτορα, στην Κωνσταντινούπολη.

Οι νέοι ηγεμόνες συνέχισαν μια πολιτική σύγκρουσης με τους συγγενείς τους και ηγεμόνες του Δεσποτάτου της Ηπείρου, για εδάφη που ανήκαν στο Δεσποτάτο. Πολύ γρήγορα, ο Θεόδωρος χάθηκε από το προσκήνιο και ο Κωνσταντίνος παρέμεινε ηγεμόνας της Μεγάλης Βλαχίας μέχρι το θάνατό του στα 1303. Τη θέση του πήρε ο ανήλικος γιος του Ιωάννης Β΄, η κηδεμονία του οποίου ανατέθηκε στο θείο του Δούκα των Αθηνών **Γουίδων Β΄ ντε λα Ρος**.

Η βλάχικη ηγεμονία στην κεντρική Ελλάδα φαίνεται ότι διαλύθηκε μετά το θάνατο του Ιωάννη Β' Δούκα το 1318 και την άφιξη των Καταλανών.

***

Δεδομένου ότι τρία (3) σημαντικά τοπωνύμια της Πελοποννήσου: **Αράχοβα**, **Αράκλοβο** και **Άκοβα** που μνημονεύονται στο ***"Χρονικό του Μορέως"*** - για τα οποία γίνεται εκτενής αναφορά σε επόμενο κεφάλαιο - έχουν λατινική (βλάχικη) και όχι σλαβική προέλευση, μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι στην Πελοπόννησο εισέδυσαν Βλάχοι νομάδες κτηνοτρόφοι πολύ πριν το δέκατο τρίτο (13^{ο}) και δέκατο τέταρτο (14^{ο}) αιώνα, δηλαδή πολύ πριν τη Δ' Σταυροφορία.

Είναι πιθανό, Βλάχοι νομάδες της Ηπείρου (Βορείου και Νοτίου) αλλά και της κεντρικής Ελλάδας να έφτασαν στην Πελοπόννησο κατά κύματα από τον 8^{ο} κιόλας αιώνα - εποχή που τα σλαβικά φύλα έκαναν, ουσιαστικά, την εμφάνισή τους στο Μοριά - μέχρι και το 12^{ο} αιώνα, προς κάλυψη πληθυσμιακών κενών, τα οποία είχε δημιουργήσει ο λοιμός (πανώλη) που συνέβη εκεί στις αρχές του 8^{ου} αιώνα, καθώς επίσης και οι συσσωρευμένες κακουχίες των προηγούμενων εποχών.

Έτσι μόνο μπορεί να εξηγηθεί το πολυπληθές των κατοίκων της **Αράχοβας Οινούντος**, η οποία στα χρόνια της Φραγκοκρατίας χαρακτηριζόταν ως ***"Αράχοβα η Μεγάλη"***, σε αντιδιαστολή με τις υπόλοιπες Αράχοβες της Πελοποννήσου, πράγμα που μας επιτρέπει να υποθέσουμε ότι και αυτές θα πρέπει να δημιουργήθηκαν τις ίδιες εκείνες εποχές.

***

Στα τέλη του 13^{ου} αιώνα και κυρίως κατά τη διάρκεια του 14^{ου} αιώνα, πολυάριθμοι Βλάχοι, ολόκληρες δηλαδή *"φυλές"* νομαδοκτηνοτρόφων από τη Βόρεια Ήπειρο, ακολουθώντας τους μετακινούμενους αρβανίτικους πληθυσμούς, έρχονται να προστεθούν και να ενισχύσουν το προϋπάρχον βλάχικο στοιχείο της Θεσσαλίας.

Οι επονομαζόμενοι **Μαλακάσιοι** ή **Μαλακασιώτες**

Βλάχοι φέρονται να εγκαταστάθηκαν σταθερά και οριστικά κατά μήκος της νότιας Πίνδου, ανάμεσα στη Θεσσαλία και την Ήπειρο, και οι **Βόϊοι** ή **Μπούιοι Βλάχοι** στα εδάφη ανάμεσα στη σημερινή Θεσσαλία και τη Στερεά Ελλάδα.

Το έτος 1334, αυτές οι νομαδοκτηνοτροφικές φυλές που φέρονται να αριθμούσαν συνολικά περίπου 12.000 ψυχές, αναγκάστηκαν να αποδεχτούν και να αναγνωρίσουν την υποταγή τους και τη βυζαντινή κυριαρχία στα εδάφη της Θεσσαλίας. Η υποταγή τους σημειώθηκε, όταν ο αυτοκράτορας **Ανδρόνικος Γ' Παλαιολόγος** έστειλε δυνάμεις από την Κωνσταντινούπολη, για την επικύρωση της τοπικής κυριαρχίας του.

Είναι πάντως παραδεκτό ότι Βλάχοι νομάδες κτηνοτρόφοι και συγκεκριμένα: **Μπούιοι, Μαλακάσιοι** και **Μεσσαρίτες Βλάχοι** πέρασαν στην Πελοπόννησο μαζί με τους Αλβανούς, τους οποίους ο Δεσπότης του Μιστρά **Μανουήλ Κατακουζηνός** (1348 - 1380), έχοντας ανάγκη από εργατικά χέρια, προσκάλεσε για να την εποικίσουν. Σε αυτό το κάλεσμα εκτιμάται σήμερα ότι είχαν τότε ανταποκριθεί περίπου 10.000 οικογένειες Αλβανών και Βλάχων μαζί.

Ενδιαφέρουσα μαρτυρία, για την εξάπλωση λατινόφωνων πληθυσμών στην Πελοπόννησο, παρουσιάζει μια αρκετά μεταγενέστερη αναφορά του **Χαλκοκονδύλη** για τους Βλάχους, οι οποίοι ίσως βρέθηκαν να κατοικούν στη Μάνη μαζί με σλαβικούς πληθυσμούς που είχαν εγκατασταθεί εκεί.

Επίσης, έχει ενδιαφέρον η παρακάτω αναφορά του **E. M. Cousinery**, Γάλλου Πρόξενου της Θεσσαλονίκης, στο βιβλίο του: *«Voyages en Macedoine»*, Παρίσι, 1839: *"Βλάχοι δεν υπάρχουν μόνο στη Μακεδονία, αλλά ακόμη και στην περιοχή του Άργους, όπου ασκούν κυρίως τα επαγγέλματα του κτηνοτρόφου και του εμπόρου. Μπορώ να μιλήσω γι' αυτούς, γιατί τους γνώρισα καλά και τους άκουσα στο παζάρι να μιλούν… Με διαβεβαίωσαν, ότι κατοικούν στα γειτονικά*

βουνά. Ήταν κτηνοτρόφοι και μιλούσαν την ίδια γλώσσα με τους βλάχους της Μακεδονίας και ταυτόχρονα τα ελληνικά”.

***

Οι **Οθωμανοί Τούρκοι** έκαναν την πρώτη εμφάνισή τους στη Θεσσαλία το έτος 1393. Το σίγουρο είναι ότι στην αρχή, όπως όλοι οι προηγούμενοι κύριοί της, περιορίστηκαν στην κατοχή των πεδινών περιοχών, των κάστρων και των πόλεων.

Στα 1430 περνούν τις διαβάσεις της Πίνδου, ανάμεσα από τα βλαχοχώρια, με σκοπό να καταλάβουν τα Γιάννενα. Από τότε, ίσως, χρονολογείται η πρώτη παραχώρηση προνομίων από τους Οθωμανούς προς τους ορεινούς πληθυσμούς της Πίνδου, Βλάχους και μη. Το πιθανότερο είναι ότι οι νέοι κατακτητές αδυνατούσαν να τους υποτάξουν με τα όπλα και είχαν ανάγκη της συνεργασίας τους, για την απρόσκοπτη διάβαση των περασμάτων. Επιπλέον, προσπαθώντας να αποφύγουν τις ληστρικές τους επιδρομές αναγνώρισαν σε αυτούς κάποιο βαθμό αυτονομίας.

Το 1440, Βλάχοι και άλλοι ορεινοί πληθυσμοί της Πίνδου σε συνεργασία με τον τελευταίο Βυζαντινό αυτοκράτορα **Κωνσταντίνο Θ΄ Δραγάση Παλαιολόγο**, που τότε ακόμη βρισκόταν στο Μιστρά, επιτέθηκαν κατά των Τούρκων στα πεδινά της Θεσσαλίας. Ανάλογες επιθέσεις φαίνεται ότι επανέλαβαν και το 1444. Όμως, σταδιακά, η αντίσταση ήταν πια μάταιη. Έτσι, γύρω στα 1480, οι Βλάχοι της Πίνδου υποχρεώθηκαν, για να αποφύγουν την ολοκληρωτική υποταγή, να υπαχθούν στην οθωμανική εξουσία, κάτω όμως από το προνομιακό καθεστώς φορολόγησης από το ταμείο της **Βαλιδέ Σουλτάνας**, της μητέρας του εκάστοτε σουλτάνου.

Το αντάλλαγμα ήταν η διατήρηση μέρους της αυτονομίας τους. Παράλληλα, η εκ των πραγμάτων προνομιακή αντιμετώπιση των ορεινών πληθυσμών σηματοδότησε τη μετακίνηση ενός σημαντικού αριθμού των πεδινών

χριστιανικών πληθυσμών, Βλάχων και μη, οι οποίοι αποτραβήχτηκαν στις ασφαλέστερες περιοχές των ορεινών.

Η προσαύξηση του ορεινού πληθυσμού οδήγησε στη μετεξέλιξη των απλών ορεινών κατούνων σε δυναμικότερους οικισμούς, που έπαιρναν τη μορφή των εδραίων χωριών, μια διαδικασία που σαφώς ευνόησε τα βλαχοχώρια κατά μήκος της Πίνδου.

Αυτό, βεβαίως, δεν σημαίνει ότι χάθηκαν εντελώς οι πεδινές βλάχικες εγκαταστάσεις ή ότι οι Βλάχοι έπαψαν τις επαφές τους με το θεσσαλικό κάμπο. Την ίδια περίοδο σημειώνεται η γέννηση, η ανάπτυξη και η εδραίωση του **αρματολισμού**.

Η ενδυνάμωση των ορεινών, η νομαδοκτηνοτροφική οικονομία και ο αρματολισμός αποτέλεσαν ένα σύστημα συγκοινωνούντων δοχείων που το ένα τροφοδοτούσε το άλλο.

Δίχως αμφιβολία, οι βλάχικοι πληθυσμοί υπήρξαν συστατικό στοιχείο και των τριών. Βρέθηκαν να κατοικούν στις περιοχές σημαντικών ορεινών διαβάσεων, που αντιμετωπίστηκαν ως προνομιούχες, με αποτέλεσμα να γίνουν ρυθμιστές, τόσο της ασφάλειας όσο και της διαμετακομιστικής οικονομίας. Αναπτύσσοντας και ελέγχοντας την κτηνοτροφική παραγωγή μπόρεσαν να ξεπεράσουν τους καθηλωμένους και εξαρτώμενους πληθυσμούς των πεδινών αγροτικών περιοχών.

Σταδιακά, εξελίσσονται σε εμποροβιοτέχνες, μεταφορείς και κεφαλαιούχους, με άμεσο αντίκτυπο τη συμμετοχή τους στην ανάπτυξη της νεοελληνικής πνευματικής αναγέννησης και του διαφωτισμού. Το πληθυσμιακό τους πλεόνασμα συμμετέχει ενεργά στην ανάπτυξη των αστικών κέντρων. Παράλληλα, όπως χαρακτηριστικά το περιγράφει ο **Νικόλαος Κασομούλης**, οι κτηνοτροφικοί πληθυσμοί των Βλάχων επανδρώνουν συστηματικά τις τάξεις των πολεμιστών, των

γνωστών μας αρματολών.

Οι κοτζαμπάσηδες των βλαχοχωριών και οι δυναμικοί εμποροβιοτέχνες, οι αρχιτσελιγκάδες και οι απλοί πιστικοί, οι καπεταναίοι των αρματολικίων και οι ανυπότακτοι κλέφτες, πολλές φορές ταυτίζονται ή συνδέονται μεταξύ τους με ισχυρούς και συχνά συγγενικούς δεσμούς.

Στα χρόνια αυτά και παρά την κινητικότητά τους οι βλάχικοι πληθυσμοί βρέθηκαν αποτραβηγμένοι κατά μήκος της Πίνδου και των ορεινών προεκτάσεών της και εκεί δημιούργησαν και ανέπτυξαν τα μητροπολιτικά τους κέντρα.

Από τη **Μοσχόπολη** μέχρι το **Περτούλι** μπορεί να μετρήσει κανείς περισσότερα από 80 βλαχοχώρια. Ωστόσο, το ανήσυχο πνεύμα τους σε ειρηνικές περιόδους, αλλά και οι δυσκολίες που αντιμετώπισαν σε περιόδους ανασφάλειας και πολεμικών γεγονότων τους διασκόρπισαν στις ελληνικές χώρες, αλλά και στις γύρω βαλκανικές, μέχρι και τις ελληνορθόδοξες παροικίες της Ευρώπης και της Μεσογείου.

Μετά τις αποτυχημένες επαναστάσεις του 1600 και 1611, όπου οι χριστιανοί της Θεσσαλίας και της Ηπείρου ακολούθησαν το κάλεσμα του Μητροπολίτη Τρίκκης Διονυσίου του Φιλόσοφου, παρουσιάστηκε ένας ακόμη αρνητικός παράγοντας για την ασφάλεια των βλαχοχωριών της Πίνδου. Ήταν ο σταδιακός περιορισμός του αριθμού των χωριών, που υπάγονταν στο προνομιακό καθεστώς ένταξης στο Ταμείο της Βαλιδέ Σουλτάνας.

Οι οθωμανικές αρχές παραχώρησαν πολλά από τα πρώην προνομιούχα χωριά σε διακεκριμένους Οθωμανούς ή εξισλαμισμένους πολεμιστές, τους γνωστούς σπαχήδες, για οικονομική αποκατάστασή τους. Αποτέλεσμα αυτού ήταν τα περισσότερα χωριά να χάσουν την αυτοδιοίκησή τους και να πέσουν σε οικονομική και δημογραφική εξαθλίωση. Ανάμεσα στα βλαχοχώρια που φέρονται να επηρεάστηκαν από τις δύσκολες καταστάσεις ανάμεσα στο 1611 και 1659

ήταν και το χωριό **Μαλακάσι**, το οποίο μετακινήθηκε σε κάποια απόσταση από την αρχική θέση του και ορισμένοι κάτοικοί του το εγκατέλειψαν οριστικά αναζητώντας καλύτερη τύχη στην περιοχή των Σερρών.

Όταν γύρω στα 1770 ξέσπασε το **κίνημα των Ορλωφικών**, τα βλαχοχώρια της νότιας Πίνδου βρίσκονταν στην ακμή της ανάπτυξής τους. Από τότε και μέχρι τη δημιουργία του Ελληνικού Κράτους (1832), μια σειρά από δύσκολες και αξεπέραστες καταστάσεις έρχονταν να αποδυναμώσουν σταδιακά και τελικά να εξαφανίσουν σχεδόν ολοκληρωτικά τις συνθήκες για περαιτέρω ανάπτυξή τους.

Τα γεγονότα αυτής της περιόδου γέννησαν μια σειρά από νέες πληθυσμιακές εξόδους. Τα κύματά τους έφτασαν σε μακρινές περιοχές και συνετέλεσαν στην ενίσχυση άλλων βλάχικων εγκαταστάσεων και τη δημιουργία νέων. Η πιο άγνωστη πλευρά αυτών των βλάχικων πληθυσμιακών μετακινήσεων από τη νότια Πίνδο είναι η συμβολή τους στην ανάπτυξη των ρωμαίικων - ελληνορθόδοξων κοινοτήτων στην Ανατολική Μακεδονία, σε όλη τη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα.

Η καταστροφή της **Μοσχόπολης** το 1769 ήταν αναπόσπαστο μέρος των επαναστατικών και πολεμικών γεγονότων που ονομάζονται *''Ορλωφικά''*, τα οποία διήρκεσαν από το 1768 έως το 1774.

Μπορεί να χάθηκε η Μοσχόπολη, όμως οι ομάδες των φυγάδων - προσφύγων μετέφεραν το πνεύμα της σε δεκάδες νέους και παλιότερους βλάχικους οικισμούς και παροικίες από το Δυρράχιο μέχρι τη Φιλιππούπολη και από το Πήλιο μέχρι τη Βιέννη και τη Βουδαπέστη.

Στη Δυτική Μακεδονία οι πρόσφυγες βρέθηκαν στην Καστοριά, Άργος Ορεστικό, Νεστόριο, Βογατσικό, Κλεισούρα, Πισοδέρι, Νυμφαίο, Βλάστη, Σισάνι, Σιάτιστα, Εράτυρα, Κοζάνη, Σαμαρίνα, Βελβενδό.

Στην Κεντρική - Ανατολική Μακεδονία εγκαταστάθηκαν: στην Έδεσσα, Νάουσα, Βέροια, Γιαννιτσά, Θεσσαλονίκη, Άνω Πορόια, Σέρρες, Νιγρίτα, Δράμα, Προσοτσάνη, Καβάλα μέχρι και τη Θράκη: στην Ξάνθη και την Αδριανούπολη.

Στα Βόρεια: στο Μοναστήρι, Κρούσοβο, Μεγάροβο, Τύρνοβο, Σκόπια, Κουμάνοβο, Τέτοβο κλπ. Στο Κόσοβο στην Πρίστινα κλπ.

Στην Αλβανία: στην Κορυτσά, Αυλώνα, Μπεράτι, Δυρράχιο Ελβασάν, κλπ.

Νοτιότερα: στα Ιωάννινα, Ζαγοροχώρια, Δελβινάκι, Φούρκα, Μέτσοβο, Αμπελάκια, Μηλιές Πηλίου κλπ. μέχρι και Αθήνα.

Όταν αργότερα, στα 1794, ο **Αλή Πασάς** υποκίνησε επιθέσεις έμπιστων σε αυτόν Τουρκαλβανών, όπως ο Γιουσούφ Αράπης, σπέρνοντας την τρομοκρατία στα χωριά που παρουσίαζαν αντίσταση στις διαθέσεις του, ένας απροσδιόριστος αλλά μάλλον σημαντικός αριθμός κατοίκων του **Ασπροπόταμου** επέλεξε την εγκατάλειψη των εστιών του και τη φυγή από την επικράτεια του Αλή. Άλλοι τράβηξαν για Βοιωτία, Αττική και την Εύβοια και άλλοι για την Ανατολική Μακεδονία.

Κάτω από τις πιέσεις του Αλή Πασά κάποια ομάδα από τη **Σαμαρίνα**, γύρω στα 1808, εγκατέλειψε το χωριό και τράβηξε κυρίως για την Ανατολική Μακεδονία, όπου σκόρπισε στις εκεί διαμορφούμενες εγκαταστάσεις των Βλάχων. Η έξοδος του 1808 θα πρέπει να σχετίζεται με την τότε αντιπαράθεση ανάμεσα στον Αλή Πασά και τον αρχιαρματωλό Παπαθύμιο Βλαχάβα.

Το 1814 η εύπορη **Βωβούσα** δέχτηκε επίθεση Αλβανών και Βλάχων ληστών. Η επίθεση αυτή ίσως υποκινήθηκε από τον Αλή Πασά ή έγινε με την ανοχή του. Μετά από αυτό το γεγονός, το 1817, ένα μεγάλο μέρος των κατοίκων έφυγαν ομαδικά αναζητώντας καλύτερη τύχη στα μέρη της

Ανατολικής Μακεδονίας και της Ανατολικής Ρωμυλίας.

Η αντιπαράθεση ανάμεσα στις **Βλάχικες κοινότητες του Γράμμου** και τους Τουρκαλβανούς θα πρέπει να ήταν κλιμακούμενη, μέχρι να καταλήξει στην ανοικτή σύγκρουση, τη λεηλασία και την ερήμωση πολλών από τους βλάχικους οικισμούς της περιοχής αυτής. Γραμμουστιάνικα φαλκάρια βρέθηκαν στις πλαγιές του Καϊμακτσαλάν, του Πάικου, του Όρβηλου ή του Πιρίν.

Από το 1769 και μέχρι περίπου το 1830, για 60 χρόνια και για περισσότερες από δυο γενιές το βλάχικο πληθυσμιακό στοιχείο της ομάδας των Γραμμουστιάνων Βλάχων βρισκόταν σε μια συνεχή κινητικότητα μέχρι την οριστική διαμόρφωση του δικτύου των βλάχικων οικισμών και των εγκαταστάσεων της περιοχής.

Το μεγαλύτερο μέρος της εξόδου από το **Νυμφαίο**, λόγω των καταπιέσεων του Αλή Πασά φαίνεται ότι πήρε το δρόμο προς τα ανατολικά, προς τις Σέρρες. Ίσως σε αυτές τις περιοχές της Ανατολικής Μακεδονίας αναζήτησαν ασφάλεια κοντά σε συγγενείς και πατριώτες τους που είχαν προηγηθεί.

Μια ομάδα αξιόλογων οικογενειών από τη **Βλάστη** εγκαταστάθηκε στις Σέρρες, ενώ άλλες έφτασαν στην Κωνσταντινούπολη, στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες και την Αυστροουγγαρία. Σε άλλες εξόδους από τη Βλάστη οι φυγάδες - πρόσφυγες σκόρπισαν και στις μικρότερες πόλεις της Ανατολικής Μακεδονίας.

Λίγο πριν την Ελληνική Επανάσταση, αλλά και κατά τη διάρκειά της, το μεγαλύτερο μέρος των κατοίκων του βλαχοχωριού **Αμάραντος** εγκατέλειψαν το χωριό τους αναζητώντας καλύτερη τύχη μακριά από την επικράτεια του Αλή. Κατευθύνθηκαν κυρίως προς τα μεγάλα, αλλά και τα μικρά αστικά και εμπορικά κέντρα της Ανατολικής Μακεδονίας.

Επίσης, κατά τη διάρκεια της Ελληνικής Επανάστασης και

μια περίπου δεκαετία ακόμη, ένας σημαντικός αριθμός φαλκαριών[3] εγκατέλειψε οριστικά την Πίνδο και τα χειμαδιά της Θεσσαλίας και τράβηξε κυρίως για την Κεντρική και Ανατολική Μακεδονία, εκεί όπου τόσοι άλλοι Βλάχοι και μη, αναζήτησαν καταφύγιο και ασφάλεια για μια σειρά δεκαετιών.

Στις αρχές της δεκαετίας του 1820 ξεκίνησαν και οι πρώτες μαζικές έξοδοι των **Αρβανιτόβλαχων**[4] προς τη

---

[3] **Φαλκάρι =** βλάχικη πατριά.

[4] Οι **Αρβανιτόβλαχοι** (βλαχόφωνοι Έλληνες που ονομάζονται και **Καραγκούνοι** ή **Καραγκούνηδες** καθώς και **Φρασαριώτες** ή **Φαρσαριώτες Βλάχοι**), λόγω της συνύπαρξής τους με τους Αρβανίτες στη Βόρεια Ήπειρο, γνώριζαν εκτός από τη βλάχικη και την αρβανίτικη γλώσσα. Για τον λόγο αυτό υπάρχει ο συνδυασμός των λέξεων Αρβανίτης + Βλάχος.

Ο ετεροπροσδιοριστικός όρος *"Αρβανιτόβλαχοι"* - μάλλον αδόκιμος κατά τη δική μου άποψη, διότι παραπέμπει σε φυλετικό διαχωρισμό τους από τους λοιπούς Βλάχους, που δεν είναι σωστό - είναι σχετικά νέος και μάλιστα πολλοί από τους παλιότερους *"Αρβανιτόβλαχους"* δεν ήξεραν τον όρο αυτό. Ωστόσο, οι ίδιοι αυτοπροσδιορίζονται ως **Ρμένοι** ή **Ρεμένοι**, το οποίο ουσιαστικά ταυτίζεται με το όνομα **Αρμούνοι** ή **Αρωμούνοι**, με το οποίο αυτοπροσδιορίζονται και όλοι οι λοιποί Βλάχοι.

Οι ***"Αρβανιτόβλαχοι"*** διακρίνονταν για το σκληρό και ανδρείο χαρακτήρα τους. Διατηρούσαν πολλά παλιά έθιμά τους, ακόμα και τη βεντέτα. Επειδή ήσαν υποχρεωμένοι να μετακινούνται, για να συντηρήσουν τα κοπάδια τους, πηγαίνοντας σε διάφορες περιοχές, ειδικά οι άνδρες, μάθαιναν πολλές γλώσσες από τους ντόπιους πληθυσμούς που συναντούσαν και γίνονταν πολύγλωσσοι. Κάποιοι μιλούσαν, εκτός από τα ελληνικά, βουλγάρικα και τούρκικα.

Είναι χαρακτηριστικό ότι πολλά έθιμά τους είναι διαφορετικά από αυτά των υπόλοιπων Βλάχων, όπως επίσης και το πολυφωνικό τραγούδι, που αποτελεί σήμα κατατεθέν του εν λόγω πληθυσμού, ενώ είναι σχεδόν ανύπαρκτη η ατομική μουσική εκτέλεση.

Η γλώσσα τους είναι μια λατινογενής γλώσσα, πιο απαρχαιωμένη σε σχέση με άλλα νεολατινικά ιδιώματα, λόγω της αργής τους

Μακεδονία. Ένα μεγάλο φαλκάρι *“Αρβανιτόβλαχων”* έφτασε στην ορεινή περιοχή του **Μοριχόβου**, στα βορειοδυτικά της Έδεσσας. Είναι σίγουρο ότι στην περιοχή του Μοριχόβου ήρθαν σε επαφή με βλάχικα φαλκάρια, που είχαν προηγηθεί και που προέρχονταν από την περιοχή του Γράμμου.

Οι Αρβανιτόβλαχοι θα πρέπει να ήσαν η πολυπληθέστερη ομάδα νομάδων κτηνοτρόφων Μοριχόβου καθ’ όλη τη διάρκεια του 19ου αιώνα. *“Αρβανιτόβλαχοι”* της ίδιας προέλευσης με αυτούς που βρέθηκαν στα ανατολικά της Κορυτσάς, στο Μοράβα, θα πρέπει να ήσαν αυτοί που στη διάρκεια του πρώτου μισού του 19ου αιώνα βρέθηκαν εγκατεστημένοι στο Πισοδέρι, για να καταλήξουν να αφομοιωθούν με τους παλιότερους Βλάχους του χωριού.

Για την εγκατάσταση *“Αρβανιτόβλαχων”* στη Θεσσαλία δεν μπορούμε να είμαστε απόλυτα σίγουροι πότε ξεκίνησαν. Ίσως από τα τέλη του 18ου αιώνα και κατά την εποχή της κυριαρχίας του Αλή Πασά, κάποια φαλκάρια να είχαν ήδη αναζητήσει χειμαδιά στα πεδινά της Θεσσαλίας, κατεβαίνοντας από τη Βόρεια Πίνδο, το Γράμμο ή από τις περιοχές του Νταγκλί και της Κολώνιας.

Η αναφορά του **Pouqueville** για κάποια ομάδα, πιθανότατα *“Αρβανιτόβλαχων”*, που μετακίνησε ο Αλή Πασάς από τα παράλια του Παγασητικού κόλπου στα παράλια των Αγίων Σαράντα, είναι ίσως μια ένδειξη για την παρουσία αυτών των αρβανιτοβλάχικων χειμαδιών στη Θεσσαλία.

ανάπτυξης, με λιγότερες ξένες επιρροές από τα αλβανικά, τα τούρκικα και τα ελληνικά.

Το κύριο επάγγελμά τους ήταν η κτηνοτροφία, ενώ υπήρχαν και κάποιοι ραφτάδες και μεταφορείς. Ήσαν οργανωμένοι σε τσελιγκάτα. Σε κάθε ένα από τα οποία αρχηγός ήταν ο τσέλιγκας, ένα σεβάσμιο από όλους πρόσωπο, που ρύθμιζε τις οικονομικές δοσοληψίες ακόμα και τους γάμους των νέων.

Ο 19ος αιώνας, πριν και μετά την Ελληνική Επανάσταση, βρήκε τη Θεσσαλία να κατοικείται από ελληνόφωνους και βλαχόφωνους πληθυσμούς, πέρα από τους λίγους Τούρκους και τους ακόμη λιγότερους Εβραίους των αστικών κέντρων. Όλοι οι υπόλοιποι που πέρασαν από τη Θεσσαλία είχαν οριστικά χαθεί.

Την περίοδο της Ελληνικής Επανάστασης, αλλά και μετά την αναγνώριση της ανεξαρτησίας του Ελληνικού κράτους η κατάσταση στα βλαχοχώρια παρέμενε τραγική. Ανεξέλεγκτες ομάδες ληστών δρούσαν ανενόχλητες, εκμεταλλευόμενες τη γενική αναρχία που επικρατούσε.

Μέσα σε αυτές τις τραγικές συνθήκες μια σταθερή ροή φυγάδων και προσφύγων από τα βλαχοχώρια αναζήτησαν ασφάλεια κοντά σε συγγενείς τους, οι οποίοι από τα χρόνια του Αλή Πασά είχαν καταφύγει σε περιοχές, όπως η Ανατολική Μακεδονία, όπου η επανάσταση δεν είχε πάρει μεγάλη διάσταση και η ζωή ήταν πιο ασφαλής. Μετά την Ελληνική Επανάσταση, άγνωστο όμως πότε ακριβώς, κάποια άλλα **Περιβολιάτικα φαλκάρια** τράβηξαν για την Ανατολική Μακεδονία και ενίσχυσαν τις διαμορφούμενες βλάχικες εγκαταστάσεις της περιοχής.

Στην Ανατολική Μακεδονία οι **Αβδελλιάτες Βλάχοι** πύκνωσαν κυρίως τις τάξεις των νομαδοκτηνοτρόφων Βλάχων, οι οποίοι είχαν φτάσει από την περιοχή του Γράμμου. Αρχικά, οι περισσότεροι από τους Αβδελλιάτες βρέθηκαν σκορπισμένοι στην περιοχή του όρους Μπέλλες.

Όσοι παρέμειναν κτηνοτρόφοι πέρασαν από την Κερκίνη στις πλαγιές του Μενοίκιου όρους. Μια άλλη ομάδα Αβδελλιωτών βρέθηκε βόρεια των Σερρών. Αναμεμειγμένοι με τους Γραμμουστιάνους Βλάχους βρέθηκαν στο όρος Πιρίν, στη Λόποβα, την Μπόζντοβα και τη Σιάτροβα, που σήμερα βρίσκονται μέσα στη Βουλγαρία.

Μια ομάδα από τη **Σμίξη** έφτασε στην Ανατολική

Μακεδονία και πιθανότατα στην Ελευθερούπολη και τα λιβάδια του Παγγαίου, αλλά ίσως και στην πόλη των Σερρών και τις βλάχικες εγκαταστάσεις της περιοχής τους. Σύμφωνα με παραδόσεις, μετά από ενδοκοινοτική διένεξη στη **Σαμαρίνα**, το 1856 υπήρξε έξοδος κάποιων Σαμαρινιωτών προς στις πλαγιές του Καϊμακτσαλάν βόρεια της Έδεσσας, καθώς οι περισσότεροι ήσαν νομαδοκτηνοτρόφοι.

Στα χρόνια που ακολούθησαν ανάμεσα στο 1881 (έτος ενσωμάτωσης της Θεσσαλίας στην Ελλάδα) και μέχρι το 1912 σημειώνεται μια σταθερή ροή για μονιμότερη εγκατάσταση Βλάχων προς τα πεδινά της ελληνικής πλέον Θεσσαλίας.

Εκτός από τους Βλάχους της νότιας Πίνδου στο φαινόμενο αυτό συμμετείχαν Βλάχοι από τις περιοχές Γρεβενών, Γράμμου, Ολύμπου, Άσκιου μέχρι και Αρβανιτόβλαχοι από τις περιοχές της Κορυτσάς και του Μοναστηρίου.

Οι ηπειρώτικες παροικίες, που δημιουργήθηκαν στην Ανατολική Μακεδονία και Θράκη, είχαν στις περισσότερες περιπτώσεις μικτή σύνθεση Βλάχων, Γκραίκων και Αρβανιτών από διάφορα χωριά. Η συμβολή όμως των Βλάχων στη δημιουργία τους ήταν σαφώς μεγαλύτερη από ό,τι τους αποδίδει η ιστοριογραφία.

Οι κάτοικοι της Λάιστας, του μεγαλύτερου χωριού του Βλαχοζάγορου, φαίνεται ότι στάθηκαν οι πρωτοπόροι αυτών των μεταναστευτικών κινήσεων. Ακολουθώντας όπως και τόσοι άλλοι Ζαγορίσιοι πήγαν στη Δράμα και τη γύρω περιοχή της, ενώ σε προηγούμενους χρόνους συνήθιζαν να ξενιτεύονται στη Ρουμανία. Τους ακολούθησαν Βλάχοι από το Παλιοσέλι, τις Πάδες και τα Άρματα, αλλά και Γκραίκοι από τις γύρω περιοχές. Διακτινίστηκαν στα αστικά κέντρα και τα μεγάλα κεφαλοχώρια των σημερινών νομών Δράμας, Καβάλας, Ξάνθης και Ροδόπης μέχρι την κοιλάδα του Έβρου.

Μετά το 1881 χιλιάδες Βλάχοι από την ορεινή

Καλαμπάκα, τον Ασπροπόταμο, το Βλαχοτζουμέρκο, τη Χώρα Μετσόβου, το Βλαχοζάγορο, τα βλαχοχώρια των Γρεβενών, της Κόνιτσας, του Γράμμου, του Άσκιου και της περιοχής του Ολύμπου ακολούθησαν μια σταδιακή πορεία οριστικής παραμονής στα πεδινά, είτε ως πρώην παραχειμάζοντες νομαδοκτηνοτρόφοι είτε ως αγωγιάτες και εμποροβιοτέχνες.

Την ίδια πορεία ακολούθησαν ολόκληρα φαλκάρια απόλυτα νομάδων Αρβανιτόβλαχων από τις περιοχές της Κορυτσάς και του Μοναστηρίου. Σχημάτισαν ολόκληρες συνοικίες στα Τρίκαλα και στην Καλαμπάκα, στην Ελασσόνα, στον Τύρναβο και στη Λάρισα, στην Καρδίτσα και στα Φάρσαλα, στο Βόλο, το Βελεστίνο και στον Αλμυρό.

Τέλος, στις πλαγιές της νότιας Πίνδου, στις περιοχές του **Ασπροπόταμου** και της **ορεινής Καλαμπάκας** υπάρχουν μέχρι και σήμερα σαράντα Βλαχοχώρια, το ένα δίπλα στο άλλο. Βεβαίως, σήμερα πια, τα Βλαχοχώρια της νότιας Πίνδου έχουν σχεδόν ερημώσει και μόνο τα καλοκαίρια ζωντανεύουν για λίγο. Οι Βλάχοι όμως κάτοικοί τους δε χάθηκαν, απλά μετακινήθηκαν και ρίζωσαν οριστικά στα πεδινά, αλλάζοντας οικονομία και συμβάλλοντας στη νεότερη ανάπτυξη του θεσσαλικού κάμπου και των αστικών, οικονομικών και διοικητικών του κέντρων.

Η τοπωνυμική κατάληξη -οβα, -οβο

Εάν κάποιος ανατρέξει στο βιβλίο: ***"Die Slaven in Griechenland"***, Berlin 1941, του Γερμανού **Max Vasmer**, γεννημένου και σπουδασμένου στη Ρωσία, θα διαπιστώσει με έκπληξη ότι αναφέρονται πάνω από 2.000 ξενόγλωσσα τοπωνύμια του ελληνικού χώρου που χρεώνονται ως σλαβικά.

Για ορισμένα από αυτά ο συγγραφέας - ερευνητής κάνει απόπειρα ετυμολογικής εξήγησής τους, για τα περισσότερα επικαλείται απλώς το γεγονός ότι υπάρχουν αυτούσια ή παρόμοια κάπου αλλού στο βαλκανικό χώρο. Για κανένα όμως δεν έχει πραγματοποιήσει λεπτομερή επί τόπου έρευνα - αυτοψία, ώστε να διαπιστώσει ότι η αντίστοιχη τοποθεσία που τοπωνυμικά αναφέρει, είναι συμβατή με την έννοια που υποκρύπτει η ονομασία τάχα του τοπωνυμίου.

Παρόλα αυτά ο αναγνώστης, που δεν έχει εντρυφήσει σε θέματα τοπωνυμικών ερευνών, πείθεται εύκολα ότι έτσι θα έχουν τα πράγματα, όπως δηλαδή παρατίθενται, και επομένως συμπεραίνει ότι στους σκοτεινούς μεσαιωνικούς χρόνους οι Σλάβοι καταπλημμύρισαν την Ελλάδα, οπότε και εξαφάνισαν την ελληνική φυλή, προς δόξα βεβαίως και δικαίωση του αλήστου μνήμης Αυστριακού **Jakob Philip Fallmerayer**.

Είναι σημαντικό να επισημάνουμε ότι από τα αναφερόμενα υπερδισχίλια ξενόγλωσσα τοπωνύμια του ελληνικού χώρου, τα διακόσια εβδομήντα τέσσερα (274) από αυτά (ποσοστό περίπου 13%) έχουν κατάληξη **-οβα**, **-οβο**, και για αυτές τις καταλήξεις ο Max Vasmer δεν κάνει καμία ειδικότερη αναφορά. Είναι φυσικό λοιπόν να εικάσουμε ότι τις θεωρεί, ασυζητητί, ως σλαβικές και προχωρεί στην όποια εξήγηση του κυρίου θέματος των σχετικών τοπωνυμίων.

Εδώ λοιπόν βρίσκεται το πρώτο κρίσιμο ερευνητικό

σταυροδρόμι και εάν δεν αναζητηθεί με προσοχή η σωστή κατεύθυνση, χάνεται ο προορισμός που είναι η αναζήτηση της *''τοπωνυμικής αλήθειας''*, με αποτέλεσμα να παγιώνονται λαθεμένες αντιλήψεις. Καταρχάς τίθεται το ερώτημα, εάν οι καταλήξεις **-οβα**, **-οβο** είναι σλαβικές ή όχι; Αυτός είναι ένας πρώτος σημαντικός τοπωνυμικός γρίφος, τον οποίο αξίζει να τον αντιμετωπίσουμε.

Ας δούμε τώρα τι γράφει για αυτό το θέμα ο γνωστός σλαβολόγος **Fr. Miklosich** στο σημαντικό του έργο: ***"Lexicon palaeoslovenico - Graeco - Latinum"***, 1862 - 1865. Σύμφωνα με το εν λόγω λεξικό υπάρχουν οι παλαιοσλαβικές λέξεις:

объ(ομπ) = τόπος, χώρος, αλλά και διάστημα τοπικό - χρονικό.

обити(ομπιτι) = το περιέρχεσθαι και το περιάγειν.

обитати(ομπιτατι) = το οικείν και το παροικείν.

обитъцъ(ομπιτιτσ) = πάροικος.

овца(οβτσα) = πρόβατο.

Στη βουλγαρική γλώσσα το πρόβατο λέγεται ***οφτσα***. Στη λιθουανική ***avis***(=αμνάδα), στην παλαιοσλαβική ***ovinu***(= κριάρι) και ***ovica***(=αμνάδα), ακόμα και στην παλαιογερμανική ***ouwi***(=αμνάδα) και στην αγγλοσαξωνική ***eowestre***(=στάνη προβάτων).

Οι παραπάνω λέξεις, ίσως, σχετίζονται μεταξύ τους, γιατί αυτός που φυλάει πρόβατα, συνήθως περπατάει - περιπλανιέται με το ποίμνιό του για αναζήτηση τροφής, και όπου βρει κατάλληλο βοσκοτόπι μένει για όσο χρονικό διάστημα κρίνει ότι είναι ωφέλιμο για το ποίμνιό του.

Υπάρχουν, όμως, αντίστοιχα και οι λατινικές λέξεις :

obeo = προσέρχομαι, περιέρχομαι, παρευρίσκομαι.

obero = περιπλανιέμαι.

ovis = πρόβατο.

με την ανάλογη ίσως συσχέτιση μεταξύ τους, που αναφέραμε προηγουμένως.

Τέλος, στην αρχαιοελληνική γλώσσα υπήρχαν οι εξής αντίστοιχες λέξεις :

ὅις(ομηρική) = πρόβατο. Αρχικά ήταν ***ὅϜις***, όπου το αρχαιοελληνικό δίγαμμα (F) προφερόταν ως βαυ (κάτι δηλαδή μεταξύ β και φ).

οἴη = χωριό. Σύμφωνα με το αρχαιοελληνικό λεξικό του Ι. Σταματάκου η λέξη ***οἴη*** προέρχεται από τη λέξη ***ὠϜία***(= κοινότης, σωματείο, φυλή), που μαρτυρείται από το λακωνικό ***ὠβά***, και σύμφωνα με το λεξικό του Ησύχιου (5^{ος} μ.Χ. αιώνας) στη Θεσσαλία αναφέρονται: ***οὐαί*** = φυλές και ***ὤβοι*** = τόποι μεγαλομερείς (= μεγαλοπρεπείς).

Οι σημασίες των λέξεων: *ὠβά* = κοινότητα, φυλή, ***οὐαί*** = φυλές και *ὤβοι* = τόποι μεγαλοπρεπείς μπορούν να συσχετιστούν - ερμηνευτούν κάτω από ένα κοινό πλαίσιο, εφόσον θεωρηθούν ότι παράγονται από τη λέξη *ὄις (ὄϜις)* = πρόβατο, γιατί οι πατριές βοσκών, που εγκαθίστανται σε τόπους βουνών (βοσκοτόπια), μπορεί να δώσουν συμπαγείς οικισμούς σε υψηλά μέρη.

οἰήτης και ***οἰάτης*** = χωρικός.

Οἰάτης = νομός (= βοσκότοπος) στο Δήμο ***Οἴα*** της αρχαίας Αττικής.

Οι παραπάνω λέξεις σχετίζονται με το ***ὅις*** = πρόβατο, δεδομένου ότι οι παλιότεροι μικροί οικισμοί όχι μόνο στα αρχαία χρόνια, αλλά και στους πρόσφατους αιώνες ήσαν ουσιαστικά πατριές κτηνοτρόφων, που έμεναν σε μια περιοχή και σιγά - σιγά καταγίνονταν και με τη γεωργία· εφόσον δε αυτό ήταν πρόσφορο, τότε η εγκατάσταση έπαιρνε μονιμότερο χαρακτήρα. Επομένως, και το βουνό ***Οίτη*** πρέπει ουσιαστικά να σημαίνει βουνό με πολλούς βοσκότοπους. Αρχαία τοπωνύμια που πιθανόν να έχουν άμεση σχέση με το ὄις (ὄFis) είναι και η πόλης ***Βόιο*** της Δωρικής Τετράπολης (κοντά στη σημερινή Γραβιά, στις

υπώρειες του Παρνασσού), καθώς και το όρος **Βόιον** της Δυτικής Μακεδονίας (στην αρχαιότητα Βόιον ήταν η κορυφή της Πίνδου(ο Σμόλικας), μέρη κατάλληλα για κτηνοτροφία.

Επίσης, με τη βασική λέξη ***ὄις(ὄϝις)*** θα πρέπει να συσχετίσουμε και τις αρχαιοελληνικές λέξεις ***ὀϊστός*** (ομηρική) = το βέλος, ***ὀβελός*** = σούβλα. Έτσι, στην πρώτη περίπτωση θα χάθηκε ο ήχος του F (βαυ) και παρέμενε το φωνήεν ι, ενώ στη δεύτερη περίπτωση θα συνέβη το αντίθετο. Πράγματι, και οι δυο παραπάνω λέξεις σημαίνουν ουσιαστικά έναν άξονα που περιστρέφεται - το κινούμενο βέλος, ως γνωστόν, εκτός από μεταφορική ταχύτητα παρουσιάζει και κάποια περιστροφική ταχύτητα λόγω των αναπτυσσόμενων τριβών και των γεωμετρικών ατελειών του - απλώς στην πρώτη περίπτωση δεν συνοδεύεται με... ὄις(πρόβατο), ενώ στη δεύτερη περίπτωση συνοδεύεται με το ὄις... σουβλισμένο.

Από τους *"Παράλληλους βίους"* του Πλούταρχου και ειδικότερα τους βίους των ***"Πελοπίδα - Μάρκελλου"***, διαπιστώνεται ότι τοπωνύμιο ***Ονα (Όβα)***, που σχετίζεται με τη λατινική λέξη ***ovis*** = πρόβατο, υπήρχε έξω από τη Ρώμη, το νωρίτερο από τον 3^{ο} π.Χ. αιώνα, που έδρασε ο ύπατος Μάρκελλος, και το αργότερο το 2^{ο} μ.Χ. αιώνα, που έγραψε ο Πλούταρχος τους εν λόγω βίους. Συγκεκριμένα, ο αρχαίος σοφός συγγραφέας κάνει μνεία μιας πόλης κοντά στη Ρώμη, όπου οι Έλληνες την ονόμαζαν **Εύαν** και οι Ρωμαίοι **Όβα**, στην οποία ο Ρωμαίος ύπατος Μάρκελλος θα έπρεπε να τελέσει το μικρό του θρίαμβο και το μεγάλο του θρίαμβο στο Αλβανό Όρος, λόγω φθόνου των αντιπάλων του στη Ρώμη. Ας δούμε λεπτομερώς την ενδιαφέρουσα αυτή αναφορά του Πλούταρχου που, πιστεύω, ρίχνει φως στο γλωσσικό γρίφο, ο οποίος σχετίζεται με τα -οβα, -οβο.

"Ἐνισταμένων δὲ τῶν ἐχθρῶν τῷ Μαρκέλλῳ πρὸς τὸν θρίαμβον ἐπεί καὶ πράξεις τινές ὑπολιπεῖς ἦσαν ἔτι περὶ

*Σικελίαν καὶ φθόνον εἶχεν ὁ τρίτος θρίαμβος, συνεχώρησεν αὐτοῖς τὸν μὲν ἐντελῆ καὶ μέγαν εἰς τὸ Ἀλβανόν ὄρος ἐξελᾶσαι, τὸν δ' ἐλάττῳ καταγαγεῖν εἰς τὴν πόλιν, ὅν Εὔαν Ἕλληνες, **Ὄβαν** δὲ Ρωμαῖοι καλοῦσι. Πέμπει δ' αὐτόν οὐκ ἐπί τοῦ τεθρίππου βεβηκώς οὐδέ δάφνης ἔχων στέφανον οὐδέ περισαλπιζόμενος, ἀλλά πεζός ἐν βλαύταις ὑπ' αὐλητῶν μάλα πολλῶν, καὶ μυρρίνης στέφανον ἐπικείμενος, ὡς ἀπόλεμος καὶ ἡδύς ὀφθῆναι μᾶλλον ἢ καταπληκτικός, ὅ καὶ μέγιστον ἐμοί τεκμήριόν ἐστι τῷ τρόπῳ πράξεως, ἀλλά μὴ μεγέθει, διωρίσθαι τοὺς θριάμβους τὸ παλαιόν. Οἱ μὲν γὰρ μετά μάχης καὶ φόνου τῶν πολεμίων ἐπικρατήσαντες τὸν Ἀρήιον ἐκεῖνον ὡς ἔοικε καὶ φοβερόν εἰσῆγον, ὥσπερ ἐν τοῖς καθαρμοῖς τῶν στρατοπέδων εἰώθεσαν, δάφνη πολλῇ καταστέψαντες τὰ ὅπλα καὶ τοὺς ἄνδρας· τοῖς δὲ πολέμου μὲν μὴ δεηθεῖσι στρατηγοῖς, ὁμιλία δὲ καὶ πειθοῖ καὶ διὰ λόγου πάντα θεμένοις καλῶς οἷον ἐπιπαιανίσαι τὴν ἀπόλεμον ταύτην καὶ πανηγυρικήν ἀπεδίδου πομπήν ὁ νόμος. Καὶ γὰρ ὁ αὐλός εἰρήνης μέρος, καὶ τὸ μύρτον Ἀφροδίτης φυτόν, ἡ μάλιστα θεῶν ἀπέχθεται βίᾳ καὶ πολέμοις. Ὄβας δ' οὐ παρά τὸν εὐασμόν, ὡς οἱ πολλοί νομίζουσιν, ὁ θρίαμβος οὗτος ὀνομάζεται καὶ γὰρ κακεῖνον ἐφ' εὐάζοντες καὶ ᾄδοντες παραπέμπουσιν, ἀλλ' ὑφ' Ἑλλήνων εἰς τὸ σύνηθες αὐτοῖς παρῆκται τοὔνομα, πεπεισμένων ἅμα καὶ Διονύσῳ τι τῆς τιμῆς προσήκειν, ὅν Εὔιον καὶ Θρίαμβον ὀνομάζομεν. Οὐχ οὕτω δ' ἔχει τὸ ἀληθές, ἀλλ' ἐπί μὲν τῷ μεγάλῳ θριάμβῳ βουθυτεῖν πάτριον ἦν τοῖς στρατηγοῖς, ἐπὶ δὲ τούτῳ πρόβατον ἔθυον· ὄβα δὲ τὰ πρόβατα Ρωμαῖοι καλοῦσιν· ἐκ τούτου καὶ τὸν θρίαμβον ὄβαν ὠνόμασαν...”*, που σημαίνει :

“Επειδή λοιπόν οι αντίπαλοί του αντιδρούσαν να τελέσει ο Μάρκελλος θρίαμβο, αφού είχαν μείνει ημιτελείς οι επιχειρήσεις στη Σικελία και προκαλούσε φθόνο ο τρίτος θρίαμβος, συμφώνησε ο ίδιος να παρελάσει για τον

*ολοκληρωμένο και μεγάλο θρίαμβο στο Αλβανό όρος και το μικρότερο θρίαμβο να τον τελέσει στην πόλη που οι Έλληνες την ονομάζουν ''Εύαν'' και οι Ρωμαίοι **''Ova''**. Και τον τελεί όχι ανεβασμένος πάνω σε τέθριππο άρμα, ούτε φορώντας δάφνινο στεφάνι, ούτε περιβαλλόμενος από σαλπιγκτές, αλλά πεζός με σανδάλια, με συνοδεία πάρα πολλών ανθρώπων που έπαιζαν αυλούς και με στεφάνι μυρτιάς, έτσι που να φανεί περισσότερο απόλεμος και ευχάριστος παρά πολεμιστής. Αυτό για μένα είναι η μεγαλύτερη απόδειξη του κριτηρίου, το οποίο καθόριζαν παλαιότερα τους θριάμβους, με βάση δηλαδή τον τρόπο που πετύχαινε κάποιος τη νίκη και όχι με το μέγεθός της. Γιατί, όσοι νικούσαν τους εχθρούς με μάχη και φονικό, τελούσαν, όπως φαίνεται εκείνο το θρίαμβο του Άρη, όπως συνήθιζαν να εξαγνίζουν τα στρατόπεδα, στεφανώνοντας τα όπλα και τους άνδρες, με πολλή δάφνη, τους στρατηγούς όμως που δεν χρειάστηκε να πολεμήσουν, αλλά που με συνομιλίες και πειθώ και με συζητήσεις ρύθμιζαν σωστά τα πάντα, ο νόμος επέτρεπε την απόλεμη και πανηγυρική αυτή παρέλαση, για να γνωστοποιήσουν την επιτυχία με παιάνες. Γιατί ο αυλός είναι γνώρισμα της ειρήνης και η μυρτιά της Αφροδίτης, που κατεξοχήν είναι η θεά που απεχθάνεται τη βία και τους πολέμους. Και ο θρίαμβος αυτός ονομάζεται ''ova'', όχι ''ευασμός'', όπως νομίζουν οι πολλοί - γιατί και σ' εκείνον παρελαύνουν με κραυγές χαράς και με τραγούδια - αλλά το όνομα αποδίδεται από τους Έλληνες στη συνήθειά τους, καθώς έχουν πεισθεί ότι αρμόζει αυτή η τιμή και στο Διόνυσο, που τον αποκαλούμε Εύιο και Θρίαμβο. Η αλήθεια όμως δεν είναι αυτή, αλλά στο μεγάλο θρίαμβο ήταν πατροπαράδοτο να θυσιάζεται από τους στρατηγούς βόδι, ενώ σ' αυτόν το θρίαμβο θυσίαζαν πρόβατο. Και ''ova'' ονομάζουν οι Ρωμαίοι τα πρόβατα· από αυτό ονόμασαν και το θρίαμβο '' ova ''."*

Σήμερα, δεν υπάρχουν τέτοιου είδους τοπωνύμια στην ιταλική χερσόνησο. Η Padova π.χ. δεν μπορεί να ενταχθεί σε αυτή την κατηγορία τοπωνυμίων, αφού προέρχεται από τη λατινική Patavium, ούτε επίσης και η Μadova, αφού

προέρχεται από τη λατινική Mantua.

Το γεγονός αυτό μπορεί να εξηγηθεί, εάν λάβουμε υπόψη μας ότι η Ιταλία ως κέντρο της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας επί πολλούς αιώνες είχε χάσει από νωρίς το γεωργικο - κτηνοτροφικό χαρακτήρα της.

Είναι όμως πολύ σημαντικό ότι υπάρχουν σήμερα δυο τοπωνύμια: το **Ovodda**[5] (κωμόπολη) στη **κεντρική Σαρδηνία**, και το **Ovilo** (χωριό) στην **ανατολική Σαρδηνία** σε ορεινές μάλιστα περιοχές, κατάλληλες μόνο για κτηνοτροφία.

Τα εν λόγω τοπωνύμια (Ovodda και Ovilo) μπορούμε να τα θεωρήσουμε κρίσιμα αρχαία τοπωνυμικά κατάλοιπα, που ενισχύουν την άποψή μας για το -οβα, -οβο.

Είναι, επίσης, πολύ σημαντική και αξίζει ιδιαιτέρως να αναφερθεί η ύπαρξη:

i)Του νησιού **Kekova**[6], που είναι η αρχαία **Κισθήνη** - **Δολιχίστη**, η οποία βρίσκεται απέναντι από τις ακτές της Λυκίας στη Μικρά Ασία (ανατολικότερα του Καστελλόριζου και της Στρογγύλης).

ii)Της παραλιακής πόλης **Tekirova** - αρχαία **Φάσηλις**[7] - επίσης στη Λυκία της Μικράς Ασίας.

---

[5] Η πόλις **Ovodda** βρίσκεται σε μια περιοχή που έχει κατοικηθεί από την αρχαιότητα, όπως αποδεικνύεται από τα υπάρχοντα εκεί αρχαιολογικά ευρήματα. Το όνομα αυτό προέρχεται σύμφωνα με τους ερευνητές από το Ovolla που πιθανώς συνδέεται με τη σειρά των τοπικών ονομασιών που ανήκουν στα protosardi(πρωτοσαρδηνικά).

[6] Η αρχαία παραλιακή πόλη **Κισθήνη** - **Δολιχίστη** που βρισκόταν εκεί, καταστράφηκε (βυθίστηκε) από σεισμό που συνέβη κατά τη διάρκεια του 2ου μ.Χ. αιώνα. Ξαναχτίστηκε πάλι και εξακολούθησε να ανθεί κατά την περίοδο της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Τελικώς, εγκαταλείφθηκε εξαιτίας των αραβικών επιδρομών.

[7]Η **Φάσηλις**, σύμφωνα με τον Κικέρωνα, ήταν ελληνική πόλη με κατοίκους από τη Λυκία. Ο Λίβιος την περιγράφει ως την πρώτη ξηρά που έβλεπαν οι ταξιδιώτες από τη Ρόδο στην Κιλικία και ότι είχε ανθυγιεινό κλίμα. Σύμφωνα με την περιηγήτρια και συγγραφέα Freya

iii)Της πόλης **kumluova** που βρίσκεται ανάμεσα στην τοποθεσία της αρχαίας πόλης Ξάνθος και της τοποθεσίας του Λητώου ιερού της Λυκίας της Μικράς Ασίας.

iv)Της κωμόπολης **Gökova** της Μικράς Ασίας, που βρίσκεται κοντά στον Κεραμεικό κόλπο, ο οποίος ορίζεται νότια από τη χερσόνησο της Κνίδου.

Είναι χτισμένη στην περιοχή της αρχαίας Ιδύμης, η οποία ήταν σημαίνουσα πόλη της Καρίας με πρώτη καταγεγραμμένη αναφορά το 546 π.Χ.

Από την περιοχή αυτή διέρχεται μεγάλο σεισμικό ρήγμα, γνωστό με το όνομα ρήγμα *Akyaka - Gökova*, που έδωσε και το μεγάλο σεισμό της νήσου Κω των 6,7 βαθμών της κλίμακας Ρίχτερ, τον Ιούλιο του 2017.

v)Της κωμόπολης **Gölova,** βόρεια του Κουσάντασι της Μικράς Ασίας. Επίσης, υπάρχει και άλλη κωμόπολη **Gölova**, νότια της Κερασούντας (επαρχία Sivas) στο Πόντο της Μικράς, χτισμένη δίπλα σε λίμνη.

vi)Της παραλιακής κωμόπολης **Yalova** στον Αστακηνό κόλπο της Μικράς Ασίας, περίφημης για τις ιαματικές της πηγές. Είναι η πόλις Πυθία της Μυθολογίας, όπου στη διάρκεια της Αργοναυτικής εκστρατείας εξαφανίστηκε ο φίλος του Ηρακλή, Ύλας. Πιθανόν από τη λέξη *γιαλός*(*αιγιαλός*).

vii)Του γνωστού ΒΑ προαστείου της Σμύρνης, **Μπουρνόβα**, όπου πριν τη Μικρασιατική καταστροφή έμεναν οι εύπορες ελληνικές οικογένειες της Σμύρνης καθώς και άλλοι εύποροι ξένοι, ιδίως οι Άγγλοι της Σμύρνης(αγγλική παροικία). Ο Μπουρνόβας ήταν η ***Πρινόβαρις*** των Βυζαντινών.

Stark, που επισκέφτηκε την περιοχή, ο Κικέρων πρέπει να έκανε μάλλον λάθος που την αποκάλεσε λυκιακή πόλη, διότι δεν υπάρχουν εκεί τυπικοί λυκιακοί τάφοι σε ολόκληρη αυτή την ακτή και επομένως η Φάσηλις κατά τη γνώμη της ήταν ελληνική από πολύ παλιά.

viii)Του γνωστού δυτικού προαστείου της Σμύρνης, **Balçova**, όπου βρισκόντουσαν εξοχικές κατοικίες των εύπορων Ελλήνων Σμυρνιών προ του 1922. Σήμερα αποτελεί μια απο τις ανερχόμενες περιοχές του αστικού ιστού της Σμύρνης.

ix)Της κωμόπολης **Gümüsova**, στην επαρχία του Σαγγαρίου της Μικράς Ασίας.

x)Της κωμόπολης **Suluova** νότια της Σαμψούντας στην περιοχή της Αμάσειας της Μικράς Ασίας.

xi)Της πόλης **Taşova** νότια της Σαμψούντας, στην περιοχή της Αμάσειας της Μικράς Ασίας.

xii)Της κωμόπολης **Artova,** στην περιοχή *Tokat* του Πόντου, νότια της Σαμψούντος.

xiii)Της κωμόπολης **Karliova** που βρίσκεται στην επαρχία ***Bingöl*** της Ανατολικής Τουρκίας.

Πέραν των παραπάνω αναφερομένων υπάρχουν επίσης διάσπαρτα στη Μικρά Ασία και άλλα τέτοια τοπωνύμια, όπως:

Yeşilova, Incirliova, Gerenkova, Belenova, Saricaova, Kurucaova, Altinova, Akçaova, Beylikova, Denizova, Aşağıinova, *Ovacuma* (Κάστρο στην πόλη Safranbolu της επαρχίας Karabük), *Pamukova, Turunçova, Zümrütova.*

Για όλα τα παραπάνω τοπωνύμια της Μικράς Ασίας, αξίξει να γίνει ξεχωριστή έρευνα - μελέτη από ειδικούς σε τέτοιου είδους ζητήματα, η οποία θα μπορούσε να ρίξει περισσότερο φως στο γρίφο των τοπωνυμίων με κατάληξη - οβα(-ova).

Εδώ απλώς θα τονίσουμε ότι για τους γνωρίζοντες καλά στην τουρκική γλώσσα το **ova** δεν επέχει θέση κατάληξης και δεν είναι δάνειο από άλλη γλώσσα, αντίθετα είναι μια ξεχωριστή λέξη και σημαίνει **λιβάδι**˙ γι’ αυτό το λόγο στην Τουρκία οι πόλεις και τα χωριά, που έχουν ονόματα, τα οποία λήγουν σε ova, βρίσκονται σε πεδινές εκτάσεις.

Να αποτελεί άραγε το γεγονός αυτό κάποια πρόσθετη επιβεβαίωση για τις απόψεις μας που εκθέσαμε πιο πάνω, δεδομένου ότι τα λιβάδια και τα πρόβατα σχετίζονται πάντοτε μεταξύ τους[8];

---

[8] Αξίζει, όμως, να παρατεθούν αυτούσια και όσα αναφέρονται στο σημαντικό λέξικό: ***«An Etymological Dictionary of Pre Thirteenth - Century Turkish»***, **Sir Gerard Clauson, Oxford at the Clarendon Press, 1972:**

*«Oba is an innate Türkic word, it is a habitat, obitel (*обитель*), obo, and the like derivative allophones visible with a naked eye. The habitat, obitel, obo etc. are all Turkisms, assimilated at different times and from different Türkic vernaculars. Well known are toponyms Duloba (land of dynastic clan Dulo, the clan of Attila) aka "Samo state", Altyn-oba (Golden land, capital), and such.*

The Russian Primary chronicle documented the land of the Tokharian tribe Tuhsoba, the land of the Tuhsi tribe, far from being "a small encampment or large tent". A tomb is naturally called oba, it is a home for the deceased. Kurgan graves are a must in Tengriism, the Türkic religion, hence the "grave mound" is a kurgan and an oba, among other similar appellations. Ditto the ***ova*** *"plain", it is the same expression for a limitless steppe habitat. The Mong. obo is a Türkic l.-w. with the same semantics "habitat" and extension to "grave", among others. <u>That the English, Latin, and Mongolian on the two ends of the Eurasia share the same word with Türkic languages attest to something that a linguist should know before she or he engages in etymology</u>.*(Η υπογράμμιση δική μας).

Rice and grains were not a Türkic staple, and on the contrary, the cold rice with its name uva: must definitely be a l.-w. As probably is the Chinese opo:, a cultural borrowing into Türkic, but etymologically it may be a l.-w. into the Chinese too. Not all Chinese words originated in the Chinese milieu, e.g. bisa 比薩 for "pizza". Oba is a denoun derivative of the verb abï- "hide, conceal" with innumerable derivatives, of which habitat, obitel, and obo are but a few examples. The denoun adjectival form of abï- is abïl "settlement, village", which produced allophonic derivatives "village" and "world".»

Επίσης, πρέπει να γίνει αναφορά και στην ύπαρξη δυο συναφών τοπωνυμίων στην Παλαιστίνη στα ύστερορωμαϊκά χρόνια και συγκεκριμένα:

α)Την πόλη ***Χαραγμωβά***, την οποία μνημονεύει ο Άγιος Σωφρόνιος, πατριάρχης Αλεξανδρείας (564 μ.Χ. - 638 μ.Χ.), όταν αναφέρεται σε κάποιο θαύμα (το 61^{ο}) των *Αγίων Αναργύρων Αββά Κύρου* και *Ιωάννου.*

β)Την παλαιστινιακή πόλη ***Χόζοβα,*** από όπου, σύμφωνα με την παράδοση, στα χρόνια της εικονομαχίας, έφυγε η εικόνα της Παναγίας και μεταφέρθηκε στην Αμοργό και σήμερα βρίσκεται στο ομώνυμο γνωστό μοναστήρι: *«Παναγία Χοζοβιώτισσα».*

***

Κατόπιν όλων των ανωτέρω αναφερθέντων προκύπτει το εξής συμπέρασμα: η λέξη όβα ή όβο σήμαινε οικισμό - χωριό (και αρχικά υπέκρυπτε γλωσσικά και στις τρεις παραπάνω περιπτώσεις τη λέξη πρόβατο και την κτηνοτροφία)˙ δηλαδή, τόσο στο νότιο ελληνικό χώρο, όπου μιλιόταν συμπαγώς η ελληνική γλώσσα, όσο και στο χώρο της ορεινής Ηπείρου (Βορείου και Νοτίου) και Μακεδονίας όπου η ελληνική υποχώρησε έναντι της λατινικής, με αποτέλεσμα οι εκεί κάτοικοι να μιλούν τη λατινογενή (βλάχικη) γλώσσα, καθώς και στις περιοχές του βαλκανικού χώρου, όπου διείσδυσαν αργότερα σλαβικοί πληθυσμοί.

Πρέπει, βεβαίως, να σημειωθεί ότι στις σύγχρονες σλαβικές γλώσσες οι καταλήξεις: ***-ονα -ονο*** έχουν την έννοια: *“του ανήκειν σε τόπο (οποιονδήποτε)”* ή *“τόπος (οποιοσδήποτε) που ανήκει σε κάποιον”*. Η έννοια, όμως, αυτή φαίνεται ότι είναι μεταγενέστερη, δεδομένου ότι σε όλες τις πρωταρχικές κοινωνίες ο τόπος οριζόταν αρχικά και ευρύτερα για κτηνοτροφικούς σκοπούς (λιβάδια για βοσκή) και αργότερα, σε πιο περιορισμένη έκταση, για γεωργικούς σκοπούς (περιοχές γεωργικού κλήρου).

Μετά από όλα τα παραπάνω αναφερθέντα συμπεραίνουμε ότι η επίκληση, από τον Max Vasmer, τοπωνυμίων σε *-οβα, -οβο* από τις περιοχές π.χ. της Σερβίας, Κροατίας, Σλοβενίας, Σκοπίων και Βουλγαρίας, για να ερμηνεύσει υποχρεωτικώς ως σλαβικά κάποια αντίστοιχα του ελληνικού χώρου, δεν ευσταθεί γενικώς. Τελικώς, κατά την άποψή μας, η κατάταξη ενός τοπωνυμίου με κατάληξη ***-οβα, -οβο*** σε βλάχικη ή σλαβική κατηγορία, εξαρτάται από το γλωσσικό θέμα του, που σημαίνει ότι:

1)Εάν η ρίζα του θέματος είναι βλάχικη ή αλβανική, τότε το τοπωνύμιο, οπουδήποτε και εάν απαντάται στη βαλκανική χερσόνησο, έχει δοθεί από Βλάχους. Μάλιστα, οι περισσότεροι Βλάχοι και ειδικά οι λεγόμενοι Αρβανιτόβλαχοι γνώριζαν και την αλβανική γλώσσα.

2)Εάν η ρίζα του θέματος είναι σλαβική και ταυτόχρονα το ίδιο τοπωνύμιο απαντάται και σε άλλες χώρες της βαλκανικής χερσονήσου, τότε το τοπωνύμιο αυτό έχει σίγουρα δοθεί από Σλάβους.

Ο μηχανισμός δημιουργίας, τέτοιου είδους τοπωνυμίων θα ήταν ο εξής. Όταν εντοπιζόταν από τους νομάδες ποιμένες, που εισέδυαν σε νέες περιοχές, κάποιος κατάλληλος βοσκότοπος, αρχικά στήνονταν οι σκηνές και οι στάνες τους. Αργότερα, εφόσον δεν υπήρχε ολοκληρωτική μετακίνησή τους προς άλλη περιοχή, η πατριά - το λεγόμενο στα βλάχικα **φαλκάρε** - παρέμενε εκεί και εξελισσόταν σε μικρό οικισμό και αργότερα, με τον καιρό, σε ολόκληρο χωριό.

***

Τέλος, ο **Jakob Philip Fallmerayer** στην πραγματεία του: *"Περί της Καταγωγής των σημερινών Ελλήνων",* που διαβάστηκε σε ανοικτή συνεδρίαση της Βαυαρικής Ακαδημίας Επιστημών το 1835, προκειμένου να υποστηρίξει τις υπερβολές του, επικαλέστηκε μια σειρά ξενόγλωσσων

τοπωνυμίων της Πελοποννήσου, τα οποία θεώρησε ασυζητητί ως σλαβικά, χωρίς βεβαίως να προχωρήσει σε κάποια σχετική γλωσσική αναφορά. Ανάμεσα σε αυτά περιέλαβε και μερικά που έχουν κατάληξη -οβα, -οβο. Συγκεκριμένα, ανέφερε τα εξής: *Άκοβα, Αράκλοβο, Ίσοβα* (από το *''Χρονικό του Μορέως''*), *Μπερέσοβα* (στην Κυνουρία), *Ζίτσοβα* (πάνω από το Μιστρά), *Γιάλοβα*.

Στην περιοχή από το ακρωτήρι Ματαπά έως τη Μεγαλόπολη τα: *Τσίμοβα, Τσέκοβα, Βίποβο, Αράχοβα, Πάλοβα, Κόσοβα, Λεβέτσοβα, Σάιδοβα, Τρικότσοβα, Σάντοβα (μικρό ρυάκι), Σίτσοβα, Αναστάσοβα, Βάρσοβα* (κοντά στο Μιστρά). Στην αριστερή όχθη του Ευρώτα τα: *Αράχοβα, Κατσίκοβο, στην Αρκαδία προς Ηλεία και Αχαΐα τα Γκλόκοβα, Τζελέχοβα* και τρεις (3) φορές *Αράχοβα*. Από τα παραπάνω, μόνο τα: *Ίσοβα, Ζίτσοβα, Τσίμοβα, Τσέκοβα, Βίποβο, Πάλοβα, Λεβέτσοβα, Σάιδοβα, Σάντοβα*, Τρικότσοβα δεν εξετάζονται από τον Max Vasmer. Θα προσεγγίσουμε όμως και αυτά μαζί με τα τοπωνύμια του Max Vasmer σε επόμενο κεφάλαιο του παρόντος. Για τη διάκρισή τους θα θέσουμε δίπλα στο καθένα από αυτά το γράμμα (**F**). Επειδή για αυτά δεν γνωρίζουμε τις ακριβείς τοποθεσίες τους, θα αρκεστούμε μόνο σε γλωσσικές αναφορές. Επίσης, περιοριζόμαστε σε γλωσσικές αναφορές και για όσα άλλα τοπωνύμια του Max Vasmer δεν γνωρίζουμε την ακριβή γεωγραφική τους θέση - ταύτιση. Πριν όμως κλείσουμε το παρόν κεφάλαιο, θεωρούμε σκόπιμο να αναφερθούμε, με συντομία, στον Fallmerayer.

Αποτελεί ειρωνεία για τον άνδρα αυτόν που χαρακτηριζόταν στην πολιτική του σκέψη από απροκάλυπτη σλαβοφοβία - δεν είχε ξεχάσει ποτέ την αρχαία έριδα των προγόνων του με τους Σλάβους της ανατολής, και ούτε είχε αποκλείσει τη μελλοντική εκδίκηση των Σλάβων κατά της Γερμανίας - ότι έφτασε να αποκηρυχτεί στην Ελλάδα ως

σλαβόφιλος, πανσλαβιστής και πράκτορας του τσάρου της Ρωσίας. Βεβαίως, υπάρχει μια εξήγηση, γιατί ο Fallmerayer έγινε νεροκουβαλητής στην προπαγάνδα των Σλάβων κατά της Ελλάδας. Άλλος ήταν ο κύριος στόχος του. Ήθελε δηλαδή να δείξει στους Ευρωπαίους, με κάθε τρόπο, το βάρβαρο της σλαβικής φυλής και έτσι υποστήριξε σθεναρά ότι οι Σλάβοι ξερίζωσαν βίαια με επιδρομές, δηώσεις και εποικίσεις όλο το ελληνικό στοιχείο από όλη την Ελλάδα. Έτσι, έβαλε στη φαρέτρα του κάθε στοιχείο που τον βόλευε και μαζί πολλές στρεβλώσεις και υπερβολές. Προκειμένου, μάλιστα, να απαντήσει στο ερώτημα όσων τον αντέκρουσαν: *"Πως εξηγείται η διάσωση της ελληνικής γλώσσας στη Νότια Ελλάδα και ειδικότερα στην Πελοπόννησο, μετά την εξαφάνιση της ελληνικής φυλής;"* έφτασε στο σημείο να παραδεχτεί ότι οι Σλάβοι που υπέταξαν και τελικά εξάλειψαν τους Έλληνες από τον 6^{ο} έως τον 9^{ο} αιώνα, υποτάχθηκαν και αυτοί και αφανίστηκαν με τη σειρά τους από τους Βυζαντινούς, στα πλαίσια της ανακατάληψης της Ελλάδας από τους τελευταίους.

Οι Βυζαντινοί, μάλιστα, σύμφωνα πάντα με τον Fallmerayer, μετά την εξαφάνιση των Σλάβων έφεραν ελληνόφωνους εποίκους από τα ανατολικά εδάφη της αυτοκρατορίας (Μικρασία) και έτσι εισήχθη στην Πελοπόννησο η βυζαντινή ή χριστιανική ελληνική, δηλαδή η γλώσσα του Φτωχοπρόδρομου και των Συναξαρίων. Δεν μας εξηγεί, όμως, γιατί σε αυτή την περίπτωση οι Μικρασιάτες έποικοι δεν έθεσαν νέα δικά τους τοπωνύμια στην Πελοπόννησο, αλλά κράτησαν τα παλιά που υπήρχαν, και επιπλέον πώς τα βρήκαν αυτά, αφού είχαν εξαφανιστεί οι προηγούμενοι κάτοικοι;

Επίσης, ο Fallmerayer αποκρύπτει συστηματικά στοιχεία που δεν βολεύουν το στόχο του. Συγκεκριμένα, σιωπά και δεν ασχολείται καθόλου με τους βλαχόφωνους της

Πελοποννήσου, ενώ για τους βλαχόφωνους της Ρούμελης αφιερώνει τέσσερις (4) μόνον αράδες, παρότι είναι σίγουρο ότι γνωρίζει, από τις επισκέψεις του στο νεοσύστατο τότε Ελληνικό κράτος, ότι υπήρχαν σ' αυτό παντού σημαντικοί βλαχόφωνοι πληθυσμοί. Και όταν δυο φορές αναφέρεται μονολεκτικά στους Βλάχους του βόρειου ελληνικού τόξου, τους αποκαλεί γενικώς Λατινοθράκες, επεκτείνοντας έτσι τα σύνορα της Θράκης μέχρι την Αδριατική(!) Τι μπορεί να περιμένει όμως κανείς από ένα ερευνητή που, εκτός από την πολιτική, εμπλέκει στα θέματα της έρευνάς του και τη Θεία Δίκη; Συγκεκριμένα, στην υπόψη πραγματεία του αναφέρει χαρακτηριστικά τα εξής καταπληκτικά: *"Εγώ προσωπικά κατέληξα με τον καιρό στο συμπέρασμα ότι ο Θεός διάλεξε τον ελληνικό λαό ως το κατ' εξοχήν αντικείμενο της οργής του και του επέβαλε όλες του τις τιμωρίες, για να δείξει στο ανθρώπινο γένος ότι μπροστά του Μεγάλος και Μικρός είναι εξίσου μηδαμινός"* (!)

Πρέπει, μάλλον, να συμπληρώσουμε με τη σειρά μας ότι ο Θεός διάλεξε τον Fallmerayer… για να συσπειρώσει τον ελληνικό λαό, από την αρχή της νεοελληνικής ιστορίας του, ώστε να ενδιαφερθεί νωρίς για τις ρίζες του, τις παραδόσεις του και τον πολιτισμό του, διαφορετικά οι Νεοέλληνες, με το χαρακτήρα που διαθέτουν, θα αδιαφορούσαν ακόμα μέχρι σήμερα. Είναι χαρακτηριστικά, εξάλλου, όσα γράφει ο **Hans Eideneier**:

"Ο Fallmerayer με τη θεωρία του έγινε από μια άποψη ο καταλύτης κοινών σκέψεων Ελλήνων και Φιλελλήνων για το ποιες είναι οι αληθινές ελληνικές αξίες[...] και έμμεσα ο πατέρας μιας εθνικής ελληνικής επιστήμης, που αποφάσισε ότι καταπολεμώντας τον είχε χρέος και να αναζητήσει τις ρίζες της στην αυτόχθονη ιστορία και γλώσσα[...] με τους ισχυρισμούς του για το αίμα που ρέει ή δεν ρέει στις φλέβες των Ελλήνων συνετέλεσε στην αυτοσυνειδησία των Ελλήνων και του νέου τους κράτους πολύ περισσότερο από ολόκληρη τη φιλελληνική κίνηση της Κεντρικής Ευρώπης."

Τρία σημαντικά τοπωνύμια: Αράχοβα - Αράκλοβο - Άκοβα

Ι) Αράχοβα

Όπως είναι πολύ σημαντική η ομάδα των τοπωνυμίων με κατάληξη **-οβα**, **-οβο** σε σχέση με όλα τα λοιπά ξενόγλωσσα τοπωνύμια του ελληνικού χώρου, έτσι, αναλογικά, και το τοπωνύμιο **Αράχοβα** είναι σημαντικό σε σχέση με όλα αυτά που έχουν την εν λόγω κατάληξη, καθόσον είναι το πλέον επαναλαμβανόμενο.

Συγκεκριμένα, τοπωνύμια με το όνομα **Αράχοβα** σε όλο τον ελληνικό χώρο υπάρχουν έντεκα (11) τον αριθμό, ήτοι:

α)**Αράχοβα** Φιλιατών
(το σημερινό **Ριζό** Θεσπρωτίας).
β)**Αράχοβα** Κλεπαΐδας Αιτωλοακαρνανίας
(η σημερινή **Αράχοβα** Ναυπακτίας).
γ)**Αράχοβα** Παρακαμπυλίου Ευρυτανίας
(το σημερινό **Πεντάκορφο** Αιτωλοακαρνανίας).
δ)**Αράχοβα** Ανεμώρειας Βοιωτίας
(ως Αράχοβα Φωκίδας την αναφέρει ο Max Vasmer· είναι η σημερινή **Αράχοβα** Παρνασσού).
ε)**Αράχοβα(;)** Ζεμενού Βοιωτίας
(Παλαιά **Αράχοβα**(;), που δεν υφίσταται σήμερα).
στ)**Αράχοβα** Αιγίου Αχαΐας
(η σημερινή **Κρήνη** Αιγιαλείας).
ζ)**Αράχοβα** Φελλόης Αχαΐας
(η σημερινή **Εξοχή** Αχαΐας).
η)**Αράχοβα** Γορτυνίας Αρκαδίας
(η σημερινή **Λύκαινα** Γορτυνίας).
θ)**Αράχοβα** Μεσσήνης Μεσσηνίας
(η σημερινή **Πηγή** Μεσσηνίας).
ι)**Αράχοβα** Λεύκτρου Μεσσηνίας

(το σημερινό **Καρυοβούνι** Μεσσηνίας) και
ια)**Αράχοβα** Οινούντος Λακωνίας
(το σημερινό χωριό **Καρυαί** Λακωνίας).

Επίσης, υπάρχουν τα εξής συναφή τοπωνύμια:
1)**Ράχοβα** Φλώρινας
(το χωριό **Πυξός** Φλώρινας, που δεν υφίσταται σήμερα).
2)**Ράχοβα** Βέροιας
(η σημερινή **Ράχη** Βέροιας).
3)**Ράχοβα** Σερρών
(η σημερινή **Μεσοράχη** Ζίχνης Σερρών).
4)**Ράχοβο** Τρικάλων
(η σημερινή **Καστανιά** Τρικάλων).
5)**Ράχοβο** Κοζάνης
(το σημερινό **Πολύραχο** Κοζάνης).
Εκτός Ελλάδας υπάρχουν και τα εξής συναφή τοπωνύμια:
i) **Rehovë**, χωριό στο Μπεράτι της Αλβανίας.
ii)**Rehovë**, χωριό στο μέσο περίπου του άξονα Κορυτσάς - Πρεμετής (νοτιοανατολικά από το Βιθκούκι).
iii)**Rehovë**, χωριό στη νότια Αλβανία, πολύ κοντά στα ελληνοαλβανικά σύνορα.

Αναφορικά με το σημαντικότατο αυτό τοπωνύμιο - καθότι το πλέον πολυπληθές στον ελληνικό χώρο - έχει γίνει, κατά τη γνώμη μας, η μεγαλύτερη σύγχυση. Όλοι σχεδόν οι ερευνητές, ξένοι και εγχώριοι, έχουν αποφασίσει χωρίς καμιά απόδειξη, παρά μόνο με *''τραβηγμένες''* λεκτικές ομοιότητες, ότι το τοπωνύμιο αυτό σχετίζεται με τις παλαιοσλαβικές λέξεις: **орех** (ορεχ) = καρύδι και **орахов** (οράχοβ) = καρυδένιος, και άρα είναι σλαβικό, συνεπώς **Αράχοβα** σημαίνει **καρυδότοπος**.

Όμως, εάν δούμε με προσοχή τα πραγματικά στοιχεία, όχι μόνο τα γλωσσικά αλλά και τα τοπογραφικά, θα διαπιστώσουμε καθαρά ότι άλλο είναι το κοινό χαρακτηριστικό που συνδέει όλους αυτούς τους τόπους με

το υπόψη όνομα, και ότι υπάρχει και άλλη γλωσσική βάση πειστικότερη, που συνδέεται ασφαλέστερα με το πραγματικό κοινό χαρακτηριστικό αυτών των τόπων.

Συγκεκριμένα, το πραγματικό κοινό χαρακτηριστικό όλων αυτών των τόπων, που έχουν ως όνομα το υπόψη τοπωνύμιο (Αράχοβα, Ράχοβα, Ράχοβο, και Rehovë) είναι η ράχη βουνού σε μεγάλο υψόμετρο, πράγμα που έρχεται σε αντίθεση με την ευδοκίμηση της καρυδιάς.

Η καρυδιά ευδοκιμεί παντού όπου δεν υπάρχουν συχνές και παρατεταμένες παγωνιές, προσαρμόζεται όμως καλύτερα σε ζεστούς τόπους. Σε νότιους τόπους τη συναντούμε και σε υψόμετρο μέχρι και 800 μέτρα, αλλά σε βόρειους τόπους (π.χ. Βόρεια Ελλάδα, Αλβανία, FYROM, Βουλγαρία) μέχρι και στα 600μ. ύψος.

Επειδή το φθινόπωρο η ξυλοποίηση των βλαστών γίνεται αργά, παθαίνει ζημιές από πρώιμους παγετούς το χειμώνα. Ζημιές από παγετούς παθαίνει και την άνοιξη, γι’ αυτό δεν πρέπει να φυτεύεται σε παγετόπληκτες περιοχές. Επομένως, υπήρχαν πολλές άλλες περιοχές στον ελληνικό χώρο(με μικρότερα υψόμετρα και πιο κατάλληλες για την ευδοκίμηση της καρυδιάς), ώστε να δώσουν αφορμή στους κατοίκους εκείνων των παλιών εποχών, για να ονοματίσουν τους οικισμούς τους με βάση το όνομα της καρυδιάς.

Ας δούμε τώρα τα βασικά χαρακτηριστικά των τοποθεσιών που πήραν το όνομα Αράχοβα ή το συναφές όνομα Ράχοβα, Ράχοβο.

Συγκεκριμένα :

α)**Η Αράχοβα Παρνασσού** έχει υψόμετρο 950μ., είναι χτισμένη σε πλάτωμα απότομης πλαγιάς στις νότιες υπώρειες του Παρνασσού μέσα στην ευρεία κοιλάδα του Πλειστού (Παρνασσία Νάπη). Από νότια ατενίζοντάς την κάποιος, νομίζει ότι είναι χτισμένη πάνω σε οχυρή θέση.

β)**Η Παλαιά Αράχοβα(;)** στο σημερινό Ζεμενό Βοιωτίας

(που δεν υφίσταται πλέον), είχε υψόμετρο 800μ. και ήταν χτισμένη στο υψηλότερο σημείο του κυρτού αυχένα, ανάμεσα στις νοτιοανατολικές υπώρειες του Παρνασσού και της βόρειες υπώρειες του βουνού Κίρφις (Ξεροβούνι).

Στο παράρτημα που ακολουθεί στο τέλος του παρόντος πονήματος δίδονται πολλές διαφωτιστικές πληροφορίες για το μικροτοπωνύμια της ευρύτερης περιοχής της Αράχοβας Παρνασσού, λόγω καταγωγής του γράφοντος.

γ)Η **Αράχοβα Ναυπακτίας** έχει υψόμετρο 960μ., είναι χτισμένη στις απότομες νοτιοδυτικές πλαγιές του βουνού Κοκκινιάς του ορεινού συγκροτήματος των Βαρδουσίων, και στο βάθος υπάρχει κοιλάδα (σήμερα τεχνητή λίμνη του Εύηνου).

δ)Η **Αράχοβα Γορτυνίας** έχει υψόμετρο 890μ., είναι χτισμένη στις νοτιοδυτικές πλαγιές του ορεινού συγκροτήματος, το οποίο βρίσκεται ανάντη της Δημητσάνας και βλέπει σε ευρεία κοιλάδα.

ε)Η **Αράχοβα Λεύκτρου Μεσσηνίας** έχει υψόμετρο 500μ., είναι χτισμένη στη συμβολή τριών απότομων πλαγιών του Δυτικού Ταΰγετου που σχηματίζουν ευρύ αυχένα.

στ)Η **Αράχοβα Οινούντος** έχει υψόμετρο 950μ., είναι χτισμένη σε πλάτωμα απότομης πλαγιάς των δυτικών υπωρειών του Πάρνωνα και βλέπει κατάντη σε ευρεία χαράδρα.

ζ)Η **Αράχοβα Φελλόης Αχαΐας** έχει υψόμετρο 1.100μ., είναι χτισμένη σε πλάτωμα απότομης πλαγιάς και βλέπει σε ευρεία χαράδρα.

η)Η **Αράχοβα Αιγίου Αχαΐας** έχει υψόμετρο 779μ., είναι χτισμένη σε απότομη πλαγιά και βλέπει σε ευρεία χαράδρα.

θ)Η **Αράχοβα Μεσσήνης Μεσσηνίας** έχει υψόμετρο 617μ., είναι χτισμένη σε απότομη πλαγιά και βλέπει σε βαθιά χαράδρα.

ι)Η **Αράχοβα Ευρυτανίας** έχει υψόμετρο 750μ., είναι

χτισμένη σε απότομη πλαγιά και βλέπει σε βαθιά χαράδρα. Σύμφωνα με τη Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια του Π. Δρανδάκη: *“Κεῖ ται εἰ ς τὰς κλιτεῖ ς τοῦ Παναιτωλικοῦ ὄρους ἐν θέσει περιόπτῳ”*

ια)Η **Αράχοβα Φιλιατών** Θεσπρωτίας έχει υψόμετρο 580μ., είναι χτισμένη σε πλάτωμα απότομης πλαγιάς και βλέπει σε βαθιά χαράδρα.

Επίσης και :

1)Η **Ράχοβα** (το χωριό **Πυξός**) Φλώρινας, που δεν υφίσταται σήμερα, ήταν χτισμένη στα ριζά πλαγιάς, και είχε υψόμετρο πάνω από 1.100μ., αφού βρισκόταν σε υψηλότερη τοποθεσία από το χωριό **Βροντερό** (με υψόμετρο 1.100μ.), το οποίο Βροντερό απείχε από τη Ράχοβα οκτώ (8) περίπου χιλιόμετρα.

2)Η **Ράχοβα** (σημερινό χωριό **Ράχη**) Βέροιας, έχει υψόμετρο 394μ. και είναι χτισμένη στα ριζά των νοτιοανατολικών υπωρειών του Βερμίου και μπροστά της ανοίγεται η πεδιάδα της Βέροιας.

3)Η **Ράχοβα** (το σημερινό χωριό **Μεσοράχη**) Ζίχνης Σερρών, έχει το μικρότερο υψόμετρο, μόλις 160μ., και είναι χτισμένη στις απαρχές των νότιων υπωρειών του Μενοίκιου όρους, ψηλότερα βεβαίως σε σχέση με την κατάντη πεδιάδα του Στρυμώνα. Το μικρό αυτό υψόμετρο ίσως υπονοεί ότι η συγκεκριμένη **Ράχοβα** προήλθε από μετεγκατάσταση από ψηλότερη θέση κάποιου ομώνυμου οικισμού, για κάποιους συγκεκριμένους λόγους π. χ. επιβίωσης, διωγμών κλπ.

4)Το **Ράχοβο** (σημερινό χωριό **Καστανιά**) Τρικάλων, έχει υψόμετρο 850μ. και είναι χτισμένο σε πλάτωμα μιας πολύ μεγάλης και κατηφορικής πλαγιάς. Η παλιά θέση του χωριού ήταν λίγο πιο κάτω, στην τοποθεσία **Μυλότοπος**, πάλι δηλαδή σε πλάτωμα απότομης πλαγιάς, με τον ίδιο πάλι προσανατολισμό, αλλά σε λίγο χαμηλότερο υψόμετρο από αυτό των 850μ.

5)Το **Ράχοβο** (σημερινό χωριό **Πολύραχο Κοζάνης**) έχει υψόμετρο 650μ. και είναι χτισμένο σε κατηφορική κορυφογραμμή λοφοσειράς ανάμεσα σε δυο ευρείες χαράδρες.

Τέλος:

i)Ο οικισμός **Rehovë** (**Ρεχοβ**$^{\varepsilon}$), επίσης μικρός και ορεινός, νοτιοανατολικά του **Μπεράτι** της Αλβανίας είναι χτισμένος σε απότομη πλαγιά, έχει μεγάλο υψόμετρο και βλέπει σε μεγάλη αυχενοδιάβαση.

ii)Το ορεινό χωριό **Rehovë**[9](**Ρεχοβ**$^{\varepsilon}$), στο μέσο περίπου του άξονα Κορυτσάς - Πρεμετής (νοτιοανατολικά από το **Βιθκούκι**) έχει μεγάλο υψόμετρο και είναι χτισμένο σε απότομη πλαγιά βουνού.

iii)Το ορεινό χωριό **Rehovë**(**Ρεχοβ**$^{\varepsilon}$) στη νότια Αλβανία, πολύ κοντά στα ελληνοαλβανικά σύνορα, είναι χτισμένο στα ριζά των νοτιοδυτικών υπωρειών του Γράμμου (περίπου αντιδιαμετρικά από το χωριό **Πληκάτι** της Ηπείρου) και έχει υψόμετρο γύρω στα 1.000μ.

Κατόπιν αυτών, είναι βάσιμο να δεχτούμε ότι το πρώτο συνθετικό του εν λόγω τοπωνυμίου δεν έχει σχέση με καρύδια και καρυδιές, αλλά σχετίζεται με μεγάλο υψόμετρο και ράχες. Μάλιστα στη βλάχικη γλώσσα υπάρχει η λέξη **ρέχα** = ράχη βουνού - δάνειο από την ελληνική γλώσσα - και μπορεί να σχετίζεται με τη λέξη **ραχάς - ραχάδος** (Ησύχιος, 5^{ος} αιώνας), που συχνά χαρακτήριζε τοποθεσίες στον ελληνικό χώρο κατά τη ρωμαϊκή εποχή και σήμαινε *"χωρίον σύνδενδρον και μετέωρον",* σύμφωνα δε με το λεξικό του Μέγα Φώτιου (9^{ος} αιώνας) **ραχάδας** = τα δενδρώδη χωρία.

Μετά από τις παραπάνω αναφορές, είναι πιο ασφαλές να δεχτούμε ότι το τοπωνύμιο Αράχοβα και τα συναφή του

---

[9] Σύμφωνα με τον **Αστέριο Ι. Κουκούδη** (***"Οι Μητροπόλεις και η διασπορά των Βλάχων"***) σε 18 χωριά στην περιοχή Μοσχόπολης - Κορυτσάς (ανάμεσα και το **Rehovë**) υπάρχουν Αρβανιτόβλαχοι.

έχουν βλάχικη προέλευση και σημαίνουν, **τοποθεσίες κατάλληλες για κτηνοτροφία με μεγάλο υψόμετρο, δασωμένες που βρίσκονται σε ράχη.**

Ένα άλλο στοιχείο που επιβεβαιώνει τη βλάχικη προέλευση του τοπωνυμίου Αράχοβα είναι το αρχικό φωνήεν άλφα(Α). Πράγματι, στη βλάχικη γλώσσα πολλές λέξεις από τη λατινική γλώσσα ή λέξεις δάνεια από άλλες γλώσσες παίρνουν στην αρχή το γράμμα (α) και μάλιστα πιο συχνά αυτές που αρχίζουν από (ρ). Παραδείγματα :

1)Τα βλάχικα τοπωνύμια π.χ. Ρέσνα και Ρουκοτίνο, που σήμερα βρίσκονται στη FYROM, στη βλάχικη γλώσσα λέγονται αντίστοιχα: Αρέσιανη και Αρουκουτίνο.

2)Οι Βλάχοι χρησιμοποιούν τις λέξεις: *αβδέλλα* αντί βδέλλα, αβέγκλιου και *βέγκλιου* = φρουρώ, επιτηρώ (από το λατινικό vigilo), *αραέ* αντί ραγιάς, *αράμου* = σκαλίζω (από το λατινικό rimo), *αράνα* και ράνα = τραύμα (από το σλαβικό rana), *αράντου* = ξύνω (από το λατινικό rado), *αράου* = κακός, δύστροπος (από το λατινικό reus = υπαίτιος), *αραπάσ*^{ου} = ανάπαυσις (από το λατινικό repauso) κλπ. Έτσι λοιπόν έχουμε Αράχοβα αντί Ράχοβα.

Επίσης, εάν υποτεθεί ότι η προέλευση του εν λόγω τοπωνυμίου ήταν η σλαβική λέξη **орахов** (οράχοβ) = καρυδένιος, πώς εξηγείται η εξαφάνιση του αρχικού γράμματος όμικρον (ο) σε όλα αυτά δεκαέξι (11+5=16) σχετικά τοπωνύμια και στη συνέχεια η προσθεση του (α); Θα μπορούσε άραγε να ήταν όλοι οι ονοματοθέτες τους από τη Βόρειο Ήπειρο μέχρι τη Λακωνία και Μεσσηνία σε συνεννόηση μεταξύ τους γι’ αυτές τις γλωσσικές προσθαφαιρέσεις;

Και γιατί δε συνέβη το ίδιο με όλα τα τοπωνύμια τύπου **Orehova**, **Orehovic** που υπάρχουν στην υπόλοιπη Βαλκανική χερσόνησο και τα οποία με μεγάλη ίσως πιθανότητα θα

πρέπει να σχετιστούν - και είναι λογικό - με τη σλαβική λέξη **орех** (ορεχ) = καρύδι;

Σύμφωνα με άλλους μελετητές η Αράχοβα είναι ένα από τα πρώιμα πρωτοσλαβικά τοπωνύμια (Early Proto-Slavic <EPS>) που διατηρούν ακόμα το κοινό Βαλτο-Σλαβικό (a). Η Αράχοβα λοιπόν σύμφωνα με αυτούς περιέχει την EPS μορφή **arĕhŭ* = καρύδι (**arĕhŭv* = καρυδένιος) και το δεύτερο a είναι προϊόν ελληνικής αφομοίωσης (Αρήχοβα > Αράχοβα). Πώς, όμως, σε μια πρωτοσλαβική γλώσσα εφαρμόζεται κανόνας αφομοίωσης της αρχαιοελληνικής γλώσσας από τους ανίδεους και αγράμματους περί τα αρχαιοελληνικά γλωσσικά πάθη φωνηέντων πρωτοσλάβους ονοματοθέτες και μάλιστα αυτό να συμβαίνει σε κάθε Αράχοβα του ελληνικού χώρου;

Για να ξεπεραστεί το εν λόγω πρόβλημα οι ίδιοι μελετητές επικαλούνται π.χ. το σλαβικό δάνειο της Νεοελληνικής *σανό* από το υστεροσλαβικό *sĕno* για να δείξουν ότι το (*ĕ*) μετατράπηκε στην ελληνική σε (*α*), κάτι όμως που δεν θα το έκαναν ποτέ οι ίδιοι Σλάβοι ονοματοθέτες, όπως δεν το έκαναν και μέχρι σήμερα οι Σλάβοι της Βαλκανικής και της Μεσευρώπης στα τοπωνύμια *Orehova, Orehovic,* και *Orehovac*.

Σύμφωνα λοιπόν με τους σλαβολόγους το πρωτοσλαβικό μόρφημα *-**ον*** δημιουργεί συσχετιστικά επίθετα, δηλαδή επίθετα (αρσενικό ***-ον,*** θηλυκό ***-ονα,*** ουδέτερο ***-ονο***) που συσχετίζουν κάποιο αντικείμενο με κάποιο άλλο. Δηλαδή τα σλαβικά *-ον* έχει την ίδια λειτουργία με τα ελληνικά *-ιος* π.χ. *λίθ-ος* > αρχαίο θεσσαλικό *λίθ-ιος = «αυτός που σχετίζεται με το λίθο»*, δηλαδή λίθινος. Επομένως Αράχοβα = «(τόπος) καρυδένιος», χαρακτηρισμός που δε μοιάζει όμως και τόσο πετυχημένος, όπως θα ήταν ο χαρακτηρισμός: «(τόπος) με πολλές καρυδιές» = τόπος που ευδοκιμεί η καρυδιά.

Στην ένσταση, γιατί όνομα Αράχοβα = καρυδένια και όχι όνομα που να σημαίνει μέρος με πολλές καρυδιές, που θα ήταν και το πιο λογικό και άρα ύπαρξη άλλου είδους καταληκτικού μορφήματος, η απάντηση είναι ότι στην σλαβική γλώσσα υπάρχει το συλλογικό επίθημα *-ište* (για το οποίο θα αναφερθούμε σε επόμενο κεφάλαιο) που σημαίνει ότι θα μπορούσε το τοπωνύμιο Αράχοβα να ήταν κάλλιστα και Αραχοβίστα.

Εντύπωση, όμως, κάνει το γεγονός ότι στον ελληνικό χώρο όλες είναι *Αράχοβες* και καμία *Αραχοβίστα,* το ίδιο μάλιστα συμβαίνει και με τις **Rehovë** της Αλβανίας (δεν υπάρχει καμία **Rehovista**) και με τις σλαβικές **Orehova**(δεν υπάρχει καμία Orehovista στη FYROM, Βουλγαρία, Σερβία, Κροατία, Σλοβενία και Ρωσία).

***

Θα μπορούσαμε μάλιστα να εικάσουμε, για το πώς ίσως ξεκίνησε η λάθος θεώρηση του τοπωνυμίου Αράχοβα ως σλαβικού και η συσχέτισή του με καρυδιές και καρύδια. Συγκεκριμένα: η **Αράχοβα Οινούντος** ή αλλιώς **Αράχοβα η Μεγάλη** του ***''Χρονικού του Μορέως''*** είχε την... *“ατυχία”* να βρίσκεται κοντά στην περιοχή που υπήρχαν οι αρχαίες **Καρυαί**, οπότε οι λόγιοι στην προσπάθειά τους να εξηγήσουν εύκολα το εν λόγω τοπωνύμιο, το συνέδεσαν αμέσως με τη σλαβική λέξη **όραχ** και έτσι θεώρησαν ότι το ζήτημα γι’ αυτούς έληξε.

Έπρεπε, όμως, να σκεφτούν ότι οι έποικοι που έφτασαν σε αυτήν την περιοχή, ήσαν ποιμένες το επάγγελμα και το πιο πιθανό μη ελληνόφωνοι, οπότε αγνοούσαν παντελώς την αρχαιοελληνική ιστορία και μάλιστα τα τοπωνυμικά της αρχαίας Λακωνίας. Επομένως, ούτε γνώριζαν από πριν για το αρχαίο τοπωνύμιο ''***Καρυαί*** '' ούτε και φρόντισαν να μάθουν, για το πώς λεγόταν ο τόπος αυτός προηγουμένως, για να τον αποδώσουν με την ίδια σημασία, στη γλώσσα τους. Όσο για

τις καρυδιές, αυτές φύονται το ίδιο παντού και μάλιστα καλύτερα σε μικρότερα υψόμετρα.

Η περίπτωση να υπήρχε στον τόπο αυτό κάποιο χαρακτηριστικό δάσος με καρυδιές ανέπαφο από την αρχαιότητα, ενώ είχε σβήσει ο αρχαίος οικισμός, και να πυροδότησε την νέα ονομασία, μοιάζει λιγάκι δύσκολο, πέραν του ότι τέτοια χαρακτηριστικά δάση με καρυδιές θα έπρεπε να υπήρχαν και στις έντεκα (11) Αράχοβες, που αναφέραμε πιο πάνω, για να μπορούν να οδηγήσουν και αυτά σε ονομασία με τέτοια σημασία.

***

Εν πάση περιπτώσει, η αποσλαβοποίηση του κρίσιμου τοπωνυμίου **Αράχοβα** και των συναφών του (**Ράχοβα**, **Ράχοβο**), βοηθά ακόμα περισσότερο στο να καταπέσουν πολλοί μύθοι και υπερβολές σχετικά με τις σλαβικές εποικίσεις στο νότιο ελληνικό χώρο και ειδικά στην Πελοπόννησο.

Οι Αράχοβες και Ράχοβες μοιάζουν με σταθερά μοτίβα του ίδιου πληθυσμιακού (βλάχικου) χαλιού, που ξεδιπλώθηκε από την περιοχή της Ηπείρου (Βόρειας και Νότιας) προς όλο τον ελληνικό χώρο, προς τα κάτω μεν μέχρι τις ακρότατες περιοχές του Μοριά, προς τα ανατολικά δε μέχρι την Ανατολική Μακεδονία και Θράκη. Ειδικότερα:

α)Η **Αράχοβα Οινούντος**, επειδή αναφέρεται στο *"Χρονικό του Μορέως"* ως *"**Αράχοβα η Μεγάλη**"*, καθώς και οι άλλες Αράχοβες, οι μικρές, της Πελοποννήσου, πρέπει να υπήρχαν πριν την Φραγκοκρατία στο Μοριά.

β)Η **Αράχοβα Λεύκτρου** Μεσσηνίας (σημερινό **Καρυοβούνι** Μεσσηνίας) βρισκόταν μέσα ή δίπλα στην περιοχή των **Μηλιγγών Σλάβων** (δυτικές πλαγιές του Ταΰγετου).

γ)Η **Αράχοβα** Αιγίου Αχαΐας, η **Αράχοβα** Φελλόης Αχαΐας και η **Αράχοβα** Γορτυνίας βρίσκονταν μέσα ή κοντά σε

περιοχές όπου είχαν αποτραβηχτεί, κυνηγημένοι από τις βυζαντινές αρχές οι **Εζερίτες (Νεζερίτες) Σλάβοι** της Ήλιδας.

Έτσι, μπορούμε να συμπεράνουμε εμμέσως ότι οι δυο αυτές κύριες σλαβικές ομάδες, **Μηλιγγοί** και **Νεζερίτες**, στα χρόνια καθόδου των Βλάχων στην Πελοπόννησο ήσαν καταφανώς αδυνατισμένες και σε φάση προχωρημένης αφομοίωσής τους, πράγμα που υπονοεί ελάχιστο σλαβικό πληθυσμιακό μέγεθος στο Μοριά σε εκείνους τους σκοτεινούς μέσους χρόνους.

ΙΙ) Αράκλοβο

Πάνω από το σημερινό χωριό **Μίνθη** της Ηλείας στη ΒΑ πλευρά του ομώνυμου βουνού, σε μια τρίκορφη βουνοπλαγιά ξεπροβάλλει ψηλό και περήφανο ένα από τα πιο ξακουστά μεσαιωνικά κάστρα του Μοριά, το κάστρο **Αράκλοβο**. Η ανατολικότερη κορυφή διαμορφώνεται σε ένα εξαιρετικά απόκρημνο κώνο. Αυτός ο κώνος έχει επάνω του τα ερείπια του κάστρου.

Το Αράκλοβο έπαιξε σπουδαίο ρόλο στα χρόνια της Φραγκοκρατίας και γίνεται εκτεταμένη αναφορά στο *"**Χρονικό του Μορέως**"*, που για το χρονικό της κατάληψής του έχει αφιερώσει 270 στίχους (!)

Στέκει πάνω σε βραχοβούνι ύψους 980 μ. από την επιφάνεια της θάλασσας και κατά τη μαρτυρία του *"Χρονικού του Μορέως"*: *"μέσα στον τόπο των Σκορτών κείτεται κι αφεντεύει",* οχυρό και απροσπέλαστο από όλες σχεδόν τις μεριές. Η μόνη εύκολη πρόσβαση είναι από τη δυτική πλευρά.

Όταν βλέπουμε το βραχοβούνι από μακριά, φαντάζει σαν τεράστια αετοφωλιά, στην οποία κανείς δε μπορεί να αναρριχηθεί. Στο ψηλότερο σημείο του κάστρου είχε κτιστεί

πύργος, ο οποίος φαίνεται ότι χρησιμοποιείτο και ως ξενώνας.

Όπως προκύπτει από το ***"Χρονικό του Μορέως"*** είχε φιλοξενηθεί στον πύργο αυτό ο **Γοδεφρείδος ντε Μπριγιέρ**. Σήμερα διακρίνεται μόνο το σωζόμενο τείχος της βάσης του. Έξω από το κάστρο, στη ΝΑ πλευρά, υπάρχει εκτεταμένος ερειπιώνας που αποτελούσε, σύμφωνα με τη μαρτυρία του Χρονικού, το μπούρκο(εξώχωρο), οι κάτοικοι του οποίου εκμεταλλεύονταν την ασφάλεια που πρόσφερε η οχύρωση του κάστρου.

Όπως βεβαιώνεται από το *"Χρονικό του Μορέως"* μέσα στο κάστρο έμενε μόνο η φρουρά, οι κάτοικοι έμεναν στο μπούρκο. Καλλιεργούσαν το γύρω εύφορο κάμπο και μόνο σε στιγμές κινδύνου κατέφευγαν στο κάστρο. Σε φράγκικο κατάλογο του 1391 ο οικισμός του Αρακλόβου είχε 100 σπίτια.

Για την εξήγηση του ονόματος του κάστρου φαίνεται

πολύ πιθανή η βλάχικη λέξη **αρίκλιου** = νεφρός, δεδομένου ότι ο μεμονωμένος οχυρός βράχος ξεπετάγεται σε σχέση με τη γύρω περιοχή σαν όρθιο νεφρί, οπότε: Αρίκλιου + οβα (καθόσον εξωτερικά του κάστρου υπήρχε οικισμός) > Αρίκλοβο > Αράκλοβο.

III) Άκοβα

Η **Άκοβα** ήταν μία από τις σημαντικότερες Βαρονίες της περιοχής των Σκορτών κατά τους μεσαιωνικούς χρόνους. Η περιοχή ήταν επίσης γνωστή ως **Άκοβαι**. Οι εν λόγω ονομασίες ενδέχεται να προέρχονται από τη λατινική λέξη **aqua**, που σημαίνει νερό.

Η εκδοχή αυτή φαίνεται πιθανή, καθώς πράγματι η υπόψη περιοχή εξακολουθεί μέχρι σήμερα να έχει πολλά νερά, κυρίως λόγω του ποταμού Λάδωνα, ο οποίος τη διαρρέει. Η Άκοβα αποτέλεσε μια από τις 12 Βαρονίες, στις οποίες διαιρέθηκε το πριγκιπάτο της Αχαΐας - ύστερα από την άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Φράγκους το 1204.

Όταν έγινε αναδιανομή των εδαφών της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας δόθηκε στο βαρώνο **Gauthier de Rosières**, ο οποίος το 1250 έχτισε εκεί κάστρο - που βρίσκεται κοντά στο σημερινό χωριό **Βυζίκι** Αρκαδίας - για το οποίο γίνεται λόγος στο ***"Χρονικό του Μορέως"*** (*"κάστρον καλόν ἐποῖκεν κι ὀνόμασέ την* ***Ἄκοβαν****"*).

Εάν λοιπόν η ονομασία **Άκοβα** είναι λατινική, που είναι και το πιο πιθανό, τότε το εν λόγω τοπωνύμιο παραπέμπει στους μέσους Βυζαντινούς χρόνους, όταν δηλαδή οι λατινόγλωσσοι (Βλάχοι) δεν είχαν αλλοιώσει την ονομασία του νερού από **άκουα** σε **άπα**. Οι Βλάχοι εξάλλου πολλές φορές τρέπουν το **q** σε **p**, όπως π.χ. στη λέξη **πάτρου** = τέσσερα από τη λατινική **quattuor**.

Η τοπωνυμική κατάληξη -ιστα

Η έρευνα της τοπωνυμικής κατάληξης **-ιστα** μας οδηγεί αρχικά στη λατινική δεικτική αντωνυμία: iste, **ista,** istud που έχει τρεις έννοιες ήτοι: α) *αὐτός, ὁδί* (= τόδε = σε τούτο το μέρος, προς τα εδώ)˙ β)*αὐτόθι* = σε αυτό τον τόπο, σε αυτό ακριβώς το μέρος, εκεί, ενταύθα˙ γ)*τοιοῦτος.*

Επίσης, αξίζει να σημειωθούν και οι συναφείς λατινικές λέξεις: ***isti****, istic, istinc,* ***isto****, istoc.* Από την παραπάνω λατινική δεικτική αντωνυμία ίσως προήλθε η τοπωνυμική κατάληξη: ***-ιστα***, που χαρακτηρίζει πολλά τοπωνύμια του βαλκανικού χώρου.

Την άποψη αυτή ενισχύει το χαρακτηριστικό, αλλά και κρίσιμο τοπωνύμιο ***«Βράτζιστα»***[10] (κάστρο - οχυρό) στη Μεσόγειο Δακία, κάπου μεταξύ της *Παυταλίας* (σημερινό *Κιουστεντίλ*) και της *Ρεμεσιανής* (σημερινή *Μπέλα Παλάνκα*), που αναφέρει ο Προκόπιος στο *«Περί Κτισμάτων»* έργο του, γραμμένο λίγο πριν από το 560 μ. Χ.

Το τοπωνύμιο αυτό είναι προσλαβικό, γιατί σύμφωνα με την επικρατούσα σήμερα άποψη οι Σλάβοι άρχισαν να εγκαθίστανται στη βορειότερη Βαλκανική μετά το 580 μ.Χ. και ίσως μετά την εποχή του αυτοκράτορος Ηρακλείου (610μ. Χ. - 641μ. Χ.).

Κατόπιν τούτου, κάποιοι ερευνητές θεωρούν ότι Βράτζιστα έχει αλβανική ρίζα (από την αλβανική λέξη bredh = έλατο) και άρα σημαίνει μέρος με πολλά έλατα. Κατά τη γνώμη μας, το υπόψη τοπωνύμιο έχει λατινική προέλευση, σχετίζεται δηλαδή με τη λατινική λέξη *brachium*, που μεταξύ

---

[10] *«[…] Ἐν χώρᾳ Σκασσετάνα· Ἄλαρον, Μαγιμιάς, Λουκουνάντα, Βάλαυσον, Βούτις. Ὑπό πόλιν δὲ […] νέα μὲν Καλβεντία, Φαράνορες, Στρανβάστα, Ἄλδανες, Βαραχτέστες, Σάρματες, Ἄρσενα, […], Δούσμανες,* ***Βράτζιστα****, Ὁλόδοις, Κασσία, […] »*

των ἄλλων σημαίνει σκέλος, με την έννοια του τείχους ή του οχυρώματος (*brach + ista > μπράτσιστα > μπράτζιστα*), δεδομένου ότι πράγματι πρόκειται για ρωμαϊκή - βυζαντινή οχυρωματική τοποθεσία, και επομένως η κατάληξη *-ista* πιθανόν είναι η παραπάνω αναφερθείσα λατινική αντωνυμία. Αυτό με τη σειρά του ενισχύει την άποψη ότι η εν λόγω κατάληξη (*-ista*) δεν απαντάται, ως αρχέγονη, στις σλαβικές γλώσσες και διαλέκτους και η όποια τυχόν χρήση της σε αυτές είναι μεταγενέστερο δάνειο από τη λατινική.

Εξάλλου, η λατινική κατάληξη *-ista* ως επίθημα, που προστίθεται σε ένα ουσιαστικό βάση, για να σχηματίσει ένα άλλο ουσιαστικό, είναι δάνειο της λατινικής από την αρχαιοελληνική γλώσσα ως μέρος μιας ελληνικής λέξης με κατάληξη *-ιστής* (π.χ. κομιστής, φροντιστής κλπ., αλλά και άριστος, βέλτιστος κλπ.). Αυτή η λατινική κατάληξη *-ista* διαδόθηκε και στις άλλες ευρωπαϊκές γλώσσες συμπεριλαμβανομένων και των σλαβικών γλωσσών, για να σχηματίσουν ένα ουσιαστικό, που δηλώνει π.χ.: i)κάποιον που ακολουθεί μια αρχή ή ένα σύστημα πεποιθήσεων˙ ii)ένα μέλος ενός επαγγέλματος˙ iii)ένα άτομο που χρησιμοποιεί κάτι. Ορισμένοι διατείνονται ότι το *-ište* δηλώνει στις σλαβικές γλώσσες συλλογική έννοια, αλλά αυτό δεν φαίνεται να έχει σχέση με το τοπωνυμικό *-ιστα*, αλλά με το παραπάνω δάνειο εκ της αρχαίας ελληνικής.

Επομένως, η τοπωνυμική κατάληξη *-ιστα* ίσως προήλθε από το θηλυκό *ista* της λατινικής δεικτικής αντωνυμίας *iste, ista, istud* και για ένα επιπλέον λόγο ότι, δηλαδή, τόσο στη λατινική γλώσσα η λέξη *urbs, bis* = πόλις είναι θηλυκού γένους, όσο και στην ελληνική γλώσσα οι λέξεις πόλις και πολίχνη είναι επίσης θηλυκού γένους.

Κατά την άποψή μας η τοπωνυμική κατάληξη *-ιστα*, την οποία βρίσκουμε σε πολλά τοπωνύμια του ελληνικού χώρου, μπορεί να είναι κατάλοιπο λατινικής κυριαρχίας που

παγιώθηκε στους βυζαντινούς χρόνους και έφτασε έως εμάς σήμερα,διαφορετικά εμφανίστηκε στους υστεροβυζαντινούς χρόνους αλλά ίσως και πολύ αργότερα, μέσω των βλάχικων εγκαταστάσεων - επικοίσεων.

Επίσης, εάν κάποια τοπωνύμια με κατάληξη *-ιστα* έχουν σλαβικό κύριο θέμα, αυτό δείχνει δυο δυνατότητες, δηλαδή, είτε υπάρχει γλωσσικό δάνειο από τη βλάχικη γλώσσα προς τη σλαβική(όσον αφορά την κατάληξη *-ιστα*) και άρα έχουν σλαβική προέλευση είτε υπάρχει γλωσσικό δάνειο από τη σλαβική γλώσσα προς στη βλάχικη (όσον αφορά το κύριο θέμα) και επομένως έχουν βλάχικη προέλευση.

Εάν τώρα εξετάσουμε συνολικά τα τοπωνύμια του ελληνικού χώρου με κατάληξη: *-ιστα*, παρατηρούμε ότι αρκετά εξ αυτών συγκροτούν υποομάδα με γενικότερη κατάληξη: *-βιστα*. Ειδικότερα, σε ένα σύνολο εκατόν πενήντα τεσσάρων (154) τοπωνυμίων με κατάληξη *-ιστα*, τα τριάντα ένα (31) εξ αυτών συγκροτούν την υποομάδα των τοπωνυμίων *-βιστα*, ήτοι ποσοστό 20,1%. Να σημειώσουμε επιπλέον ότι οι συναφείς τοπωνυμικές καταλήξεις: ***-vista/-βιστα***, ***-avista/-αβιστα*** και ***-ovista/-οβιστα*** απαντώνται στην Σερβοκροατική, αλλά δεν είναι συνήθεις στις λοιπές σλαβικές γλώσσες, πράγμα που επίσης μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι είναι γλωσσικά δάνεια από τη λατινική γλώσσα.

Μετά από αυτή τη διαπίστωση, μήπως τα τοπωνύμια *-ιστα* μπορούν να θεωρηθούν εξέλιξη των τοπωνυμίων *-βιστα* (*-βιστα > -ιστα*); Σημαντική παράμετρος, για να γίνει αποδεκτό αυτό το ερώτημα είναι η ύπαρξη της λατινικής λέξης ***Vesta***[11](*βεστα > βιστα > ιστα*) που σημαίνει τη θεά

---

[11] Υπάρχει και το σημερινό ιταλικό τοπωνύμιο *Vesta* στην περιοχή της Λομβαρδίας, καθώς και άλλα συναφή τοπωνύμια όπως: *Festa, Pesta, Sesta, Testa, Venosta, Aosta, Agosta*, σε διάφορες περιοχές της Ιταλίας. Επιπλέον οι αρχαίες πόλεις: *Έγεστα* και *Άστα* στη Σικελία και

Εστία, η οποία λατρευόταν και από τους Ρωμαίους, και κατ' επέκταση σημαίνει τοποθεσία με οικισμό, όπου φυλασσόταν το ιερόν άσβεστο πυρ προς τιμήν της ομώνυμης θεάς και, βεβαίως, για λόγους προστασίας του οικισμού εκ μέρους της.

Τέλος, αξίζει να σημειώσουμε, επιπροσθέτως, ότι όσα τοπωνύμια του ελληνικού χώρου - που αναφέρει ο Max Vasmer και είναι πολυάριθμα, τριακόσια σαράντα ένα (341) τον αριθμό, ήτοι ποσοστό **16,20%** περίπου στο σύνολο των ξενόγλωσσων τοπωνυμίων - καταλήγουν σε: ***-ανα*** (π.χ. Φράστανα), ***-ιανα*** (π.χ. Μπολιάνα), ***-ανη*** (π.χ.Τσερίτσανη), ***-ιανη*** (π.χ. Κάνιανη), ***-ανον*** (π.χ. Δράγανον)**,** ***-ιανον*** (π.χ. Βονιάνον), ***-ένα*** (π.χ. Πάσενα), ***-ινα*** (π.χ. Βρουσίνα), ***-ινια*** (π.χ. Λαζινιά), ***-ινη*** (π.χ. Κερπινή), ***-ινον*** (π.χ. Δεσινόν) και δεν είναι ελληνικά, τότε στη συντριπτική τους πλειοψηφία είναι είτε βλάχικα είτε προγενέστερα ρωμαϊκά κατάλοιπα, δεδομένου ότι στη λατινική γλώσσα ήταν σε χρήση οι καταλήξεις: ***-ina, -inus, -nus, -anus.***

Αυτό φαίνεται και από τις ονομασίες των φρουρίων που αναφέρει, στα χρόνια του Ιουστινιανού, ο **Προκόπιος** στο έργο του: *«Περί Κτισμάτων»,* συγκεκριμένα: *Τιτιάνα, Κλημεντιανά, Μαρκιανά, Κάστινα, Πετρωνιανά, Κάρμινα*, καθώς και *Βάκουστα*, στην Ήπειρο. *Βάζινος, Πρινίανα, Κουμαρκίανα, Κρυνίανα, Πλακιδιανά* στη Μακεδονία. *Κεσίανα, Ουσιανά, Βεσίανα, Κελλιριανά, Γενζανά, Ευτυχιανά, Δάβανος, Κούβινος, Βικτωριανά, Κούσινες, Βαλλεσιανά, Μανίανα, Βέρζανα, Μαρκελλιανά, Πριμονιανά* στὴ Δαρδανία (σημερινή περιοχή της FYROM). *Ρωμανιανά, Πρωτίανα, Μακκουνιανά, Σκοπέντζανα* στη Σαρδική (περιοχή της σημερινής Σόφιας στη Βουλγαρία).

βεβαίως να αναφέρουμε και τα αρχαιοελληνικά *Γεραιστός* (ακρωτήριο Ευβοίας), *Ραιδεστός, Σηστός* (στη Θράκη), *Τυμφρηστός, Φαιστός* στη Θεσσαλία και *Φαιστός* στην Κρήτη.

Η τοπωνυμική κατάληξη -ιτσα

Η προέλευση της τοπωνυμικής κατάληξης **-ιτσα(-itsa/ica)** είναι επίσης μια ενδιαφέρουσα υπόθεση. Ειδικότερα:

α)Σύμφωνα με μια σλαβική απόψη, ένα από τα πρωταρχικά τοπωνύμια με κατάληξη -itsa είναι το ιστορικό *“Хортиця (Khortytsia)”*, νησίδα που σχηματίζεται στο Δνείπερο ποταμό, στην περιοχή της πόλης Zaporizhia. Ίσως αυτός είναι και ο λόγος που υποστηρίζεται από ορισμένους ότι η υπόψη κατάληξη χαρακτηρίζει: ονόματα ποταμών, ρευμάτων, νησιών, κόλπων και ακρωτηρίων. Υπάρχουν, βεβαίως, διάφορες θεωρίες για την προέλευση του ονόματος *"Khortytsia".* Πιστεύεται ότι το νησί πήρε το όνομά του από το ομώνυμο ποταμό *“Khortytsia”*, σύνθετη λέξη από κάποιο ουσιαστικό *hort- < хъртъ,* που σημαίνει *«γρήγορα»* και την κατάληξη *“-itsa”.* Έτσι, *“Khortytsia”* - είναι το *“Bistrica”* - δηλαδή τα γρήγορα νερά. Το νησί, όμως, αυτό διαθέτει μοναδική χλωρίδα και πανίδα, ελαιώνες, δάση ελάτης, συμπεριλαμβανομένης και της βελανιδιάς, διαθέτει λιβάδια και στέπα.

Κατά την πρώτη περίοδο του Μεσαίωνα, η *Khortytsia* ήταν βασικό κέντρο εμπορίου μεταξύ Ελλήνων και Βαράγγων. Δεν αποκλείεται αυτό το εμπορικό σημείο να έχει και παλιότερη ιστορία, που οδηγεί στα χρόνια των αρχαίων Ελλήνων και Σκυθών. Εξ αυτού του λόγου, πιθανόν να έχει αρχαιοελληνική προέλευση, δηλαδή μπορεί να σχετίζεται με τη λέξη: ***Χορτησία*** (Χορτησία > Χορτίσια > Χορτί(τ)σια > Khortytsia), δεδομένου ότι η αρχαιοελληνική λέξη χόρτος σημαίνει: i)Περιφραγμένο τόπο, εντός του οποίου βόσκουν ζώα, έκταση βοσκής˙ ii)Τροφή ζώων, χορτάρι σε αντίθεση με το σίτο που είναι τροφή ανθρώπου.

Πράγματι, η εν λόγω περιοχή με την πλούσια βλάστησή της μοιάζει με περιφραγμένο τόπο από όλες τις πλευρές του

από τα νερά του ποταμού Δνείπερου. Και η κατάληξη ***-σία*** δεν ήταν ασυνήθης σε αρχαιοελληνικά τοπωνύμια, όπως π.χ.: *Ἀγχισία* = όρος Αρκαδίας, *Ἀστερουσία* = όρος Κρήτης, Ἀχερουσία λίμνη, *Καρπασία* = πόλις Κύπρου, *Κισσία* = επαρχία Σουσιανής, *Παρρασία* = πόλις της Αρκαδίας, *Χαρισία* = κώμη Αρκαδίας. Εξάλλου, φαίνεται παράλογο ένα υδρωνύμιο αφενός να χαρακτηρίζει εδαφική έκταση ορεινή ή πεδινή και αφετέρου να παραβλέπεται το κύριο χαρακτηριστικό του ονομαζόμενου τόπου, που στη συγκεκριμένη περίπτωση είναι η πλούσια βλάστηση και αυτός ο τόπος να δανείζεται χαρακτηριστικό από διπλανή τοποθεσία.

β)Υπάρχει διαμάχη μεταξύ Φιλανδών και Σλάβων, για το εάν η τοπωνυμική κατάληξη *-itsa* έχει φιλανδική ή σλαβική προέλευση, ειδικά σε αυτού του είδους τα τοπωνύμια που, για ορισμένους ερευνητές, αρχίζουν να εμφανίζονται στην περιοχή του Novgorod (Новгород) γύρω στο 15^{ο} αιώνα.

γ)Στις σλαβικές γλώσσες η κατάληξη *-itsa* είναι υποκοριστική και χρησιμοποιείται σε ονόματα θηλυκού γένους. Σπάνιες φορές χρησιμοποιείται ως υποκοριστική κατάληξη και σε ονόματα αρσενικού και ουδετέρου γένους. Η ίδια όμως κατάληξη και με την ίδια υποκοριστική σημασία θηλυκού γένους είναι σε χρήση, ως δάνειο, τόσο στην ελληνική όσο και στην τουρκική, στη βλάχικη και στην αλβανική γλώσσα. Αυτό οδηγεί, τελικώς, στο συμπέρασμα ότι τα τοπωνύμια του ελληνικού χώρου με κατάληξη *-ιτσα*, τα οποία είναι πολυπληθή - διακόσια είκοσι (220) τον αριθμό, ήτοι ποσοστό 10,5% περίπου στο σύνολο των ξενόγλωσσων τοπωνυμίων - δεν έχουν δοθεί καθ' ολοκληρίαν από τους Σλάβους, εκτός και εάν το τοπωνυμικό κύριο θέμα τους έχει όντως σλαβική ρίζα. Μπορεί, δηλαδή, να έχουν και άλλη προέλευση όπως: ελληνική, τουρκική, βλάχικη ή αλβανική, με την προϋπόθεση ότι το τοπωνυμικό

θέμα τους έχει αντιστοίχως ελληνική, τουρκική, βλάχικη ή αλβανική ρίζα, οπότε σε αυτή την περίπτωση θα είναι μεταγενέστερα της περιόδου 6ου - 8ου αιώνα, στην οποία συνέβησαν ορισμένες σλαβικές διεισδύσεις στο νότιο ελληνικό χώρο. Πρέπει όμως να μας προβληματίσει σοβαρά το γεγονός ότι ενώ πολυάριθμοι οικισμοί είναι πολύ μικροί, εν τούτοις δεν έχουν όλοι ονόματα με κατάληξη *-ιτσα*, άλλα διαφορετική.

Εάν τώρα εξετάσουμε συνολικά τα τοπωνύμια του ελληνικού χώρου με κατάληξη: ***-ιτσα,*** παρατηρούμε ότι αρκετά εξ αυτών συγκροτούν υποομάδα με γενικότερη κατάληξη ***-βιτσα****.* Ειδικότερα: σε ένα σύνολο διακοσίων είκοσι(220) τοπωνυμίων με κατάληξη *-ιτσα,* τα πενήντα (50) εξ αυτών συγκροτούν την υποομάδα των τοπωνυμίων *-βιτσα,* ήτοι ποσοστό 22,7% περίπου.

Να σημειώσουμε, επιπλέον, ότι οι συναφείς τοπωνυμικές καταλήξεις: ***-vica/-vitsa****,* ***-avica/-avitsa*** και ***-ovica/-ovitsa*** απαντώνται στην Σερβοκροατική, αλλά δεν είναι συνήθεις στις λοιπές σλαβικές γλώσσες, πράγμα που μας οδηγεί επιπλέον στο συμπέρασμα ότι είναι γλωσσικά δάνεια από τη λατινική γλώσσα.

Μετά από αυτή τη διαπίστωση, μήπως τα τοπωνύμια -ιτσα μπορούν να θεωρηθούν εξέλιξη των τοπωνυμίων -βιτσα (-βιτσα > -ιτσα); Σημαντική παράμετρος για να γίνει αποδεκτό αυτό το ερώτημα είναι η ύπαρξη της λατινικής λέξης λέξης ***vicus, i*** που σημαίνει κώμη, παροικία, συστάδα οικιών, συνοικία πόλεως καθώς και στενωπός. Σύμφωνα με το: *«Λεξικόν της Αρχαίας Ελληνικής γλώσσης»* του Ι. Σταματάκου, η λατινική αυτή λέξη σχετίζεται με την αρχαιοελληνική ***οἶκος(Ϝοικος)*** = κατοικία, τόπος διαμονής.

Να σημειωθεί ότι στη Λατινική γλώσσα:

1) Ο προσδιορισμός του τόπου καὶ του χρόνου γίνεται όχι μόνον με χρήση επιρρημάτων ή εμπροθέτων, ἀλλά καὶ

με απλή πλάγια πτώση πτώση (όπως καὶ στην αρχαίᾳ Ελληνική. Ειδικότερα ο προσδιορισμός του τόπου εκφέρεται γενικώς για δήλωση:

i)Της *"ἐν τόπῳ στάσεως"* (ubi? ποῖ;) με το in και αφαιρετική.

ii)Της *"εἰς τόπον κινήσεως"* (quo? ποῦ;) με το in και αιτιατική, καὶ

iii)Της *"ἀπό τόπου κινήσεως"* (unde? πόθεν;) με το ex (ἤ ab) και αφαιρετική.

Όταν όμως τα προς προσδιορισμόν του τόπου λαμβανόμενα ονόματα είναι ονόματα πόλεων ή μικρών νήσων (ή χερσονήσων), τότε για δήλωση:

α)Της *"ἐν τόπῳ στάσεως"* χρησιμοποιεῖται **απλή μὲν γενική(τοπική), αν το όνομα της πόλης ή τη μικρής νήσου είναι της α΄ ή της β΄ κλίσεως του ενικού αριθμού**, απλή δε αφαιρετική(τοπική), αν το όνομα είναι της γ΄ κλίσεως ή πληθυντικού αριθμού, οιασδήποτε κλίσεως.

β)Της *"εἰς τόπον κινήσεως"* χρησιμοποιείται απλή αιτιατική, eo Roman (Athenas, Sardes κλπ.) = πορεύομαι εἰς Ρώμην (εἰς Ἀθήνας, εἰς Σάρδεις κλπ.).

γ)Της *"ἀπό τόπου κινήσεως"* χρησιμοποιείται απλή ἀφαιρετική.

2) Η λέξη **vicus, i** είναι δεύτερης κλίσης, άρα η γενική πτώση της είναι ***vici(βίτσι)*** δεδομένου ότι οι καταλήξεις Ενικού των ονομάτων δεύτερης κλίσης αρσενικών και θηλυκών είναι: Nom./(Ονομ.) -***us***, Gen./(Γενικ.) -***i***, Dat./Δοτ.) -***o***, Acc./(Αἰτ.) -***um***, Voc./(κλητ.) -***e***, Abl. /(Ἀφαιρ.) -***o***, και οι καταλήξεις Πληθυντικού αριθμού είναι Nom./(Ονομ.) -***i***, Gen./(Γενικ.) -***orum***, Dat./Δοτ.) -***is***, Acc./(Αἰτ.) -***os***, Voc./(κλητ.) -***i***, Abl. /(Ἀφαιρ.) -**is**. Επομένως μπορούμε να υποθέσουμε ότι ή κατάληξη *–ιτσα* προήλθε από τη γενική πτώση της λέξης vicus = κώμη δηλαδή ***vici (βίτσι)*** > ***βίτσε*** (π.χ. διασώζεται στα τοπωνύμια: *Katowice, Myslowice, Wojkowice*

[στην Πολωνία], *Strojkovce, Odojevice, Kravice* [στη Σερβία], *Tabanovtse, Klechovtse, Beljakovtse, Rankovtse* [στη FYROM]) > *βίτσα* > *ιτσα.*

Επιπλέον, επειδή η τοπωνυμική κατάληξη -*vica/vitsa* δεν είναι σε χρήση στη ρωσική γλώσσα, αλλά εμφανίζεται στις σλαβικές γλώσσες του βαλκανικού χώρου, ήτοι στη σερβοκροατική και στη σλοβενική, το γεγονός αυτό μας οδηγεί στο να θεωρήσουμε την υπόψη κατάληξη ρωμαϊκό τοπωνυμικό κατάλοιπο, που σχετίζεται με την παραπάνω αναφερθείσα λατινική λέξη. Κατάλοιπο που διασώθηκε και διατηρήθηκε στη Βαλκανική τόσο από τους αρχέγονους βλάχικους πληθυσμούς, όσο και από τους επήλυδες Σλάβους, οι οποίοι εισήλθαν και εγκαταστάθηκαν στο βαλκανικό χώρο από τον 6^{ο} μ.Χ. αιώνα και ύστερα.

Μάλιστα, ο Δημήτριος Κ. Σαμσάρης στο πολύ ενδιαφέρον και σημαντικό βιβλίο του: *«Ἱστορική Γεωγραφία τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας κατά τὴν Ἀρχαιότητα»*, Έκδοση της *"Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών"*, Θεσσαλονίκη 1976, κάνει αναφορά στις ρωμαϊκές ***vici****(βίτσι)* = κώμες της Ανατολικής Μακεδονίας και ειδικότερα της ευρύτερης περιοχής των Φιλίππων, σημειώνοντας τη συχνή ύπαρξη ρωμαϊκών vici όχι μόνο στην περιοχή της Μακεδονίας αλλά και της Θράκης. Ειδικότερα, στις σελίδες 168 και 169 του υπόψη έργου του σημειώνει τα εξής:

«Ας σημειωθή εδώ ότι οι ρωμ. vici, όπως και οι θρακικές κώμες που υπάγονταν στη ρωμαϊκή αποικία των Φιλίππων, θα πρέπει να είχαν δικιά τους τοπική αυτοδιοίκηση με εκκλησία του δήμου και άρχοντες. Έτσι στους ρωμ. vicos θα πρέπει να αποδοθούν τα αξιώματα του "αντιστρατήγου" και του "φορολόγου", που τα συναντούμε σε μια ελληνική επιγραφή απ' το χωριό Πλατανιά (P. Perdrizet, BCH 21 (1897) 533 κ ε. P. Collart, Philippes, 60), όπου υπήρχε ρωμ. vicus. Οι "αντιστράτηγοι" φαίνεται πως ήταν οι ανώτατοι άρχοντες

στους vicos, αντίστοιχοι με τους duoviri (= στρατηγούς) της αποικίας και τους κωμάρχες των θρακικών κωμών.» Επίσης, αξίζει να αναφερθεί και το αξίωμα του *vicomagister*, το οποίο αναφέρεται επίσης και ως ***magister vici*** = επιμελητής των στενωπών, στενώπαρχος.

Κατόπιν των ανωτέρω, μπορεί να εξηγηθεί ευχερέστερα και πειστικότερα και η ονομασία του γνωστού βουνού της Μακεδονίας ***Βίτσι***. Συγκεκριμένα, Βίτσι σημαίνει περιοχή, στην προκειμένη περίπτωση βουνό, που έχει στις πλαγιές του πολλά χωριά - κώμες (= *vici*) ή διαθέτει μεγάλης στρατηγικής σημασίας διαβάσεις (*vici*).

Επομένως, καταλαβαίνουμε ότι οι Ρωμαίοι από νωρίς είχαν δημιουργήσει στις πλαγιές του εν λόγω βουνού πολλούς οικισμούς (*vici*) ή φρουρούσαν συστηματικά τις στρατηγικής σημασίας στενωπούς του (*vici*), δεδομένου ότι δια μέσω αυτών περνούσαν και βεβαίως περνούν και σήμερα, σημαντικοί δρόμοι στρατηγικής σημασίας, οι οποίοι έρχονται από τα Δυτικά, δηλαδή, την Ήπειρο και κατευθύνονται προς τα Ανατολικά, δηλαδή, στην Κεντρική Μακεδονία.

Αξίζει, επίσης, να σημειωθεί ότι το έτος 1964 σε αγροτεμάχιο μεταξύ *Αετόλοφου* και *Αρσακείου* (Κομοτινής) βρέθηκε Μιλιοδείκτης της αρχαίας Εγνατίας οδού, που χρονολογείται στον 3^{ο} αιώνα μ.Χ. και σύμφωνα με τους αρχαιολόγους θα μπορούσε να σχετιστεί με σταθμό της εν λόγω οδού, με το όνομα ***Brendice****(Μπρεντίτσε),* το οποίο πιθανόν σημαίνει ελαφότοπος.

Ειδικότερα, το εν λόγω τοπωνύμιο φαίνεται να σχετίζεται με το Μεσσαπικό(προρωμαϊκό) *Brindisi / Brundesium* που έχει ρίζα τη λέξη *brentos* = ελάφι. Να σημειωθεί ότι τη λέξη αυτή αναφέρεται και στο Λεξικό του Ησύχιου με τη μορφή *βρένδον* = *ἔλαφον* (*ὁ βρένδος* = *τὸ βρέντιον*) και ο Στράβων εξηγεί την ετυμολογία του τοπωνυμίου *«Βρεντέσιον»,* από

την μορφή δίκην κεφαλής ελάφου του κόλπου (*«Βρεντέσιον […] ὥστ᾽ ἐοικέναι κέρασιν ἐλάφου τὸ σχῆμα, ἀφ᾽ οὗ καὶ τοὔνομα: σὺν γὰρ τῇ πόλει κεφαλῇ μάλιστα ἐλάφου προσέοικεν ὁ τόπος, τῇ δὲ Μεσσαπίᾳ γλώττῃ*[12] *βρέντιον ἡ κεφαλὴ τοῦ ἐλάφου καλεῖται»*).

Συμπερασματικά, αναφερόμενοι σε όλες τις εξεταζόμενες καταλήξεις του παρόντος πονήματος, μπορούμε να σημειώσουμε, βασίμως, τα εξής:

α) Οι τοπωνυμικές καταλήξεις ***-οβα*** και ***-οβο***, ουσιαστικά λέξεις, χαρακτήριζαν στα αρχαία χρόνια τοποθεσίες ή οικισμούς, όπου εκεί γύρω εκτρέφονταν κυρίως πρόβατα, δηλαδή κατά βάση κτηνοτροφικές περιοχές. Αυτές οι καταλήξεις, ουσιαστικά λέξεις, υπήρχαν τόσο στην αρχαία ελληνική και τη λατινική γλώσσα όσο και στην παλαιοσλαβική γλώσσα, πράγμα, που παραπέμπει σε αρχέγονο ινδοευρωπαϊκό γλωσσικό στοιχείο.

β) Οι τοπωνυμικές καταλήξεις, ουσιαστικά λέξεις, ***-βιστα*** και ***-ιστα*** ίσως χαρακτήριζαν στα ρωμαϊκά χρόνια τοποθεσίες που εξελίχθηκαν κάποια χρονική περίοδο και για κάποιους συγκεκριμένους λόγους σε εστίες οικισμού, όπου επομένως έκαιε και φυλασσόταν, στα χρόνια αυτά, το ιερό πυρ της θεάς Εστίας. Είναι, ίσως, καθαρά λατινικής προέλευσης που

---

[12]Η **Μεσσαπική** γλώσσα ήταν η γλώσσα των αρχαίων κατοίκων της **Μεσσαπίας** ή **Ιαπυγίας**, δηλαδή του *«τακουνιού»* της ιταλικής χερσονήσου, που αργότερα ονομάστηκε Απουλία. Οι Μεσσάπιοι φαίνεται να ήταν ένα από τα τρία *υποφύλα* των Ιαπύγων. Τα άλλα δύο ήταν οι **Δαυνίτες / Δαύνιοι** και οι **Πευκέτιοι**. Σύμφωνα με την μυθική παράδοση που αναφέρει ο Ηρόδοτος, οι Ιάπυγες ήταν άποικοι των Μινωιτών και καταγόταν από τον γιο του Δαιδάλου Ιάπυγα. Η Μεσσαπική γλώσσα έχει καταγραφεί σε επιγραφές που χρονολογούνται από τον 6° π.Χ. αιώνα μέχρι και τον 1° π.Χ. αι. όταν και αρχίζουν σιγά - σιγά να εκλατινίζονται και να εξελληνίζονται πλήρως.

διασώθηκαν και διατηρήθηκαν σε όλη τη Βαλκανική, τόσο από τους αρχέγονους βλάχικους πληθυσμούς, όσο και από τους επήλυδες Σλάβους, οι οποίοι εισήλθαν και εγκαταστάθηκαν στο βαλκανικό χώρο από τον 6^{ο} μ.Χ. αιώνα και ύστερα.

γ) Οι τοπωνυμικές καταλήξεις, ουσιαστικά λέξεις, ***-βιτσα*** και ***-ιτσα*** ίσως χαρακτήριζαν στα ρωμαϊκά χρόνια τις κώμες (χωριά), καθώς και τις σημαντικές, φυλασσόμενες και με ύπαρξη υποστηρικτικού οικισμού οροδιαβάσεις. Είναι ίσως λατινικής προέλευσης, που ομοίως διασώθηκαν και διατηρήθηκαν σε όλη τη Βαλκανική, τόσο από τους αρχέγονους βλάχικους πληθυσμούς, όσο και από τους επήλυδες Σλάβους, οι οποίοι εισήλθαν και εγκαταστάθηκαν στο βαλκανικό χώρο από τον 6^{ο} μ. Χ. αιώνα και ύστερα.

Τον ισχυρισμό μας αυτό ενισχύει και η ύπαρξη, στην Κεντρική και Νότια Ιταλία, των κάτωθι τοπωνυμίων: *Amatrice, Apice, Borgo Vodice, Conselice, Elice, Frolice, Monte Corice, Monselice, Montarice, Scossicci, Peschici, Piane Maglierici, Pisticci, Presicce, Tossicia* και *Erice, Valderice, Pernice, Tortorici, Camitrici*(στη Σικελία), ορισμένα εκ των οποίων σχετίζονται με μεσαιωνικούς οικισμούς.

Έτσι, φαίνεται ότι η απλουστευμένη τοπωνυμική κατάληξη ***-ιτσα*** ίσως πέρασε, σταδιακά, βορειότερα προς την Ευρώπη και στη συνέχεια εξαπλώθηκε ανατολικότερα στις απέραντες ρωσικές πεδιάδες. Γι’ αυτό δεν είναι τυχαίο ότι υπάρχει διαμάχη μεταξύ Φιλανδών και Ρώσων σχετικά με την πατρότητα της εν λόγω κατάληξης.

Πρόταση ερμηνείας των τοπωνυμίων του ελληνικού χώρου με κατάληξη -οβα, -οβο, -ιστα, -ιτσα.

Γενικά

Η ταξινόμηση των τοπωνυμίων που ακολουθεί, παρουσιάζεται κατά γεωγραφικές περιοχές, με τρόπο ανάλογο με αυτόν που έχει δοθεί στο βιβλίο του **Max Vasmer**, δεδομένου ότι αυτά τα τοπωνύμια αντλήθηκαν από εκεί. Όσα τοπωνύμια έχουν επί πλέον προστεθεί, προερχόμενα από τον Fallmerayer, παίρνουν δίπλα το διακριτικό γράμμα F.

Στο κάθε τοπωνύμιο, αρχικά, γίνεται η ταύτισή του με το σημερινό αντίστοιχο ισχύον όνομα. Αυτό βοηθάει, ώστε ο αναγνώστης να λάβει αμέσως γνώση για ποιο συγκεκριμένο τόπο μιλάμε, διότι έχουν γίνει, ως γνωστόν, μετονομασίες σε πολλές περιπτώσεις. Στη συνέχεια, γίνεται η γλωσσική ερμηνεία του τοπωνυμίου και τι σημαίνει αυτή για την εξεταζόμενη τοποθεσία. Μετά, αναφέρονται τα στοιχεία από την τηλεπισκόπιση μέσω του Διαδικτυακού Προγράμματος **Google Earth** για δυο λόγους, ήτοι: α)Για να γίνει, κατά κάποιο τρόπο, η επικύρωση της ερμηνείας που επιχειρήθηκε. β)Για να πεισθεί ή για να διαμορφώσει τη δική του άποψη ο αναγνώστης, προχωρώντας ο ίδιος σε τηλεπισκόπηση μέσω του αναφερθέντος Διαδικτυακού Προγράμματος.

Όποια τοπωνύμια εμφανίζονται περισσότερο της μιας φοράς στον ελληνικό χώρο, συνεξετάζονται την πρώτη φορά που συναντώνται στο κείμενο, δεδομένου ότι με τη συσχέτισή τους ενισχύεται η επιχειρούμενη ερμηνεία τους. Μάλιστα, για όλα τα τοπωνύμια έχουν γίνει αναζητήσεις στο Διαδίκτυο, ώστε να διαπιστωθεί, εάν τα ίδια απαντώνται ή

όχι και κάπου αλλού στο βαλκανικό χώρο, πράγμα που βοηθάει καλύτερα την παρούσα έρευνα. Για όσα, τέλος, τοπωνύμια δεν υπάρχει ακριβής ταύτιση με συγκεκριμένες τοποθεσίες, επιχειρείται μόνο η γλωσσική ερμηνεία τους.

Στην παρούσα τοπωνυμική μας έρευνα ακολουθήσαμε την εξής αρχή: πριν την θεώρηση ενός τοπωνύμιου ως σλάβικου, το εξετάζουμε μήπως είναι λατινικό(βλάχικο), γιατί είναι βασική πεποίθησή μας ότι τα τοπωνύμια πολλές φορές ανθίστανται και παραμένουν αμετάβλητα, παρότι στους τόπους τους έρχονται να εγκατασταθούν ξενόφερτοι.

Γενικότερα, λοιπόν, είναι απαραίτητο, πριν δεχτούμε ένα τοπωνύμιο ως αρχαιοελληνικό, να εξετάσουμε, μήπως είναι πελασγικό. Πριν δεχτούμε κάποιο άλλο ως λατινικό, να δούμε, μήπως είναι αρχαιοελληνικό και τέλος πριν θεωρήσουμε ένα τοπωνύμιο ως σλαβικό να ερευνήσουμε, μήπως είναι λατινικό (βλάχικο), εκτός και εάν η ερμηνεία του τοπωνυμίου είναι ξεκάθαρη τόσο από γλωσσικής, όσο και από τοπογραφικής - περιβαλλοντικής και ιστορικής άποψης.

***

1. Περιοχή Ιωαννίνων - Θεσπρωτίας

Στην εν λόγω περιοχή υπάρχουν τριακόσια τριάντα τέσσερα (334) κύρια ξενόγλωσσα τοπωνύμια, εκ των οποίων:

i)Τριάντα ένα(31) ανήκουν στην κατηγορία αυτών που έχουν κατάληξη -οβα, -οβο.

ii)Είκοσι πέντε(25) ανήκουν στην κατηγορία αυτών που έχουν κατάληξη -ιστα.

iii)Τριάντα οκτώ(38) ανήκουν στην κατηγορία αυτών που έχουν κατάληξη -ιτσα.

α) Με κατάληξη -οβα, -οβο

1.1 Αράχοβα

Είναι η **Αράχοβα** Φιλιατών Θεσπρωτίας (το σημερινό χωριό **Ριζό** Θεσπρωτίας). Ισχύουν όσα σχετικά αναφέρθηκαν στο κεφάλαιο: *«Τρία σημαντικά τοπωνύμια Αράχοβα -*

Αράκλοβο - Άκοβα».

1.2 Αρμάτοβο

Είναι το σημερινό χωριό **Άρματα**, ανατολικά της Κόνιτσας, κοντά στα χωριά Σαμαρίνα και Σμίξη. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **αρματουσίτ**[ου] = εξοπλισμένος και σημαίνει περιοχή - οικισμός που μοιάζει με οχυρό ή παλιά είχε πολλούς αρματωμένους[13]. Πράγματι:

α)Η πρόσβαση στο εν λόγω χωριό είναι πολύ δύσκολη λόγω της θέσης του σε απόκρημνη πλαγιά της Πίνδου και των υδάτινων ρευμάτων που το περιβάλλουν, από ανατολικά (παραπόταμος του **Αώου**), από νότια (ο ποταμός **Αώος**) και από δυτικά (άλλος παραπόταμος του **Αώου**).

β)Το χωριό αυτό, που ανήκε στο **Βλαχοζάγορο**, είναι πολύ πιθανόν να είχε, τα παλιότερα χρόνια, πολλούς αρματωμένους.

1.3 Γκράμποβο

Σύμφωνα με τον Max Vasmer το εν λόγω τοπωνύμιο βρισκόταν στο Ζαγόρι της Ηπείρου. Υπάρχει επίσης τοπωνύμιο:

i)**Grabovë**[14](οικισμός) στη νότια Αλβανία, κοντά στην Πρεμετή, που βρίσκεται στις βορειοανατολικές υπώρειες - σε πλάτωμα - του βουνού **Dhembelit**.

ii)**Grabova** στην νοτιοανατολική Αλβανία. Σύμφωνα με τον **Αστέριο Ι. Κουκούδη**, ήταν εδραίος βλάχικος οικισμός της

---

[13] Σύμφωνα με το μεγάλο δάσκαλο του Γένους **Αθανάσιο Ψαλλίδα** - όπως αναφέρει ο ιστορικός **Βακαλόπουλος** - το Βλαχοζάγορο ήταν το μόνο τμήμα του Ζαγοριού, που μπορούσε να οργανώνει ένοπλα σώματα και να συμβάλλει στην επανάσταση του 1821, σε αντίθεση με τους υπόλοιπους Ζαγορίσιους, που ήσαν εντελώς αμάθητοι στα άρματα.

[14] Σύμφωνα με τον **Αστέριο Ι. Κουκούδη** (***"Οι Μητροπόλεις και η Διασπορά των Βλάχων"***) στην εν λόγω περιοχή υπήρχαν αρβανιτοβλάχικες θερινές εγκαταστάσεις.

Μοσχόπολης.

iii)**Grabovo**(χωριό) στη βορειοδυτική Σερβία, που βρίσκεται σε επίπεδο έδαφος.

iv)**Grabovo**(πόλη) στην ανατολική Κροατία, που βρίσκεται σε επίπεδο μέρος.

v)**Grabovo**(πόλη) στη νοτιοδυτική Ρωσία, που βρίσκεται σε επίπεδο μέρος.

Ακόμη, υπάρχει και το συναφές τοπωνύμιο **Κράμποβο**, που είναι το χωριό **Καστανοχώρι** Μεγαλόπολης.

Κατόπιν όλων αυτών προκύπτει ότι η προέλευση του τοπωνυμίου **Γκράμποβο / Grabovo** είναι η σλαβική λέξη **граб**(γκραμπ), που σημαίνει το δέντρο **γαύρος** (ένα είδος σφένδαμου).

1.4 Γκρίμποβο

Το χωριό **Γκρίμποβο** βρίσκεται νοτιοδυτικά της Ζίτσας Ιωαννίνων. Πιθανόν από:

α)Τη βλάχικη λέξη **γκριμπόσ**^{ου} = καμπούρα, ύβος και σημαίνει περιοχή - οικισμός που βρίσκεται σε κορυφή λόφου. Πράγματι, το εν λόγω χωριό είναι χτισμένο στο ψηλότερο σημείο λοφοσειράς ανάμεσα σε δυο φαράγγια, και δεσπόζει μικρής κοιλάδας που βρίσκεται στα δυτικά του.

Υπάρχει, επίσης, το συναφές τοπωνύμιο **Γρίμποβο**, ιστορικό χωριό της Άρτας, το οποίο είναι χτισμένο στα ριζά βραχώδους γυμνής λοφοσειράς, ονόματι Γκιλμπερίνα (Γκριμπερίνα > Γκιρμπερίνα > Γκιλμπερίνα), η οποία μοιάζει με ύβος μέσα στην πεδιάδα της Άρτας.

β)Τη σλαβική λέξη **гриб**(γκριμπ) = μανιτάρι και σημαίνει τοποθεσία όπου ευδοκιμούν τα μανιτάρια.

1.5 Δοβρίνοβο

Είναι το σημερινό χωριό **Ηλιοχώρι** Ιωαννίνων. Πιθανόν από τη σλαβική λέξη **добро** (ντόμπρο) = καλό (ντομπρίνοβο > δοβρίνοβο) και σημαίνει ωραία τοποθεσία. Υπάρχουν επίσης τα συναφή τοπωνύμια:

i)**Νομπρεβίτσα**, που είναι το σημερινό χωριό **Ελαιοχώρι** Οιτύλου (ντομπρεβίτσα > νομπρεβίτσα).

ii)**Δοβρουνίστα**, που είναι το σημερινό χωριό **Κληματάκι** Γρεβενών.

iii)**Δοβρόλιτσα**, που είναι το σημερινό χωριό **Καλοχώρι** Καστοριάς.

iv) **Δοβροβίστα**, που είναι το χωριό **Σκαφιδιά**(;) Κιλκίς.

1.6 Δρεάνοβο

Σύμφωνα με τον Max Vasmer βρισκόταν στην περιοχή των Ιωαννίνων. Πιθανόν από τη σλαβική λέξη **δρεηι**(ντρένι) = κρανιά, που σημαίνει περιοχή, όπου ευδοκιμεί η κρανιά. Υπάρχουν επίσης και τα συναφή τοπωνύμια:

i)**Δρανίτσα**, που είναι τα σημερινά χωριά **(Άνω, Κάτω) Κτημένη** Καρδίτσας.

ii)**Δριάνοβο**, το σημερινό **Δρυόβουνο** Ανασελίτσας.

iii)**Δράνοβο**, τοποθεσία σύμφωνα με το Max Vasmer στην περιοχή Καστοριάς.

iv)**Δρανίτσι**, που είναι το σημερινό χωριό **Κρανοχώρι** Καστοριάς.

v)**Δρένοβο**, τοποθεσία σύμφωνα με το Max Vasmer στην περιοχή Φλώρινας.

vi)**Δριάνιστα**, που είναι το σημερινό χωριό **Μοσχοπόταμος** Κατερίνης.

vii)**Ντράνοβο**, τοποθεσία σύμφωνα με το Max Vasmer στην περιοχή Σερρών.

viii)**Δράνοβα**, το χωριό **Χορτοκόπι** Καβάλας (σήμερα ερημωμένο, σώζεται μόνο η Μονή της Υπαπαντής).

ix)**Δράνοβο**, το σημερινό χωριό **Μοναστηράκι** Δράμας.

x)**Δρένοβα**, ο σημερινός οικισμός **Αερικό** ή **Μυρτούσα** Νέστου, που βρίσκεται κοντά στο χωριό **Καστανωτό** Ξάνθης.

1.7 Ζέλοβα

Είναι το σημερινό χωριό **Βουνοπλαγιά** Ιωαννίνων, που βρίσκεται βορειοδυτικά της πόλης των Ιωαννίνων. Πιθανόν

από τη σλαβική λέξη **зелье**(ζέλιε) = λάχανα και σημαίνει περιοχή, όπου κυριαρχεί η βλάστηση. Πράγματι, το παραπάνω χωριό βρίσκεται στην πεδιάδα των Ιωαννίνων, χτισμένο στα ριζά ενός επιμήκους λόφου, ο οποίος είναι κατάφυτος από την πλευρά όπου βρίσκεται το εν λόγω χωριό. Υπάρχει επίσης τοπωνύμιο:

i)**Ζέλοβο**, το σημερινό χωριό **Ανταρτικό** Φλώρινας, χτισμένο στις πλαγιές του Βαρνούντα, με υψόμετρο 1.060μ. Βρίσκεται στο τέλος κατάφυτου αυχένα, που αρχίζει λίγο πριν από το Πισοδέρι Φλώρινας.

ii)**Ζάλοβο**, το σημερινό χωριό **Τρίκωμο** Γρεβενών, που βρίσκεται στις ανατολικές πλαγιές της Πίνδου, με υψόμετρο 870μ., χτισμένο πάνω στην κορυφογραμμή επιμήκους λοφοσειράς, στα ριζά της οποίας ρέει ο Βενέτικος ποταμός, που είναι ο μεγαλύτερος παραπόταμος του Αλιάκμονα. Οι γύρω από αυτό το χωριό πλαγιές είναι, πράγματι, κατάφυτες.

Επίσης, τοπωνύμιο (οικισμός) **Zelovo** υπάρχει και στη νότια Κροατία. Τέλος, πρέπει να έχουμε πάντα υπόψη μας ότι ο **Ησύχιος ο Αλεξανδρινός** (5^{ος} αιώνας μ.Χ.) αναφέρει στο περίφημο λεξικό του: «***Ζέλκεια***· *Λάχανα παρά Φρυξί τὰ παρ' ἡμῖν λεγόμενα Φρύγια*». Εξ αυτού προκύπτει ότι η εν λόγω λέξη ήταν σε χρήση και στη Μικρά Ασία πολύ πριν την κάθοδο των Σλάβων στη Βαλκανική χερσόνησο και επομένως δεν αποκλείεται να ήταν σε ευρεία χρήση και στο λοιπό ελληνικό χώρο, πριν τον 5^{ο} αιώνα, δηλαδή πριν την κάθοδο των Σλάβων.

1.8 Ζλάροβο

Σύμφωνα με τον Max Vasmer βρίσκεται κάπου στο Ζαγόρι. Πιθανόν σύνθετη από:

α)Τις βλάχικες λέξεις **ζούρλου** = τρελός, **αράου** = ρέμα (ζουρλάροβο > ζουλάροβο > ζλάροβο) και σημαίνει περιοχή - οικισμός που βρίσκεται κοντά σε ρέμα, το οποίο φέρνει

απότομα κατεβασιές νερού λόγω βροχοπτώσεων, που λαμβάνουν χώρα σε ανάντη περιοχές, δηλαδή μεταφορικά το *''τρελόρεμα''*.

β)Τη σλαβική λέξη **зелье**(ζέλιε) = λάχανα, που, όπως αναφέραμε και προηγουμένως, ήταν μάλλον σε ευρύτερη χρήση και τη βλάχικη λέξη **αράου** = ρέμα (ζελάροβο > ζλάροβο), οπότε σε αυτή την περίπτωση σημαίνει κατάφυτη ρεματιά.

1.9 Καπέσοβο

Είναι το σημερινό ομώνυμο χωριό της Ηπείρου. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **καπιστεάρε** = σκάφη και σημαίνει οικισμός που βρίσκεται σε περιοχή, η οποία μοιάζει με σκάφη. Πράγματι, το υπόψη χωριό είναι χτισμένο στα ριζά μεμονωμένου στενόμακρου (σαν αναποδογυρισμένη σκάφη) ορεινού (βραχώδους) όγκου.

1.10 Κεπένοβο

Σύμφωνα με τον Max Vasmer βρίσκεται στην περιοχή του **Καπέσοβο**. Πιθανόν από τη λατινική λέξη **caepina** = κρεμμυδότοπος, που σημαίνει περιοχή, όπου ευδοκιμούν τα κρεμμύδια.

1.11 Κεράσοβο

Είναι το σημερινό χωριό **Αγία Παρασκευή** Κόνιτσας. Το εν λόγω χωριό βρίσκεται στις βόρειες πλαγιές του Σμόλικα, μέσα σε βαθιά περίκλειστη χαράδρα και έχει υψόμετρο 960μ. Πιθανόν από:

α)Τη βλάχικη λέξη **τσιρέσ^{ου}** (δάνειο από την ελληνική **κέρασος**) = κερασιά (τσιρέσοβο > τσερέσοβο > τσεράσοβο > κεράσοβο).

β)Τη σλαβική λέξη **черешня**(τσερέσν) (δάνειο από την ελληνική **κέρασος**) = κεράσι.

Επίσης, υπάρχει τοπωνύμιο:

i)**Κεράσοβο** Πωγωνίου, χωριό χτισμένο σε δυτική πλαγιά(στα ριζά) του υψώματος **Αηλιάς Τάτση**, με υψόμετρο

740μ.

ii)**Άνω Κεράσοβο** Αγρινίου, χωριό κοντά στη λίμνη Λυσιμαχία (στα νοτιοανατολικά της), που είναι χτισμένο σε ανατολική πλαγιά ορεινού όγκου, με υψόμετρο 520 μ. Το **Κάτω Κεράσοβο** Αγρινίου, πιο κοντά στη λίμνη Λυσιμαχία, είναι χτισμένο σε πεδινό μέρος. Φαίνεται ότι ο οικισμός αυτός είναι νεότερος και θα προέκυψε, όταν ορισμένοι κάτοικοι του Άνω Κεράσοβου κατέβηκαν χαμηλότερα αναζητώντας πιο γόνιμα εδάφη.

iii)**Κεράσοβο** Ευρυτανίας, το σημερινό χωριό **Κερασοχώρι**, που είναι χτισμένο σε πλαγιά με υψόμετρο 1.000μ.

iv)**Κεράσοβα** Αχαΐας, το σημερινό χωριό **Κερασιά** Αχαΐας, χτισμένο μέσα σε αυχένα, με υψόμετρο 560μ.

v)**Κερέσοβα** Ηλείας, χωριό χτισμένο μέσα σε αυχένα με υψόμετρο 720μ.

Υπάρχουν και τα συναφή τοπωνύμια:

1)**Τσερέσοβο**, το σημερινό χωριό **Παγονέρι** Δράμας.

2)**Chereshovo**, ορεινό χωριό στη νότια Βουλγαρία, πολύ κοντά στα ελληνοβουλγαρικά σύνορα, που βρίσκεται σε πολύ απότομη πλαγιά με μεσημβρινό προσανατολισμό, ανάντη βαθιού αυχένα.

Η χρήση του εν λόγω τοπωνυμίου σε πολλές περιοχές μπορεί να εξηγηθεί από το γεγονός ότι η κερασιά, που ευδοκιμεί σε μεγάλα υψόμετρα καθόσον αντέχει στο ψύχος, ήταν ίσως το μόνο οπωροφόρο δέντρο που συναντούσαν οι νομάδες κτηνοτρόφοι, όταν έφταναν το Μάη μήνα στα θερινά λιβάδια τους στα βουνά.

1.12 Κεράσοβο

Είναι το χωριό **Κεράσοβο** Πωγωνίου. Η ίδια εξήγηση με το **1α1.11**.

1.13 Κοσόβα

Σύμφωνα με τον Max Vasmer το τοπωνύμιο αυτό

βρισκόταν στην περιοχή Βαγενετίας, που σήμερα ορίζεται από τον Αχέροντα ποταμό, τα Ιωάννινα, το Δέλβινο και τη Χιμάρα. Πιθανόν από τη σλαβική λέξη **koca**(κοσά) = δρεπάνι, η οποία όμως είναι σε ευρεία χρήση στη βλάχικη, την αλβανική και την ελληνική γλώσσα και σημαίνει περιοχή - οικισμός, όπου υπάρχει κάποιο φυσικό κόψιμο του εδάφους (αυχένας - φαράγγι).

Να σημειωθεί ότι υπάρχουν και τα συναφή τοπωνύμια:

i)**Κούσοβο**, το σημερινό χωριό **Κοκκινιά** Κιλκίς, που βρίσκεται σε αβαθή αυχένα, πάνω στον οποίο προβάλλονται κάθετα ή λοξά αρκετοί άλλοι μικρότεροι αυχένες.

ii)**Κοσίνοβο** ή **Κοσένοβο**, το σημερινό πεδινό χωριό **Πολύπετρο** Κιλκίς, δίπλα από το οποίο περνάει σημαντικός παραπόταμος του Αξιού, όπου θέσεις - θέσεις έχει ευρεία κοίτη και μαζί με άλλον μικρότερο παραπόταμο κυκλώνουν το εν λόγω χωριό σε σχήμα κοσιάς.

iii)**Κουσίνα**,[15] είναι το σημερινό χωριό **Κοκκινόβρυση** Αιτωλοακαρνανίας, που βρίσκεται σε ευρύ αυχένα.

Επίσης υπάρχει:

α)Κωμόπολη με το όνομα **Cosine** και χωριό **Cosovë** στην περιοχή της Πρεμετής και χωριό **Cosat** στην επαρχία **Δέλβινου** της Αλβανίας, τα οποία βρίσκονται σε αυχενοδιαβάσεις.

β) Χωριό με το όνομα **Koshino** στη FYROM, το οποίο

---

[15] Σύμφωνα με τον **Αστέριο Ι. Κουκούδη** (***"Οι Μητροπόλεις και η διασπορά των Βλάχων"***), με βάση την καταγραφή του **Pouqueville**, η **Κουσίνα** ήταν ο σημαντικότερος οικισμός ομάδας χωριών στις νότιες πλαγιές του Παναιτωλικού με συνολική πληθυσμιακή δύναμη 1.200 οικογένειες.

Στα 1807 οι Βλάχοι της Κουσίνας και των γύρω χωριών βρέθηκαν αντιμέτωποι με τον Αλή Πασά και αποτραβήχτηκαν προς τον ορεινό όγκο της Οίτης. Από τότε όμως έγιναν απόλυτα νομάδες κτηνοτρόφοι και σκόρπισαν σε όλη την Ανατολική Στερεά Ελλάδα, από την Όθρυ μέχρι τον Παρνασσό, τον Ελικώνα και την Πάρνηθα στην Αττική.

βρίσκεται σε αυχενοδιάβαση.

γ)Μικρός οικισμός **Kosovo** στη δυτική Βουλγαρία, που βρίσκεται μέσα σε διασταύρωση δυο βαθιών αυχενοδιαβάσεων. Αλλά και η χώρα του **Κοσόβου** λόγω του *"ἐν πολλοῖς"* ορεινού αναγλύφου της, βρίθει από αυχενοδιαβάσεις.

Επίσης, το όνομα της πόλης **Κοζάνη** μάλλον σχετίζεται με τη ρίζα του υπόψη τοπωνυμίου, διότι σύμφωνα με υπάρχουσα παράδοση, κάτοικοι της **Κόσδιανης** (**Cosine**) Πρεμετής κατέφυγαν στη Δυτική Μακεδονία το 1392 και εγκαταστάθηκαν σε τοποθεσία πίσω από τα υψώματα της σημερινής πόλης, τα οποία σχηματίζουν μεταξύ τους αυχένες που θύμιζαν την αρχική πατρίδα τους, οπότε ονόμασαν και τη νέα πατρίδα τους **Κόσδιανη**, που έγινε στη συνέχεια **Κοζάνη**.

Τέλος, υπάρχει και το συναφές τοπωνύμιο **Χόζοβα** (Κόσοβα > Χόσοβα > Χόζοβα), το σημερινό χωριό **Ψωφίδα** Αχαΐας, που είναι χτισμένο μέσα σε βαθύ αυχένα. Κατόπιν των ανωτέρω, θα πρέπει το υπόψη τοπωνύμιο να σχετίζεται με αυχενοδιαβάσεις και όχι με... κοτσύφια, όπως υποστήριξε ο Max Vasmer.

Πρέπει όμως να σημειωθεί ότι η ρίζα του εξεταζόμενου τοπωνυμίου είναι ίσως προσλαβική, διότι τοποθεσία **Κούσινες** αναφέρεται από τον ιστορικό **Προκόπιο** στο βιβλίο του: ***"Περί Κτισμάτων"***, στην παράγραφο τη σχετική με τα φρούρια που έφτιαξε ή επισκεύασε ο Ιουστινιανός, και συγκεκριμένα: *"[...]Ἐπί Δαρδανίας*[16] *δὲ πεποίηται τάδε: νέα μὲν Λαβέριον, Κάστιμον, [...] Βικτωρίας. Ἀνενεώθη δὲ τάδε: Κεσίανα [...]* ***Κούσινες*** *[...] Ἄρια ὑπό πόλιν Σαρδικήν*[17] *[...] ".*

---

[16] Η Δαρδανία βρισκόταν σε περιοχή της σημερινής χώρας των Σκοπίων.

[17] Η Σαρδική ήταν η περιοχή της σημερινής Σόφιας, στη Βουλγαρία.

1.14 Λίμποβο

Είναι το σημερινό χωριό **Κρυονέρι** Θεσπρωτίας. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **λίμμπιτ**^{ου} = λαμπρός, ωραίος και σημαίνει περιοχή - οικισμός σε ωραία και ευήλια θέση. Πράγματι, το εν λόγω χωριό είναι χτισμένο σε κορυφογραμμή λοφοσειράς (ευήλια θέση). Υπάρχουν και τα εξής συναφή τοπωνύμια:

i)**Λιμπόχοβο** Μαλακασίου, που είναι το σημερινό ευήλιο χωριό **Καλυβοχώρι** Καλαμπάκας, το οποίο μετονομάστηκε αργότερα σε **Νέα Κουτσούφλιανη** και σήμερα ονομάζεται **Παναγιά** Τρικάλων.

ii)**Λιμπόχοβα**, που είναι το σημερινό χωριό **Ζαχαριά** Οιτύλου, χτισμένο πάνω σε ορεινή κορυφογραμμή και άρα ηλιόλουστο.

iii)**Λιμπόχοβο**, το χωριό **Βραχοπλαγιά** (σημερινό **Δίλοφο**) Ανασελίτσας, με υψόμετρο 950μ. Έχει μεσημβρινό προσανατολισμό, οπότε είναι ηλιόλουστο όλη τη μέρα. Πιθανή ερμηνεία για τα παραπάνω τοπωνύμια: Λιμπόχοβο και Λιμπόχοβα είναι η βλάχικη λέξη **λίμμπιτ**^{ου} = λαμπρός, ωραίος και η αλβανική λέξη **hov** = σφοδρός, που σε σύνθεση σημαίνουν το μέρος όπου λάμπει σφοδρά ο ήλιος, δηλαδή πολύ ηλιόλουστο μέρος.

Υπάρχει, επίσης, χωριό με το όνομα **Libohovë**, που βρίσκεται στη νότια Αλβανία, στην επαρχία του Αργυροκάστρου, πολύ κοντά στα ελληνοαλβανικά σύνορα, χτισμένο σε ευρεία κοιλάδα και επομένως μέρος ηλιόλουστο. Τα παραπάνω δεδομένα οδηγούν σε αρβανιτοβλάχικη προέλευση του τοπωνυμίου **Λιμπόχοβο**.

iv)**Λιμπίστοβο**, το χωριό **Αϊλιάς** Ανασελίτσας (σημερινό **Άγιος Ηλίας** Καστοριάς), χτισμένο στις πλαγιές (συγκεκριμένα σε κορυφογραμμή) του Βόιου, με υψόμετρο 1.000μ. και άρα ευήλιο. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **λιμμπισίτ**^{ου} = πολύ λαμπερός (λιμπισίτοβο > λιμπίστοβο).

v)**Λιμπόσοβο**, σύμφωνα με τον Max Vasmer βρισκόταν στην περιοχή Φαλάνθου Μαντινείας (λιμπισίτοβο > λιμπίστοβο > λιμπίσοβο > λιμπόσοβο).

vi)**Λιβιάχοβο**, είναι το σημερινό χωριό **Άγιος Ανδρέας** Ιωαννίνων. Πιθανόν σύνθετη από τις βλάχικες λέξεις **λίμμπιτ**^{ου} = λαμπρός, ωραίος και **ακ**^{ου} = κόψη (λιμπάκοβο > λιμπιάκοβο > λιβιάχοβο). Πράγματι, το εν λόγω χωριό είναι χτισμένο πάνω σε κορυφογραμμή επιμήκους λοφοσειράς και ως εκ τούτου πολύ ευήλιο.

1.15 Λιβιάχοβο

Είναι το σημερινό χωριό **Άγιος Ανδρέας** Ιωαννίνων. Ίδια εξήγηση όπως το **1α1.14(στ)**.

1.16 Μέτσοβο

Το **Μέτσοβο** στα βλάχικα λέγεται **Αμίτζιο** και σε παλιά κείμενα αναγράφεται **Μέτζοβο** και **Μέσσοβο**. Είναι πιθανό το **Μίτζιο - Μέτζο** να είναι παραφθορά της λέξης *«μέσο»* (στη βλάχικη γλώσσα υπάρχει η λέξη **μέσε** = το μέσον και στην αλβανική η λέξη **midis** = ανάμεσα, μεταξύ), οπότε με την προσθήκη της κατάληξης -οβο έγινε: Μέσοβο > Μέτσοβο ή διαφορετικά Μίντσιοβο > Μίτσοβο > Μέτσοβο και σημαίνει περιοχή - οικισμός που βρίσκεται είτε ανάμεσα σε βουνοκορφές είτε στο μέσο κάποιας κύριας διαδρομής. Στην περίπτωσή μας, ισχύουν και οι δυο αυτές περιπτώσεις, διότι το Μέτσοβο, πράγματι, περιβάλλεται από γύρω βουνοκορφές και βρίσκεται περίπου στο μέσον της διαδρομής Ιωαννίνων - Καλαμπάκας (δυο σημαντικών από παλιά προορισμών).

1.17 Μπόζοβο

Σύμφωνα με τον Max Vasmer βρίσκεται στην Πωγωνιανή. Πιθανόν από την τουρκική λέξη **buz** = πάγος (μπούζοβο > μπόζοβο) και σημαίνει περιοχή - οικισμός, όπου επικρατεί πάγος για μεγάλο χρονικό διάστημα. Υπάρχει επίσης τοπωνύμιο:

i)**Μπόζοβο**, το σημερινό χωριό **Πριόνια** Γρεβενών, χτισμένο στους πρόποδες του βουνού Κάρπενος, με υψόμετρο 750μ.

ii)**Μπούζοβα**, που σύμφωνα με τον Max Vasmer βρίσκεται στο Ζαγόρι.

iii)**Μπίζοβο**, ο σημερινός οικισμός **Μεγαπλάτανος** στην πεδιάδα της Αριδαίας του Νομού Πέλλας.

iv)**Πόζοβο** (Μπόζοβο > Πόζοβο), που σύμφωνα με τον Max Vasmer ήταν τοποθεσία κοντά στη λίμνη Βόλβη.

1.18 Μπόκοβο

Τοποθεσία στη **Χαράδρα Χάβου** κοντά στο Σκαμνέλι Ζαγορίου. Πιθανόν από:

α)Τη βλάχικη λέξη **μπούκα** = στόμα αλλά και παρειά (μπούκοβο > μπόκοβο) και σημαίνει περιοχή - οικισμός που βρίσκεται είτε σε στόμιο είτε σε πλαγιά.

β)Τη σλαβική λέξη **бук**(μπουκ) = είδος δένδρου, οξιά.

Να σημειωθεί ότι υπάρχουν και τα συναφή τοπωνύμια:

i)**Μπούκοβο**, που είναι το ερημωμένο σήμερα χωριό **Οξιά** Δράμας.

ii)**Bukovo** (χωριό) στην είσοδο αυχένα, πολύ κοντά στην περιοχή του **Μοναστηρίου (Bitola)** της Δημοκρατίας των Σκοπίων.

iii)**Bukovo** (χωριό) στη νότια Βουλγαρία, στην είσοδο αυχένα πολύ κοντά στα ελληνοβουλγαρικά σύνορα.

iv)**Bukova** (κατάφυτη τοποθεσία) σε πλαγιά στη νότια Βουλγαρία, πολύ κοντά στα ελληνοβουλγαρικά σύνορα.

v)**Bukovo** (μικρός οικισμός σε κατάφυτη πλαγιά) στη δυτική Σλοβενία, κοντά στα ιταλοσλοβενικά σύνορα.

1.19 Μπούζοβα

Σύμφωνα με τον Max Vasmer βρίσκεται στο Ζαγόρι. Η ίδια εξήγηση όπως και στο **1α1.17**.

1.20 Μπριάσκοβο

Σύμφωνα με τον Max Vasmer βρίσκεται στη **Βαλτσώρα**

(σημερινό χωριό **Πηγάδια**) Ιωαννίνων. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **μπροάσκα** = χελώνα, χοιράδες [= χαμηλοί βράχοι] (μπροάσκοβο > μπριάσκοβο) και σημαίνει οικισμός που βρίσκεται σε περιοχή, η οποία μοιάζει με καβούκι χελώνας ή στο μέρος αυτό ζουν πολλές χελώνες. Πράγματι, τα **Πηγάδια** Ιωαννίνων βρίσκονται στα ριζά βραχώδους λόφου με λίγη βλάστηση που μοιάζει με καβούκι χελώνας.

1.21 Νιάτοβο

Ο οικισμός **Νιάτοβο** βρισκόταν κοντά στο **Νέο Αμαρούσι**[18] που είναι το σημερινό χωριό **Δόλιανη** Ζαγορίου. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **νεάτα** = νεότης και σημαίνει οικισμός που συστάθηκε αργότερα σε σχέση με τους γύρω παλιότερους οικισμούς.

1.22 Ντραμπάτοβα

Η **Ντραμπάτοβα** είναι μια από τις μεγαλύτερες πηγές της λίμνης των Ιωαννίνων.

Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **τρουμπέτα** = σάλπιγγα (τρουμπέτοβα > τρουμπάτοβα > τραμπάτοβα > ντραμπάτοβα) και σημαίνει περιοχή, η οποία μοιάζει με τρομπέτα (π.χ. πολύ κλειστός αυχένας) ή λόγω της διαμόρφωσης της περιοχής οι άνεμοι είναι ιδιαίτερα θορυβώδεις.

Πράγματι, η εν λόγω πηγή αναβλύζει πλούσια νερά κάτω από ένα τεράστιο βράχο στους πρόποδες του βουνού Μιτσικέλι, σχηματίζοντας μια σπηλιά στο εσωτερικό του, οπότε λόγω του θορύβου των νερών που εξέρχονται προς τη λίμνη ακούγεται σαν μια τρομπέτα που ηχεί συνεχώς.

---

[18] Ο **Αστέριος Ι. Κουκούδης** (*"Οι Μητροπόλεις και η διασπορά των Βλάχων"*) αναφέρει: οι κάτοικοι του **Νιάτοβο**, που δεν είναι βεβαιωμένο, εάν ήταν βλαχόφωνος οικισμός, εγκαταστάθηκαν στο χωριό **Νέο Αμαρούσι**, το οποίο λόγω των συνεχών επιγαμιών Βλάχων και Γκραίκων οδήγησε στη σταδιακή αφομοίωση της βλάχικης ομάδας των κατοίκων ήδη από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα.

1.23 Πόποβο

Είναι το χωριό **Αγία Κυριακή** Σουλίου Θεσπρωτίας, χτισμένο σε κοιλάδα. Πιθανόν από τη σλαβική λέξη **ποπ**(ποπ) = παπάς και σημαίνει οικισμός όπου εδρεύει ο παπάς της περιοχής. Επίσης, υπάρχει τοπωνύμιο:

i)**Πόποβο**, το σημερινό πεδινό χωριό **Μυριόφυτο** Κιλκίς.

ii)**Popovo**, που βρίσκεται σε κορυφογραμμή βραχώδους λοφοσειράς στη FYROM.

iii)**Popovo**, μεγάλη πόλη χτισμένη σε πεδινό έδαφος στην ανατολική Βουλγαρία.

iv)**Popovo**, οικισμός χτισμένος σε κορυφογραμμή λοφοσειράς στη βορειοδυτική Σλοβενία.

1.24 Ριάχοβο

Είναι το σημερινό χωριό **Ριάχοβο** Ιωαννίνων. Εάν αρχικά η ονομασία ήταν **Ριάκοβο**, τότε πιθανόν από την ελληνική λέξη **ρυάκι** και σημαίνει περιοχή όπου τρέχουν νερά. Πράγματι, το εν λόγω χωριό βρίσκεται ανάμεσα σε μια μικρή λίμνη (λίμνη Ριάχοβου) στα δυτικά του, όπου απορρέουν εκεί όλα τα ρέματα της περιοχής και του ποταμού Άνω Καλαμά, ο οποίος κυλάει στα ανατολικά του χωριού. Επίσης υπάρχει τοπωνύμιο:

i)**Ριάχοβο**, το σημερινό χωριό **Παρόρειο** Γρεβενών, που είναι χτισμένο στην κορυφή λόφου, όπου συγκλίνουν τρεις αυχένες και πιο κάτω, περιμετρικά, κυλάει ο Βενέτικος, παραπόταμος του Αλιάκμονα.

ii)**Ρεάχοβο**, που σύμφωνα με τον Max Vasmer ήταν τοποθεσία κοντά στη Ρεντίνα Θεσσαλονίκης.

iii)**Ryahovo** (πόλη) στη βόρεια Βουλγαρία, στα σύνορα με τη Ρουμανία ακριβώς δίπλα στις όχθες του Δούναβη, σε επίπεδο μέρος.

iv)**Dolno Ryahovo** (κωμόπολη) κοντά στο παραπάνω Ryahovo, που βρίσκεται κυριολεκτικά μέσα σε ευρύ αυχένα, ο οποίος οριζοντιογραφικά μοιάζει με μεγάλο αποξηραμένο

ρυάκι με πολλούς μάλιστα μαιανδρισμούς, το οποίο *“εκβάλλει”* στο Δούναβη ποταμό. Συγκεκριμένα, η εν λόγω κωμόπολη δεν είναι εντοπισμένη σε μια συγκεκριμένη θέση, αλλά έχει επεκταθεί κατά μήκος και μοιάζει σαν *“οικιστικό”* ρυάκι. Και στις περιπτώσεις αυτές δεν είναι άστοχο να σκεφτούμε ότι το τοπωνύμιο Ryahovo παραπέμπει πάλι στην ελληνική λέξη **ρυάκι** (αρχαίο ίσως τοπωνυμικό κατάλοιπο) που εκφράζει υδάτινο ρεύμα.

Η άποψη αυτή ενισχύεται από το γεγονός ότι στην περιοχή του Dolno Ryahovo, υπάρχει ρωμαϊκός δρόμος και ερείπια ρωμαϊκού κάστρου, κληρονομιά του σημαντικού δρόμου των λεγόμενων Λεγεωναρίων, που συνέδεε τις Ρωμαϊκές πόλεις: **Δορύστολον**(σημερινή πόλη Silistra), **Transmarisca**(σημερινό Tutrakan), **Sexaginta Prista**(σημερινό Ruse).

Επιπλέον, κοντά στις δυο αυτές τοποθεσίες Ryahovo και Dolno Ryahovo η κοίτη του Δούναβη έχει μακρόστενες νησίδες, που σπάνε το κυρίως ρεύμα του ποταμού σε περισσότερα ρεύματα, μερικά από τα οποία είναι τόσο στενά που μοιάζουν, τηρουμένων πάντα των αναλογιών, με... *“ρυάκια”.*

1.25 Σάνοβο

Είναι το σημερινό χωριό **Αετόπετρα** Κόνιτσας. Πιθανόν από:

α)Τη βλάχικη λέξη **σάν**^{ου} = υγιής και σημαίνει περιοχή - οικισμός με υγιεινές κλιματικές συνθήκες. Πράγματι, το υπόψη χωριό είναι χτισμένο πάνω σε μεσημβρινή πλαγιά λοφώδους σχηματισμού, προφυλαγμένο από το βοριά και σε υψόμετρο 550μ. σχετικά χαμηλό για την ευρύτερη περιοχή, αλλά ψηλότερα από την επιφάνεια του ποταμού Αώου, ώστε να μην επηρεάζεται άμεσα από την υγρασία του, με τελικό αποτέλεσμα να έχει υγιεινό κλίμα.

β)Τη σλαβική λέξη **сад** (sad) = κήπος (σάντοβο > σάνοβο).

1.26 Σμόκοβο

Σύμφωνα με τον Max Vasmer βρίσκεται στην περιοχή των Ιωαννίνων. Υπάρχουν, επίσης, τα εξής τοπωνύμια:

i)**Σμόκοβο**, το σημερινό χωριό **Λουτροπηγή** Καρδίτσας, που βρίσκεται στις κατάφυτες πλαγιές των Αγράφων.

ii)**Σμόκοβο**, το σημερινό χωριό **Πύργος** Φθιώτιδας, που διαθέτει πλούσια χλωρίδα και πανίδα. I

ii)**Σμόκοβο** που, σύμφωνα με τον Max Vasmer, ήταν κάποια τοποθεσία στην περιοχή της Δωρίδας.

iv)**Σαμόκοβο**, στην περιοχή της **Ελευθερούπολης** Καβάλας.

v)**Σμοκοβίνα**, μικρός οικισμός πριν το χωριό **Καρτέρι** Θεσπρωτίας, δεξιά του δρόμου Ηγουμενίτσας - Πρέβεζας, που σήμερα έχει ερημώσει.

Η ερμηνεία τους πιθανόν σχετίζεται με:

α)Τη λέξη **σουμάκι** (είναι σε χρήση σε πολλές γλώσσες, καθόσον έχει αραβική προέλευση) = το δεντράκι **ρούδι** ή **βυρσιά**, που είχε παλιότερα ευρύτατη χρήση και μεγάλη οικονομική σημασία, καθώς τα φύλλα του έχοντας μια συγκεκριμένη τανίνη χρησιμοποιούνταν στην βυρσοδεψία (σουμάκοβο > σμάκοβο > σμόκοβο) και σημαίνει περιοχή, όπου ευδοκιμεί το εν λόγω φυτό.

β)Τη σλαβική λέξη **смокъкъница** (σμοκόβνιτσα) = συκιά και σημαίνει περιοχή - οικισμός, όπου υπάρχουν πολλές συκιές.

γ)Τη σλαβική λέξη **смок**(smok) = φίδι και σημαίνει περιοχή - οικισμός, όπου υπάρχουν πολλά φίδια.

Πρέπει, όμως, να σημειωθεί ότι οι κάτοικοι του **Σμοκόβου** Φθιώτιδας, που σύμφωνα με τον περιηγητή Pouqueville είναι βεβαιωμένα Βλάχοι, δεν θα χρησιμοποιούσαν ούτε το σλαβικό όνομα **смок**, για να δείξουν την τυχόν ύπαρξη πολλών φιδιών στην περιοχή τους, ούτε τη λέξη **смокъкъница**, για να δείξουν την τυχόν ύπαρξη συκιών

αλλά τις δικές του ονομασίες. Συγκεκριμένα, στη βλάχικη γλώσσα το φίδι λέγεται **σάρπε** (από το λατινικό **serpens**) και η συκιά **χίκ**^{ου}(από το λατινικό **ficus**).

1.27 Στόλοβο

Είναι το χωριό **Μέγα Ανήλιο** Ιωαννίνων, το οποίο στη συνέχεια μετονομάστηκε σε **Διπόταμο**. Κοντά στο χωριό αυτό έχουν βρεθεί ερείπια ρωμαϊκού φρουρίου. Πιθανόν από τη σλαβική λέξη **столы**(στολι) = φάτνωμα και σημαίνει περιοχή - οικισμός, η οποία βρίσκεται σε κάποιο φάτνωμα (επίπεδη διαμόρφωση). Η ονοματοθεσία του εν λόγω χωριού δεν αποκλείεται να δόθηκε από Αρβανιτόβλαχους, δεδομένου ότι και στην αλβανική γλώσσα υπάρχει η λέξη **stól** = σκαμνί. Πράγματι, το εν λόγω χωριό βρίσκεται στη βόρεια πλευρά του βουνού Μιτσικέλι σε υψόμετρο 820μ., χτισμένο σε ύψωμα (πλάτωμα) λόφου. Τέλος, υπάρχει τοπωνύμιο **Stolovi** στην κεντρική Σερβία, που βρίσκεται σε κορυφογραμμή - πλάτωμα λοφοσειράς.

1.28 Τέροβο

Είναι χωριό δίπλα στον ποταμό Λούρο και μάλιστα κοντά σε περιοχή, όπου κάποιος σημαντικός παραπόταμος χύνεται στο Λούρο. Πιθανόν η αρχική ονομασία του ήταν **Τέρνοβο**, οπότε σ’ αυτή την περίπτωση ισχύει η ίδια εξήγηση με το **1α1.29**.

1.29 Τούρνοβο

Είναι το χωριό **Γοργοπόταμος** Κόνιτσας. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **τουρνάρε** = χύσιμο και σημαίνει περιοχή, όπου ρέουν νερά. Πράγματι, το εν λόγω χωριό είναι χτισμένο στις όχθες του Σαραντάπορου ποταμού και σε λίγη απόσταση πιο κάτω χύνεται ένας παραπόταμος. Επίσης, υπάρχουν τα εξής συναφή τοπωνύμια:

i)**Τέρνοβα**, που είναι το σημερινό χωριό **Δενδροχώρι** Αιτωλοακαρνανίας, το οποίο βρίσκεται κοντά σε περιοχή, όπου ένας παραπόταμος συμβάλλει στον Εύηνο ποταμό, ο

οποίος διέρχεται πλησίον του χωριού.

ii)**Τέρνοβο**, το σημερινό χωριό **Παπαδιά** Ευρυτανίας, το οποίο βρίσκεται δίπλα στον Ταυρωπό ποταμό, όπου λίγο πιο κάτω από το χωριό χύνονται σ' αυτόν δυο παραπόταμοι.

iii)**Τούρναβο**, το σημερινό χωριό **Χρυσαυγή** Τρικάλων από το οποίο διέρχεται κάποιο ρέμα.

iv)**Τέρνοβο**, το σημερινό χωριό **Πράσινο** Φλώρινας χτισμένο κοντά σε σημείο συμβολής δυο ρεματιών.

v)**Τύρνοβο**, το χωριό **Αγκαθωτό** Φλώρινας, το οποίο σήμερα δεν υπάρχει. Ήταν χτισμένο στις υπώρειες της νοτιοδυτικής απότομης όχθης της Μικρής Πρέσπας, στο σημείο όπου χύνονται τα νερά του αυχένα, τα οποία, κατεβαίνουν από το χωριό **Βροντερό** προς την εν λόγω λίμνη.

vi)**Τέροβο** χωριό της Ηπείρου, που βρίσκεται δίπλα ακριβώς στον ποταμό Λούρο, και μάλιστα κοντά σε σημείο όπου χύνεται σ' αυτόν τον ποταμό κάποιος σημαντικός παραπόταμος.

vii)**Τύρναβος**, η γνωστή πόλη της Θεσσαλίας, η οποία αρχικά λεγόταν **Τούρνοβο**, και πρέπει να έχει την ίδια παραπάνω εξήγηση, διότι πράγματι από την περιοχή του Τύρναβου περνάει ο **Τιταρήσιος** ποταμός, ο οποίος χύνεται λίγο πιο κάτω στον **Πηνειό** ποταμό.

Να σημειωθεί ακόμη ότι υπάρχουν τοπωνύμια:

α)**Turnovo**, χωριό στη νότια FYROM, που δίπλα του διέρχεται ποτάμι, στο οποίο χύνονται εκεί κοντά δυο μικρότεροι παραπόταμοι.

β)**Tarnovo**, πόλη στη Βουλγαρία όπου, επίσης, δίπλα περνάει ποτάμι.

γ)**Turnovo**, μικρός οικισμός στην Κροατία που βρίσκεται ανάμεσα σε δυο αυχένες.

1.30 Τούροβο

Σύμφωνα με τον Max Vasmer το εν λόγω τοπωνύμιο

βρισκόταν στην **Πωγωνιανή** Θεσπρωτίας. Πιθανόν από τη λατινική λέξη **turris** = οχυρωμένη τοποθεσία, και σημαίνει οικισμός σε ψηλή περιοχή οχυρωμένη εν είδει κάστρου. Υπάρχουν, επίσης, τα συναφή τοπωνύμια:

i)**Τούραβο**, το οποίο σύμφωνα με τον Max Vasmer βρισκόταν στην περιοχή Σερρών.

ii)**Τουρίτσα**, που είναι το σημερινό χωριό **Τριάδα** Νιγρίτας.

Αυτή η ερμηνεία δίνει μια καλή εξήγηση και στο θέμα της ύπαρξης είκοσι(20) χωριών στη Ρωσία, τριών(3) χωριών στην Ουκρανία, ενός(1) χωριού στην Λευκορωσία και ενός(1) χωριού στην Πολωνία με την ίδια ονομασία **Τούροβο**, δηλαδή ίσως επρόκειτο για οχυρωμένες τοποθεσίες.

1.31 Τσεπέλοβο

Εάν αρχικά ονομαζόταν **Τσελέποβο**[19], τότε πιθανόν προέρχεται από τη βλάχικη λέξη **τσελεπί**^{ου} (δάνειο από την τουρκική) = ευγενής και σημαίνει οικισμός που είναι ο πιο σημαντικός στη γύρω περιοχή.

Πράγματι, το χωριό **Τσεπέλοβο** ήταν το μεγαλύτερο της περιοχής Ζαγορίου. Υπήρξε κάποτε διοικητικό και εμπορικό κέντρο της εν λόγω περιοχής, και επομένως εκεί κατοικούσαν οι άρχοντες (ευγενείς) του Ζαγορίου.

β) Με κατάληξη -ιστα ή συναφείς της

1.1 Αρδομίστα

Είναι το σημερινό χωριό **Λογγάδες** Ιωαννίνων. Πιθανόν από τη λατινική λέξη **arduus, a, um** = η ανωφέρεια, το άναντες, καθόσον η Αρδομίστα βρίσκεται σε θέση, όπου τελειώνει η πεδιάδα των Ιωαννίνων και αρχίζουν οι γύρω

---

[19] Σύμφωνα με τον **Αστέριο Ι. Κουκούδη** (“***Οι Μητροπόλεις και η διασπορά των Βλάχων***”): Ο G. Weigand αναφέρει ότι, όταν στα τέλη του 19^{ου} αιώνα πέρασε από το Τσεπέλοβο, διαπίστωσε ότι κάποιοι ηλικιωμένοι κάτοικοι του χωριού καταλάβαιναν μεν τα βλάχικα, όμως οι υπόλοιποι κάτοικοι ήσαν πια ελληνόφωνοι.

λόφοι.

Η περίπτωση το υπόψη τοπωνύμιο να σχετίζετα είτε με τη σλαβική λέξη **адро**(αντρο) = κόλπος, δεδομένου ότι το εν λόγω χωριό βρίσκεται πλησίον του νοτιοανατολικού κόλπου της λίμνης των Ιωαννίνων, είτε με τη βλάχικη λέξη **άρντου** = καίω, που παραπέμπει στην έννοια του καμμένου τόπου από εκτεταμένη πυρκαγιά, είναι λιγότερο πιθανή, διότι και στις αυτές περιπτώσεις δεν μπορεί να δικαιολογηθεί η ύπαρξη του προσφύματος (μ).

1.2 Αρίνιστα

Είναι το σημερινό χωριό **Κτίσματα** Πωγωνίου. Πιθανόν από:

α)Τη βλάχικη λέξη **άριν**^{ου} = το δέντρο σκλήθρο, δεδομένου ότι η γύρω περιοχή είναι δασωμένη.

β)Τη βλάχικη λέξη **αρίνα** = άμμος, δεδομένου ότι νότια του χωριού υπάρχουν πρανή αμμώδους μάλλον παρά βραχώδους υφής.

1.3 Αρτσίστα

Είναι το σημερινό χωριό **Αρίστη** Ιωαννίνων. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **αρίτσιου** = ακανθόχοιρος, γαρδαβίτσα (αρίτσιστα > αρτσίστα), ίσως επειδή:

α)το εν λόγω χωριό βρίσκεται ανάμεσα σε δυο επιμήκεις βραχώδεις λόφους, που μοιάζουν (μεταφορικά) με τεράστιους σκαντζόχοιρους,

β)στο μέρος αυτό υπάρχουν πολλοί σκαντζόχοιροι.

1.4 Βάλτιστα

Είναι το σημερινό χωριό **Χαραυγή** Ιωαννίνων, που βρίσκεται κοντά στην ελληνοαλβανική μεθόριο. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **μπάλτσου** = κεφαλόδεσμος γυναικών, ζωστήρας (μπάλτσιστα > μπάλτιστα > βάλτιστα). Πράγματι, ο εν λόγω οικισμός είναι χτισμένος πάνω σε πλαγιά βουνού, που διατρέχει σε μεγάλη έκταση εν είδει φαρδειάς ζώνης τα ελληνοαλβανικά σύνορα.

1.5 Βάνιστα

Είναι το σημερινό χωριό **Κρύα** Ιωαννίνων. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **βάνα** = αρτηρία, φλέβα. Πράγματι, σύμφωνα με την: *"Υδρογεωλογική μελέτη και καθορισμός ζωνών περιμετρικής προστασίας των πηγών Κρύας Ιωαννίνων - Αποτελέσματα"* του Β. Καρακίτσιου, Καθηγητή Τμήματος Γεωλογίας και Γεωπεριβάλλοντος του Ε. Κ. Πανεπιστημίου Αθηνών: *«Τα αποθέματα των υπογείων νερών της υπολεκάνης **Κρύας** είναι σχεδόν διπλάσια της αντλούμενης ποσότητας, για την κάλυψη των αναγκών ύδρευσης της πόλης των Ιωαννίνων και πολλαπλάσια, αν ληφθεί υπόψη ότι ο υδροφόρος στη βάση των υπωρειών του όρους Μιτσικέλι είναι ενιαίος. Μάλιστα, τα υπόγεια νερά Κρύας ταξινομούνται στα πόσιμα νερά 1^{ης} τάξης.»*

1.6 Βελτσίστα

Είναι το σημερινό χωριό **Κλιματιά** Ιωαννίνων. Πιθανόν από:

α)Τη σλαβική λέξη **бел**(μπελ) = λευκός (που είναι όμως σε χρήση και στη βλάχικη γλώσσα), τη βλάχικη λέξη **τσι** = κάποιος, κάτι (μπέλτσιστα > βέλτσιστα > βελτσίστα), λόγω ίσως των αφρισμένων νερών που τρέχουν στις εκεί ρεματιές και κάποιου καταρράκτη που υπάρχει πράγματι στην περιοχή αυτή. Επίσης, ανάντη του χωριού βρίσκεται γυμνή βραχώδης λοφοσειρά, που έχει λευκή όψη, λόγω της ασβεστολιθικής της σύστασης, πόσο μάλλον, όταν είναι χιονισμένη.

β)Τη λατινική λέξη **bellus, a, um** = αυτός που έχει καλώς, αυτός που φαίνεται ωραίος, πράγμα που σημαίνει ωραία τοποθεσία.

Επίσης, υπάρχουν και τα συναφή τοπωνύμια:

i)**Βελτσίστα**, είναι το σημερινό χωριό **Λιθοχώρι** Ευρυτανίας. Ο υπόψη οικισμός είναι χτισμένος σε υψόμετρο 880μ. κάτω από γυμνές βραχώδεις κορυφές, που το χειμώνα

ντύνονται με χιόνια και το καλοκαίρι διατηρούν τη λευκότητά τους, λόγω της ασβεστολιθικής σύστασής τους. Επίσης, τον εν λόγω οικισμό ορίζουν δυο μεγάλες ρεματιές (*"ασπρορέματα"*), καθότι επί μεγάλο διάστημα του χρόνου κατεβάζουν τα νερά του ανάντη βουνού.

ii)**Βελίτσα**, είναι το σημερινό χωριό **Τιθορέα** Λοκρίδας. Δίπλα από τον οικισμό αυτό διέρχεται χείμαρρος που κατεβαίνει από τον Παρνασσό και όταν λειώνουν τα ανάντη χιόνια ο χείμαρρος κατεβαίνει αφρισμένος άρα φαίνεται λευκός. Επίσης, πίσω από το χωριό οι ανάντη βραχώδεις κορυφές λόγω της ασβεστολιθικής τους σύστασης είναι λευκές.

iii)**Βελβίτσι**, είναι το σημερινό χωριό **Χαράδριο** Πατρών (μπελοβίτσι > μπελβίτσι > βελβίτσι). Πράγματι, το εν λόγω χωριό έχει θέα προς το Χάραδρο ποταμό, που ασπρίζει κατεβαίνοντας αφρισμένος από τις πηγές του, για να χυθεί στον Πατραϊκό κόλπο.

iv)**Βελίστι**, είναι το σημερινό χωριό **Ασπρούλα** Ανασελίτσας.

v)**Βελίστι**, είναι το χωριό που αρχικά μετονομάστηκε σε **Ασπρονέρι** Κοζάνης και σήμερα λέγεται **Λευκοπηγή** Κοζάνης.

1.7 Βόριστα

Τοποθεσία - παλιός οικισμός στην περιοχή της Κόνιτσας. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **μπόρα** = καταιγίδα (μπόριστα > βόριστα), επειδή ίσως το μέρος αυτό καταιγίζεται από ισχυρούς ανέμους και θύελλες.

1.8 Βοτίβιστα

Είναι το σημερινό χωριό **Αμπέλια** Ιωαννίνων, που βρίσκεται κτισμένο σε κατάφυτη περιοχή με υψόμετρο 920μ. Μάλλον από τη λατινική λέξη **votivus** = επιθυμητός (βοτίβιστα), που σημαίνει ωραίο, επιθυμητό μέρος.

1.9 Βράνιστα

Είναι το σημερινό χωριό **Τράπεζα** Κόνιτσας. Βρίσκεται

κοντά στις όχθες του Αώου ποταμού. Πιθανόν από:

α)Τη βλάχικη λέξη **μπρεάνα** = ποταμίσιο ψάρι (μπρεάνιστα > μπράνιστα > βράνιστα), καθόσον βρίσκεται ανάμεσα στο Σαραντάπορο ποταμό και κάποιον παραπόταμό του.

β)Τη βλάχικη λέξη **μπράνου** = ζώνη, ίσως επειδή βρίσκεται σε εδαφική ζώνη ανάμεσα στο Σαραντάπορο ποταμό και κάποιον παραπόταμό του.

1.10 Βρούπιστα

Τοπωνύμιο της περιοχής Ζαγορίου Ιωαννίνων. Πιθανόν από τη γνωστή λέξη **βρούβα** = ποώδες ετήσιο φυτό (βρούβιστα > βρούπιστα).

1.11 Γιάνιστα

Είναι το σημερινό χωριό **Βασιλικό** Κόνιτσας. Υπάρχουν επίσης και τα συναφή τοπωνύμια:

i)**Γιάνιτσα**, είναι το σημερινό χωριό **Ελαιοχώρι** Μεσσηνίας.

ii)**Γιάντσιστα**, είναι το χωριό που αρχικά μετονομάστηκε σε **Γιάνισσα** και σήμερα ονομάζεται **Άγιος Γεώργιος** Βέροιας.

iii)**Γενιτσά**, είναι η σημερινή πόλη **Γιαννιτσά** Πέλλας. Πιθανόν από:

α)Την αλβανική λέξη **gjan**(γκιάν) = λάσπη που μένει μετά την πλημμύρα (γκιάνιστα > γιάνιστα), δεδομένου ότι: i)Η περιοχή του Βασιλικού Κόνιτσας είναι ευρύς αυχένας, διάσελο και σε αυτό απορρέουν οι γύρω βουνοσειρές. ii)Δίπλα στον οικισμό Ελαιοχώρι Μεσσηνίας υπάρχει φυσικό κοίλωμα, στο οποίο ίσως συγκεντρώνονται φερτά υλικά - λάσπες. iii)Δίπλα από τον οικισμό Άγιος Γεώργιος Βέροιας, διέρχεται ποτάμι, οπότε οι πλημμύρες και η απόθεση λάσπης στην υπόψη περιοχή είναι σύνηθες φαινόμενο.

β)Από την τουρκική λέξη **genç** = νέος, που σημαίνει νέος οικισμός. Μάλιστα αναφορικά με τα Γιαννιτσά Πέλλας, σύμφωνα με μια άποψη που θεωρείται και η επικρατέστερη,

το 1385 ο πρώτος Τούρκος στρατηλάτης, ο οποίος επέδραμε στη Μακεδονία ως *«ουτς μπεγί»* των οθωμανικών ασκεριών, ο Γαζή Αχμέτ Εβρενός κατέλαβε την περιοχή αυτή και επανίδρυσε το ρωμαίικο οικισμό *«Βαρδάριον»,* τον οποίο και βάπτισε με το όνομα *«Γενιτσέ ι Βαρντάρ»,* δηλαδή *«Νέο Βαρδάρι»,* γνωστό επίσης ως *«Βαρδάρ Γενιτζεσί»* ή απλά *«Γενιτζέ».* Η νέα πόλη έγινε ορμητήριο για την κατάκτηση των υπολοίπων γειτονικών περιοχών της Βαλκανικής. Η υπόψη πόλη κατά την περίοδο της ένταξής της στο ελληνικό κράτος ονομαζόταν Γενιτσά και το 1926 μετονομάστηκε επίσημα σε Γιαννιτσά.

1.12 Γουριάνιστα

Βρίσκεται πολύ κοντά στα **Κούρεντα** Ιωαννίνων. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **γκούρα** = στόμα, στόμιο, βουνήσια πηγή (γκούριανη > γούριανη > γουριάνιστα).

1.13 Γκριτζούνιστα / Κρετζούνιστα

Είναι το σημερινό χωριό **Δεσποτικό** Ιωαννίνων. Πιθανόν σύνθετη από τις βλάχικες λέξεις **κρεάκ**^{ου} = γκρεμός, **τζιουνεάστε** = ανδρείως, γενναίως (κρεακτζιούνιστα > κρετζιούνιστα > κρετζούνιστα > γκρετζούνιστα > γκριτζούνιστα), που σημαίνει ο γκρεμός των γενναίων, επειδή εκεί θα είχαν συμβεί κάποτε ηρωικά γεγονότα. Πράγματι, ο γκρεμός αυτός πρέπει να είναι το περίφημο κάστρο της περιοχής (το λεγόμενο Παλιόκαστρο), που είχε κτιστεί από την αρχαιότητα και είχε παίξει σημαντικότατο ρόλο στην άμυνα της ευρύτερης περιοχής.

Μάλιστα, ο διαπρεπής ιστορικός και αρχαιολόγος Άγγλος N. Hammond είχε εντυπωσιαστεί από την τοποθεσία του κάστρου αυτού, που είναι χτισμένο σε υψόμετρο 750μ., γιατί από το σημείο αυτό μπορεί κάποιος να ελέγξει το πέρασμα από την κοιλάδα του Καλαμά προς την κοιλάδα του Δρίνου και δεσπόζει μιας θαυμάσιας θέας σχετικά με τις οχυρές τοποθεσίες των περιοχών του Τσαμαντά.

Επομένως, είναι φυσικό να έχουν συμβεί στο παρελθόν, στην περιοχή αυτή ηρωικά γεγονότα, διότι το Δεσποτικό έχει σημαντική ιστορία μέσα στους αιώνες. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τοπική ιστορία: *«[…]Κατά το μεσαίωνα η Γκριτσούνιστα ή Κρετσούνιστα ήταν μια μεγάλη πόλη. Αριθμούσε 6.000 οικογένειες και 72 εκκλησίες, από τις οποίες σώζονται 25 μέχρι σήμερα. Οι επιδρομές των Σλάβων και Ούνων που ακολούθησαν κατέστρεψαν την παλιά πόλη, για να ξαναχτιστεί περί το 10^{ο} αιώνα. Τα γεγονότα αυτά οδήγησαν τον Π. Αραβαντινό να ετυμολογήσει τη λέξη Κρετσούνιστα ή Γκριτσούνιστα από τις ρίζες* ***Γκραικ-ούνοι****..Η πόλη άκμασε ξανά μέχρι τον 11^{ο} και 12^{ο} αιώνα, αν και είχε υποφέρει από αλβανικές επιδρομές. Αριθμούσε 700 οικογένειες, αλλά πάνω από τις μισές απεχώρησαν στην Ευρώπη κατά τον Ι. Λαμπρίδη.*

Στα χρόνια των Δεσποτών της Ηπείρου το φρούριο της Κρετσούνιστας ήταν αξιόλογο. Απέκρουε τα διάφορα αλβανικά στίφη που απειλούσαν το Δεσποτάτο με κατάλυση. Περί τα μέσα του ΙΔ΄ αιώνα μεγάλες καταστροφές γνώρισε η Ήπειρος από την εισβολή των Σέρβων του τσάρου Στέφανου Δουσάν, που την κατέλαβε. Ήταν όμως μεγάλη η ερήμωση της περιοχής ώστε ο διάδοχος του Συμεών Ουρώς αναγκάστηκε να την εποικήσει με ελληνικούς πληθυσμούς από τη Μακεδονία και κυρίως από την Αιτωλοακαρνανία.

Ολόκληρη η Ήπειρος διαιρέθηκε σε σερβικά τιμάρια, μέσα στα οποία ιδρύθηκαν νέα χωριά και σε αρκετά από αυτά δόθηκαν σερβικά ονόματα. Κατά τον Χρ. Χρηστοβασίλη η Κρετσούνιστα πήρε το όνομά της από ο Σέρβο φεουδάρχη της που λεγόταν ***Κρετσούνις*** *και κατοικήθηκε τότε από πληθυσμό διαφορετικής προέλευσης, όπως φαίνεται και από τα ονόματα των συνοικισμών της που σώζονται μέχρι σήμερα: Πύργος, Προβατάτες, Χαλκιάδες.*

Τη σερβοκρατία διαδέχτηκε νόθο ελληνικό Δεσποτάτο που καταλύθηκε από τους Τούρκος (1431). Το 1431 στα χρόνια του Μουράτ Β΄ οι Τούρκοι με επικεφαλής τον Σινάν Πασά, κατέλαβαν με συνθήκη τα Ιωάννινα. Το Ζαγόρι και τα Κουρεντοχώρια προσκύνησαν. Η Κρετσούνιστα και τα χωριά των περιοχών αυτών βρέθηκαν κάτω από τη προστασία της βασιλομήτορος. Διώχτηκαν οι τιμαριούχοι που υπήρχαν και δόθηκαν προνόμια. Απολάμβαναν αυτονομία και ελεύθερη δημοτική αυτοδιοίκηση. Ωστόσο πλήρωναν φόρο στη βασιλομήτορα, κεφαλικό και προβατονόμιο. Τα καθεστώς αυτό κράτησε για δύο τουλάχιστον αιώνες με αποτέλεσμα η Κρετσούνιστα που είχε τότε 300 οικογένειες να ακμάσει. Σύμφωνα με τον Χρ. Χριστοβασίλη γύρω στα 1750 Αλβανοί εξωμότες προσπάθησαν να στρέψουν με τη βία στο Μωαμεθανισμό τους χριστιανούς της περιοχής των Κουρεντοχωρίων.[…]».

1.14 Δεπαλίστα

Είναι το σημερινό χωριό **Μολυβδοσκέπαστος** Κόνιτσας. Πιθανόν από τη λατινική λέξη **depalo** = αποχαρακώ = αποχωρίζω, αποφράσσω δια χαρακώματος (ντεπαλίστα > δεπαλίστα) και σημαίνει περιοχή αποχωρισμένη με χαράκωμα. Πράγματι, το εν λόγω χωριό βρίσκεται αποκομμένο, επειδή κατάντη είναι ο αυχένας, όπου συμβάλλουν τα ποτάμια Αώος και Σαραντάπορος και από εκεί από κοινού οδεύουν μέσα στην Αλβανία.

1.15 Δερβανίστα

Είναι το σημερινό χωριό **Ανθοχώρι** Μετσόβου. Πιθανόν από τη λέξη **δερβένι** (τουρκικής ρίζας) = στενωπός, διάβαση, δεδομένου ότι ελέγχει τη στενή διάβαση προς το Μέτσοβο.

1.16 Ζελίστα

Είναι το σημερινό χωριό **Φωτεινόν** Ιωαννίνων. Πιθανόν από τη σλαβική λέξη **зелье**(ζέλιε) = λάχανα, δεδομένου ότι

βρίσκεται μέσα σε κατάφυτη περιοχή. Εδώ θα πρέπει να έχουμε υπόψη μας όσα σχετικά αναφέραμε στο **1α1.7.**

1.17 Ζελοχοβίστα

Πιθανόν από τη σλαβική λέξη **зелька**(ζέλκα) = βοτάνη (ζελκοβίστα > ζελοκοβίστα > ζελοχοβίστα), που σημαίνει κατάφυτη περιοχή.

1.18 Ζόριστα

Είναι το σημερινό χωριό **Πεντόλακκος** Ιωαννίνων. Πιθανόν από την τουρκική λέξη **zor** = δυσκολία, που είναι σε χρήση τόσο στην ελληνική όσο και στη βλάχικη, δεδομένου ότι η πρόσβαση στην εν λόγω περιοχή είναι δύσκολη από τα ανατολικά, δυτικά και νότια και μόνο από τα βόρεια είναι σχετικά εύκολη.

1.19 Λιβίκιστα

Είναι το σημερινό χωριό **Ζωτικός** Παραμυθιάς. Σύμφωνα με τον Μιχάλη Χρ. Παντούλα, φιλόλογο, κάτοικο του χωριού: *«Ο Κοσμάς Θεσπρωτός ονομάζει το χωριό **Λιβίκιστα**. Ο Παναγιώτης Αραβαντινός το αναφέρει με τον τύπο **Λυβίκιστα** και χαρακτηρίζει την προέλευση του ονόματός του αλβανική, χωρίς να αιτιολογεί την άποψή του. Ο Στέφανος Μπέττης υποστηρίζει πως το όνομα του χωριού **Λιβίκιστα** είναι: "...σλαβικής προέλευσης αδήλου δε σημασίας...". Ο καθηγητής γλωσσολογίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων Κ. Ευ. Οικονόμου αναφέρει ότι το τοπωνύμιο προέρχεται από το σλαβικό Jĕnьko (<Jĕnь αριστερός, ευώνυμος + κατάληξη -ьko) και την επίσης σλαβική πληθυντική κατάληξη -ište.»*

Πιθανόν, όμως, να προέρχεται από αναγραμματισμό της βλάχικης λέξης **βικίλι**^{ου}(τουρκικής ρίζας) = αντιπρόσωπος, επίτροπος (βικίλιστα > λιβίκιστα), επειδή ίσως το χωριό αυτό ήταν έδρα κάποιου αξιωματούχου ή αντιπροσώπευε τα γύρω χωριά. Πράγματι, σύμφωνα με το Φώτη Παπαφώτη κάτοικο της περιοχής: *«το Ζωτικό, είναι χτισμένο σε*

υψόμετρο εξακοσίων(600) μέτρων, και ήταν το βασικότερο προπύργιο της Σουλιώτικης Συμπολιτείας. […]»

1.20 Λιτονιαβίστα

Είναι το σημερινό χωριό **Κλειδωνιά** Κόνιτσας. Ο αρχικός οικισμός πρέπει να ήταν στη θέση που ονομάζεται σήμερα **Άνω Κλειδωνιά**. Πιθανόν σύνθετη από:

α)Τις βλάχικες λέξεις **λούτ**^{ου} = άργιλλος και **νιαβούτ**^{ου} = φτωχός (λουτ^{ου}νιαβίστα > λιουτονιαβίστα > λιτονιαβίστα), και σημαίνει τοποθεσία με άγονο έδαφος.

β)Τις σλαβικές λέξεις **λυτο**(λιούτο) = δεινά και **νιβα** (νίβα) = χώρα (λιουτονιβίστα > λιτονιαβίστα), που σημαίνει φτωχός και δύσκολος τόπος, για να επιβιώσει κάποιος.

Πράγματι, η **Άνω Κλειδωνιά** βρίσκεται πάνω σε βραχώδη και άγονη πλαγιά των βορειοδυτικών υπωρειών του βουνού Γκαμήλα.

1.21 Ραψίστα

Είναι το σημερινό χωριό **Πεδινή** Ιωαννίνων. Πιθανόν από την αλβανική λέξη **rrapisht**(ραπίστ) = τόπος γεμάτος με πλατάνια (ραπιστίστα > ραπισίστα > ραψίστα).

1.22 Σιούτιστα

Είναι το σημερινό χωριό **Καστρί** Δωδώνης. Πιθανόν από την αλβανική λέξη **sut** = ελάφι(σούτιστα > σιούτιστα), που σημαίνει ελαφότοπος.

1.23 Τρεαβοβιδίστα

Πιθανόν σύνθετη από τις σλαβικές λέξεις **τρεβα** (τρέβα) = χόρτο, **βιδ**(βιντ) = θέα (τρεβαβιντίστα > τρεαβοβιντίστα > τρεαβοβιδίστα), και σημαίνει τοποθεσία που μπορείς να βλέπεις πολύ χορτάρι, δηλαδή πράσινο.

1.24 Τσαρκοβίστα

Είναι το σημερινό χωριό **Δωδώνη** Ιωαννίνων. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **τσάρκου** = στάνη με νεογέννητα ζώα.

1.25 Τσαρκοβίστα

Είναι το σημερινό χωριό **Εκκλησοχώρι** Ιωαννίνων. Ίδια

εξήγηση με αυτή που δόθηκε στο **1β1.24**.

γ) Με κατάληξη -ιτσα ή συναφείς της

1.1 Αμπροβίτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Χειμαδιό**, δυτικά των Χουλιαράδων. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **άμπουρ**^{ου} = ατμός, αναθυμίαση, ομίχλη, που σημαίνει τοποθεσία μέσα στην ομίχλη. Πράγματι, η εν λόγω τοποθεσία βρίσκεται πάνω σε απότομη όχθη του Άραχθου ποταμού, όπου πολλές φορές του χρόνου επικρατεί ομίχλη μέσα στο μεγάλο αυχένα - κοίτη του ποταμού.

1.2 Αραχοβίτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Κεφαλόβρυσο** Δωδώνης. Φαίνεται ότι προήλθε από κάποια Αράχοβα της Ηπείρου και γι' αυτό ονομάστηκε **Αραχοβίτσα**, δηλαδή Μικρή Αράχοβα (Αράχοβα > Αραχοβίτσα). Κατά τα άλλα ισχύουν όσα σχετικά αναφέρθηκαν στο κεφάλαιο: *«Τρία σημαντικά τοπωνύμια Αράχοβα - Αράκλοβο - Άκοβα».*

1.3 Αρβενίτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Αργυρότοπος** Θεσπρωτίας. Εάν η **Αρβενίτσα** δεν ήταν μικρό αρβανιτοχώρι, οπότε στην περίπτωση αυτή δικαιολογείται η κατάληξη -**ιτσα** (αρβανίτσα > αρβενίτσα), τότε η εν λόγω ονομασία πιθανόν σχετίζεται με τη λέξη **ραβανί** (τουρκικής ρίζας) που σε πολλά μέρη σημαίνει μεταφορικά την κοκκινόχρωμη απόχρωση π.χ. ραβανί τραγί = κοκκινόχρωμο τραγί, οπότε ραβανίτσα > αρβανίτσα > αρβενίτσα. Πράγματι, το έδαφος στην περιοχή αυτή έχει κοκκινωπή απόχρωση. Επίσης, υπάρχουν τα συναφή τοπωνύμια:

i)**Αρβανίτσα**, που χαρακτηρίζει μια επίπεδη τοποθεσία (οροπέδιο) στην περιοχή του **Κυριακίου** Βοιωτίας, το έδαφος της οποίας έχει πράγματι κόκκινη απόχρωση.

ii)**Αραβωνίτσα** Αχαΐας (ραβανίτσα > αραβανίτσα > αραβωνίτσα), που είναι το σημερινό ομώνυμο χωριό της

Αχαΐας, το οποίο βρίσκεται επίσης σε οροπέδιο με κοκκινωπά εδάφη.

iii)**Αλβανίτσα**, είναι το σημερινό **Σταυροδρόμι** Γορτυνίας, που δεν είναι αρβανιτοχώρι, οπότε ισχύει η ίδια παραπάνω εξήγηση (ραβανίτσα > αρβανίτσα > αλβανίτσα), δεδομένου ότι η υπόψη περιοχή διαθέτει κοκκινόχρωμα εδάφη.

iv)**Αβαρνίτσα** (ραβανίτσα > αρβανίτσα > αβαρνίτσα), που είναι τοποθεσία στην περιοχή της Πύλου.

1.4 Αρπίτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Πέρδικα** Θεσπρωτίας. Πιθανόν από:

α)Τη βλάχικη λέξη **αρέπιτ**^{ου} = κατωφέρεια (αρεπίτιτσα > αρεπίτσα > αρπίτσα).

β)Τη βλάχικη λέξη **αρούπ**^{ου} = γκρεμός, φαράγγι (αρουπίτσα > αρπίστα). Σχετική και η βλάχικη λέξη **αριπιντινόσ**^{ου} = κατωφερής, κρημνώδης. Πράγματι, από τη θέση του σημερινού χωριού μέχρι την παραλία του υπάρχει σημαντική κατωφέρεια και ανατολικά της εν λόγω κατωφέρειας υπάρχει απότομη βουνοπλαγιά που φτάνει μέχρι την παραλία.

Ίσως αυτές οι λέξεις μπορούν να ερμηνεύσουν και το υδρωνύμιο **Αραπίτσα** της Νάουσας, καθώς ο εν λόγω ποταμός ρέει κατάντι με εντυπωσιακούς καταρράχτες και η κοίτη του μέσα στην πόλη της Νάουσας είναι βαθιά και απότομη.

1.5 Γκουσταρίτσα

Τοποθεσία στην περιοχή της Κόνιτσας. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **γκούστουρ**^{ου} (σλαβικής ρίζας) = σαύρα (γκουστουρίτσα > γκουσταρίτσα) και σημαίνει περιοχή με πολλές σαύρες.

1.6 Γκριμπάβιτσα

Τοποθεσία στην περιοχή της Κόνιτσας. Πιθανόν από τη σλαβική λέξη **гриб** (γκρίμπ) = μανιτάρι και σημαίνει περιοχή

με μανιτάρια.

1.7 Γλαβίτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Αυλότοπος** Παραμυθιάς. Πιθανόν από τη σλαβική λέξη **глава**(γκλάβα) = κεφάλι, αρχηγός, αρχή, και σημαίνει το χωριό, το οποίο είναι κεφαλοχώρι της γύρω περιοχής. Φαίνεται, επίσης πιθανό το εν λόγω χωριό να πήρε το όνομά του από το διπλανό του λόφο, που μοιάζει με την κορυφή ανθρώπινου κεφαλιού.

1.8 Γοβριτσά

Είναι το σημερινό χωριό **Κρυόβρυση** Ιωαννίνων. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **γκροάπα** = λάκκος, τάφρος (γκροαπιτσά > γκροπιτσά > γροπιτσά > γοπριτσά > γοβριτσά), καθόσον βρίσκεται σε επίπεδη περιοχή στα ριζά βουνοπλαγιών (κοιλότητα).

1.9 Γορίτσα

Είναι το σημερινό πεδινό χωριό **Καλλιθέα** Κόνιτσας. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **γκούρα** = στόμιο αλλά και πηγή (γκουρίτσα > γκορίτσα > γορίτσα) και σημαίνει μικρή πηγή. Η περίπτωση να προέρχεται από τη σλαβική λέξη **гора**(γκόρα) = βουνό δεν φαίνεται πιθανή, διότι η εν λόγω τοποθεσία είναι πεδινή, δίπλα στον ποταμό Αώο, και όχι ορεινή. Υπάρχει, επίσης, τοπωνύμιο **Γορίτσα**, που είναι το σημερινό πεδινό χωριό **Σταυροχώρι** Πρέβεζας.

1.10 Γουμενίτσα

Είναι η σημερινή πόλη **Ηγουμενίτσα**. Το εν λόγω τοπωνύμιο απαντάται επίσης:

i)Στην Αχαΐα (είναι το σημερινό χωριό **Γουμένισσα** Καλαβρύτων). Το ανάγλυφο του εδάφους της περιοχής αυτής είναι λοφώδες με μικρές κοιλάδες, που διαρρέονται από μικρά ρεύματα - παραπόταμους του ποταμού Σελινούντα. Στα παλιά χρόνια το χωριό άκμαζε και εθεωρείτο *«κεφαλοχώρι»,* δεδομένου ότι διαθέτει τη μεγαλύτερη και καλύτερη γεωργική έκταση, σε σχέση με τις άλλες γειτονικές

κοινότητες.

ii)Στο Κιλκίς (είναι η σημερινή πόλη **Γουμένισσα** Κιλκίς). Η επίκληση από τον Max Vasmer της σλαβικής λέξης **гумно**(γκούμνο) = αλώνι δεν φαίνεται να ευσταθεί γενικώς, διότι π.χ. η Ηγουμενίτσα στα παλιά χρόνια ήταν απλώς ένα ψαροχώρι και δεν είχε σχέση με σιτοκαλλιέργειες. Τα δυο πρώτα τοπωνύμια ίσως σχετίζονται με τη λατινική λέξη **gummen** = κόμμι, δεδομένου ότι στην περιοχή της Ηγουμενίτσας υπάρχουν πευκοδάση από όπου θα μπορούσε να εξαχθεί ρετσίνι(κόμμι).

Επίσης, ανάντι της **Γουμένισσας** Αχαΐας υπήρχε από παλιά πευκοδάσος από όπου θα μπορούσε επίσης να εξαχθεί ρετσίνι. Αλλά και για τη **Γουμένισσα** Κιλκίς, δεν είναι βέβαιη η ερμηνεία της με βάση τη σλαβική λέξη **гумно**(γκούμνο) = αλώνι (γκουμνίτσα > γκουμενίτσα > γουμενίτσα > γουμένισσα), δεδομένου ότι το πεύκο φύεται στην ευρύτερη περιοχή της, αφού υπάρχουν μεταξύ των άλλων πευκοδάση στο γειτονικό Πάϊκο, στους πρόποδες του οποίου είναι χτισμένη η Γουμένισσα.

1.11 Γραβίτσα

Βρίσκεται κοντά στο **Καπέσοβο**. Πιθανόν από:

α)Τη βλάχικη λέξη **γκροάπα** = τάφρος και κατ' επέκταση δίοδος (γκροάπιτσα > γκράπιτσα > γράβιτσα > γραβίτσα), που σημαίνει μικρός αυχένας, μικρή φυσική δίοδος ανάμεσα σε βουνοκορφές.

β)Τη σλαβική λέξη **граб**(γκραμπ) = το δέντρο γαύρος, το οποίο είναι σε χρήση και στη βλάχικη γλώσσα (γαύρου = είδος σφένδαμου), που σημαίνει τοποθεσία όπου ευδοκιμεί το εν λόγω δέντρο.

1.12 Γρανίτσα

Το τοπωνύμιο αυτό είναι αρκετά συνηθισμένο. Εκτός από τη **Γρανίτσα** Ιωαννίνων έχουμε:

i)Τη **Γρανίτσα** Αιτωλοακαρνανίας, που είναι το σημερινό

χωριό **Ανθόφυτο** Ναυπακτίας.

ii)Τη **Γρανίτσα** Ευρυτανίας.

iii)Τη **Γρανίτσα** Φωκίδας, που είναι το σημερινό χωριό **Διακόπι** Δωρίδας.

iv)Τη **Γρανίτσα** Βοιωτίας, που είναι το σημερινό χωριό **Λαφύστιον** Λεβαδείας.

v)Τη **Γρανίτσα** Αρκαδίας, που είναι το σημερινό χωριό **Νυμφασία** Γορτυνίας.

Όλες αυτές οι τοποθεσίες έχουν ένα κοινό χρακτηριστικό· συνορεύουν και ορίζονται από ποτάμια ή χειμάρρους - ρέμματα που τρέχουν πολύ κοντά τους. Ως εκ τούτου, τα εν λόγω τοπωνύμια πιθανόν σχετίζονται με τη βλάχικη λέξη **γκράνιτσα** = σύνορο, όριο (γκράνιτσα > γκρανίτσα > γρανίτσα), η οποία βεβαίως προέρχεται από τη σλαβική λέξη **граница** (γκρανίτσα) = όριο.

1.13 Ζαγόρτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Πολύγυρον** Ιωαννίνων. Μάλλον από τις σλαβικές λέξεις **za** = πίσω και **гора** (γκόρα) = βουνό (ζαγκόριτσα > ζαγκόρτσα > ζαγόρτσα), που σημαίνει πίσω από το βουνό. Πράγματι, γι' αυτόν που βρίσκεται στα Γιάννενα το εν λόγω χωριό βρίσκεται πίσω από ένα παρακλάδι του βουνού Τόμαρος.

1.14 Ζαμπουλάντσα

Τοποθεσία στην περιοχή της Κόνιτσας. Πιθανόν από τις σλαβικές λέξεις **za** = πίσω και **поляна**(πολιάνα) = μικρή πεδινή έκταση (ζαπολιάνιτσα > ζαμπολιάντσα > ζαμπουλάντσα), που σημαίνει τοποθεσία πίσω από πεδιάδα.

1.15 Ζέλιτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Έξοχη** Κόνιτσας. Μάλλον από τη σλαβική λέξη **зелье** (ζέλιε) = λάχανα, που σημαίνει περιοχή με φυτοκάλυψη, όπως συμβαίνει πραγματικά.

1.16 Καμινίτσα

Τοποθεσία στην περιοχή **Έξοχης** Κόνιτσας. Μάλλον από

τη σλαβική λέξη **камен**(kamen) = πετρώδης. Εκτός από την **Καμινίτσα** Κόνιτσας έχουμε:

i)Την **Καμενίτσα** Αχαΐας, που είναι το σημερινό χωριό **Καμένιτσα** Αχαΐας. Βρίσκεται δίπλα σε ποτάμι, του οποίου η ευρεία κοίτη είναι γεμάτη με φερτές πέτρες.

ii)Την **Καμινίτσα** Αρκαδίας, που είναι το σημερινό χωριό **Καμένιτσα** Αρκαδίας. Βρίσκεται κοντά σε βραχώδεις σχηματισμούς.

iii)Την **Καμενίτσα** Σερρών.

1.17 Καρίτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Καρίτσα** Ιωαννίνων. Επίσης έχουμε:

i)**Καρίτσα** Αιτωλοακαρνανίας.

ii)**Άνω Καρίτσα** και **Κάτω Καρίτσα** Ευρυτανίας.

iii)**Καρίτσα** Καρδίτσας.

iv)**Καρίτσα** Λάρισας.

v)**Καρίτσα** Πιερίας.

vi)**Καρίτσα** Λακωνίας.

Επίσης, υπάρχει και το συναφές τοπωνύμιο **Καΐτσα** (Καρίτσα > Καΐτσα), που είναι το σημερινό χωριό **Μακρυράχη** Φθιώτιδας.

Πιθανόν οι παραπάνω τοποθεσίες έχουν πάρει το όνομά τους από τη βλάχικη λέξη **καρούτα** (σλαβικής ρίζας) = μεγάλο ξύλινο αγγείο, που μπορεί να χρησιμεύσει, όταν είναι επίμηκες, ως ποτίστρα, ή για την απόθεση καρπών ή ακόμα και για την τοποθέτηση κρασιού (καρούτα > καρούτσα > καρίτσα). Πράγματι, το κοινό χαρακτηριστικό όλων των παραπάνω τοπωνυμίων, πλην της πεδινής Καρίτσας Πιερίας, είναι ότι βρίσκονται σε μικρά πλατώματα σε πλαγιές μέσα σε αυχένες.

1.18 Κόνιτσα

Είναι η σημερινή πόλη **Κόνιτσα** Ιωαννίνων. Υπάρχει επίσης το συναφές τοπωνύμιο **Κόνιστα** στην περιοχή της

Δράμας. Πιθανόν από:

α)Τη βλάχικη λέξη **γκόλνα** = γυμνός λόφος (γκόλνιτσα > γκόνιτσα > κόνιτσα), δεδομένου ότι πίσω ακριβώς από την πόλη της Κόνιτσας υπάρχει χαρακτηριστικός λόφος γυμνός (στην ψηλότερη περιοχή του) που λέγεται **Αϊλιάς** ή **Μακροβούνι**.

β)Τη λατινική **conisco**(κόνισκτσα > κόνιστσα > κόνιτσα), που μεταξύ των άλλων σημαίνει αστράφτω, οπλίζω με περικεφαλαία, υψώ την κεφαλή, δεδομένου ότι ο υπόψη χαρακτηριστικός λόφος (**Αϊλιάς**) πίσω από την Κόνιτσα είναι κωνικού σχήματος και μοιάζει με το επάνω μέρος περικεφαλαίας.

γ)Τη σλαβική λέξη **конь**(κον) = άλογο, επειδή ίσως στην περιοχή αυτή παλαιότερα εκτρέφονταν άλογα.

1.19 Κορτίνιτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Νικάνορας** Κόνιτσας. Πιθανόν από τη λατινική λέξη **cortina** = κοίλον θεάτρου, δεδομένου ότι το εν λόγω χωριό βρίσκεται μέσα σε ένα ευρύ αυχένα.

1.20 Κουσοβίτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Αγία Μαρίνα** Θεσπρωτίας. Υπάρχει επίσης το συναφές τοπωνύμιο **Κουσοβίστα**, που είναι το σημερινό χωριό **Κτιστάδες** Άρτας. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **κουσάο** = κόμη μαλλιών, λόγω ίσως του κατάφυτου των περιοχών τους, διαφορετικά ίδια εξήγηση με το **1α1.13**.

1.21 Λαμπανίτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Ελαταριά** Παραμυθίας. Επίσης έχουμε:

i)Τη **Λαβάνιτσα** στην περιοχή Γρεβενών.

ii)Τη **Λαβανίτσα** στην περιοχή Κοζάνης.

iii)Τη **Λαμπανίτσα** Κοζάνης, που είναι το σημερινό χωριό **Πλακίδα** Κοζάνης.

iv)Τη **Λαμπανίστα** Καστοριάς, σήμερα εγκαταλελειμμένο

χωριό, που είχε λάβει το όνομα **Άγιος Δημήτριος** Καστοριάς και βρισκόταν κοντά στο Άργος Ορεστικό.

ν)Το **Λαμπάνοβο** που σύμφωνα με τον Max Vasmer βρίσκεται στην περιοχή της Ανασελίτσας.

Πιθανόν από τις βλάχικες λέξεις **λάβα** = θόρυβος και **νι** (στερητικό μόριο), οπότε λαβάνιτσα > λαμπάνιτσα > λαμπανίτσα και σημαίνει υπήνεμο μέρος. Πράγματι, τόσο η **Ελαταριά** Παραμυθιάς όσο και η **Πλακίδα** Κοζάνης βρίσκονται σε υπήνεμες τοποθεσίες.

1.22 Λεσινίτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Βρυσοχώρι** Ιωαννίνων. Πιθανόν από τη σλαβική λέξη **лес**(les) = δάσος, που σημαίνει δασωμένο μέρος.

1.23 Λεσινίτσα

Είναι τοποθεσία στην περιοχή της Κόνιτσας. Ίδια εξήγηση με το **1γ1.22**.

1.24 Λογκοβίτσα

Περιοχή κοντά στον ποταμό Καλαμά. Πιθανόν από τη γνωστή μας λέξη **λόγκος**(σλαβικής ρίζας).

1.25 Μποροβίτσα

Τοποθεσία στην περιοχή του χωριού **Αμάραντος** Κόνιτσας. Πιθανόν από τη σλαβική λέξη **боров**(μποροβ)= αγριογούρουνο. Επίσης υπάρχει τοπωνύμιο **Μποροβίτσα** στο Κιλκίς, που είναι το σημερινό χωριό **Καστανερή** Γουμένισσας.

1.26 Μπρανίτσα/Μπρενίτσα

Τοποθεσία στην περιοχή της Κόνιτσας. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **μπράνου** = ζώνη.

1.27 Ντομπλίτσα

Τοποθεσία στην περιοχή της Κόνιτσας. Μάλλον από τη σλαβική λέξη **топлища**(τοπλίτσα) = θερμά νερά (τοπλίτσα > ντόπλιτσα).

1.28 Οστανίτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Αηδονοχώρι** Κόνιτσας. Επίσης υπάρχει το συναφές τοπωνύμιο **Όστιστα**, που είναι το σημερινό χωριό **Μικρομηλιά** Νευροκοπίου. Πιθανόν από τη σλαβική λέξη **ост**(οστ) = τριβόλι, οπότε σημαίνει περιοχή με τριβόλια.

1.29 Οστροβίτσα

Σύμφωνα με τον Max Vasmer πρόκειται για κάποια τοποθεσία της Ηπείρου, χωρίς να προσδιορίζεται επακριβώς που βρισκόταν. Πιθανόν από την παλαιοσλαβική λέξη **остров**(όστροβ) = νησί, προκειμένου να χαρακτηρίσει την εν λόγω τοποθεσία, που βρίσκεται ίσως κοντά σε κάποιο ποτάμι, και λόγω μαιανδρισμού αυτή η τοποθεσία θα έμοιαζε με νησάκι.

1.30 Πετροβίτσα

Τοποθεσία στην περιοχή της Παραμυθιάς. Πιθανόν σχετίζεται με το όνομα **Πέτρος**, κάποιου πρώτου οικιστή.

1.31 Πλησίβιτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Πλαίσια** Φιλιατών Θεσπρωτίας. Σύμφωνα με τοπική ιστορία και έρευνα: *«Γραπτές μαρτυρίες στις οποίες αναφέρεται το όνομα του χωριού έχουμε από τους φορολογικούς καταλόγους του Δεσποτάτου της Ηπείρου και βάσει των καταλόγων αυτών είναι γραμμένη η τουρκική καταστίχωση του 1431 που ονομάζεται «Plasovice» = Πλατσοβίτζε με τουρκική προφορά.*

Το Σιγίλιο Παρθενίου Πατριάρχου προς τη Μονή Γηρομερίου του έτους 1667 την αναφέρει «Πλασίβιτζαν» το δε Σιγίλιο Ιερεμίου Πατριάρχου επίσης του έτους 1809 την αναφέρει «Πλεσίβιτσα». Πολυκάνδηλο του Ιερού Ναού του Προφήτου Ηλιού, έχει χαραγμένη την ονομασία «ΠΛΙΣΙΒΗΤΖΑ», του έτους 1747 κατασκευής. Πολυκάνδηλο του Ιερού Ναού του Προφήτη Ηλιού επίσης, έχει την ονομασία «ΠΛΕΣΙΒΙΤΖΑ» κατασκευής του έτους 1824

Οκτωβρίου 10. Επιγραφή της Αγιογραφήσεως του Ιερού Ναού του Προφήτου Ηλιού, άνω της βόρειας μικρής εισόδου του Ναού, την αναφέρει ως «Πλεσίβιτσα» το έτος 1859, Ιουνίου 8. Ο Παναγιώτης Αραβαντινός στον κατάλογο πόλεων και χωριών της Ηπείρου του 1850 βάσει των φορολογικών καταλόγων του Δεσποτάτου της Ηπείρου, που και οι τουρκικές καταστιχώσεις βάσει αυτών συνετάχθησαν, την αναφέρει «Πλησίβιτζα». Ο Πουκεβίλ σύγχρονος του Αλή Πασά των Ιωαννίνων, στο βιβλίο του Ήπειρος, την αναφέρει «Πλισίβιτσα». Κατά τη γνώμη ορισμένων η λέξη Πλεσίβιτσα στα σλαβικά σημαίνει = μίγμα κράμα κοκτέιλ, δηλαδή χωριό με πληθυσμό από διάφορα μέρη ή συνοικίες ή χωριά κλπ.

Η παράδοση μάς μετέφερε και μια περίεργη ερμηνεία ότι ίσως έδωσαν την ονομασία Πλεσίβιτσα από την λέξη «μπλέτς», που σημαίνει γυμνό και άρα η περιοχή της Πλεσιβίτσης ότι ήταν γυμνή. Τέλος, η εξήγηση της εν λόγω ονομασίας από την έκφραση "πλησίον βρύσης" δεν φαίνεται σοβαρή.»

Επίσης, υπάρχει το συναφές τοπωνύμιο **Πλισεβίτσα** που είναι το σημερινό πεδινό χωριό **Κολχική** Φλώρινας.

Πιθανότερη ερμηνεία του εν λόγω τοπωνυμίου είναι αυτή που βασίζεται στη σλαβική λέξη **плешив**(pleshiv) = φαλακρός, δεδομένου ότι η μεν Πλησίβιτσα Φιλιατών βρίσκεται σε φαλακρή βουνήσια περιοχή, ενώ η Πλισεβίτσα Φλώρινας είναι ένα άδενδρο πεδινό μέρος.

1.32 Σαλίτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Λάκκα** Θεσπρωτίας κοντά στην Ηγουμενίτσα. Βρίσκεται μέσα σε βαθύ αυχένα. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **σάλτσε** = ιτιά (σάλτσε > σαλίτσε > σαλίτσα) και σημαίνει τοποθεσία με ιτιές, πράγμα πολύ πιθανό, δεδομένου ότι η εν λόγω τοποθεσία βρίσκεται μέσα σε αυχένα, όπου τακτικά διαρρέεται από νερά, τα οποία απορρέουν από τις εκατέρωθεν λοφοσειρές.

1.33 Σανδοβίτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Μάρμαρα** Ιωαννίνων. Πιθανόν από τη σλαβική λέξη **сад**(σαντ) = κήπος.

1.34 Σενίτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Ελευθέρι** Θεσπρωτίας. Πιθανόν από τη σλαβική λέξη **сено**(σένο) = χορτάρι. Πράγματι, ο οικισμός αυτός είναι χτισμένος σε κατάφυτη περιοχή. Επίσης υπάρχει το συναφές τοπωνύμιο **Σίνιτσα**, που είναι το σημερινό χωριό **Τριφύλλι** Γρεβενών. Και το εν λόγω χωριό βρίσκεται σε κατάφυτη περιοχή.

1.35 Σκουπίτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Κεστρίνη** Θεσπρωτίας. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **σκούμπου** (σλαβικής ρίζας) = πολύτιμος (σκουμπίτσα > σκουπίτσα), που σημαίνει πλούσιο χωριό. Πράγματι, το εν λόγω χωριό βρίσκεται χτισμένο σε προφυλαγμένο μέρος, έχοντας κατάντη πεδινό εύφορο έδαφος.

1.36 Σκουπίτσα

Είναι η σημερινή τοποθεσία **Άγιος Γεώργιος** Παραμυθιάς. Ίδια ακριβώς εξήγηση με το **1γ1.35**.

1.37 Στρατίνιτσα

Τοποθεσία στην περιοχή **Πωγωνίου**. Πιθανόν από τη λέξη **στράτα**(λατινικής ρίζας), που σημαίνει μέρος, το οποίο είναι πέρασμα.

1.38 Χρυσοβίτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Χρυσοβίτσα** Ιωαννίνων. Σύμφωνα με τοπική ιστορία και έρευνα:

«Το παλιό όνομα του χωριού ήταν «Παλαιόμυλος» και βρισκόταν πιο χαμηλά στη θέση «Μποντίνια». Το σημερινό όνομα, Χρυσοβίτσα, το οφείλει στη θαυματουργό εικόνα της Παναγίας οδηγήτριας, που υπάρχει στο Μοναστήρι της ***Παναγίας της Χρυσοβιτσιότισσας****, που βρίσκεται εκεί και το έχει από την εποχή της εμφάνισής Της, επειδή στην εικόνα*

ήταν γραμμένη η λέξη «Χρύσοβα» ή κατά το λόγιο και ζωγράφο Γ. Πλατάρη «ΜΗΡ ΘΥ η Χρυσοβιτσιώτισσα».

Το χωριό αναφέρεται με τον τύπο «Κουρσοβίτσα» από τον Αραβαντινό και με τον τύπο «Κρουσιοβίτσα» από τον Λαμπρίδη. Κατά τον Μπόγκα ο τύπος του τοπωνυμίου «Κουρσουβίτσα» είναι παραφθορά του Χρυσοβίτσα. Άλλοι αποδίδουν το τοπωνύμιο όπως ο (Vasmer) στο ελληνικό προσωνύμιο Χρυσός και την κατάληξη -ονο, που όπως αναφέρει ο Κώστας Ευ. Οικονόμου τη θεωρεί μη σωστή.

Στο βιβλίο του «Ονοματολογία των χωριών Ν. Ιωαννίνων» ο Στέφ. Μπέτης αναφέρει ότι το όνομα είναι σλαβικό «…μας φέρνει στο νου κατά τη ρίζα του πολίχνη της Ν. Σερβίας (Κρούσοβο) παρά τον Περλεπέ (άλλοτε κέντρο καθαρώς ελληνικόν) αλλά και σειρά ομώνυμων παρά τις Σέρρες χωριών με την οποίαν συγκεκριμένη κώμη και χωριά φαίνεται και το δικό μας να έχει σχέση ιστορική ή λεκτική…». Σημασία έχει ότι το χωριό οφείλει την ονομασία του στη θαυματουργό εικόνα της Παναγίας που είναι και προστάτης του.

Το ότι το χωριό οφείλει την ονομασία του στη θαυματουργό εικόνα της Παναγίας, φαίνεται και από το ότι παλαιότερα χρησιμοποιήθηκε ως σφραγίδα των εγγράφων, σφραγίδα με παράσταση την Παναγία Βρεφοκρατούσα. Η σφραγίδα έγραφε: Σ Φ Ρ Α Γ Ι ς Τ Η Σ Π Α Ν Α Γ (Ι Α) ς Χ Ρ Υ C Ο Β Ι Τ Ζ Α ς.»

Κατά τη δική μας άποψη, φαίνεται πιο πιθανό η Χρυσοβίτσα να πήρε το όνομά της από το γεγονός ότι υπήρξε σημαντικός οικισμός σε οικονομική ακμή, σε αντίθεση με τα γύρω χωριά. Στην περίπτωση αυτή, το εν λόγω χωριό έδωσε την προσωνυμία *“Χρυσοβιτσιότισσα”* στο εκεί Μοναστήρι της Παναγίας και όχι το αντίθετο.

***

2. Περιοχή Άρτας

Στην εν λόγω περιοχή υπάρχουν πενήντα(50) κύρια ξενόγλωσσα τοπωνύμια, εκ των οποίων:

i)Δύο(2) ανήκουν στην κατηγορία αυτών που έχουν κατάληξη -οβα, -οβο.

ii)Δέκα(10) ανήκουν στην κατηγορία αυτών που έχουν κατάληξη -ιστα.

iii)Πέντε(5) ανήκουν στην κατηγορία αυτών που έχουν κατάληξη -ιτσα.

α) Με κατάληξη -οβα, -οβο

2.1 Γρίμποβο

Το **Γρίμποβο** είναι ιστορικό χωριό της Άρτας. Ίδια εξήγηση όπως και στο **1α1.4**.

2.2 Κλίτσοβο

Είναι το σημερινό χωριό **Κλειδί** Άρτας. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **κλεάστε** = α)λαβίδα, β)χηλή, που μεταξύ των άλλων σημαίνει σύμπλεγμα προεξεχόντων βράχων κάποιου βουνού, οι οποίοι συνιστούν προπύργιον (κλεάστοβο > κλέστοβο > κλίστοβο > κλίτσοβο) και επομένως σημαίνει κτηνοτροφική περιοχή - οικισμό, που βρίσκεται σε κορυφή. Πράγματι, το εν λόγω χωριό βρίσκεται στην κορυφή κωνικού λόφου με υψόμετρο 570μ. που ξεχωρίζει περιμετρικά με αυχένα εν είδει κύκλου.

β) Με κατάληξη -ιστα ή συναφείς της

2.1 Βρατσίστα

Είναι το σημερινό χωριό **Καστανιά** Άρτας. Συναφές τοπωνύμιο είναι και το **Βράστοβο**, που είναι το σημερινό χωριό **Παλαιόκαστρο** Θεσπρωτίας. Πιθανόν από την αλβανική λέξη **brazëd**(μπραζντ) = αυλακιά (μπραζντίστα > μπρατζίστα > μπρατσίστα > βραστίτσα και αντίστοιχα μπράζντοβο > μπράστοβο > βράστοβο), που σημαίνει οικισμός, ο οποίος βρίσκεται σε αυχένα ή περιοχή που μοιάζει με κανάλι ή διαθέτει πολλά αυλάκια.

Πράγματι, κάτω από τον οικισμό Καστανιά Άρτας βρίσκονται μικρά ρέματα, οι όχθες των οποίων έχουν πολλές - πολλές αυλακώσεις, ενώ το Παλαιόκαστρο Θεσπρωτίας είναι χτισμένο σε περιοχή, που μοιάζει με ευρύ φυσικό κανάλι με απότομες βραχώδεις όχθες, όπου μάλιστα στη μια πλευρά του συγκεντρώνονται νερά.

Συναφές είναι και το τοπωνύμιο **Μπρατίτσα**, που είναι το σημερινό χωριό **Παρνασσόν** Γορτυνίας, το οποίο επίσης βρίσκεται σε ευρύ αυχένα.

2.2 Γρετσίστα

Είναι το σημερινό χωριό **Γραικικόν (Άνω & Κάτω)** Άρτας. Πιθανόν από τη σαρακατσάνικη λέξη **γρέτσι** = το μέρος που κοιμούνται τα πρόβατα.

2.3 Κουκουλίστα

Είναι το σημερινό χωριό **Κουκούλια** Αρτας. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **κουκουλίτσι**^{ου} = κώνος. Πράγματι, ο υπόψη οικισμός βρίσκεται πλησίον κορυφής κωνωειδούς λόφου που δεσπόζει του πλησίον διερχόμενου ποταμού Αράχθου.

2.4 Κουσοβίστα

Είναι το σημερινό χωριό **Κτιστάδες** Άρτας. Ίδια εξήγηση όπως στο **1γ1.20**.

2.5 Λούψιστα

Είναι το χωριό που αρχικά μετονομάστηκε σε **Λειψό** και αργότερα σε **Αθαμάνιο** Άρτας. Υπάρχει και το συναφές τοπωνύμιο **Λιψίστα**, που είναι η σημερινή **Νεάπολη (Ανασελίτσα)** Κοζάνης. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **λαπούσ**^{ου} = φυτό με πλατιά φύλλα και κίτρινα άνθη (λαπουσίστα > λαψίστα > λούψιστα).

2.6 Νισίστα

Είναι το σημερινό χωριό **Κεντρικό** Άρτας. Πιθανόν από την αλβανική λέξη **nis** = χαρακτηριστικό σημάδι, διακριτικό, δεδομένου ότι το εν λόγω χωριό βρίσκεται στην κορυφή λοφοσειράς με ανεμπόδιστη θέα.

2.7 Πρένιστα

Είναι το σημερινό χωριό **Κορφοβούνι** Άρτας. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξης **πρέ** = επάνω (πρε(ν)ιστα), που σημαίνει περιοχή με υψόμετρο. Πράγματι, το εν λόγω χωριό βρίσκεται ακριβώς πάνω σε κορυφογραμμή βουνού.

2.8 Σεκλίστα

Είναι το σημερινό χωριό **Ελάτη** Άρτας. Πιθανόν από τη λατινική λέξη **secula** = δρεπάνη (σεκουλίστα > σεκλίστα), δεδομένου ότι το υπόψη χωριό είναι χτισμένο πάνω σε καμπυλόγραμμη πλαγιά που μοιάζει με δρεπάνη.

2.9 Τρόβιστα

Πιθανόν από:

α)Τη βλάχικη λέξη **τρούμπ**^{ου} = μαίνομαι λυσσώ, αγριαίνω (τρούμπιστα > τρόμπιστα > τρόπιστα > τρόβιστα), επειδή ίσως το μέρος αυτό καταιγίζεται από ισχυρούς ανέμους.

β)Τη σλαβική λέξη **τρνοβ** (τρνοβ) = ακανθώδης (τρνόβιστα > τρόβιστα), επειδή είχε ίσως πολλά αγκάθια.

2.10 Τσερκίστα

Είναι το σημερινό χωριό **Κλειστό** Άρτας. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **τσέρκιου** = στεφάνη βαρελιού. Πράγματι, το εν λόγω χωριό βρίσκεται πάνω στο ένα άκρο καμπύλης κορυφογραμμής που μοιάζει με τσέρκι.

γ) Με κατάληξη -ιτσα ή συναφείς της

2.1 Αβαρίτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Αμπέλια** Άρτας. Πιθανόν πήρε το όνομά του από το χωριό **Αβαρίκο** του Σουλίου, δεδομένου ότι, όταν το τελευταίο καταστράφηκε από τον Αλή Πασά, οι κάτοικοί του διασκορπίστηκαν μέχρι και την Αιτωλοακρανία ιδρύοντας νέους οικισμούς (αβαρίκο > αβαρίτσα).

Το υπόψη τοπωνύμιο πιθανόν σχετίζεται με τη σλαβική λέξη **авор**(αβόρ) = πλάτανος. Επίσης, υπάρχει και άλλο τοπωνύμιο **Αβαρίτσα**, που είναι το σημερινό χωριό **Μελιταία** Δομοκού.

2.2 Βρεστενίτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Πηγές** Άρτας. Πιθανόν από την αλβανική λέξη **vresht** = αμπέλι, που σημαίνει μέρος όπου ευδοκιμεί το αμπέλι.

2.3 Γρεβενίτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Καρυά** Άρτας. Η εξήγηση του εν λόγω τοπωνυμίου σχετίζεται άμεσα με την ετυμολογία του ονόματος των **Γρεβενών**. Τα Γρεβενά αναφέρονται για πρώτη φορά σε κείμενο με το όνομα Γριβάνα από τον Κωνσταντίνο τον Πορφυρογέννητο (905 - 953). Επίσης, συναντιέται σε γραπτές και προφορικές πηγές με τις παραλλαγές: *Γραιβινό, Γρεβενός, Γρεβυνόν, Γκρεμπενίτζ, Γρεβαινά, Γρεβαινό* κλπ. Πιθανόν από:

α)Τη σλαβική λέξη **грб**(γκρμπ) = νώτος (ράχη, πλάτη, ευρεία επιφάνεια πλαγιάς). Πράγματι, η Καρυά Άρτας βρίσκεται σε ράχη βουνού και η πόλη των Γρεβενών σε ευρεία πλαγιά.

β)Τη λατινική λέξη **gravis** = βαρύς, δυσχερής, επαχθής ή το επίρρημα **grave** με παραπλήσιες έννοιες, για να δείξει τις δύσκολες συνθήκες διαβίωσης στο μέρος αυτό.

2.4 Μπλαγκοβίτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Διάσελο** Άρτας. Πιθανόν από τη σλαβική λέξη **благо**(μπλάγκο) = καλό, ευλογία, θησαυρός, που σημαίνει καλό και ευλογημένο μέρος.

2.5 Μπρέσνιτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Κορφοβούνι** Άρτας που βρίσκεται κατά μήκος κορυφογραμμής βουνού. Πιθανόν από:

α)Τη βλάχικη λέξη **μπουρέτς** = μανιτάρια (μπουρέτσνιτσα > μπουρέσνιτσα > μπρέσνιτσα) και σημαίνει τόπος, όπου υπάρχουν πολλά μανιτάρια.

β)Τη σλαβική λέξη **брест**(μπρεστ) = φτελιά (μπρέστνιτσα > μπρέσνιτσα) και σημαίνει τόπος, όπου ευδοκιμεί η φτελιά.

Υπάρχουν επίσης και τα συναφή τοπωνύμια:

i)**Μπορέσνιτσα**, που είναι το σημερινό χωριό **Παλαίστρα** Φλώρινας.

ii)**Μπρέσνιτσα/Μπρένιτσα**, που είναι το σημερινό χωριό **Βατοχώρι** Φλώρινας.

***

3. Περιοχή Πρέβεζας

Στην εν λόγω περιοχή υπάρχουν τριάντα τέσσερα(34) κύρια ξενόγλωσσα τοπωνύμια, εκ των οποίων:

i)Δύο(2) ανήκουν στην κατηγορία αυτών που έχουν κατάληξη -οβα, -οβο.

ii)Δύο(2) ανήκουν στην κατηγορία αυτών που έχουν κατάληξη -ιστα.

iii)Δύο(2) ανήκουν στην κατηγορία αυτών που έχουν κατάληξη -ιτσα.

α) Με κατάληξη -οβα, -οβο

3.1 Βράστοβο

Είναι το σημερινό χωριό **Παλαιόκαστρο**, που ανήκει σήμερα στη Θεσπρωτία. Ίδια εξήγηση με το **2β2.1**.

3.2 Λέλοβα

Είναι το σημερινό χωριό **Θεσπρωτικό** Πρέβεζας. Πιθανόν από:

α)Την αλβανική λέξη **lule** = λουλούδι (λούλεβα > λέλουβα > λέλοβα) και σημαίνει περιοχή που έχει πολλά λουλούδια.

β)Τη βλάχικη λέξη **λουλέ**^{ου} (τουρκικής ρίζας) = χοάνη του τσιμπουκιού (λουλέβα > λέλουβα > λέλοβα). Επίσης, υπάρχει το **Λέλοβο** Κιλκίς, που είναι το σημερινό χωριό **Άγιος Αντώνιος** Κιλκίς.

β) Με κατάληξη -ιστα ή συναφείς της

3.1 Ραψίστα

Είναι το σημερινό χωριό **Πλατανούσα**, που αρχικά ανήκε στην Πρέβεζα και σήμερα ανήκει στα Ιωάννινα. Ίδια εξήγηση με το **1β 1.21**.

3.2 Τζοβίστα

Είναι το σημερινό χωριό **Δαφνωτή**, που αρχικά ανήκε στην Πρέβεζα και σήμερα ανήκει στην Άρτα. Πιθανόν από:

α)Τη βλάχικη λέξη **τζούα** = ημέρα, επειδή ίσως έχει ανατολικό προσανατολισμό και λούζεται στο φως με το πρώτο χάραγμα της μέρας.

β)Από κάποιον πρώτο οικιστή με το όνομα **Τζιόβας**, που παραπέμπει στην ιταλική λέξη **giovane** = νεαρός.

γ) Με κατάληξη -ιτσα ή συναφείς της

3.1 Γορίτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Σταυροχώρι** Πρέβεζας. Ίδια ακριβώς εξήγηση με το **1γ1.9**.

3.2 Νεμίτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Βουβοπόταμος** Πρέβεζας. Υπάρχει επίσης το συναφές τοπωνύμιο **Νεμνίτσα**, που είναι το σημερινό χωριό **Μεθύδριον** Γορτυνίας, το οποίο βρίσκεται σε υψόμετρο 1.063μ.

Μάλλον από τη λατινική λέξη **nemus** = τέμπη, σύδενδρος τόπος, δρυμός, άλσος. Πράγματι, η τοποθεσία **Νεμίτσα** Πρέβεζας και στο πεδινό και στο ορεινό τμήμα της είναι κατάφυτη, μάλιστα ανάντη αυτής υπάρχουν δυο αυχένες κατάφυτοι.

Επίσης, η **Νεμνίτσα** Γορτυνίας είναι ορεινή και βρίσκεται σε αυχένα, που παλιότερα θα ήταν μάλλον κατάφυτη.

***

4. Περιοχή Αιτωλίας και Ακαρνανίας

Στην εν λόγω περιοχή υπάρχουν ενενήντα οκτώ(98) κύρια ξενόγλωσσα τοπωνύμια, εκ των οποίων:

i)Δεκατρία(13) ανήκουν στην κατηγορία αυτών που έχουν κατάληξη -οβα, - οβο.

ii)Επτά(7) ανήκουν στην κατηγορία αυτών που έχουν κατάληξη -ιστα.

iii)Έντεκα(11) ανήκουν στην κατηγορία αυτών που έχουν κατάληξη -ιτσα.

α) Με κατάληξη -οβα, -οβο

4.1 Αράχοβα

Είναι το σημερινό χωριό **Αράχοβα Ναυπακτίας**. Ισχύουν όσα σχετικά αναφέρθηκαν στο κεφάλαιο: *«Τρία σημαντικά τοπωνύμια Αράχοβα - Αράκλοβο - Άκοβα».*

4.2 Βοϊνίκοβο

Σύμφωνα με τον Max Vasmer ήταν περιοχή κοντά στον Ακαρνανικό Ίναχο, παραπόταμο του Αχελώου.

Ο **Αστέριος Ι. Κουκούδης** (***"Οι Μητροπόλεις και η διασπορά των Βλάχων"***) αναφέρει: *" Όταν το 1430 οι Οθωμανοί έκαναν την εμφάνισή τους στην περιοχή* (της Ηπείρου) *προσπαθώντας να κυριεύσουν τα Ιωάννινα, τα χωριά του κεντρικού, κυρίως, Ζαγορίου και μέχρι ένα βαθμό και αυτά του δυτικού τμήματος, υποτάχθηκαν στην οθωμανική εξουσία δίχως να προβάλλουν αντίσταση και ύστερα από συμφωνίες και συμβάσεις των ισχυρότερων τοπικά οικογενειών με τους Οθωμανούς. Το αποτέλεσμα ήταν να αποσπάσουν προνομιακή μεταχείριση.*

Η προνομιακή μεταχείριση ήρθε παράλληλα με υποχρεώσεις προς τον κατακτητή. Έτσι, οι κάτοικοι των χωριών του Κεντρικού Ζαγορίου ήσαν υποχρεωμένοι να σχηματίζουν και να παρέχουν στους Οθωμανούς βοηθητικές στρατιωτικές μονάδες, κυρίως ιπποκόμων, και να συμμετέχουν στις στρατιωτικές επιχειρήσεις τους.

Αυτοί οι χριστιανοί στρατιώτες ονομάζονταν ***βοϊνίκηδες*** *και έτσι κατά τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας η περιοχή του Κεντρικού Ζαγορίου επικράτησε να ονομάζεται* ***Βοϊνίκο*** *[...]".* Φαίνεται λοιπόν φυσικό κάποιοι Βλάχοι από το Κεντρικό Ζαγόρι (Βοϊνίκο) εγκαταστάθηκαν στην λόγω περιοχή του Ακαρνανικού Ίναχου και δημιούργησαν τον οικισμό **Βοϊνίκοβο**.

4.3 Γάβροβο

Σύμφωνα με τον Max Vasmer βρισκόταν στην περιοχή της Ακαρνανίας. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **γάβρου**(σλαβικής ρίζας [**граб**(γκραμπ)]) = είδος σφένδαμου (δέντρο σκληρό) και σημαίνει περιοχή, όπου φύονται πολλά τέτοια δέντρα. Επίσης, υπάρχει τοπωνύμιο:

α)**Γάβροβο**, που είναι το σημερινό χωριό **Γάβρος** Καλαμπάκας.

β)**Γάβροβο**, που σύμφωνα με τον Max Vasmer βρισκόταν στην περιοχή Δράμας.

4.4 Γκερτοβό

Είναι το χωριό **Αργυρό Πηγάδι** Αιτωλοακαρνανίας. Πιθανόν από την αλβανική λέξη **gërxh** (γκερτζ) = φαράγγι, γκρεμός, απόκρημνος βράχος (γκερτζοβό > γκερτοβό) και σημαίνει περιοχή - οικισμός που βρίσκεται σε φαράγγι.

Πράγματι, το εν λόγω χωριό είναι χτισμένο στο επάνω μέρος πολύ απότομης όχθης ενός πολύ βαθιού φαραγγιού.

4.5 Γλόγοβα

Σύμφωνα με τον Max Vasmer είναι κάποιο βουνό της Αιτωλίας.

Πιθανόν από την παλαιοσλαβική λέξη **глогъ**(γκλογκ) = φυτό Κράταιγος (Crataegus), γνωστό ως Τρικουκιά, Μουρζιά, Μπουρμπουτζελιά, Ξανθή Τσαμπουρνιά και Ξαγκαθιά (γκλόγκοβα > γλόγοβα), και σημαίνει περιοχή, όπου ευδοκιμεί το εν λόγω φυτό.

Να σημειωθεί ότι βουνό με το συναφές όνομα **Κλόκοβο** συναντάται μετά το Αντίρριο δεξιά, πηγαίνοντας για Μεσολόγγι (αλλιώς **Παλιοβούνα**, που η αρχαία ονομασία του ήταν **Ταφίασος**), το οποίο είναι σχεδόν αδάσωτο. Επίσης, υπάρχουν τα συναφή τοπωνύμια:

i)**Γλόγοβα**, είναι το σημερινό χωριό **Δρακοβούνι** Γορτυνίας, χτισμένο σε κορυφή λόφου με λίγη φυτοκάλυψη.

ii)**Γλογοβίτσα**, είναι το σημερινό χωριό **Θερινό** Καρδίτσας.

iii)**Γκλόγκοβο**, το οποίο σύμφωνα με τον Max Vasmer βρισκόταν στη βορειοδυτική περιοχή του νομού Τρικάλων.

iv)**Γκλίκοβο**, το σημερινό χωριό **Σαραντάπορος** Λάρισας, που βρίσκεται στις νότιες υπώρειες του βουνού **Τίταρος**, με λίγη φυτοκάλυψη.

v)**Κλόκοβα**, που σύμφωνα με τον Max Vasmer ήταν τοποθεσία στην περιοχή Πατρών (πιθανόν συμπίπτει με το παραπάνω αναφερθέν στην περιοχή Αντιρρίου (Παλιοβούνα - Ταφίασος).

4.6 Δέρσοβα

Είναι το σημερινό **Σπαρτοχώρι** (οικισμός) που εντάχθηκε στο χωριό **Θύριο**. Βρίσκεται ψηλά στα Ακαρνανικά όρη. Πιθανόν από την αλβανική λέξη **derrce** (ντέρτσε) = παλικαρίσια, γενναία, αντρίκια (ντέρτσοβα > ντέρσοβα > δέρσοβα) και σημαίνει περιοχή - οικισμός που *''βγάζει''* γενναίους άντρες - παλικάρια.

4.7 Ζελίχοβο

Είναι το σημερινό χωριό **Αγία Παρασκευή** Αγίου Βλασίου Τριχωνίδας. Πιθανόν προέρχεται από τη σλαβική λέξη **зелька** (τζέλικα) = βοσκή, χόρτος, τροφή ζώων (τζελίκοβο > ζελίκοβο > ζελίχοβο) και σημαίνει περιοχή με πλούσια βλάστηση κατάλληλη για βόσκηση κοπαδιών.

Επίσης, υπάρχει τοπωνύμιο:

i)**Ζελέχοβα**, είναι το σημερινό χωριό **Αμυγδαλιές** Ηλείας, κοντά στην Ανδρίτσαινα.

ii)**Ζηλιάχοβα**, που βρισκόταν κοντά στη σημερινή κωμόπολη **Ν. Ζίχνη** Σερρών.

4.8 Κεράσοβο

Άνω Κεράσοβο και **Κάτω Κεράσοβο** Αγρινίου κοντά στη λίμνη Λυσιμαχία (νοτιοανατολικά της). Η ίδια εξήγηση με το **1α1.8**.

4.9 Κλόκοβο

Είναι το βουνό που συναντούμε μετά το Αντίρριο,

αριστερά πηγαίνοντας για Μεσολόγγι (η αρχαία ονομασία του **Ταφίασος**). Ίδια εξήγηση όπως στο **4α4.5**.

4.10 Μελίγκοβα

Είναι οικισμός κοντά στο χωριό **Κοσκινάς** Θέρμου. Πιθανόν από την αλβανική λέξη **melingon** = μυρμήγκι και σημαίνει περιοχή, όπου υπάρχουν πολλά μυρμήγκια ή μεταφορικά οι κάτοικοί του λόγω δυσμενών εδαφικών συνθηκών είναι αναγκασμένοι να δουλεύουν ασταμάτητα σαν τα μυρμήγκια.

4.11 Παλούκοβα

Είναι η σημερινή **Λεύκα** Ναυπακτίας. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη: **παλούκ**^{ου} = παλούκι και σημαίνει περιοχή - οικισμός, όπου προμηθεύονταν από τα γύρω δάση ξύλα, κατάλληλα για παλούκια ή είχαν οριοθετήσει την περιοχή τους με παλούκια. Σύμφωνα με υπάρχουσα τοπική ιστορία :

*"Το πότε χτίστηκε η **Παλούκοβα** δεν το ξέρουμε. Η ιστορία της χάνεται μέσα στα βάθη των αιώνων. Η παράδοση λέει ότι στη **Μεγάλη Παλούκοβα**, εκεί που σήμερα είναι το ξωκκλήσι ο Άγιος Κωνσταντίνος, ζούσαν δύο αδέλφια τσοπάνηδες με τα κοπάδια τους. Ο μεγάλος έμεινε εκεί και οι απόγονοί του δημιούργησαν την Μεγάλη Παλούκοβα. Ο μικρός με το κοπάδι του ήρθε και εγκαταστάθηκε εκεί που σήμερα είναι το χωριό της Μικρής Παλούκοβας. Εκείνο που μπορεί να θεωρηθεί ως περισσότερο θετικό είναι, ότι κάποτε ελάχιστες οικογένειες έφυγαν από τη Μεγάλη Παλούκοβα και εγκαταστάθηκαν εκεί που είναι σήμερα η **Μικρή Παλούκοβα**, προκειμένου να βολέψουν στη βοσκή καλύτερα τα κοπάδια τους. Όταν πλήθυναν και αυτοί, μοίρασαν την περιφέρεια στις δύο κοινότητες-χωριά. Τέτοιο έγγραφο με τα όρια της διανομής πήραν από κάποιο Τούρκο αγά. Συχνά οι κάτοικοι των δύο αυτών χωριών έρχονταν σε προστριβές, για την οριοθέτηση των βοσκοτόπων και κυρίως για μια έκταση που είναι πάνω από την τοποθεσία Κουμάσια, στις πλαγιές*

της Οξιάς”.

4.12 Τέρνοβα

Είναι το σημερινό **Δενδροχώρι** Αιτωλοακαρνανίας. Ίδια εξήγηση με το **1α1.29**.

4.13 Τσίτσοβα

Σύμφωνα με τον Max Vasmer βρισκόταν στην περιοχή Μεσολογγίου. Πιθανόν από:

α)Τη βλάχικη λέξη **τσιτάτε** = φρούριο και σημαίνει περιοχή - οικισμός, που βρίσκεται ψηλά σε λόφο σαν φυσικό φρούριο.

β)Την αλβανική **cic**(τσιτσ), δάνειο από την ελληνική **τιτθός** = βυζί, που σημαίνει περιοχή είτε πλούσια σε βλάστηση, με αποτέλεσμα τα κοπάδια να παράγουν πολύ γάλα, είτε βρίσκεται σε κάποια φυσική προεξοχή, που μοιάζει με βυζί. Υπάρχουν επίσης και τα συναφή τοπωνύμια:

i)**Σίτσοβα**, είναι το σημερινό χωριό **Αλαγονία** Μεσσηνίας, χτισμένο σε απότομη πλαγιά του δυτικού Ταΰγετου, με υψόμετρο 850 μ. και με μεγάλη γύρω βλάστηση. Πιθανόν από το Τσίτσοβα (> Σίτσοβα).

ii)**Ζίτσοβα** στην περιοχή του Ταΰγετου. Αναφέρεται από τον Fallmerayer. Ταυτίζεται, ίσως, με τη Σίτσοβα Μεσσηνίας, οπότε πιθανόν από το Τσίτσοβα (> Σίτσοβα > Ζίτσοβα).

iii)**Σίτοβο**, είναι το σημερινό χωριό **Σιταράς** Γρεβενών που βρίσκεται σε κορυφογραμμή, με υψόμετρο 750μ.

Πιθανόν από το Τσίτσοβο (> Σίτσοβο > Σίτοβο). Επειδή όμως υπάρχει τοπωνύμιο **Sitovo** (πεδινός οικισμός) και στη βορειοανατολική Βουλγαρία, κοντά στα σύνορα με τη Ρουμανία, η εξήγηση του τοπωνυμίου Σίτοβο μπορεί να σχετιστεί με τη λατινική λέξη **sitio** = άνυδρος, ξηρός.

β) Με κατάληξη -ιστα ή συναφείς της

4.1 Βετολίστα

Είναι το σημερινό χωριό **Τερψιθέα** Ναυπακτίας. Με αυτό το όνομα αναφέρεται και στα τουρκικά κατάστιχα του έτους

1455 και 1575. Σύμφωνα με τοπική παράδοση, πριν περίπου 300 χρόνια το χωριό βρισκόταν στη θέση *«Παλαιοχώρι»* και λόγω της ελονοσίας μεταφέρθηκε στη σημερινή θέση, όπου δεν έχει αυξημένη υγρασία. Πιθανόν από:

α)Την αλβανική λέξη **vetull** = φρύδι, επειδή το εν λόγω χωριό μεταφέρθηκε στο φρύδι πλαγιάς για λόγους υγειινής.

β)Τη βλάχικη λέξη **βιτούλι**^{ου} = μικρό ερίφιο, επειδή ίσως στην εν λόγω τοποθεσία αρχικά εξέτρεφαν ερίφια, όταν ο οικισμός βρισκόταν ακόμα στη θέση *"Παλαιοχώρι"*.

4.2 Δερβέκιστα

Είναι το σημερινό χωριό **Ανάληψη** Αιτωλοακαρνανίας. Σύμφωνα με την επιγραφή: *«Έτος 1802 ΠΑΝΑΡΕΤΟΝ ΤΟΝ ΗΓΟΥΜΕΝΟΝ - ΠΑΤΡΙΔΑ ΤΟΥ ΤΕΡΒΕΚΙΣΤΑ ΚΕ ΙΩΣΗΦ ΚΕ ΑΜΒΡΟΣΙΟΝ»,* η οποία βρίσκεται στο ναό της Μονής Τιμίου Προδρόμου της περιοχής αυτής, προκύπτει ότι η Δερβέκιστα παλαιότερα ονομαζόταν Τερβέκιστα.

Πιθανόν από τις λατινικές λέξεις **teres** = περιφερής, περιμήκης, κυλινδρικός και **vicus** = χωριό, οικισμός (τερεβίκιστα > τερεβέκιστα > τερβέκιστα > δερβέκιστα). Πράγματι, το εν λόγω χωριό είναι κτισμένο σε πλαγιά που έχει τη μορφή κοίλου τόξου.

4.3 Ζηλίστα / Ζελίστα

Είναι το σημερινό χωριό **Κυδώνια** Ναυπακτίας. Επίσης υπάρχει το συναφές τοπωνύμιο **Ζελενίστα**, που είναι το σημερινό χωριό **Πρασιά** Ευρυτανίας. Πιθανόν από τη σλάβικη λέξη **зелье**(ζέλιε) = λάχανα, δεδομένου ότι και τα δυο παραπάνω χωριά βρίσκονται μέσα σε κατάφυτες περιοχές. Βεβαίως, ισχύουν και όσα πρόσθετα αναφέρθηκαν στο **1α1.7**.

4.4 Κουτουλίστα

Είναι το σημερινό χωριό **Κρυονέρια** Ναυπακτίας, χτισμένο γύρω στο 1850 σε υψόμετρο 1.312 μ., στη βόρεια πλαγιά του όρους Φτερόπυργος, συνέχεια του όρους Τσεκούρα.

Πιθανόν από την ελληνική λέξη **κούτελο**, καθόσον το ομώνυμο χωριό βρίκεται στις παρυφές βραχώδους σχηματισμού.

4.5 Μόκιστα

Είναι το σημερινό χωριό **Αγία Σοφία** Τριχωνίδος. Πιθανόν από την αλβανική **moc**(μοτς) = παλαιός, αρχαίος. Πράγματι, τρία(3) χιλιόμετρα πριν φτάσουμε στο Θέρμο Τριχωνίδας βρίσκεται η **Αγία Σοφία** (πρώην **Μόκιστα**).

Στο κοιμητήριό της υπάρχουν τρεις Βυζαντινοί ναοί του 13^{ου} αιώνα. Πρόκειται για τον τρισυπόστατο ναό: *"Αγίας Σοφίας*, *Ταξιαρχών* και *Αγίου Νικολάου"*.

Σύμφωνα με τοπική ιστορία, οι ναοί αυτοί χτίστηκαν από την *Άννα Κατακουζηνού*, μητέρα του *Θωμά Νικηφόρου Άγγελου*, το έτος 1296. Στην ανοικοδόμηση των ναών αυτών χρησιμοποιήθηκαν και υλικά από το Ιερό της Ηγεμόνης Αρτέμιδος που υπήρχε εκεί.

4.6 Σινίστα

Είναι το σημερινό χωριό **Περδικόβρυση** Ναυπακτίας. Πιθανόν από:

α)Τη βλάχικη λέξη **σίν^{ου}** = κόλπος, δεδομένου ότι βρίσκεται σε περιοχή όπου συναντιούνται δυο αυχένες.

β)Τη σλαβική λέξη **сено** (σένο) = χόρτο (σενίστα > σινίστα), δεδομένου ότι βρίσκεται σε κατάφυτη περιοχή.

4.7 Σιτίστα

Είναι το σημερινό χωριό **Γραμμένη Οξυά** Ναυπακτίας. Πιθανόν από:

α)Τη λατινική λέξη **situs** = θέση, τόπος αλλά και υγρασία από σήψη, ρύπος και μεταφορικά μαράζωμα, παρακμή. Σ' αυτή την περίπτωση θα συνέβη μάλλον κάποιο γεγονός βίας ή επιδημίας, που θα είχε επίπτωση στην πορεία του οικισμού.

β)Τη λατινική λέξη **sitis** = δίψα, ξηρότης, αλλά και όρεξη, επειδή ο τόπος είναι υγιεινός και σου ανοίγει την όρεξη.

γ)Τη λατινική λέξη **sitistus** = σιτιστός (ο παχύς, ο θρεμμένος), επειδή οι κάτοικοι λόγω της φιλεργίας τους και των ασχολιών τους δεν αντιμετώπιζαν προβλήματα διατροφής.

γ) Με κατάληξη -ιτσα ή συναφείς της

4.1 Ανδροβίτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Κεντρική** Ναυπακτίας. Πιθανόν από τη σλαβική λέξη **адро**(άντρο) = κόλπος. Πράγματι, το εν λόγω χωριό είναι χτισμένο ψηλά στο εσωτερικό κοίλης πλαγιάς.

4.2 Βερβίτσα /Βερδίτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Αυλάκι** Αμφιλοχίας. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **βεάρντε** = πράσινος (βεαρντίτσα > βερντίτσα > βερδίτσα/βερβίτσα), επειδή, πράγματι, το εν λόγω χωριό διαθέτει καλλιεργήσιμες εκτάσεις, παρότι βρίσκεται σε πλαγιά βουνού.

4.3 Βόνιτσα

Σύμφωνα με κρατούσα άποψη, η πόλη **Βόνιτσα** κάνει την εμφάνισή της στην ιστορία με το όνομα αυτό στα τέλη του 4^{ου} μ. Χ. αιώνα, όταν οι Βησιγότθοι του Αλάριχου κατέστρεψαν το αρχαίο Ανακτόριο. Όσοι από τους κατοίκους του γλίτωσαν, έκτισαν τη Βόνιτσα στη θέση που βρίσκεται σήμερα.

Η πόλη αυτή γνώρισε μεγάλη ακμή τον 11^{ο} και τον 12^{ο} αιώνα, όταν ήταν έδρα Επισκοπής και υπαγόταν στη δικαιοδοσία του μητροπολίτη Ναυπάκτου. Επομένως, η ονομασία είναι προσλαβική. Πιθανόν από τη λατινική λέξη **bonus** = καλός (μπόνιστα > βόνιστα > βόνιτσα).

4.4 Γουρίτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Μυρτιά** Τριχωνίδας. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **γκούρα** = στόμιο, πηγή, δεδομένου ότι η εν λόγω περιοχή διαθέτει πολλά νερά και παλιά εκεί υπήρχαν νεροτριβές.

4.5 Γρανίτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Ανθόφυτο** Ναυπακτίας. Ίδια εξήγηση με το **1γ1.12**.

4.6 Δεμνίτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Νέα Καλυδώνα** Μεσολογγίου. Συναφές τοπωνύμιο είναι η **Δόμνιτσα** Ευρυτανίας (η σημερινή **Δομνίστα** Ευρυτανίας). Πιθανόν από:

α)Τη λατινική λέξη **dominus** = δεσπότης, κύριος (ντομινίστα > ντομνίστα > δομνίτσα / δεμνίτσα), που σημαίνει ότι στα παλιότερα χρόνια θα ήταν σημαντικό χωριό σε σχέση με τα γειτονικά του. Μάλιστα, αναφορικά με τη Δόμνιτσα Ευρυτανίας η τοπική παράδοση αναφέρει ότι το όνομά της προέρχεται από την Ντομνίστα, κόρη της αρχόντισσας Ντόμνας από τον καιρό των Φράγκων ιπποτών.

β)Τη βλάχικη λέξη **ντιμνεάτσα** = αυγή, πρωί, ημέρα (ντιμνίτσα > διμνίτσα > δεμνίτσα / δομνίτσα), που σημαίνει τοποθεσία με ηλιοφάνεια όλη τη μέρα, πράγμα που συμβαίνει και στις δυο παραπάνω περιοχές, λόγω του προσανατολισμού τους.

4.7 Ζάβιτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Αρχοντοχώρι** Βόνιτσας. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **ζάβα** = κόπιτσα, πόρπη, αλλά και δακτύλιος, δεδομένου ότι το εν λόγω χωριό είναι περίκλυστο από φαλακρές (βραχώδεις) βουνοκορφές. Επίσης υπάρχει:

i)**Ζάβιτσα**, που είναι το όνομα του **Τημένιου** όρους στα σύνορα Αργολίδας και Αρκαδίας. Η κορυφογραμμή του εν λόγω βουνού είναι σχεδόν περίκλειστη(ανοιχτή μόνο προς τη νότια κατεύθυνση δηλαδή προς τα Κάτω Δολιανά) και μοιάζει με φυσική πόρπη.

ii)**Ζαβίτσα**, η οποία σύμφωνα με τον Max Vasmer ήταν τοποθεσία στην περιοχή της Θυρέας (σημερινό Άστρος Κυνουρίας).

4.8 Κοζίτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Αμπελακιώτισσα** Ναυπακτίας. Πιθανόν προέρχεται από τη βλάχικη λέξη **κοάσα** = δρεπάνι (κοάσιτσα > κοσίτσα > κοζίτσα), καθόσον βρίσκεται σε καμπύλη αυχενοδιάβαση που μοιάζει με δρεπάνι.

4.9 Ποδολοβίτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Πεντάλοφο** Μεσολογγίου. Πιθανόν από τη σλαβική λέξη **подольние**(ποντόλνιε) = φαράγγι (ποντολνιοβίτσα > ποντολοβίτσα > ποδολοβίτσα). Πράγματι, η εν λόγω περιοχή βρίσκεται σε ευρύ φαράγγι μέσα στο οποίο ελλίσεται (*"μαιανδρίζει"*) ο ποταμός Αχελώος.

4.10 Τερπίτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Διπλάτανος** Θέρμου, δυτικά της τεχνητής λίμνης Εύηνου. Πιθανόν από την αλβανική λέξη **tërposhtë** = προς τα κάτω, κατηφορικά (τερπίστα > τερπίτσα). Πράγματι, το εν λόγω χωριό είναι χτισμένο σε πλαγιά.

4.11 Χρυσοβίτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Χρυσοβίτσα** Αιτωλοακαρνανίας. Σύμφωνα με τοπική ιστορία: *«το εν λόγω χωριό αναφέρεται για πρώτη φορά, την εποχή της Τουρκοκρατίας, το 1521 και είχε 89 οικογένειες, ενώ το 1562 αυξήθηκαν οι οικογένειες σε 135. Μάλιστα σε επίκαιρη θέση μέσα στο χωριό σώζεται ακόμα ο Πύργος ή Κούλια, όπου έμενε ο Τούρκος αγάς, στον οποίο ανήκαν τα καλύτερα χωράφια».*

Φαίνεται λοιπόν πιθανό η Χρυσοβίτσα να πήρε το όνομα αυτό, επειδή στους πρώτους αιώνες της ύπαρξής της βρέθηκε σε πληθυσμιακή και οικονομική ακμή σε σχέση με τα γύρω χωριά.

***

5. Περιοχή Ιονίων Νήσων

Στην εν λόγω περιοχή υπάρχουν δεκαοκτώ(18) κύρια ξενόγλωσσα τοπωνύμια, εκ των οποίων ένα(1) ανήκει στην κατηγορία αυτών που έχουν κατάληξη -ιτσα.

α) Με κατάληξη -ιτσα ή συναφείς της

5.1 Γαρίτσα

Παραλιακή συνοικία της **Κέρκυρας**. Πιθανόν από τη λέξη **γάρος** = αλμυρό νερό για διάτηρηση ορισμένων τροφών συμπεριλαμβανομένων και των ψαριών, επειδή ίσως στην περιοχή αυτή θα παρασκεύαζαν ή θα πωλούσαν παστά ψάρια τα παλιότερα χρόνια.

***

6. Περιοχή Ευρυτανίας

Στην εν λόγω περιοχή υπάρχουν σαράντα οκτώ(48) κύρια ξενόγλωσσα τοπωνύμια, εκ των οποίων:

i)Επτά(7) ανήκουν στην κατηγορία αυτών που έχουν κατάληξη -οβα, -οβο.

ii)Οκτώ(8) ανήκουν στην κατηγορία αυτών που έχουν κατάληξη -ιστα.

iii)Έξι(6) ανήκουν στην κατηγορία αυτών που έχουν κατάληξη -ιτσα.

α) Με κατάληξη -οβα, -οβο

6.1 Αράχοβα

Είναι το σημερινό **Πεντάκορφο** Αιτωλοακαρνανίας. Ισχύουν όσα σχετικά αναφέρθηκαν στο κεφάλαιο: *«Τρία σημαντικά τοπωνύμια Αράχοβα - Αράκλοβο - Άκοβα».*

6.2 Έλοβα

Είναι το χωριό **Άγιος Χαράλαμπος** Ευρυτανίας, που βρίσκεται ψηλά στις βορειοανατολικές υπώρειες του Βελουχιού, κοντά στο Καρπενήσι.

Επίσης, υπάρχει τοπωνύμιο **Έλοβο** στη Φλώρινα καθώς και οικισμός **Elovo** κοντά στα ελληνοσκοπιανά σύνορα, που ανήκει σήμερα στη FYROM.

Το **Έλοβο** Φλώρινας είναι το ερειπωμένο χωριό **Ελατιά**, που βρίσκεται νοτιοδυτικά της **Δροσοπηγής** Φλώρινας, σε υψόμετρο 1.040μ. μέσα σε κατάφυτο αυχένα. Πιθανόν από τη σλαβική λέξη **ѥла** (γιέλα) = έλατο (γιέλοβα > έλοβα).

6.3 Κεράσοβο

Είναι το σημερινό χωριό **Κερασοχώρι** Ευρυτανίας. Η ίδια εξήγηση με το **1α1.11**.

6.4 Λάστοβο

Είναι το χωριό **Χελιδόνα** Ευρυτανίας. Πιθανόν από την αλβανική λέξη **lasht** = δροσιά και σημαίνει περιοχή, όπου επικρατεί πολύ δροσιά για μεγάλο χρονικό διάστημα του έτους. Πράγματι, το εν λόγω χωριό είναι χτισμένο λίγο πιο ψηλά από έναν παραπόταμο του Τρικεριώτη ποταμού και μάλιστα πολύ κοντά στο σημείο όπου συμβάλλει με τον Τρικεριώτη. Επομένως, είναι αναμενόμενο να επικρατεί στην περιοχή αυτή πολύ δροσιά.

Τοπωνύμιο **Lastovo** υπάρχει και σε ένα μικρό νησάκι τη Κροατίας.

6.5 Τέρνοβο

Το σημερινό χωριό **Παπαδιά** Ευρυτανίας. Ίδια εξήγηση όπως στο **1α1.29**.

6.6 Χορίγκοβο

Είναι το σημερινό χωριό **Κέδρα** Ευρυτανίας, κοντά στα σύνορα με το νομό Καρδίτσας.

Πιθανόν από τις βλάχικες λέξεις **κούρ**^{ου} = ρέω, απορρέω και **κου** = με, συν (κουρούκουβο > κορίκοβο > χορίκοβο > χορίγκοβο), δεδομένου ότι το **Παλιοχορίγκοβο** (αρχικό χωριό δίπλα στα **Κέδρα**) βρίσκεται σε κατηφορικό αυχένα, που συναπορρέει τα νερά της ευρύτερης ανάντη περιοχής σε παραπόταμο του Αχελώου.

Επίσης, υπάρχει το συναφές τοπωνύμιο **Κορίκιστα**, που είναι το σημερινό χωριό **Καταβόθρα** Ευρυτανίας. Και η περιοχή αυτή είναι ένας κατηφορικός αυχένας, που

συναπορρέει τα νερά μεγάλης ανάντη περιοχής (συγκεκριμένα πέντε [5] ανάντη μικρότερων αυχένων) σε παραπόταμο του Τρικεριώτη, ο οποίος χύνεται στη λίμνη των Κρεμαστών.

6.7 Χρύσοβο

Είναι το σημερινό χωριό **Χρύσοβο** Ναυπακτίας. Σύμφωνα με τοπική ιστορία: *«Το Χρύσοβο είναι χτισμένο σε θέση είναι αμφιθεατρική και βλέπει όλη την ημέρα τον ήλιο. Είναι χτισμένο κυριολεκτικά μέσα στο πράσινο όπως άλλωστε και όλα τα χωριά της ορεινής Ναυπακτίας. Το χωριό βρίσκεται σε υψόμετρο 655 μέτρα περίπου πάνω απο τη θάλασσα. Η ίδρυση του χωριού, όπως είναι γνωστό απο τις ελάχιστες ιστορικές πηγές ανάγεται περίπου στον 10^{ο} αιώνα μ.Χ. Στα μέσα του 16^{ου} αιώνα το συναντάμε σε έγγραφα της εποχής με το όνομα **Χίρσοβο**.*

Στην επανάσταση του 1821 οι Χρυσοβίτες συμμετείχαν ενεργά με όλες τους τις δυνάμεις. Αρκετοί έλαβαν μέρος σε πολλές μάχες και πολλοί έδωσαν τη ζωή τους για την πατρίδα, όπως φαίνεται από καταλόγους πεσόντων του 1821.Το χωριό Χρύσοβο έχει στην περιοχή του και ένα πολύ σπουδαίο ιστορικό μνημείο. Είναι ο Ναός του Σωτήρος, ο οποίος έχει απομείνει από το Μοναστήρι του Σωτήρος που χτίσθηκε περίπου το 13^{ο} αιώνα.

Από γραπτές πηγές το Μοναστήρι αυτό χτίσθηκε από το Μοναστήρι της Βαρνάκοβας και ήταν μετόχι του. Από το κέντρο του χωριού και με κατεύθυσνη νοτιοδυτικά ξεκινάει αγροτικό δρόμος, ο οποίος μετά από διαδρομή 4 χιλιομέτρων φθάνει στο προαύλιο ενός μικρού παλαιού Ναού, την Σωτήρω, όπως την αποκαλούν οι ντόπιοι. Αν εισέλθεις μέσα στο Ναό αυτό θα νιώσεις κάτι το διαφορετικό. Το λιθόστρωτο δάπεδο, το λιθόκτιστο τέμπλο, η πέτρινη Αγία Τράπεζα και πάνω απο όλα ο αγιογραφικός διάκοσμος των τοίχων θα σου δώσουν να καταλάβεις ότι εδώ πάμε πολύ

πίσω στην ιστορία. Τις αγιογραφές του Ναού μελέτησε η αρχαιολογία δια του καθηγητού Π. Λαζαρίδη στις αρχές της δεκαετίας του 60.

Η μελέτη αυτή απέδειξε ότι η αγιογράφηση έγινε σε τέσσερις χρονικές περιόδους: Α΄ περίοδος 1270 μ.Χ., Β΄ περίοδος 1400 εως 1500 μ.Χ., Γ΄ περίοδος τον 16^{ο} αιώνα και Δ΄ περίοδος γύρω στο 1629 μ.Χ.

Η αναφορά του κ. Λαζαρίδη έχει ως εξής: Ο αρμονικός συνδυασμός μιας μεγάλης ποκιλίας χρωματικών διαβαθμίσεων, η σταθερότης η ακρίβεια του σχεδίου και η σύνθεσις των σκηνών καθιστούν τη "Σωτήρω" ένα σημαντικό μνημείο, στο οποίο αντιπροσωπεύεται η Βυζαντινή ζωγραφική πολλών αιώνων.»

Φαίνεται λοιπόν πιθανό ότι το Χρύσοβο πήρε το όνομά του, επειδή θα ήταν παλιό και σημαντικό χωριό σε σχέση με τα άλλα χωριά της γύρω περιοχής.

β) Με κατάληξη -ιστα ή συναφείς της

6.1 Αραχοβίστα

Ο εν λόγω οικισμός θα πήρε αυτό το όνομα, επειδή πιθανόν οι κάτοικοί του θα προέρχονταν από κάποια **Αράχοβα** (Αράχοβα > Αραχοβίτσα > Αραχοβίστα).

6.2 Βελτσίστα

Είναι το σημερινό χωριό **Λιθοχώρι** Ευρυτανίας. Ίδια εξήγηση με το **1β1.6**.

6.3 Ερκίστα

Είναι το σημερινό χωριό **Αγία Βλαχέρνα** Ευρυτανίας. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **άρκου** = τόξο (αρκίτσα > ερκίτσα). Πράγματι, ο ομώνυμος οικισμός είναι χτισμένος στην κορυφή αυχενικού τόξου, που διαρρέει ο Αρβανίτης ποταμός, ο οποίος χύνεται στον Τρικεριώτη και στη συνέχεια στη λίμνη Κρεμαστών.

6.4 Ζελενίστα

Είναι το σημερινό χωριό **Πρασιά** Ευρυτανίας. Πιθανόν από τη σλαβική λέξη **зеленичние** (ζελενίτσνιε) = λάχανα.

6.5 Κορίκιστα

Είναι το σημερινό χωριό **Καταβόθρα** Ευρυτανίας. Ίδια εξήγηση όπως στο **6α6.6**.

6.6 Σιβίστα

Βρισκόταν κοντά στο σημερινό χωριό **Πρατοβούνι** Ευρυτανίας. Η **Σιβίστα** είναι σήμερα βυθισμένη κάτω από τα νερά της λίμνης Κρεμαστών. Πιθανόν προέρχεται από τη βλάχικη λέξη **σίβ**^{ου} = τεφρώδης, σταχτής. Υπάρχει, επίσης, τοπωνύμιο **Σιβίστα** στην Κορινθία, που είναι το σημερινό χωριό **Φενεός**.

6.7 Τσεκλίστα

Είναι το σημερινό χωριό **Σκοπιά** Ευρυτανίας. Πιθανόν από τη βλάχικη **τσέρκλιου** = στεφάνι βαρελιού (τσερκλίστα > τσεκλίστα), δεδομένου ότι το ομώνυμο χωριό είναι χτισμένο πάνω στην κορυφή τοξοειδή αυχένα.

6.8 Φραγκίστα

Είναι το σημερινό χωριό **Φραγκίστα** Ευρυτανίας. Η άποψη ότι το όνομα αυτό προέρχεται από τους Φράγκους είναι μάλλον λανθασμένη. Έτσι ονομάστηκαν συλλήβδην οι δυτικοί επιδρομείς που εισέβαλλαν μετά τον 10^{ο} αιώνα στην Ελλάδα. Είναι απίθανο, όμως, να αποίκισαν με τέτοιο τρόπο το χωριό και αυτό να εξελίχθηκε ως ένα φραγκοχώρι, δηλαδή δυτικό. Τα ιστορικά στοιχεία δεν αποδεικνύουν πουθενά κάτι τέτοιο, ενώ ιδιαίτερα τα πολιτισμικά, τα οποία δεν διαφέρουν σε τίποτα από τα άλλα γειτονικά χωριά, το αποκλείουν εντελώς.

Σύμφωνα με άλλη γνώμη, η ακμή του χωριού και ο κοσμοπολίτικος χαρακτήρας των κατοίκων της οδηγεί στη λέξη **φραγγίδα**, που στο Μεσαίωνα σήμαινε τα προνόμια και τις ελευθερίες που παρέχοντο σε κάποιο τόπο.

Κατά την άποψή μας φαίνεται ορθότερη η ερμηνεία, η οποία σχετίζεται με τη βλάχικη λέξη **φράνγκου** = θραύω, συντρίβω, που σημαίνει ότι σχετίζεται με πιθανές θραύσεις - κατολισθήσεις του εδάφους της εν λόγω περιοχής. Ας μην ξεχνάμε ότι η Φραγκίστα είναι χτισμένη σε πλαγιά βουνού με πολλά νερά και ότι τα πρανή που διαβρέχονται από πολλά νερά είναι πάντοτε επιρρεπή σε θραύσεις - κατολισθήσεις.

γ) Με κατάληξη -ιτσα ή συναφείς της

6.1 Αραχοβίτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Πετράλωνον** Ευρυτανίας. Φαίνεται ότι προήλθε από κάποια Αράχοβα της Ευρυτανίας και γι' αυτό ονομάστηκε **Αραχοβίτσα**, δηλαδή Μικρή Αράχοβα.

6.2 Γρανίτσα

Είναι το σημερινό ομώνυμο χωριό **Γρανίτσα** Ευρυτανίας. Ίδια εξήγηση με το **1γ1.12**.

6.3 Δόμνιτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Δομνίστα** Ευρυτανίας. Ίδια εξήγηση με το **4γ4.6**.

6.4 Καρίτσα

Είναι τα ομώνυμα σημερινά χωριά **Άνω & Κάτω Καρίτσα** Ευρυτανίας. Ίδια εξήγηση με το **1γ1.17**.

6.5 Κρατσίτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Ιτέα** Ευρυτανίας. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **κρεάκ**^{ου} = το άναντες, τόπος απόκρημνος (κρεακίτσα > κρακίτσα > κρατσίτσα). Πράγματι, το εν λόγω χωριό βρίσκεται σε ψηλό μέρος (μέσο υψόμετρο 700μ.) και έχει πανοραμική θέα.

6.6 Σέλιτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Καστανούλα** Ευρυτανίας. Πιθανόν από τη σλαβική λέξη **село**(σελο) = αγρός. Υπάρχει, επίσης, τοπωνύμιο **Σελίτσα** στην Αχαΐα, που είναι το

σημερινό χωριό **Κάτω Φτέρη** Αιγιαλείας.

***

7. Περιοχή Τρικάλων - Καρδίτσας

Στην εν λόγω περιοχή υπάρχουν εκατόν είκοσι δυο (122) κύρια ξενόγλωσσα τοπωνύμια, εκ των οποίων:

i)Δεκατέσσερα (14) ανήκουν στην κατηγορία αυτών που έχουν κατάληξη -οβα, -οβο.

ii)Επτά (7) ανήκουν στην κατηγορία αυτών που έχουν κατάληξη -ιστα.

iii)Πέντε (5) ανήκουν στην κατηγορία αυτών που έχουν κατάληξη -ιτσα.

α) Με κατάληξη -οβα, -οβο

7.1 Γάβροβο

Είναι τη σημερινό χωριό **Γάβρος** Καλαμπάκας. Ίδια εξήγηση με το **4α4.3**.

7.2 Γκλόγκοβο

Σύμφωνα με τον Max Vasmer βρισκόταν στη βορειοδυτική περιοχή του νομού Τρικάλων. Ίδια εξήγηση με το **4α4.5**.

7.3 Κούρσοβο

Είναι το σημερινό χωριό **Ελληνόκαστρο** Τρικάλων. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **κρούσ**^{ου} = μουσμουλιά (κρούσοβο > κούρσοβο) και σημαίνει περιοχή, όπου ευδοκιμεί η μουσμουλιά.

7.4 Κράτσοβο

Είναι η κορυφή του όρους **Χάσια** με υψόμετρο 1.564μ. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **κρεάστα** = το λοφίο του πετεινού αλλά και ράχη βουνού (κρεάστοβο > κράστοβο > κράτσοβο). Πράγματι, το **Κράτσοβο** ως κορυφή των Χασίων μοιάζει με λοφίο του εν λόγω βουνού.

7.5 Λιάσκαβο

Είναι το σημερινό χωριό **Πετρωτό** Καρδίτσας. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **λαέσκου** = μαυρίζω και μεταφορικά

σκοτεινιάζω (λαέσκοβο > λιάσκοβο > λιάσκαβο) και σημαίνει περιοχή, η οποία είναι ανήλια και άρα σκιερή για πολλές ώρες τη μέρα. Πράγματι, το εν λόγω χωριό βρίσκεται σε ένα ευρύ αυχένα ανάμεσα σε δυο λοφοσειρές που τρέχουν η μια ανατολικά και η άλλη δυτικά του χωριού, με αποτέλεσμα να υπάρχει αργή ανατολή και γρήγορη δύση του ήλιου, άρα περιορισμένη ηλιοφάνεια.

Υπάρχει, επίσης, τοπωνύμια:

i)**Λιάσκοβο**, που είναι το σημερινό χωριό **Μεσοχώρι** Φθιώτιδας, χτισμένο στην κορυφογραμμή λοφοσειράς με βορινό προσανατολισμό, η οποία, όμως, βρίσκεται στη βάση άλλης ψηλότερης βουνοκορφής, που υψώνεται νότια του χωριού με αποτέλεσμα τις μέρες του χειμώνα, όταν ο ήλιος βρίσκεται χαμηλότερα στον ορίζοντα, να υπάρχει περιορισμένη ηλιοφάνεια.

ii)**Λιασκοβέτσι**, είναι το σημερινό βλάχικο χωριό του κεντρικού Ζαγορίου **Λεπτοκαρυά**, το οποίο επίσης βρίσκεται μέσα σε αυχένα, με αποτέλεσμα να είναι και εκεί περιορισμένος ο χρόνος ηλιοφάνειας.

iii)**Lyaskovo**(οικισμός) στη νότια Βουλγαρία, κοντά στα ελληνικά σύνορα, που βρίσκεται μέσα σε βαθύ αυχένα, και επομένως είναι τοποθεσία χωρίς πολύ ηλιοφάνεια.

iv)**Lyaskovo**(χωριό) στη νότια Βουλγαρία, που βρίσκεται σε κοίλωμα, το οποίο περιβάλλεται ανατολικά, νότια και δυτικά από βουνοκορφές, και επομένως έχει περιορισμένη διάρκεια ηλιοφάνειας.

v)**Lyaskovo**(χωριό) στη νότια Βουλγαρία, πολύ κοντά στη Στενήμαχο, που βρίσκεται σε κοίλωμα, το οποίο περιβάλλεται βόρεια, νότια και δυτικά από βουνοκορφές, και επομένως έχει περιορισμένη ηλιοφάνεια.

vi)**Lyaskovo** (χωριό) στη κεντρική Βουλγαρία (περιοχή Στάρα Ζαγόρα), που βρίσκεται σε βαθύ αυχένα και επομένως είναι τοποθεσία με περιορισμένη ηλιοφάνεια.

Αξίζει να επισημανθεί ότι τα τέσσερα(4) τελευταία τοπωνύμια, που ανήκουν σήμερα στη Βουλγαρία, βρίσκονται σχετικά κοντά το ένα με το άλλο, ειδικά τα τρία εξ αυτών σχηματίζουν μεταξύ τους ένα νοητό τρίγωνο (με πλευρές 72Km, 38Km και 48 Km), ενώ το τέταρτο **Lyaskovo** απέχει από την κορυφή του προηγούμενου τοπωνυμικού τριγώνου 72Km.

Αυτό δείχνει ότι ο ονοματοθέτης τους ήταν πιθανόν κοινός, ίσως Βλάχοι νομάδες, οι οποίοι τους προηγούμενους αιώνες εισέρχονταν συχνά και διέμεναν στην περιοχή αυτή που σήμερα ανήκει στη Βουλγαρία.

7.6 Λιμπόχοβο

Βρίσκεται στην περιοχή **Μαλακασίου** Τρικάλων, είναι ο οικισμός **Καλυβοχώρι** του σημερινού χωριού **Παναγιά**[20] Τρικάλων. Ίδια εξήγηση με το **1α1.14**.

7.7 Μέλοβο

Σύμφωνα με τον Max Vasmer βρισκόταν στην περιοχή Τρικάλων. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **μέλι**^{ου} = κεχρί και σημαίνει περιοχή, όπου ευδοκιμεί το κεχρί.

7.8 Μυρόκοβο

Είναι το σημερινό χωριό **Μυρόφυλλο** Τρικάλων. Είναι χτισμένο στις ανατολικές πλαγιές των Τζουμέρκων, με υψόμετρο 700μ. Πιθανόν από:

α)Τη βλάχικη **μύρου** (δάνειο από την ελληνική) = μύρο και σημαίνει κτηνοτροφική περιοχή, η οποία ευωδιάζει λόγω των πολλών λουλουδιών που φύονται εκεί.

β)Την αλβανική λέξη **mir** = καλό, που σημαίνει καλή περιοχή. Υπάρχει, επίσης, τοπωνύμιο **Μύροβο**, που είναι το σημερινό χωριό **Ελληνικό** Κιλκίς. Πρόκειται για ένα όμορφο

---

[20] Σύμφωνα με τον **Αστέριο Ι. Κουκούδη** (***"Οι Μητροπόλεις και η διασπορά των Βλάχων"***): ο εν λόγω οικισμός ήταν βλάχικος. Μάλιστα από κάποιο βυζαντινό χρυσόβουλο έχουμε την πληροφορία για την ύπαρξη, το 1322, του Μοναστηριού της Παναγίας στο Λιμπόχοβο.

ακριτικό χωριό του Κιλκίς, χτισμένο στις πλαγιές του ορεινού όγκου των Κρουσίων, με υψόμετρο 710μ.

7.9 Όστροβο

Είναι το σημερινό χωριό **Αγναντιά** Καλαμπάκας. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **ούστουρ**^{ου} = επικαίω (ουστούροβο > ούστροβο > όστροβο) και σημαίνει περιοχή, όπου είχε συμβεί πυρκαγιά.

Πράγματι, το χωριό Αγναντιά βρίσκεται στην κορυφογραμμή λοφοσειράς ήπιας κλίσης εν μέσω καλλιεργήσιμων εκτάσεων, οι οποίες φαίνεται ότι έχουν προέλθει από *''αφανισμό''* (πιθανόν με κάψιμο) της γύρω δασώδους έκτασης.

Να σημειωθεί ότι υπάρχουν, επίσης, τοπωνύμια:

i)**Όστροβο** (η σημερινή κωμόπολη **Άρνισσα** Πέλλας), δίπλα στη Βεγορίτιδα λίμνη.

ii)**Ostrov** (πόλη) στη Ρουμανία, δίπλα στον ποταμό Δούναβη.

iii)**Ostrovo** (χωριό) στη Σερβία, δίπλα στον Δούναβη.

iv)**Ostrovo** (χωριό) στην Κροατία, δίπλα σε ποτάμι.

v)**Ostrovo** (πόλη) στη Βουλγαρία, δίπλα σε μικρό ποτάμι. Τα τελευταία πέντε (5) τοπωνύμια έχουν σίγουρα σλαβική ρίζα. Συγκεκριμένα, προέρχονται από την παλαιοσλαβική λέξη **ostrov** = νησί.

Πράγματι, απέναντι από την **Άρνισσα (Όστροβο)** και μέσα στη Βεγορίτιδα λίμνη υπάρχει κάποιο νησάκι. Επίσης, υπάρχει κάποιο μικρό νησί απέναντι και από το **Ostrovo** Σερβίας και από το **Ostrov** Ρουμανίας, μέσα στο Δούναβη ποταμό. Τέλος, στο **Ostrovo** Κροατίας, ο ποταμός που περνάει από εκεί, σχηματίζει τόσο έντονη θλάση, που φαίνεται να σχηματίζει νησί. Και στο **Ostrovo** Βουλγαρίας, λόγω της ροής του παρακείμενου ποταμού, έχουν σχηματιστεί σε κοντινές σχετικά θέσεις δυο θύλακες σαν μικρά νησιά.

7.10 Ράκοβο

Είναι το σημερινό πεδινό χωριό **Ψαθοχώρι** Καρδίτσας, που προέκυψε από μεταφορά του παλιού χωριού στη νέα τοποθεσία του, λόγω πλημμυρών. Πιθανόν σχετίζεται με τη σλαβική λέξη **рак**(ρακ) = καβούρι και σημαίνει τόπος με καβούρια. Υπάρχει και το συναφές τοπωνύμιο **Ρακίστα**, που είναι ο εγκαταλελειμμένος σήμερα οικισμός **Κατάχλωρον** Νευροκοπίου, κοντά στην **Αχλαδομηλιά** Δράμας.

7.11 Ράχοβο

Είναι η σημερινή **Καστανιά** Τρικάλων. Ισχύουν όσα σχετικά αναφέρθηκαν στο κεφάλαιο: *«Τρία σημαντικά τοπωνύμια Αράχοβα - Αράκλοβο - Άκοβα».*

7.12 Σμόκοβο

Είναι το σημερινό χωριό **Λουτροπηγή** Καρδίτσας. Βρίσκεται στις κατάφυτες πλαγιές των Αγράφων, με υψόμετρο 740μ. Ίδια εξήγηση που δόθηκε στο **1α1.26**.

7.13 Τούρναβο

Το σημερινό χωριό **Χρυσαυγή** Τρικάλων. Ίδια εξήγηση που δόθηκε στο **1α1.29**.

7.14 Τζερνίτσοβο

Το τοπωνύμιο αυτό σύμφωνα με τον Max Vasmer βρίσκεται στην περιοχή Καλαμπάκας. Πιθανόν από:

α)Τις βλάχικες λέξεις **τζέρ**^{ου} = κρύο, παγωνιά, **νίτσι** = καθόλου και σημαίνει κτηνοτροφική περιοχή με σχετικά ήπιες κλιματολογικές συνθήκες(χειμαδιό).

Να σημειωθεί ότι υπάρχει τοπωνύμιο (χωριό) με το όνομα **Chernichevo** στη Νότια Βουλγαρία, κοντά στα ελληνοβουλγαρικά σύνορα, με χαμηλό υψόμετρο, άρα λογικά θα μπορούσε και αυτό να χρησιμεύει για χειμαδιό.

β)Από τη βλάχικη λέξη **τσερνίτσι**^{ου} (σλαβική ρίζας **чрничие**) = μουριά, που παράγει μαύρα μούρα (τσερνίτσιοβο > τσερνίτσοβο > τζερνίτσοβο) και σημαίνει περιοχή με μουριές.

β) Με κατάληξη -ιστα ή συναφείς της

7.1 Βενδίστα

Είναι το σημερινό χωριό **Αμάραντο** Καλαμπάκας. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **βέντου** = βλέπω, δεδομένου ότι είναι χτισμένο στο επάνω μέρος μεγάλης πλαγιάς και έχει εξαιρετική θέα.

7.2 Βετσίστα

Είναι το σημερινό χωριό **Μεσοχώρα** Τρικάλων. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **βέστσιου** = μάλλινο ένδυμα (βεστσίστα > βετσίστα), επειδή ίσως στο χωριό αυτό έφτιαχναν στα παλιότερα χρόνια ωραία μάλλινα ενδύματα ή διαφορετικά (μεταφορικά) λόγω της μεγάλης φυτοκάλυψης της περιοχής.

7.3 Βούνιστα

Είναι το σημερινό χωριό **Ελληνόκαστρο** Καρδίτσας. Βρίσκεται σε υψόμετρο 550μ. και έχει εντυπωσιακή θέα προς την πλευρά της Πίνδου. Μάλλον από τη λέξη **βουνό**, δεδομένου ότι το εν λόγω χωριό βρίσκεται στα ριζά βουνοσειράς.

7.4 Γραλίστα

Είναι το σημερινό χωριό **Ελληνόπυργος** Καρδίτσας.

Ίσως αρχικά ονομαζόταν **Κραλίστα** (> Γραλίστα), οπότε σε αυτή την περίπτωση προέρχεται από την παλιά ονομασία *Κράλη* ή *Κράλι*, που είναι ξενικής προέλευσης, σλαβικής, με διττή μάλλον σημασία. Με τον όρο *"κράλης"* ή *"κιράλης"* εννοείται ο *"βασιλιάς".* Μπορεί, όμως, αυτός ο όρος να πρόκειται για απλό επώνυμο οικογένειας, που ίσως κατοίκησε στην περιοχή.

Να σημειωθεί, επίσης, ότι Κράλης είναι σλαβικός τίτλος, αντίστοιχος προς εκείνον του ηγεμόνα ή του βασιλιά. Στα ρωσικά απαντά ως κορόλ, στα πολωνικά ως κρολ, στη γλώσσα των μαγιάρων ως κίραλι και στη λιθουανική ως κοράλιους.

Στην παλαιά βορειογερμανική γλώσσα η λέξη απαντά ως

charal και σημαίνει το δυνατό άντρα· από αυτήν προήλθε κατόπιν το όνομα Κάρολος. Οι Τούρκοι ονόμαζαν κράλ κάθε βασιλιά, που δεν ήταν μουσουλμάνος, ενώ οι Βυζαντινοί αποκαλούσαν έτσι κυρίως τους ηγεμόνες της Σερβίας.

Σύμφωνα με τοπική παράδοση: *«στο σλαβικό βασίλειο των Τρικάλων κατοικούσε μια πριγκίπισσα με το όνομα Γκριαλίτσα ή Κραλίτσα, που μαγεμένη από τη θέα της απέναντι βουνοκορφής των Αγράφων παραθέριζε στο χωριό κάθε καλοκαίρι, το οποίο με μικρή παραλλαγή πήρε το όνομά της και στο οποίο κατέφυγε για προστασία, όταν το βασίλειο των Τρικάλων καταλύθηκε από τους Τούρκους το 1396.»*

7.5 Γράλιστα

Είναι το σημερινό χωριό **Μεγάλη Πέτρα** Καρδίτσας. Ίδια εξήγηση με **7β7.4.**

7.6 Μπουκοβίστα

Είναι το σημερινό χωριό **Ανθηρό** Καρδίτσας. Πιθανόν από τη σλαβική λέξη **βγκ** (μπουκ) = είδος δένδρου, οξιά, επειδή στο μέρος αυτό ευδοκιμεί η οξιά.

7.7 Ντούγκλιστα

Είναι το σημερινό χωριό **Τρίλοφο** Καρδίτσας. Πιθανόν σύνθετη από τις βλάχικες λέξεις **ντούκου** = πορεύομαι / **ντούκα** = μετάβαση, **λε** = αχ, δεδομένου ότι είναι εξαιρετικά δύσκολη η πρόσβαση απ’ όλες τις πλευρές σε αυτό το μέρος, το οποίο βρίσκεται στα ορεινά της Αργιθέας Αγράφων.

Υπάρχει, επίσης, το συναφές τοπωνύμιο **Δούχλιστα**, που είναι το σημερινό χωριό **Δολίχη** Ελασσόνας (ντούκλιστα > δούχλιστα). Η ερμηνεία αυτή είναι ορθή, εφόσον το χωριό αυτό προήλθε από μεταφορά κάποιου οικισμού, που αρχικά θα βρισκόταν σε ορεινή δύσβατη περιοχή π.χ. του Ολύμπου ή των Αγράφων.

γ) Με κατάληξη -ιτσα ή συναφείς της

7.1 Γλογοβίτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Θερινό** Καρδίτσας. Ίδια εξήγηση

με το **4α4.5**.

7.2 Δρανίτσα

Είναι τα σημερινά χωριά **(Άνω, Κάτω) Κτημένη** Καρδίτσας. Ίδια εξήγηση με το **1α1.6**.

7.3 Καρδίτσα

Εκτός από την **Καρδίτσα** Θεσσαλίας υπάρχει τοπωνύμιο **Καρδίτσα**, στη Βοιωτία, που είναι το σημερινό χωριό **Ακραίφνιο** Βοιωτίας. Το *"Καρδίτσα"* θεωρείται κατά μια εκδοχή παραφθορά του σλαβικού **градиште**(γκράντιστε) = φρούριο, μόνο που στη Καρδίτσα της Θεσσαλίας δεν έχει εντοπιστεί διαχρονικά κάποια φρουριακή κατασκευή. Σύμφωνα με άλλη εκδοχή, η ονομασία της πόλης της Καρδίτσας προέρχεται από την λέξη *"καρυδιά - καρυδίτσα"* που με την θεσσαλική προφορά έγινε *"Καρδίτσα".* Συναφές είναι και το τοπωνύμιο **Γάρδιτσα**, που είναι το σημερινό χωριό **Περιβόλια**, το οποίο ανήκει στην **Ηλεία**.

Σύμφωνα, όμως, με τοπική ιστορία, δεν έχει εντοπιστεί διαχρονικά κάποια φρουριακή κατασκευή στην περιοχή αυτή, μάλιστα το εν λόγω χωριό βρίσκεται κτισμένο σε αυχένα. Κατά την γνώμη μας το υπόψη τοπωνύμιο, πιθανόν, σχετίζεται με τη λατινική λέξη **cardo** που, μεταξύ των άλλων, σημαίνει κεφάλαιο, ακμή, δεδομένου ότι η Καρδίτσα της Θεσσαλίας βρίσκεται σε εύφορη πεδινή περιοχή και από τα παλιότερα χρόνια ήταν σε ακμή δηλαδή πλούσια. Και το Ακραίφνιο Βοιωτίας πρέπει επίσης να ήταν πλούσιο και σε ακμή σε σχέση με τα άλλα γύρω χωριά, δεδομένου ότι είχε υπό την κατοχή και ιδιοκτησία του μεγάλη πεδινή έκταση. Ίσως το ίδιο να συνέβαινε και με τη **Γάρδιτσα** Ηλείας.

7.4 Μερίτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Οξύνεια** Καλαμπάκας. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **μέρ**^{ου} = μηλιά, που σημαίνει περιοχή όπου ευδοκιμούν μηλιές.

7.5 Τολπίτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Χαϊδεμένη** Τρικάλων. Πιθανόν από τη σλαβική λέξη **долой** (ντολόι) = κάτω, με την έννοια της κοιλότητας, του βαθουλώματος (ντολοβίτσα > ντολβίτσα > ντολπίτσα > τολπίτσα), δεδομένου ότι η υπόψη τοποθεσία μοιάζει με βαθούλωμα, αφού είναι πεδινή έκταση που περιβάλλεται από χαμηλούς λόφους.

***

8. Περιοχή Λάρισας

Στην εν λόγω περιοχή υπάρχουν τριάντα οκτώ(38) κύρια ξενόγλωσσα τοπωνύμια, εκ των οποίων:

i)Δύο(2) ανήκουν στην κατηγορία αυτών που έχουν κατάληξη -οβα, -οβο.

ii)Τρία(3) ανήκουν στην κατηγορία αυτών που έχουν κατάληξη -ιστα.

iii)Ένα(1) ανήκει στην κατηγορία αυτών που έχουν κατάληξη -ιτσα.

α) Με κατάληξη -οβα, -οβο

8.1 Γκλίκοβο

Είναι το χωριό **Σαραντάπορος** Ελασσόνας. Ίδια εξήγηση όπως στο **4α4.5**. Επίσης, πιθανόν να σχετίζεται με την βλάχικη λέξη **γκουλίρε** = απογύμνωση (γκουλίρκοβο > γκουλίκοβο > γκλίκοβο), επειδή βρίσκεται στα ριζά βουνού με όχι ιδιαίτερη φυτοκάλυψη.

8.2 Σάντοβο

Είναι το πεδινό χωριό **Καλλιθέα** Ολύμπου(Ελασσόνας), το οποίο κατά τη διάρκεια της τουρκοκρατίας υπήρξε τούρκικο τσιφλίκι. Πιθανόν από την παλαιοσλαβική λέξη **сад**(σαντ) = φυτό και σημαίνει περιοχή με άφθονη βλάστηση. Σύμφωνα με τον Fallmerayer υπήρχε:

i)Υδρωνύμιο **Σάντοβα** και στην Πελοπόννησο (κάπου στην περιοχή του Ταΰγετου), που αναφερόταν συγκεκριμένα σε κάποιο ρυάκι.

ii)Συναφές τοπωνύμιο **Σάιδοβα** στην περιοχή της Μεσσηνίας.

Υπάρχει, επίσης, τοπωνύμιο:

α)**Sadovo** (πεδινό χωριό) στη Βουλγαρία.

β)**Sadovo** στην Κροατία, σε κατάφυτη πλαγιά.

γ)**Sadovo** (πεδινό χωριό) στη Ρωσία (στην Περιφέρεια του Καλίνιγκραντ).

β) Με κατάληξη - ιστα ή συναφείς της

8.1 Γούνιστα

Είναι το σημερινό χωριό **Αμυγδαλιά** Λάρισας. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **γκουλισάν**^{ου} (σλαβικής ρίζας) = γυμνός (γκουλίνιστα > γκούλνιστα > γκλούνιστα > γλούνιστα > γούνιστα), καθόσον βρίσκεται στα ριζά γυμνού λόφου. Συναφές τοπωνύμιο είναι η **Γλούνιτσα**, το σημερινό χωριό **Δρυμαία** Λοκρίδας. Να σημειωθεί ότι οι πίσω γύρω λόφοι από το εν λόγω χωριό είναι γυμνοί, χωρίς δηλαδή ιδιαίτερη βλάστηση.

8.2 Δελίνιστα

Είναι το σημερινό πεδινό χωριό **Γεράνια** Ελασσόνας. Πιθανόν από την τούρκικη λέξη **Ντελή**, που δείχνει ίσως κάποιον Τούρκο τσιφλικά της υπόψη περιοχής με το όνομα αυτό (Ντελίνιστα > Δελίνιστα).

8.3 Δούχλιστα

Είναι το σημερινό χωριό **Δολίχη** Ελασσόνας. Ίδια εξήγηση με το **7β7.7**.

γ) Με κατάληξη -ιτσα ή τις συναφείς της

8.1 Μπεσιριτσά/Μπισιριτσά

Είναι το χωριό **Άκρη**, που σήμερα ανήκει στο νομό Λάρισας.

Σύμφωνα με τοπική ιστορία: *«Το χωριό σχηματίστηκε γύρω στο 1860, όταν διάφοροι ακτήμονες πήγαν για δουλειά στο μετόχι του μοναστηριού της Αγίας Τριάδας Γιαννωτάς ως βοσκοί, αγρότες και ζευγάδες. Λένε ότι το μοναστήρι είχε*

2.000 γιδοπρόβατα. Μετά την απελευθέρωση το 1912 και μέχρι το 1935 το χωριό ανήκε στο μοναστήρι, απ' όπου και το αγόρασαν οι ακτήμονες: χωράφια και δασική έκταση. Ένα μεγάλο κομμάτι έκτασης το αγόρασε το Λιβαδερό Κοζάνης.»

Πιθανόν, μεταφορικά, από τη βλάχικη λέξη **μπισίρε** = *"ο αερισμός"* (μπισιριτσά > μπεσιριτσά), επειδή ίσως καταιγίζεται από ισχυρούς ανέμους, λόγω της υψηλής και μη υπήνεμης θέσης του.

***

9. Περιοχή Μαγνησίας

Στην εν λόγω περιοχή υπάρχουν δεκαπέντε(15) κύρια ξενόγλωσσα τοπωνύμια, εκ των οποίων δύο(2) ανήκουν στην κατηγορία αυτών που έχουν κατάληξη -ιτσα.

Με κατάληξη -ιτσα ή συναφείς της

9.1 Γορίτσα

Είναι περιοχή ανατολικά του Βόλου. Συγκεκριμένα, πρόκειται για λόφο που βρίσκεται στο εσωτερικό του μυχού του Παγασητικού κόλπου και έχει πλήρη έλεγχο της θάλασσας, που απλώνεται μπροστά του. Πιθανόν από τη σλαβική λέξη **гора**(γκόρα) = βουνό (γκορίτσα > γορίτσα), οπότε γορίτσα = βουναλάκι, όπως πραγματικά είναι.

Επίσης, υπάρχει τοπωνύμιο **Γορίτσα** στην Αρκαδία καθώς και τα συναφή τοπωνύμια **Άνω Γκόριτσα / Κάτω Γκόριτσα** στην περιοχή της Φλώρινας.

9.2 Μακρινίτσα

Είναι η φημισμένη **Μακρινίτσα** Πηλίου. Έχει ελληνική ρίζα.

***

10. Περιοχή Φθιώτιδας

Στην εν λόγω περιοχή υπάρχουν πενήντα έξι(56) κύρια ξενόγλωσσα τοπωνύμια, εκ των οποίων:

i)Τέσσερα(4) ανήκουν στην κατηγορία αυτών που έχουν κατάληξη -οβα, -οβο.

ii)Πέντε(5) ανήκουν στην κατηγορία αυτών που έχουν κατάληξη -ιτσα.

α) Με κατάληξη -οβα, -οβο

10.1 Κούρνοβο

Είναι το **Τρίλοφο** Φθιώτιδας. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **κόρνου** = κρανιά (κόρνουβο > κούρνοβο) και σημαίνει περιοχή όπου φύονται κρανιές.

10.2 Λιάσκοβο

Το Λιάσκοβο[21] είναι το **Μεσοχώρι** Φθιώτιδας. Η ίδια εξήγηση που δόθηκε στο **7α7.5**.

10.3 Μούζντροβο

Είναι το σημερινό χωριό **Περιβόλι** Δυτικής Φθιώτιδας. Πιθανόν από τις αλβανικές λέξεις: **muz** = το σούρουπο, το σκοτάδι, **dru** = το δέντρο, το ξύλο και σημαίνει σκιερή δασώδης περιοχή. Πράγματι, η υπόψη τοποθεσία βρίσκεται στο βάθος αυχένα με πολλά δέντρα, όπου λόγω των διπλανών ορεινών όγκων ο ήλιος αργεί να ανατείλει και το απόγευμα δύει γρήγορα. Το εν λόγω χωριό πρέπει να ήταν Βλαχοχώρι (Αρβανιτόβλαχοι;), καθόσον βρισκόταν μέσα στον συμπαγή πυρήνα των Βλαχοχωριών της Υπάτης.

10.4 Σμόκοβο

Είναι το χωριό **Πύργος**[22] Φθιώτιδας. Η ίδια εξήγηση με το **1α1.26**.

γ) Με κατάληξη -ιτσα ή συναφείς της

10.1 Αβαρίτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Μελιταία** Δομοκού. Ίδια εξήγηση

---

[21] Σύμφωνα με τον **Αστέριο Ι. Κουκούδη** (***"Οι Μητροπόλεις και η διασπορά των Βλάχων"***), με βάση αναφορά του Pouqueville το **Μεσοχώρι** Φθιώτιδας ήταν Βλαχοχώρι και ανήκε στην ενότητα των Βλαχοχωριών της Υπάτης.

[22] Σύμφωνα με τον **Αστέριο Ι. Κουκούδη**, ο.α., με βάση αναφορά του Pouqueville, ο **Πύργος Φθιώτιδας** ήταν Βλαχοχώρι και ανήκε στην ενότητα των Βλαχοχωριών της Υπάτης.

με το **2γ2.1**.

10.2 Βελίτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Τιθορέα** Λοκρίδας. Ίδια εξήγηση με το **1β1.6.**

10.3 Γλούνιτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Δρυμαία** Λοκρίδας. Ίδια εξήγηση με το **8β8.1.**

10.4 Δερνίτσα

Είναι το σημερινό ορεινό χωριό (με υψόμετρο 650μ.) **Τιθρώνιο** Λοκρίδας, που δεν διαθέτει γύρω του καλλιεργήσιμες εκτάσεις. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **ντιρίν**^{ου} = καταστρέφω, καταπονούμαι, ταλαιπωρούμαι, βασανίζομαι (ντιρινίτσα > ντιρνίτσα > ντερνίτσα > δερνίτσα).

10.5 Καΐτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Μακρυράχη** Φθιώτιδας. Ίδια εξήγηση με το **1γ1.17**.

***

11.Περιοχή Εύβοιας

Στην εν λόγω περιοχή υπάρχουν δεκαεννέα(19) κύρια ξενόγλωσσα τοπωνύμια, εκ των οποίων δύο(2) ανήκουν στην κατηγορία αυτών που έχουν κατάληξη -ιτσα.

Με κατάληξη -ιτσα ή συναφείς της

11.1 Βίστριτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Νέα Σινασσός** Ιστιαίας. Το εν λόγω τοπωνύμιο θα πρέπει να οφείλει το όνομά του στο χείμαρρο που περνάει δίπλα στο χωριό, ο οποίος παλιότερα θα λεγόταν Βίστριτσα. Εξάλλου, το Βίστριτσα είναι ένα από τα πλέον αμιγή σλαβικά τοπωνύμια - ουσιαστικά υδρωνύμια στον ελληνικό χώρο.

Επίσης, Βίστριτσα λεγόταν:

i)ο **Λαδοπόταμος**, παραπόταμος του Αλιάκμονα,

ii)ο **Ίναχος**, παραπόταμος του Σπερχειού,

iii)ο **Αστραίος**, παραπόταμος του Στρυμώνα.

Προέρχεται από τη σλαβική λέξη **быстро** (μπίστρο) = γοργός.

11.2 Γοργοβίτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Πολύλοφο** Ιστιαίας. Πιθανόν από την παλαιοσλαβική λέξη **глогъ** (γκλογκ) = φυτό Κράταιγος (Crataegus), γνωστό ως Τρικουκιά, Μπουρμπουτζελιά, Ξανθή Τσαμπουρνιά και Ξαγκαθιά (γκλογκοβίτσα > γλογοβίτσα > γρογοβίτσα > γοργοβίτσα) και σημαίνει περιοχή, όπου ευδοκιμεί το εν λόγω φυτό.

***

12. Περιοχή Φωκίδας

Στην εν λόγω περιοχή υπάρχουν σαράντα πέντε(45) κύρια ξενόγλωσσα τοπωνύμια, εκ των οποίων:

i)Πέντε(5) ανήκουν στην κατηγορία αυτών που έχουν κατάληξη -οβα, -οβο.

ii)Ένα(1) ανήκει στην κατηγορία αυτών που έχουν κατάληξη -ιστα.

iii)Εννέα(9) ανήκουν στην κατηγορία αυτών που έχουν κατάληξη -ιτσα.

α) Με κατάληξη -οβα, -οβο

12.1 Αράχοβα

Είναι η σημερινή **Αράχοβα** Παρνασσού, που ανήκει σήμερα στη Βοιωτία. Ισχύουν όσα σχετικά αναφέρθηκαν στο κεφάλαιο: *«Τρία σημαντικά τοπωνύμια Αράχοβα - Αράκλοβο - Άκοβα».*

12.2 Βελούχοβο

Ήταν το χωριό **Κάλλιο** Δωρίδας, που κατακλύστηκε από τα νερά της τεχνητής λίμνης Μόρνου. Εάν αρχικά η ονομασία ήταν **Μπελούχοβο**, τότε πιθανόν από τη σλαβική λέξη **бел**(μπελ) = λευκός, που είναι όμως σε χρήση στην αλβανική και στη βλάχικη γλώσσα και σημαίνει περιοχή, που ασπρίζει συχνά από τα χιόνια ή εκεί τρέχουν πολλά νερά.

Συναφές είναι και το όνομα του βουνού **Βελούχι** (Τυμφρηστός), επειδή αυτό φαίνεται λευκό το χειμώνα, λόγω των χιονιών του.

12.3 Λούτσοβο

Είναι το σημερινό χωριό **Κόκκινο** Δωρίδος. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **λουτσέσκου** = λάμπω (**λουτσίτ**^{ου} = λαμπρός) και σημαίνει περιοχή, όπου λάμπει ο ήλιος όλη τη μέρα. Πράγματι, το εν λόγω χωριό είναι χτισμένο στην άνω ζώνη μεσημβρινής πλαγιάς μιας ψηλής βουνοκορφής, κοντά στη λίμνη του Μόρνου.

12.4 Σμόκοβο

Σύμφωνα με τον Max Vasmer ήταν τοποθεσία στην περιοχή Δωρίδας. Πιθανόν είναι το Σμόκοβο που αναφέρεται, μεταξύ άλλων τοπωνυμίων, στα γραπτά της **Άννας της Κομνηνής**, ότι ανήκε στην Επισκοπή του **Λεπάντο** (Ναυπάκτου), το οποίο δίνει ο Fallmerayer σε υποσημείωση της γνωστής εργασίας του. Σε αυτή την περίπτωση, το υπόψη τοπωνύμιο και πιθανόν τα όμοιά του είχαν δοθεί στον ελληνικό χώρο πριν το δωδέκατο (12^{ο}) αιώνα. Η ίδια εξήγηση με το **1α1.26**.

12.5 Χούμποβο

Σύμφωνα με τον Max Vasmer ήταν τοποθεσία στην ευρύτερη περιοχή της Ελάτειας Λοκρίδας. Σήμερα ανήκει στο Νομό Βοιωτίας. Πιθανόν από την αλβανική λέξη **humb** = γκρεμός, βάραθρο και σημαίνει περιοχή, που βρίσκεται κοντά σε γκρεμό ή σε βάραθρο ή σε πολύ κατηφορική πλαγιά.

β) Με κατάληξη -ιστα ή συναφείς της

12.1 Κουκουβίστα

Είναι το σημερινό χωριό **Καλοσκοπή** Παρνασσίδος. Πιθανόν από τη λέξη **κούκος**. Υπάρχει, επίσης, το συναφές τοπωνύμιο **Κουκουβίτσα** Ηλείας, που είναι το σημερινό χωριό **Κορυφή** Ηλείας.

γ) Με κατάληξη -ιτσα ή συναφείς της

12.1 Αγκλαβίτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Περιβόλι** Δωρίδος. Πιθανόν από:

α)Τη ρουμελιώτικη λέξη **άγκλας** (από τη λέξη αγκύλη) = κορφή από έλατο, κομμένη σε μάκρος περίπου μισό μέτρο με πελεκημένα όλα τα οριζόντια κλωνάρια πλην ενός, τον οποίο χρησιμοποιούσαν οι τσοπάνηδες στη στρούγκα για κρεμάστρα, δεδομένου ότι το εν λόγω χωριό μοιάζει να είναι κρεμασμένο στην κορυφή μεγάλης πλαγιάς και διαθέτει εξαιρετική θέα.

β)Τη λέξη **αγκλιά**, που στη ρουμελιώτικη διάλεκτο σημαίνει νεροκολοκύθα (αγκλιαβίτσα > αγκλαβίτσα), επειδή ίσως η εν λόγω περιοχή διαθέτει άφθονα νερά.

12.2 Βιτρινίτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Τολοφών** Δωρίδος. Από το *"Χρονικό του Γαλαξειδιού"* προκύπτει ότι η Βιτρινίτσα υφίστατο, τουλάχιστον, από τον 11^{ο} αιώνα.

Σύμφωνα με μια πληροφορία, αρχικά, λεγόταν **Βετερανίτσα**, πράγμα που σημαίνει ότι πιθανόν σχετίζεται με τη λατινική λέξη **veteranus** = παλαιός στρατιώτης. Σε μια τέτοια περίπτωση, ο οικισμός αυτός θα είχε δημιουργηθεί από απόμαχους στρατιώτες.

Επίσης, πιθανό να προέρχεται από τη σλαβική λέξη **ветроносец**(βετρονόσετς) = ανεμοφόρος, εάν η εν λόγω περιοχή καταιγίζεται συχνά από ισχυρούς ανέμους.

12.3 Βοστινίτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Δάφνος** Δωρίδος. Πιθανόν από:

α)Τη βλάχικη λέξη **μπουστίνα** = κερί αλλά και ζωϊκό λίπος, που παραγόταν από το βράσιμο του ξυνόγαλου, το οποίο λαμβανόταν μετά την παραγωγή του αιγοπρόβειου βούτυρου και το οποίο χρησιμοποιούσαν οι νοικοκυρές στην παρασκευή φαγητών, όπως π.χ. πίτες (μπουστινίτσα > βουστινίτσα > βοστινίτσα), πράγμα που σημαίνει ότι το

χωριό αυτό παρήγαγε μεγάλες ποσότητες βουστίνας.

β)Τη σλάβικη λέξη **восточник** (βοστότσνικ) = ανατολικός, επειδή ίσως ο εν λόγω οικισμός βρίσκεται ανατολικά της Αρτοτίνας, που ήταν από παλιά το πιο σημαντικό χωριό της γύρω περιοχής.

12.4 Γαρδενίτσα

Σύμφωνα με τον Max Vasmer ήταν τοποθεσία της περιοχής Αταλάντης. Πιθανόν από τη σλαβική λέξη **градина**(γκραντίνα) = κήπος (γκραντινίτσα > γκαρντενίτσα > γαρδενίτσα). Επίσης υπάρχει τοπωνύμιο **Γαρδενίτσα**, που είναι οικισμός στο νομό Λακωνίας και ανήκει διοικητικά στο Δήμο Ανατολικής Μάνης.

12.5 Γουρίτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Πυρά** Παρνασσίδος. Πιθανόν, αρχικώς, λεγόταν **Γκουρίτσα** οπότε σχετίζεται με τη βλάχικη λέξη **γκούρα** = πηγή (βουνίσια).

12.6 Γρανίτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Διακόπι** Δωρίδας. Ίδια εξήγηση με το **1γ1.12.**

12.7 Κολοπετινίτσα

Το υπόψη ομώνυμο χωριό το 1927 πήρε το όνομα **Μονοδένδρι**, ενώ το 1928 μετονομάστηκε σε **Τριταία**. Πιθανόν σύνθετη από τη βλάχικη λέξη **κόλιου** = όρχις και τη λέξη **πετεινός** που δείχνει, μεταφορικά, το ασήμαντο του χωριού.

12.8 Μουσουνίτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Μουσουνίτσα** Φωκίδας. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **μουσκόνι**^{ου} = είδος κουνουπιού (μουσκονίτσα > μουσονίτσα > μουσουνίτσα), καθόσον διαθέτει πυκνή βλάστηση και νερά.

12.9 Σιγδίτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Προσήλιο** Παρνασσίδας. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **σικάτ**^{ου} = ξηρός, τραχύς

(σικατίτσα > σικτίτσα > σιγτίτσα > σιγδίτσα) και σημαίνει ξηρός και τραχύς τόπος.

***

13. Περιοχή Βοιωτίας

Στην εν λόγω περιοχή υπάρχουν είκοσι δύο(22) κύρια ξενόγλωσσα τοπωνύμια, εκ των οποίων:

i)Ένα(1) ανήκει στην κατηγορία αυτών που έχουν κατάληξη -οβα, -οβο.

ii)Τέσσερα(4) ανήκουν στην κατηγορία αυτών που έχουν κατάληξη -ιτσα.

α) Με κατάληξη -οβα, -οβο

13.1 Αράχοβα

Είναι η **Παλαιά Αράχοβα(;)** που βρισκόταν στο **Ζεμενό** Βοιωτίας. Ισχύουν όσα σχετικά αναφέρθηκαν στο κεφάλαιο: *«Τρία σημαντικά τοπωνύμια Αράχοβα - Αράκλοβο - Άκοβα».*

β) Με κατάληξη -ιτσα ή συναφείς της

13.1 Αρβανίτσα

Είναι μια επίπεδη τοποθεσία(οροπέδιο) στην περιοχή του **Κυριακίου**. Ίδια εξήγηση με το **1γ1.3**.

13.2 Γρανίτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Λαφύστιον** Λεβαδείας. Ίδια εξήγηση με το **1γ1.12**. Το εν λόγω χωριό πήρε το αρχικό του όνομα είτε διότι οι πρώτοι οικιστές του προέρχονταν από κάποια άλλη Γρανίστα, το πιθανότερον αυτή της Ευρυτανίας, είτε διότι βρίσκεται στο όριο ανάμεσα στην πεδινή έκταση της Κωπαΐδας και στις υπώρειες του βουνού Λαφύστιο που αποτελεί απόληξη του Ελικώνα.

13.3 Καρδίτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Ακραίφνιο** Βοιωτίας. Ίδια εξήγηση με το **7γ7.3**.

13.4 Σκλιβινίτσα

Είναι μια ομαλή τοποθεσία(διάσελο) που βρίσκεται στο **Ξεροβούνι(Κίρφις)** απέναντι από την **Αράχοβα** Βοιωτίας.

Είναι άνυδρη και επομένως ακατάλληλη για οίκιση. Αυτό σημαίνει ότι η εν λόγω τοποθεσία δεν μπορεί να σχετιστεί με κάποια **σκλαβηνία**, δηλαδή παλιό σλαβικό οικισμό.

Πιθανόν σύνθετη από τις βλάχικες λέξεις **σκέλε** = σκέλια και **βινίτα** = έλευση, ερχομός (*σκέλε + βινίτα > σκ'λεβινίτα > σκλιβινίτα > σκλιβινίτσα*), που σημαίνει το μέρος εν είδει ανοικτών σκελών (ευρύ φαράγγι) από όπου έρχεται κάποιος. Πράγματι η τοποθεσία αυτή είναι η μοναδική και μάλιστα ανοικτή χαράδρα του Ξηροβουνιού που μοιάζει σαν να έχει ανοίξει εκεί τα σκέλια του το βουνό, απ' όπου φθάνεις στην Αράχοβα ερχόμενος από το Δίστομο και την Αντίκυρα.

Συναφή τοπωνύμια είναι:

i)Η **Σκλίβανη**, χωριό των Ιωαννίνων, το οποίο επίσης βρίσκεται σε ομαλή τοποθεσία (διάσελο) και σύμφωνα με τοπική πληροφορία στερείται και αυτό πηγών νερού.

ii)Η **Σλίβενη**, το σημερινό χωριό **Κορομηλιά** Καστοριάς, που το όνομά της πιθανόν σχετίζεται με τη σλαβική λέξη **слив**(σλίβ) = λεκάνη, διότι πράγματι η Κορομηλιά Καστοριάς βρίσκεται σε κοιλάδα, την οποία διαρρέει ο ένας από τους δυο κύριους παραπόταμους του Αλιάκμονα.

***

14. Περιοχή Αττικής

Στην εν λόγω περιοχή υπάρχουν δεκαοκτώ(18) κύρια ξενόγλωσσα τοπωνύμια, και κανένα δεν ανήκει στις κατηγορίες αυτών που έχουν κατάληξη -οβα, -οβο, -ιστα και -ιτσα.

***

15. Περιοχή Κορινθίας

Στην εν λόγω περιοχή υπάρχουν εικοσιτέσσερα(24) κύρια ξενόγλωσσα τοπωνύμια, εκ των οποίων:

i)Ένα(1) ανήκει στην κατηγορία αυτών που έχουν κατάληξη -οβα, -οβο.

ii)Ένα(1) ανήκει στην κατηγορία αυτών που έχουν κατάληξη -ιστα.

iii)Τρία(3) ανήκουν στην κατηγορία αυτών που έχουν κατάληξη -ιτσα.

α) Με κατάληξη -οβα, -οβο

15.1 Λέχοβα/η

Είναι η **Μονή Λέχοβα/ης**, κοντά στο χωριό **Κρυονέρι** Κορινθίας. Πιθανόν από τη σλαβική λέξη **лехa**(λέχα) = πρασιά και σημαίνει περιοχή, που βρίσκεται σε κατάφυτο κοίλωμα - αυχένα. Πράγματι, το εν λόγω Μοναστήρι βρίσκεται μέσα σε κατάφυτο αυχένα και διαθέτει καλλιεργήσιμο τόπο. Επίσης, υπάρχει:

i)**Λέχοβο** Φλώρινας, χωριό χτισμένο σε κατάφυτο αυχένα, που διαθέτει πολλά νερά και καλλιεργήσιμο τόπο.

ii)**Λέχοβο**, που είναι το παλαιό χωριό **Κρασοχώρι** Σιδηροκάστρου, το οποίο ανήκε προπολεμικά στο **Άγκιστρο** Σερρών και μετά το Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο έσβησε από το χάρτη.

Πιθανόν από το χωριό αυτό ορισμένοι κάτοικοι, κατά τη χάραξη των συνόρων, μετακινήθηκαν στη Βουλγαρία και έφτιαξαν δίπλα ακριβώς στα ελληνοβουλγαρικά σύνορα το σημερινό βουλγαρικό **Lehovo**, το οποίο βρίσκεται επίσης σε αυχένα και διαθέτει καλλιεργήσιμο τόπο.

β) Με κατάληξη -ιστα ή συναφείς της

15.1 Σιβίστα

Είναι το σημερινό χωριό **Φενεός** Κορινθίας. Ίδια εξήγηση με το **6β6.6**.

γ) Με κατάληξη -ιτσα ή συναφείς της

15.1 Μούντριτσα

Βουνό κοντά στην Κόρινθο. Το τοπωνύμιο αυτό αναφέρει ο Fallmerayer στο έργο του: *“Ιστορία των σλαβικών εποικίσεων στο Μοριά”.* Πιθανόν από τις βλάχικες λέξεις: **μούντε** = βουνό, δάσος και **ρα**^{ου} = δροσιά, πάχνη

(μουντράιτσα > μούντριτσα), που σημαίνει βουνό, όπου επικρατεί πάχνη πολλές φορές το χρόνο.

15.2 Παδίτσα

Σύμφωνα με τον Max Vasmer είναι περιοχή της Σικυώνας Κορίνθου. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **πάντε** = έδαφος, γη (παντίτσα > παδίτσα), που σημαίνει κάποιο εξαιρετικό μέρος με γόνιμη γη.

15.3 Πουλίτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Πουλλίτσα** Κορινθίας. Υπάρχει επίσης και τοπωνύμιο **Πουλίτσι**, που είναι το σημερινό ομώνυμο χωριό **Πουλίτσι** Μεσσηνίας. Πιθανόν από:

α)Την αλβανική λέξη **buli** = πτελέα, το καραγάτσι (μπουλίτσα > πουλίτσα) και σημαίνει τοποθεσίες, όπου παλιότερα θα υπήρχαν τέτοιου είδους δέντρα.

β)Τη βλάχικη λέξη **πολίτσα** = η σανίδα (ερμάριο) που εξέχει από τοίχο, λόγω του ότι το χωριό Πουλίτσι βρίσκεται ψηλά σε πλάτωμα σαν σε μπαλκόνι.

γ)Τη βλάχικη λέξη **πόλιτσα** = χρεωστικό έγγραφο, επειδή ίσως παλιά οι περιοχές αυτές ήταν ιδιοκτησίες κάποιων τσιφλικάδων.

***

16. Περιοχή Αργολίδας

Στην εν λόγω περιοχή υπάρχουν δεκαοκτώ(18) κύρια ξενόγλωσσα τοπωνύμια, εκ των οποίων:

i)Ένα(1) ανήκει στην κατηγορία αυτών που έχουν κατάληξη -οβα, -οβο.

ii)Δύο(2) ανήκουν στην κατηγορία αυτών που έχουν κατάληξη -ιτσα.

α) Με κατάληξη -οβα, -οβο

16.1 Άκοβα

Η **Άκοβα** βρίσκεται δυτικά της πόλης του Άργους. Πιθανόν από τη λατινική λέξη **aqua** = νερό, λόγω της ύπαρξης πολλών νερών στην εν λόγω περιοχή. Πράγματι, η βρύση της Άκοβας

με τα πλατάνια της ήταν πολυτραγουδισμένη.

Επίσης, υπήρχε τοπωνύμιο **Άκοβα** (μεσαιωνικό φρούριο) κοντά στο σημερινό χωριό **Βυζίκι** Αρκαδίας (βλέπε σχετικά κεφάλαιο: *«Τρία σημαντικά τοπωνύμια Αράχοβα - Αράκλοβο - Άκοβα»*).

β) Με κατάληξη -ιτσα ή συναφείς της

16.1 Ζάβιτσα

Είναι το **Τιμένιο** όρος στα όρια Αργολίδας - Αρκαδίας. Ίδια εξήγηση με το **4γ4.7**.

16.2 Πανίτσα

Είναι ο χείμαρρος **Ίναχος** Αργολίδας. Πιθανόν από:

α)Τη βλάχικη λέξη **μπάνι**$^{\varepsilon}$ = τοποθεσία με νερά, η οποία προέρχεται από τη λατινική λέξη **balneum, i** = λουτρό, που είναι δάνειο από την αρχαιοελληνική λέξη **βαλανείο** (μπάνιτσα > πάνιτσα > πανίτσα).

β)Τη σλαβική λέξη **паница** (πάνιτσα) = λεκάνη.

Υπάρχουν, επίσης, και τα εξής τοπωνύμια:

i)**Πανίτσα**, που είναι το σημερινό χωριό **Βαχός** Γυθείου, το οποίο βρίσκεται σε μικρή κοιλάδα.

ii)**Πάνιτσα**, που είναι το σημερινό χωριό **Μυρσίνη** Γυθείου.

iii)**Μπάνιτσα,** που είναι το σημερινό χωριό **Βεύη** Φλώρινας.

iv)**Μπάνιτσα**, που είναι τοποθεσία, όπου βρισκόταν το εγκαταλειμμένο χωριό **Καρυές** (πρώην **Μπάνιτσα**) κοντά (ανατολικά) στη σημερινή **Ορεινή** Σερρών. Την περιοχή αυτή διαρρέει ο ποταμός **Μπάνιτσα**.

v)**Μπάνιτσα**, που είναι το σημερινό χωριό **Συμβολή** Ζίχνης, το οποίο βρίσκεται στη συμβολή των δυο κλάδων του ποταμού Αγγίτη.

vi)**Μπάνιστα**, που είναι το χωριό **Ψαθοχώρι** Δράμας, το οποίο σήμερα δεν υφίσταται.

***

17. Περιοχή Αχαΐας

Στην εν λόγω περιοχή υπάρχουν ενενήντα έξι(96) κύρια ξενόγλωσσα τοπωνύμια, εκ των οποίων:

i)Δεκαέξι(16) ανήκουν στην κατηγορία αυτών που έχουν κατάληξη -οβα, -οβο.

ii)Δεκατρία(13) ανήκουν στην κατηγορία αυτών που έχουν κατάληξη -ιτσα.

α) Με κατάληξη -οβα, -οβο

17.1 Αναστάσοβα

Είναι το σημερινό χωριό **Ανάσταση** Καλαβρύτων, με υψόμετρο 833μ. Επίσης, υπάρχει:

α)Η **Μεγάλη Αναστάσοβα**, που είναι το χωριό **Νέδουσα** Καλαμών, χτισμένο στις βορειοδυτικές υπώρειες του Ταΰγετου, με υψόμετρο 700μ.

β)Η **Μικρή Αναστάσοβα**, που είναι το χωριό **Πηγές** Καλαμών, χτισμένο στις βορειοδυτικές υπώρειες του Ταΰγετου, με υψόμετρο 760μ., σχετικά κοντά στη Μεγάλη Αναστάσοβα.

Δεν είναι απίθανο αυτά τα τρία χωριά (σε βάθος χρόνου) να σχετίζονται και μάλιστα τα δυο τελευταία να προέρχονται από την Αναστάσοβα της Αχαΐας (ως πιο βόρειας), η οποία ίσως είχε πάρει το όνομά της από κάποιον πρώτο οικιστή της, ονόματι **Αναστάσιο**.

17.2 Αράχοβα

Είναι το σημερινό χωριό **Εξοχή** Αιγιαλείας. Ισχύουν όσα σχετικά αναφέρθηκαν στο κεφάλαιο: *«Τρία σημαντικά τοπωνύμια Αράχοβα - Αράκλοβο - Άκοβα».*

17.3 Αράχοβα

Είναι το σημερινό χωριό **Κρήνη** Αιγιαλείας. Ισχύουν όσα σχετικά αναφέρθηκαν στο κεφάλαιο: *«Τρία σημαντικά τοπωνύμια Αράχοβα - Αράκλοβο - Άκοβα».*

17.4 Βερσοβά

Είναι το σημερινό χωριό **Χρυσάνθιο** Αιγιαλείας. Υπάρχει

επίσης και το συναφές τοπωνύμιο **Βέρζοβα/Μπερτζοβά**, που είναι το σημερινό ορεινό χωριό **Παρθένι** Μαντινείας, κοντά στα σύνορα με την Αργολίδα, χτισμένο στους πρόποδες του βουνού Παρθένιο Αρκαδίας, με υψόμετρο 850μ. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **βέρσου** = χύνω, που σημαίνει περιοχή, όπου χύνονται πολλά νερά.

Πράγματι:

α)Το χωριό **Χρυσάνθιο** βρίσκεται στην κορυφογραμμή λοφοσειράς, που ορίζεται εκατέρωθεν από δυο βαθιούς - κατηφορικούς αυχένες, οι οποίοι παροχετεύουν τα ανάντη νερά, που κατεβαίνουν από το βουνό Βελαίτικο, στο μικρό ποτάμι που κατεβαίνει και χύνεται στην Αιγείρα.

β)Στο **Παρθένι** Μαντινείας βρίσκονται δυο από τις τρεις καταβόθρες του βουνού Παρθένιου. Τα νερά από αυτές τις καταβόθρες βγαίνουν κοντά στο σιδηροδρομικό σταθμό του Αχλαδόκαμπου και φτάνουν στο Κυβέρι Αργολίδας.

17.5 Βίδοβα

Είναι το σημερινό πεδινό χωριό **Καλαμάκι** Αχαΐας. Πιθανόν από την αλβανική λέξη **vidh**(βίδ) = φτελιά, καραγάτσι, που σημαίνει περιοχή, στην οποία φύεται το παραπάνω δέντρο.

Υπάρχει, επίσης, τοπωνύμιο:

i)**Βίδοβα**, ένα παλαιό χωριό που βρισκόταν δυτικά της **Διποταμίας** Καστοριάς, κοντά στα ελληνοαλβανικά σύνορα, το οποίο το 1905 κατοικείτο από Τούρκους.

ii)**Βιδίσοβα**, που είναι η **Δροσοπηγή** Τριφυλίας. Το χωριό αυτό έχει σήμερα ερημώσει, και οι κάτοικοί του μετακινήθηκαν στην τοποθεσία *"Κόκλα",* όπου ίδρυσαν το σημερινό χωριό **Κόκλα**.

Τέλος, υπάρχουν τα συναφή τοπωνύμια:

α)**Vidova** στην κεντρική Σερβία, που βρίσκεται σε κατάφυτη κορυφογραμμή βουνοσειράς με πολύ βλάστηση και θέα.

β)**Vidova** στην Κροατία, που βρίσκεται σε κορυφογραμμή βουνού σε νησί της Δαλματίας. Τα τελευταία αυτά τοπωνύμια σχετίζονται μάλλον με τη σλαβική λέξη **вид**(vivt) = θέα.

17.6 Βόδοβα

Είναι τα σημερινά χωριά **Άνω Μαυρίκι** και **Κάτω Μαυρίκι** Αιγιαλείας, που βρίσκονται στις όχθες του ποταμού Σελινούντα. Πιθανόν από τη σλαβική λέξη **вода**(βόντα) = νερό (βόντοβα > βόδοβα), που σημαίνει περιοχή, η οποία διαθέτει πλούσια νερά.

Το αρχικό χωριό θα ήταν μάλλον το **Άνω Μαυρίκι**, η θέση του οποίου μοιάζει με λεκάνη που παροχετεύει τα νερά της στον ακριβώς από κάτω διερχόμενο ποταμό Σελινούντα.

17.7 Δρόλοβο

Σύμφωνα με τον Max Vasmer ήταν τοποθεσία στην περιοχή των Αροανίων. Πιθανόν από τις αλβανικές λέξεις **dru** = το δέντρο, το ξύλο και **laje** = μαύρος (ντρούλοβο > ντρόλοβο > δρόλοβο) και σημαίνει περιοχή με πυκνό δάσος.

17.8 Κλόκοβα

Σύμφωνα με τον Max Vasmer ήταν τοποθεσία στην περιοχή Πατρών, το οποίο πιθανόν συμπίπτει με το παραπάνω αναφερθέν τοπωνύμιο στην περιοχή Αντίρριου (Παλιοβούνα - Ταφίασος). Η ίδια εξήγηση με το **4α4.5**.

17.9 Κεράσοβα

Είναι η **Κερασιά** Αχαΐας. Η ίδια εξήγηση με το **1α1.11**.

17.10 Κόκοβα

Είναι το σημερινό χωριό **Σκοτάνη** Αχαΐας. Πιθανόν από την αλβανική λέξη **kok** = κεφάλι που σημαίνει σημαντικός οικισμός. Πράγματι, η **Σκοτάνη** παλιά εθεωρείτο κεφαλοχώρι και είχε πληθυσμό περισσότερο από 1.000 κατοίκους. Υπολογίζεται ότι πάνω από 2.500 άνθρωποι με καταγωγή από τη Σκοτάνη Αχαΐας βρίσκονται σε διασπορά (στην Ελλάδα και στο Εξωτερικό). Εξάλλου, είναι χτισμένη στα ριζά

απότομης βουνοκορφής που υψώνεται ως κόλουρος κώνος, δίκην κεφαλής.

Υπάρχει επίσης, τοπωνύμιο **Κόκοβα** στην Ημαθία, το σημερινό χωριό **Πολύδενδρο** Ημαθίας που είναι το δεύτερο ψηλότερο των Πιερίων (με υψόμετρο 760μ.) μετά το χωριό Ελαφίνα (με υψόμετρο 1.000μ.).

17.11 Κρόκοβα

Είναι το σημερινό χωριό **Σελινούς** Αιγιαλείας. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **κρόκ**^{ου} (δάνειο από την ελληνική) = φυτό κρόκος, και σημαίνει περιοχή, όπου φυτρώνει το φυτό κρόκος.

17.12 Κιρίτσοβα

Είναι το σημερινό χωριό **Κορφές** Καλαβρύτων. Πιθανόν από:

α)Τη βλάχικη λέξη **κιρίτα** = δύση και σημαίνει περιοχή - οικισμός που έχει δυτικό προσανατολισμό. Πράγματι, το εν λόγω χωριό βρίσκεται στις δυτικές βραχώδεις πλαγιές των Αροανίων.

β)Την τουρκική λέξη **kireçi** = ασβεστάς, επειδή ίσως στο χωριό αυτό είχαν παραγωγή ασβέστη.

17.13 Μουρόχοβα

Είναι το σημερινό χωριό **Πλάκα** Αχαΐας. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **μούργκου** = φαιός, σκοτεινός (μούργκοβα > μούρκοβα > μούρχοβα > μουρόχοβα) και σημαίνει περιοχή που είναι σκιερή ή έχει σκουρόχρωμα εδάφη.

Πράγματι, το εν λόγω χωριό βρίσκεται χτισμένο στην εσοχή απότομου βραχώδη λόφου και μάλιστα κλείνεται ολόγυρα από άλλους ψηλούς βραχώδεις λόφους.

17.14 Στρέζοβα

Είναι το σημερινό χωριό **Δάφνη** Καλαβρύτων, το οποίο είναι χτισμένο στους πρόποδες του ΝΑ τμήματος του Αφροδίσιου όρους, σε μια καταπράσινη πλαγιά στους πρόποδες του Αγίου Μάμα, σε υψόμετρο 620μ.

Το εν λόγω χωριό αναφέρεται σε έγγραφα των Φράγκων (1250), όπως και στο *''Χρονικό του Μορέως''* (1265), στο οποίο εμφανίζεται με το όνομα **Estranses** ως τμήμα του τιμαρίου της Κερπινής(Γορτυνίας), που ανήκε στην Βαρονία της Άκοβας.

Πιθανόν, το όνομα αυτό σχετίζεται με την αγγλική λέξη **estrange** = απομακρύνω, αποξενώνω, που προέρχεται από τη λατινική λέξη **extraneus** = ο έξωθεν. Φαίνεται ότι το εν λόγω χωριό θα ήταν το πιο απομακρυσμένο της εν λόγω Βαρονίας. Έτσι, με τον καιρό, μετά την αποχώρηση των Φράγκων, πήρε τη συνήθη κατάληξη των χωριών (**-οβα**) και έγινε: στράνσοβα > στράσοβα > στρέσοβα > στρέζοβα.

Αυτή η εξήγηση θα ήταν επαρκής, εάν δεν υπήρχε και άλλο τοπωνύμιο **Στρέζοβα**, το σημερινό χωριό **Αργυρούπολη** Κιλκίς, το οποίο μάλιστα είναι πεδινό σε αντίθεση με το Στρέζοβα (Δάφνη) Καλαβρύτων, που είναι ορεινό. Συνεπώς, κάποιο άλλο χαρακτηριστικό έδωσε την ονομασία σε αυτά τα δυο μέρη.

Πιθανόν σχετίζονται με τη βλάχικη λέξη **στρεσ^{ου}** = σφικτός και μεταφορικά ο τσιγκούνης (στρέσοβο > στρέζοβο) και ίσως σημαίνει οικισμό που οι κάτοικοί του ήσαν πολύ ... τσιγκούνηδες(;) Υπάρχει, επίσης, όνομα **Strezova** που αναφέρεται σε Ακαδημία του τένις στην πόλη των Σκοπίων, η οποία όμως έχει πάρει το όνομά της από κάποιο ιστορικό πρόσωπο **Strez** της Βουλγαρικής δυναστείας των **Asan**.

Ο Strez ήταν σημαντικός υποψήφιος για το βουλγαρικό θρόνο και αντίθετος με την άνοδο του στενού συγγενή του τσάρου **Boril**. Σκοτώθηκε κάτω από αδιευκρίνιστες συνθήκες. Από τα παραπάνω συνάγεται ότι το εν λόγω σκοπιανό όνομα **Strezova** δεν έχει καμία σχέση με το τοπωνύμιο **Στρέζοβο** στην Ελλάδα.

17.15 Τοπόλοβα

Είναι το σημερινό χωριό **Αγία Παρασκευή** Πατρών.

Πιθανόν από τη σλαβική λέξη **тополь**(τόπολ) = λεύκα και σημαίνει περιοχή, όπου ευδοκιμούν οι λεύκες. Υπάρχουν επίσης τα παρακάτω συναφή τοπωνύμια:

i)**Τοπάλοβο**, που είναι το σημερινό πεδινό χωριό **Νέα Τυρολόη** Σερρών.

ii)**Topolovo**(κωμόπολη) στην επαρχία Haskovo της Βουλγαρίας.

iii)**Topolovo**(πόλη) στην επαρχία Plovdiv της Βουλγαρίας.

iv)**Topola**(πόλη) στην κεντρική Σερβία.

v)**Topolova**(περιοχή) στην ανατολική Κροατία, κοντά στα σύνορα με τη Σερβία.

vi)**Topolovo**(μικρός οικισμός) στην ανατολική Σλοβενία, κοντά στα σύνορα με την Κροατία.

17.16 Χόζοβα

Είναι το σημερινό χωριό **Ψωφίδα** Καλαβρύτων. Η ίδια εξήγηση όπως στο **1α1.13**.

β) Με κατάληξη -ιτσα ή συναφείς της

17.1 Αραβωνίτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Αραββωνίτσα** Αχαΐας. Ίδια εξήγηση με το **1γ1.3**.

17.2 Βελβίτσι

Είναι το σημερινό χωριό **Χαράδριο** Πατρών. Ίδια εξήγηση με το **1β1.6**.

17.3 Βεργουβίτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Μοναστήρι** Αιγιαλείας. Πιθανόν από τη σλαβική λέξη **верху** (βέρχου) = επάνω (βερχουβίτσα > βεργουβίτσα), επειδή το **Μοναστήρι της Βεργουβίτσας**, που έδωσε το όνομά του στον υπόψη οικισμό, βρίσκεται επάνω σε μικρό πλάτωμα απότομης πλαγιάς που κατεβαίνει από τη βουνοκορφή Αίγες προς τον ποταμό Κριό(;), ο οποίος χύνεται στις ακτές της Αιγείρας.

17.4 Βερσίτσι

Είναι το σημερινό χωριό **Σειρές** Καλαβρύτων. Πιθανόν

από τη βλάχικη λέξη **βέρσου** = χύνω, δεδομένου ότι βρίσκεται σε φυσικό κοίλωμα, το οποίο λειτουργεί ως λεκάνη απορρροής προς τα κατάντη των νερών της βροχής και του χιονιού, που ρέουν από τις γύρω ανάντη γυμνές βουνοκορφές.

17.5 Βοστίτσα

Είναι η σημερινή πόλη **Αίγιο**. Πιθανόν από τις βλάχικες λέξεις **μπόσα** = λαγών, το κοίλο μέρος μεταξύ οσφύος και πλευρών και ισχύου και **τέσ**^{ου} = εκτεταμένος, εξαπλωμένος (μποστεσίτσα > μποστσίτσα > μποστίτσα > βοστίτσα). Πράγματι, η πόλη του Αιγίου βρίσκεται σε κόλπο που από ψηλά μοιάζει με εκτεταμένη λαγώνα.

17.6 Γουμενίτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Γουμένισσα** Καλαβρύτων. Ίδια εξήγηση με το **1γ1.10**.

17.7 Δούνιτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Λεύκη** Καλαβρύτων. Πιθανόν από την αλβανική λέξη **dunic** (ντούνιτς) = το φυτό ασφάκα (ντούνιτσα > δούνιτσα), που σημαίνει το μέρος που ευδοκιμεί η ασφάκα.

17.8 Καμενίτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Καμένιτσα** Αχαΐας. Πιθανόν από τη σλαβική λέξη **камень**(κάμεν) = πέτρα, δεδομένου ότι δίπλα από την περιοχή αυτή περνάει ποτάμι, του οποίου η ευρεία κοίτη είναι γεμάτη με φερτές πέτρες.

Υπάρχει, επίσης, τοπωνύμιο:

i)**Καμινίτσα**, που είναι το σημερινό χωριό **Καμένιτσα** Αρκαδίας, το οποίο βρίσκεται ανάμεσα σε βραχώδεις σχηματισμούς.

ii)**Καμενίτσα**, που είναι σύμφωνα με τον Max Vasmer προάστειο των Σερρών.

17.9 Λουμπνίτσα

Είναι το χωριό **Βουνόπυργος** Πατρών, το οποίο σήμερα

είναι ακατοίκητο. Πιθανόν από τη σλαβική λέξη **лупина**(λουπίνα) = τολύπη (λουπινίτσα > λουπ'νίτσα > λουμπνίτσα), που σημαίνει μέρος όπου ευδοκιμούν τολύπες.

17.10 Πιτίτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Πιτίτσα** Αχαΐας. Μάλλον από τη σλαβική λέξη **питий**(πιτίγ) = πόσιμος (πιτίγτσα > πιτίτσα), που σημαίνει τοποθεσία, όπου υπάρχει πηγή με πόσιμο νερό.

17.11 Προστοβίτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Δροσιά** Τριταίας Αχαΐας. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **μπρόστου** = όρθιος, αυτός που στέκεται όρθιος (μπροστοβίτσα > προστοβίτσα), και μεταφορικά σημαίνει οικισμός που βρίσκεται ψηλότερα σε σχέση με τα γύρω κοντινά χωριά.

Πράγματι, το χωριό Δροσιά είναι χτισμένο σε υψόμετρο 670μ. στους πρόποδες του **Ερύμανθου** και βρίσκεται ψηλότερα από τα άμεσα γειτονικά του χωριά Κουμπέρι, Πτέρη, Ξηροχώρι και Πηγάδια.

17.12 Σελίτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Κάτω Φτέρη** Αιγιαλείας. Ίδια εξήγηση με το **6γ6.6**.

17.13 Χαλανδρίτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Χαλανδρίτσα** Αχαΐας. Πιθανόν σύνθετη από τις βλάχικες λέξεις **κάλ**^{ου} = άλογο και **αντάρ**^{ου} = φτιάχνω (καλανταρίτσα > καλαντρίτσα > χαλαντρίτσα), που σημαίνει το μέρος όπου εκτρέφονται άλογα.

Ίδια ερμηνεία κατά την άποψή μας ευσταθεί και για το τοπωνύμιο **Χαλάνδρι Αττικής**, επειδή ίσως και σ' αυτό το μέρος παλιότερα εκτρέφονταν άλογα.

***

18. Περιοχή Ηλείας

Στην εν λόγω περιοχή υπάρχουν τριάντα τέσσερα(34) κύρια ξενόγλωσσα τοπωνύμια, εκ των οποίων οκτώ(8) ανήκουν στην κατηγορία αυτών που έχουν κατάληξη -ιτσα.

Με κατάληξη -ιτσα ή τις συναφείς της

18.1 Καλίτσα

Ήταν ένας από τους δυο πρωταρχικούς οικισμούς της **Αμαλιάδας**.

Πιθανόν από:

α)Τη βλάχικη λέξη **κάλ**^{ου} = άλογο, επειδή ίσως παλιά στην περιοχή αυτή εκτρέφονταν άλογα.

β)Τη σλαβική λέξη **кал**(καλ) = πηλός, επειδή ίσως στην περιοχή αυτή έβγαζαν πηλό, για διάφορες χρήσεις π.χ. παρασκευή κεραμιδιών ή αγγείων.

18.2 Κουκουβίτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Κορυφή** Ηλείας. Ίδια εξήγηση με το **12β12.1**.

18.3 Λέβιτσα

Το υπόψη τοπωνύμιο πιθανόν ταυτίζεται με το **Λεβέτσοβα**, που αναφέρει ο Fallmerayer.

Αξίζει να αναφέρουμε τους αδιευκρίνιστους στίχους (4.833 - 4.834) από το **Χρονικό του Μορέως**:

*«ἐκεῖθεν ἐκ τὴν **Λέβιτσαν** στὴν Κάπελη ἀνέβη,*
ἄγριους τόπους ἐδιάβηκαν νὰ μὴν τοὺς ἐγνωρίσουν.»

που αναφέρονται στη μάχη της Πρίνιτσας, το 1263 μ.Χ., όταν ο αδελφός του βυζαντινού αυτοκράτορα Μιχαήλ, Κωνσταντίνος Παλαιολόγος, κυνηγημένος από τον Φράγκο στρατηγό JEN DE KATAVAS, έφυγε πανικόβλητος με ένα γοργοπόδαρο άλογο.

Πέρασε από την Λέβιτσα και ανέβηκε στην Κάπελη, διαβαίνοντας άγριους τόπους, για να φτάσει στο Μυστρά με οδηγό κάποιον που γνώριζε την περιοχή.

Σχετίζεται μάλλον με τη σλαβική λέξη **левица**(λέβιτσα) = αριστερά, που σημαίνει τοποθεσία, η οποία βρισκόταν αριστερά από κάποιο άλλο σημαντικό οικιστικό κέντρο.

18.4 Λεστινίτσα

Είναι ο ποταμός **Ενιπέας** (παραπόταμος του Αλφειού). Μάλλον από τη σλαβική λέξη **льштание**(λστάνιε) = χλωρότης (λστανίτσα > λεστανίτσα > λεστινίτσα), επειδή ίσως οι όχθες του εν λόγω ποταμού είναι κατάφυτες.

18.5 (Άνω) Λουκαβίτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Κάμπος** Ηλείας. Πιθανόν από:

α)Τη σλαβική λέξη **лѫка**(λιούκα = κόλπος, δεδομένου ότι η εν λόγω τοποθεσία έχει θέα σε κατάντη αυχένα, που μοιάζει με φυσικό κόλπωμα και από τότε που δημιουργήθηκε η λίμνη του Πηνειού έχει τη θέα πραγματικού κόλπου.

β)Τη σλαβική λέξη **лѫка**(λιούκα) = έλος, που σημαίνει ότι στην εν λόγω τοποθεσία θα υπήρχε παλιά κάποιο έλος.

γ)Τη σλαβική λέξη **лѫкаво** (λιούκαβο) = δολίως (λιούκαβο > λουκαβίτσα), επειδή πιθανόν οι εκεί κάτοικοι χαρακτήριζονταν ως δόλιοι.

18.6 (Κάτω) Λουκαβίτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Αυγή** Ηλείας. Ίδια εξήγηση με το **18.5**.

18.7 Μοστενίτσα / Μποστενίτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Ορεινή** Ηλείας. Πιθανόν από τη σλαβική λέξη **восточник** (βοστότσνικ) = ανατολικός (βοστότσνιτσα > βόστνιτσα > μπόστνιτσα > μποστενίτσα > μοστενίτσα), δεδομένου ότι το εν λόγω χωριό έχει ανατολικό προσανατολισμό. Ακριβώς πίσω του δυτικά υψώνονται κορυφές βουνού.

18.8 Μουκαβίτσα

Πιθανόν από:

α)Τη βλάχικη λέξη **μούκα** = βλέννα που παραπέμπει σε βρώμικη - ελώδη τοποθεσία.

β)Τη σλαβική λέξη **мокр** = υγρός (μοκραβίστα > μουκραβίτσα > μουκαβίτσα), που σημαίνει υγρή περιοχή.

***

19. Περιοχή Αρκαδίας

Στην εν λόγω περιοχή υπάρχουν ενενήντα τέσσερα(94) κύρια ξενόγλωσσα τοπωνύμια, εκ των οποίων:

i)Εννέα(9) ανήκουν στην κατηγορία αυτών που έχουν κατάληξη -οβα, - οβο.

ii)Ένα(1) ανήκει στην κατηγορία αυτών που έχουν κατάληξη -ιστα.

iii)Δεκαέξι(16) ανήκουν στην κατηγορία αυτών που έχουν κατάληξη -ιτσα.

α) Με κατάληξη -οβα, -οβο

19.1 Αράχοβα

Είναι το σημερινό χωριό **Λύκαινα** Γορτυνίας. Ισχύουν όσα σχετικά αναφέρθηκαν στο κεφάλαιο: *«Τρία σημαντικά τοπωνύμια Αράχοβα - Αράκλοβο - Άκοβα».*

19.2 Βέρζοβα / Μπερτζοβά

Είναι το σημερινό ορεινό χωριό **Παρθένι** Μαντινείας, κοντά στα σύνορα με την Αργολίδα. Είναι χτισμένο στους πρόποδες του όρους Παρθένιο Αρκαδίας, με υψόμετρο 850μ. Ίδια εξήγηση με το **17α 17.4**.

19.3 Γλόγοβα

Είναι το σημερινό χωριό **Δρακοβούνι** Γορτυνίας. Ίδια εξήγηση με το **4α4.5**.

19.4 Ζαράκοβα

Είναι το σημερινό χωριό **Μαίναλο** Μαντινείας, κοντά στη **Δαβιά**. Πιθανόν από τη παλαιοσλαβική λέξη **жаръ**(ζαρ) = ζέστη πνιγηρή (κροατική žarak). Πράγματι, το υπόψη χωριό,

που είναι φωλιασμένο στις ράχες του Μαινάλου, παρότι έχει υψόμετρο 880μ. είναι ζεστό σε σχέση με τα διπλανά του χωριά, επειδή βρίσκεται προστατευμένο σε περίκλειστη θέση, δηλαδή σε κοίλωμα, με άνοιγμα μόνο προς νότο.

19.5 Ζάτοβα

Σύμφωνα με τον Max Vasmer ήταν τοποθεσία στην περιοχή **Βουφάγιον** (**Παλαιόκαστρο**) Γορτυνίας. Πιθανόν από τη σλαβική λέξη **за**(ζα) = πίσω και σημαίνει απόμακρη περιοχή - οικισμό.

19.6 Ζέρζοβα

Είναι το χωριό **Παναγιά** Γορτυνίας. Πιθανόν από τις σλαβικές λέξεις **озреч**(οζρετς) = θέα και **узрети**(ουζρέτι) = το να βλέπεις (οζρέτσοβα > ζρέτσοβα > ζρέσοβα > ζέρσοβα > ζέρζοβα) και σημαίνει περιοχή - οικισμός που διαθέτει θέα.

Πράγματι, το εν λόγω χωριό είναι χτισμένο σε βραχώδη πλαγιά, έχει πανοραμική θέα και ευρύ ορίζοντα προς τον κάμπο του Αλφειού και σε όλη την πεδινή Ηλεία. Προς τα δυτικά, όταν υπάρχει καθαρή ατμόσφαιρα, διακρίνεται το Ιόνιο Πέλαγος και οι ορεινοί όγκοι της Ζακύνθου.

19.7 Κερέσοβα

Είναι η σημερινή **Κερέσοβα** Ηλείας. Ίδια εξήγηση με το **1α1.11**.

19.8 Κράμποβο

Είναι το χωριό **Καστανοχώρι** Μεγαλόπολης. Πιθανόν από τη σλαβική λέξη **краб** (κράμπ) = καβούρι, δεδομένου ότι στα ριζά του χωριού βρίσκεται ρεματιά όπου η ύπαρξη καβουριών εκεί είναι αναμενόμενη. Εάν όμως η αρχική ονομασία ήταν **Γκράμποβο**, τότε ίδια εξήγηση με το **1α1.3**.

19.9 Λιμπόσοβο

Σύμφωνα με τον Max Vasmer ήταν τοποθεσία στην περιοχή Φαλάνθου Μαντινείας. Ίδια εξήγηση με το **1α1.14**.

β) Με κατάληξη -ιστα ή συναφείς της

19.1 Τοπορίστα

Είναι το σημερινό χωριό **Θεόκτιστον** Γορτυνίας. Πιθανόν από τη βλάχικηλέξη **τοπόρ**^{ου} (σλαβικής ρίζας) = τσεκούρι, ίσως λόγω του άγονου της περιοχής, όπου οι κάτοικοι θα ζούσαν από την υλοτομία.

γ) Με κατάληξη -ιτσα ή συναφείς της

19.1 Αλβανίτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Σταυροδρόμι** Γορτυνίας. Ίδια εξήγηση με το **1γ1.3**.

19.2 Βερβίτσα

Είναι το σημερινό ορεινό χωριό **Τρόπαια** Γορτυνίας. Πιθανόν από τη σλαβική λέξη **верба**(βέρμπα) = ιτέα (βερμπίτσα > βερβίτσα), που σημαίνει περιοχή, όπου ευδοκιμούν οι ιτιές.

Υπάρχουν επίσης τα εξής συναφή τοπωνύμια:

i)**Μπαρμπίτσα**, που είναι το σημερινό χωριό **Αμπελάκι** Μαντινείας (βερμπίτσα > βαρμπίτσα > μπαρμπίτσα).

ii)**Βερβίτσα**, που είναι το σημερινό χωριό **Πετράλωνα** Ηλείας.

iii)**Βούρμποβο**, που είναι το σημερινό χωριό **Ιτέα** Γρεβενών. Αξίζει να σημειωθεί ότι δίπλα στο χωριό αυτό υπάρχει μια μικρή λίμνη, ένα είδος έλους, όπου κατά κανόνα ευδοκιμούν οι ιτιές (βέρμποβο > βόρμποβο > βούρμποβο).

19.3 Γορίτσα

Σύμφωνα με τον Max Vasmer ήταν τοποθεσία στην περιοχή Μαντινείας. Ίδια εξήγηση με το **9.1**.

19.4 Γρανίτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Νυμφασία** Γορτυνίας. Ίδια εξήγηση με το **1γ1.12**.

19.5 Δίβριτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Δήμητρα** Γορτυνίας. Υπάρχουν επίσης:

i) **Δίβρη** Ηλείας,

ii) **Δίβρη** Φθιώτιδας,

iii)**Δίβρη** Βορείου Ηπείρου, και

iv)**Δίβρη** δίπλα στη λίμνη **Debar** που ανήκει σήμερα στο κράτος των Σκοπίων.

Η τελευταία, μάλιστα, αναφέρεται στο χάρτη του Πτολεμαίου, ο οποίος χρονολογείται γύρω στο μέσο του 2^{ου} αιώνα μ.Χ. Ο Βυζαντινός αυτοκράτορας Βασίλειος Β΄ ο Μακεδών γνώριζε την ύπαρξή της, και ο Φέλιξ Πέτανσιτς την αναφέρει ως Δίβρη, το 1502.

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι το τοπωνύμιο Δίβρη είναι προσλαβικό και έχει λατινική ή ελληνική ρίζα. Φαίνεται, επίσης, πιθανόν ότι τα τοπωνύμια Δίβρη και το συναφές Δίβριτσα του ελληνικού χώρου σχετίζονται με τη Δίβρη της Βορείου Ηπείρου και με τη Δίβρη των Σκοπίων, μέσω οικιστών(βλαχοποιμένων) που κατέβηκαν από εκεί προς τη Νότια Ελλάδα.

19.6 Ελληνίτσα

Το εν λόγω τοπωνύμιο έχει προφανώς ελληνική ρίζα.

19.7 Ζαβίτσα

Σύμφωνα με τον Max Vasmer ήταν τοποθεσία στην περιοχή της Θυρέας (σημερινό Άστρος Κυνουρίας). Ίδια εξήγηση με το **4γ4.7**.

19.8 Καμινίτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Καμένιτσα** Αρκαδίας. Ίδια εξήγηση με το **17γ17.8**.

19.9 Κλίνιτσα

Βρίσκεται στο βουνό **Υψούς** (1.516μ.) κοντά στη **Στεμνίτσα**. Πιθανόν από τη λατινική λέξη **clino** = επικλινής, ίσως επειδή βρίσκεται σε πλαγιά.

19.10 Κοκορίτσα

Είναι το χωριό που μετονομάστηκε αρχικά σε **Μικροχώρι** Γορτυνίας και αργότερα σε **Κάτω Ριζοσπηλιά** Γορτυνίας.

Πιθανόν από το φυτό **κοκορέτσα**(άγριος θάμνος) ή αλλιώς κοκορεβιθιά.

19.11 Κοπρινίτσα

Είναι τοποθεσία που βρίσκεται χωριό **Δώριο**, το οποίο ανήκει σήμερα στη Μεσσηνία. Πιθανόν από:

α)Τη βλάχικη λέξη **κουπρίε** = κοπριά.

β)Τη σλαβική λέξη **копривие** (κοπρίβιε) = τσουκνίδες.

19.12 Μπαρμπίτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Αμπελάκι** Μαντινείας. Ίδια εξήγηση με το **19γ19.2**.

19.13 Μπρατίτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Παρνασσόν** Γορτυνίας. Ίδια εξήγηση με το **2β2.1**.

19.14 Νεμνίτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Μεθύδριον** Γορτυνίας, που βρίσκεται σε υψόμετρο 1.063 μ. Ίδια εξήγηση με το **3γ3.2**.

19.15 Στεμνίτσα

Είναι το γνωστό σημερινό χωριό **Στεμνίτσα** Αρκαδίας. Πιθανόν από τη σλαβική λέξη **стремнинск** (στρεμνίνσκ) = απόκρημνος (στρεμνίτσα > στεμνίτσα), δεδομένου ότι πίσω από το εν λόγω χωριό υψώνεται απότομα κάποια βουνοκορφή του Μαίναλου.

19.16 Τριπολιτσά

Είναι η σημερινή πόλη **Τρίπολη** Αρκαδίας.

Σύμφωνα με την επικρατούσα άποψη, στα "*Βενετικά Χρονικά*" του Stefano Magno που γράφτηκαν το 1647, ανάμεσα στα ερειπωμένα κάστρα αναφέρεται και το τοπωνύμιο **Droboliza**. Γύρω από την ετυμολογία της ονομασίας αυτής έχουν διατυπωθεί πολλές απόψεις. Σύμφωνα με την επικρατέστερη, παράγεται από τη σλαβική λέξη **друс**(ντρους), που σημαίνει βελανιδιά. Σε αυτό συνηγορεί και η μαρτυρία του Παυσανία, ο οποίος βεβαιώνει ότι η περιοχή ήταν στην εποχή του κατάφυτη από

δρυς.

Το παραπάνω τοπωνύμιο μεταπλάστηκε σταδιακά με το πέρασμα των χρόνων και από Ντρομπόλιζα έγινε Ντροπολιτσά, Τριπολιτσά και τελικώς Τρίπολη. Κατά την άποψη μας:

α)Η παραπάνω εξήγηση δεν κάνει μνεία για το πρόσφυμα **πολ** του τοπωνυμίου.

β)Η αλβανική λέξη **drobolit** = συνταράζω, ταράζω τα εντόσθια εξηγεί καλύτερα το υπόψη τοπωνύμιο, δεδομένου ότι η εν λόγω περιοχή έχει δριμύ ηπειρωτικό κλίμα, που καταπονεί τους κατοίκους. Επομένως ντρομπόλιτσα > ντρομπολιτσά > τροπολιτσά > τριπολιτσά.

***

20. Περιοχή Τριφυλίας

Στην εν λόγω περιοχή υπάρχουν σαράντα δυο(42) κύρια ξενόγλωσσα τοπωνύμια, εκ των οποίων:

i)τρία(3) ανήκουν στην κατηγορία αυτών που έχουν κατάληξη -οβα, -οβο.

ii)ένα(1) ανήκει στην κατηγορία αυτών που έχουν κατάληξη -ιστα.

iii)επτά(7) ανήκουν στην κατηγορία αυτών που έχουν κατάληξη -ιτσα.

α) Με κατάληξη -οβα, -οβο

20.1 Βιδίσοβα

Είναι το χωριό **Δροσοπηγή** Τριφυλίας. Ίδια εξήγηση με το **17α17.5**.

20.2 Ζελέχοβα

Είναι το σημερινό χωριό **Αμυγδαλιές** Ηλείας, κοντά στην Ανδρίτσαινα. Ίδια εξήγηση με το **4α4.7**.

20.3 Ρίσοβο

Είναι το σημερινό χωριό **Κρουνοί** Ηλείας. Πιθανόν από την αλβανική λέξη **ryz**(ριζ) = το βότανο απήγανος (ρίζοβο > ρίσοβο), που σημαίνει περιοχή, όπου ευδοκιμεί το εν λόγω

βότανο.

β) Με κατάληξη -ιστα ή συναφείς της

20.1 Λιγούδιστα

Είναι το σημερινό χωριό **Χώρα** Τριφυλίας. Πιθανόν από τη λατινική λέξη **liquidus** = υγρός (λικούντιστα > λιγούδιστα), που σημαίνει περιοχή με υγρό κλίμα.

γ) Με κατάληξη -ιτσα ή συναφείς της

20.1 Αγορελίτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Αμπελόφυτο** Μεσσηνίας, το οποίο βρίσκεται ανάμεσα σε εκτεταμένους ελαιώνες. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **αγουρλί**^{ου} = αίσιος, ευμενής (αγουρλίτσα > αγουρελίτσα > αγορελίτσα), που σημαίνει πλούσιο χωριό.

20.2 Αγουλινίτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Επιτάλιον** Ολυμπίας. Πιθανόν από το λιμνήσιο ψάρι **γουλιανός**, δεδομένου ότι στην περιοχή αυτή υπήρχε παλιά, πριν την αποξήρανσή της, λίμνη.

20.3 Βερβίτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Πετράλωνα**, που ανήκει σήμερα στην Ηλεία. Ίδια εξήγηση με το **19γ19.2.**

20.4 Γάρδιτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Περιβόλια**, που ανήκει σήμερα στην Ηλεία. Ίδια εξήγηση με αυτή στο **7γ7.3**.

20.5 Κοπάνιτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Καρυές** Τριφυλίας. Πιθανόν από:

α)Την ελληνική λέξη **κοπανίζω** = χτυπώ μέσα σε γουδί, επειδή η περιοχή του εν λόγω οικισμού υφίσταται καταπόνηση -καταστροφές από πλημμυρικές παροχές του ποταμού Νέδα που ρέει ακριβώς δίπλα.

β)Τη βλάχικη λέξη **κουπάνα** = σκάφη, ξύλινη λεκάνη (κουπάνιτσα > κοπάνιτσα), επειδή η υπόψη περιοχή βρίσκεται δίπλα στην κοίτη του ποταμού Νέδα.

20.6 Νιβίτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Λιβαδάκι**, που ανήκει σήμερα στην Ηλεία και διαθέτει καλλιεργημένες εκτάσεις. Πιθανόν από τη σλάβικη **нива**(niva) = χωράφι, που σημαίνει τοποθεσία με χωράφια.

Υπάρχει, επίσης, το συναφές τοπωνύμιο **Νίβιστα**, που είναι το σημερινό χωριό **Ψαράδες** Φλώρινας, το οποίο επίσης διαθέτει στενή πεδινή έκταση, εν είδει αυχένα.

20.7 Στροβίτσι

Είναι το σημερινό χωριό **Λέπρεον** Ολυμπίας. Επίσης τοπωνύμιο **Στροβίτσι** (σήμερα ονομάζεται **Στροβίκι**) υπάρχει στην περιοχή του **Κάστρου** Βοιωτίας κοντά στο δρόμο Κάστρου - Ορχομενού. Πιθανόν από την παλαιοσλαβική λέξη **остров** (όστροβ) = νησί (οστροβίτσι > στροβίτσι), δεδομένου ότι και στις δυο αυτές τοποθεσίες υπάρχει χαρακτηριστικός λόφος, που εξέχει σε σχέση με τη γύρω περιοχή εν είδει νησιού.

***

21. Περιοχή Μεσσηνίας

Στην εν λόγω περιοχή υπάρχουν πενήντα(50) κύρια ξενόγλωσσα τοπωνύμια, εκ των οποίων:

i)Δεκαεννέα(19) ανήκουν στην κατηγορία αυτών που έχουν κατάληξη -οβα, - οβο.

ii)Ένα(1) ανήκει στην κατηγορία αυτών που έχουν κατάληξη -ιστα.

iii)Δέκα(10) ανήκουν στην κατηγορία αυτών που έχουν κατάληξη -ιτσα.

α) Με κατάληξη -οβα, -οβο

21.1 Μεγάλη Αναστάσοβα

Η **Μεγάλη Αναστάσοβα** είναι το χωριό **Νέδουσα** Καλαμών, χτισμένο στις βορειοδυτικές υπώρειες του Ταΰγετου, σε υψόμετρο 700μ. Ίδια εξήγηση με το **17α17.1**.

21.2 Μικρή Αναστάσοβα

Η **Μικρή Αναστάσοβα** είναι οι **Πηγές** Καλαμών, χτισμένο στις βορειοδυτικές υπώρειες του Ταΰγετου, με υψόμετρο 760μ. σχετικά κοντά στη Μεγάλη Αναστάσοβα. Ίδια εξήγηση με το **17α17.1**.

21.3 Αράχοβα

Είναι το σημερινό χωριό **Καρυοβούνι** Μεσσηνίας. Ισχύουν όσα σχετικά αναφέρθηκαν στο κεφάλαιο: *«Τρία σημαντικά τοπωνύμια Αράχοβα - Αράκλοβο - Άκοβα».*

21.4 Αράχοβα

Είναι το σημερινό χωριό **Πηγή** Μεσσηνίας. Ισχύουν όσα σχετικά αναφέρθηκαν στο κεφάλαιο: *«Τρία σημαντικά τοπωνύμια Αράχοβα - Αράκλοβο - Άκοβα».*

21.5 Βίποβο (F)

Πιθανόν από:

α)Τη βλάχικη λέξη **μπίμπα** = πάπια (μπίμποβο > βίμποβο > βίποβο), που σημαίνει περιοχή, όπου λόγω κάποιου ίσως υδροβιότοπου συγκεντρώνονται αγριόπαπιες.

β)Τη βλάχικη λέξη **βίμπτου** = άνεμος (βίμπτοβο > βίμποβο > βίποβο), που σημαίνει τόπο, ο οποίος καταιγίζεται από ανέμους.

21.6 Γιάλοβα

Πιθανόν από την ελληνική λέξη **γιαλός** και σημαίνει οικισμός που βρίσκεται δίπλα στη θάλασσα. Πράγματι, η **Γιάλοβα** Μεσσηνίας είναι παραθαλάσσια τοποθεσία κοντά στην Πύλο. Εντύπωση κάνει η ερμηνεία που έδωσε γι' αυτό το τοπωνύμιο ο Fallmerayer. Έχοντας υπόψη του τη σλαβική λέξη **�ia**(γιέλα) = έλατο υποστήριξε χωρίς να εξετάσει την τοποθεσία ότι το όνομα **Γιάλοβα** (Jalova) σημαίνει δάσος ελάτων(!) Όμως στις παραθαλάσσιες περιοχές, όπως είναι και η περιοχή αυτή της Πελοποννήσου, το έλατο δεν ευδοκιμεί, παρά μόνο ... βότσαλα και παραλίες.

21.7 Δήμ(ι)οβα

Είναι περιοχή κοντά στο **Ελαιοχώρι** (**Γιάννιτσα**) Μεσσηνίας, όπου αργότερα χτίστηκε το **Μοναστήρι της Δήμ(ι)οβας** (ή **Ντήμιοβας**). Πιθανόν από κάποιον οικιστή με το όνομα **Δήμος**.

21.8 Ζίτσοβα (F)

Το τοπωνύμιο αυτό αφορούσε περιοχή του Ταΰγετου. Ίσως είναι το ίδιο με αυτό που ο Max Vasmer αναφέρει ως Σίτσοβα. Ίδια εξήγηση με το **4α4.13**.

21.9 Ίσοβα (F)

Το εν λόγω τοπωνύμιο, άγνωστο που ακριβώς βρισκόταν, αναφέρεται στο *"Χρονικό του Μορέως"*, όπως σημειώνει ο Fallmerayer. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **ίσι**^{ου} (δάνειο από την ελληνική γλώσσα) = ευθύς, ίσιος (ίσιοβα > ίσοβα) και σημαίνει περιοχή που βρίσκεται σε επίπεδο έδαφος.

21.10 Κατσίκοβο

Είναι οικισμός πολύ κοντά στο χωριό **Καλάμι** Μεσσηνίας. Πιθανόν από τη λέξη **κατσίκα** και σημαίνει κτηνοτροφική περιοχή, όπου εκτρέφονταν κυρίως γίδια.

21.11 Λεβέτσοβα (F)

Ίδια εξήγηση με το **18.3**.

21.12 Λιασίνοβα

Είναι το σημερινό χωριό **Προσήλιο** Μεσσηνίας. Πιθανόν από:

α)Την αλβανική λέξη **lis,-i,-a,-at** = βελανιδιά (λισίνοβα > λιασίνοβα), που σημαίνει το μέρος, όπου ευδοκιμούν βελανιδιές.

β)Τη σλαβική λέξη **лисий**(λίσι) = αλεπού (λισίνοβα > λιασίνοβα), που σημαίνει τοποθεσία, όπου υπάρχουν πολλές αλεπούδες.

21.13 Πάλοβα (F)

Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **πάλι**^{ου} = άχυρο (πάλιοβα > πάλοβα), που σημαίνει περιοχή, όπου καλλιεργούνταν

σιτηρά.

21.14 Σάιδοβα (F)

Ίδια εξήγηση με το **8α8.2**.

21.15 Σίτσοβα

Είναι το σημερινό χωριό **Αλαγονία** Μεσσηνίας. Ίδια εξήγηση με το **4α4.13**.

21.16 Τρικότσοβα (F)

Εάν αρχικά λεγόταν **Τρικόσοβα**, τότε πιθανόν σύνθετη από τις λέξεις **τρία** και **κόσα** = δρεπάνι, που παραπέμπει σε κοψιά, πράγμα που σημαίνει περιοχή, η οποία βρίσκεται πλησίον τριών αυχένων.

21.17 Τσέκοβα (F)

Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **τσέρκιου** = στεφάνη (τσέρκοβα > τσέκοβα) και σημαίνει περιοχή, που μοιάζει με στεφάνι π.χ. κυρτός αυχένας, κυρτή πλαγιά.

21.18 Τσίμοβα (F)

Πιθανόν από την αλβανική λέξη **cem**(τσεμ) = ρυάκι με κρύο νερό σε βουνό (τσέμοβα > τσίμοβα) και σημαίνει περιοχή που διαθέτει κρύα βουνίσια πηγή.

21.19 Χρύσοβα

Είναι το χωριό **Χρυσότοπος** Μεσσηνίας. Μπορεί το εν λόγω χωριό να μη πήρε το όνομά του από τη λέξη **χρυσός,** πράγμα που θα υπονοούσε σημαντικό και εύφορο μέρος, αλλά να σχετίζεται με την αλβανική λέξη **kris** = ραγίζω (κρίσοβο > χρίσοβο), δεδομένου ότι υπάρχουν ακόμα σαφή τα ίχνη από εκτεταμένη θραύση πρανούς της ανάντη του εν λόγω χωριού βουνοπλαγιάς.

β) Με κατάληξη -ιστα ή συναφείς της

21.1 Αρδουβίστα

Είναι το σημερινό χωριό **Εξωχώρι** Μεσσηνίας. Πιθανόν από τη λατινική λέξη **arduus** = ανάντης, ανωφερής. Πράγματι, η Αρδουβίστα, είναι χτισμένη σε πλαγιά με υψόμετρο 500μ. και από εκεί υπάρχει ανεμπόδιστη θέα του

κόλπου της Καρδαμύλης.

Σύμφωνα με τοπική ιστορία, αναφέρεται για πρώτη φορά ως Αρντούβιστα, το 1278, σε έγγραφο ενετικού δικαστηρίου. Εμφανίζεται επίσης στον *«Ορισμόν»* του Δεσπότη του Μυστρά Θεόδωρου Β΄ Παλαιολόγου που συντάχθηκε το 1440, καθώς και στην κατάσταση που δόθηκε από το Πέτρο Μέδικο το 1465, με τους ενόπλους που διαθέτουν τα γύρω χωριά για τυχόν επαναστατικό κίνημα.

γ) Με κατάληξη -ιτσα ή συναφείς της

21.1 Αβαρνίτσα

Τοποθεσία στην περιοχή της Πύλου. Ίδια εξήγηση με το **1γ1.3**.

21.2 Γιάνιτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Ελαιοχώρι** Μεσηνίας. Ίδια εξήγηση με το **1β1.11**.

21.3 Γούρνιτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Αγία Σοφία** Καλαμών. Μάλλον από τη σλαβική λέξη **gornji** = κορυφή βουνού (γκόρνιτσα > γκούρνιτσα > γούρνιτσα), δεδομένου ότι ο υπόψη οικισμός βρίσκεται σε κορυφογραμμή λοφοσειράς. Υπάρχει και το συναφές τοπωνύμιο **Γκόρνιτσα**, που είναι το σημερινό χωριό **Καλή Βρύση** Δράμας.

21.4 Γριβίτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Ευαγγελισμός** Πυλίας. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **γρίβ**^{ου} = ασπρόμαυρος, που σημαίνει περιοχή με σκουρόχρωμα εδάφη.

21.5 Κριβίτσα

Πιθανόν το αρχικό όνομα του εν λόγω τοπωνυμίου ήταν **Γριβίτσα**(> Κριβίτσα), οπότε έχουμε ίδια εξήγηση με το παραπάνω **21γ21.4**.

21.6 Μαρβίνιτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Δροσοπηγή** Καλαμών, που ουσιαστικά είναι ένας μικρός οικισμός λίγο έξω από τα Σωτηριάνικα.

Σύμφωνα με τοπική ιστορία: *«Το παλιό όνομα **Μαρβίνιτσα**, το πήρε από την **Άννα**, αδερφή τού τελευταίου αυτοκράτορα του Βυζαντίου Κωνσταντίνου Παλαιολόγου, η οποία μετά τον θάνατό του έφυγε ντύμενη στα μαύρα από τον Μυστρά για την περιοχή της Δροσοπηγής (Μαυρηάννιτσα > Μαρβήνιτσα > Μαρβίνιτσα), ενώ το καινούριο όνομα το πήρε από την πηγή του νερού που υπάρχει κάτω από το παλιό μοναστήρι του Αγ. Νικολάου.*

Η εν λόγω περιοχή αποτελούσε μεγάλο οικισμό του 18^{ου} αιώνα, η οποία δέχτηκε μεγάλες καταστροφές από πειρατές που έφτασαν από το φαράγγι του Ριντόμου. Σήμερα η τοποθεσία είναι γνωστή για το πασίγνωστο καλντερίμι Μπίλιοβο, το οποίο αποτελεί ένα μνημειώδες έργο που κατασκευάστηκε στις αρχές του 20^{ου} αιώνα από τους ντόπιους και πρόκειται για ένα πέτρινο μονοπάτι 5 χιλιομέτρων και 75 στροφών, το οποίο ενώνει την Δροσοπηγή με τα Αλτομιρά και χρησιμοποιείται ως διαδρομή από πολλές πεζοπορικές ομάδες.»

Η ονομασία όμως **Μαρβίνιστα** μπορεί να σχετίζεται με τη λατινική λέξη **malevolus** αλλά και **malevolens** = δυσμενής (μαλεβόλνιτσα > μαλ'βόλνιτσα > μαλ'βίλνιτσα > μαλβίνιτσα > μαρβίνιτσα), που σημαίνει τόπο που έχει δυσμενείς συνθήκες διαβίωσης.

Σε μια τέτοια περίπτωση το εν λόγω τοπωνύμιο θα σχετίζεται με την ονομασία **Μαλεβός**, που έχει δοθεί στην πιο ψηλή κορυφή του **Πάρνωνα** (το αρχαίον Κρόνιον), επειδή ίσως αυτή ως ψηλότερη κορυφή είναι και η δυσμενέστερη από πλευράς ανάβασης.

21.7 Πουλίτσι

Είναι το σημερινό ομώνυμο χωριό **Πουλίτσι** Μεσσηνίας. Ίδια εξήγηση με το **15γ15.3.**

21.8 Σελίνιτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Άγιος Νικόλαος** Καλαμών. Μάλλον από τη σλαβική λέξη **селение**(σελένιε) = χωριό.

21.9 Σέλιτσα

Η Άνω Σέλιτσα είναι το σημερινό χωριό **Άνω Βέργα** Καλαμών και η **Κάτω Σέλιτσα** είναι το σημερινό χωριό **Κάτω Βέργα** Καλαμών. Μάλλον από τη σλαβική λέξη **село**(selo) = χωράφι.

Υπάρχουν, επίσης, και τα τοπωνύμια:

α)**Σέλιτσα**, που είναι το σημερινό χωριό **Λαγκαδά** Γυθείου.

β)**Σέλιτσα,** που είναι το σημερινό χωριό **Εράτυρα** Κοζάνης.

21.10 Τσερνίτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Αρτεμισία** Καλαμών. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη**τσερνίτσι**^{ου}(σλαβικής ρίζας) = μουριά που παράγει μαύρα μούρα, οπότε σημαίνει περιοχή που ευδοκιμούν μουριές.

***

22. Περιοχή Λακωνίας

Στην εν λόγω περιοχή υπάρχουν ογδόντα δύο (82) κύρια ξενόγλωσσα τοπωνύμια, εκ των οποίων:

i)Εννέα(9) ανήκουν στην κατηγορία αυτών που έχουν κατάληξη -οβα, -οβο.

ii)Δέκα(10) ανήκουν στην κατηγορία αυτών που έχουν κατάληξη -ιτσα.

α) Με κατάληξη -οβα, -οβο

22.1 Αράχοβα

Είναι το σημερινό χωριό **Καρυαί** Λακωνίας. Ισχύουν όσα σχετικά αναφέρθηκαν στο κεφάλαιο: *«Τρία σημαντικά*

τοπωνύμια Αράχοβα - Αράκλοβο - Άκοβα».

22.2 Βάρσοβο

Είναι το χωριό **Αγία Ειρήνη** Λακωνίας, κοντά στη Σπάρτη. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **βαρόσε** (δάνειο από την τουρκική γλώσσα) = προάστιο.

Πράγματι, το εν λόγω χωριό βρίσκεται πολύ κοντά, σε απόσταση τριών (3) μόνο χιλιομέτρων, από την καστροπολιτεία του Μιστρά, ήταν δηλαδή παλιά ένα προάστιο του Μυστρά.

Όμως, ο *''εφευρετικός''* Fallmerayer το εν λόγω τοπωνύμιο το συσχέτισε με τη Βαρσοβία(!) και δεδομένου ότι και την Κρόκοβα της Αιγιαλείας τη συσχέτισε... ευφυώς με την Κρακοβία(!) μας έδειξε, με... συνδυασμένο ισχυρό επιχείρημα, ούτε λίγο ούτε πολύ, ότι οι... Πολωνοί πριν σταθεροποιηθούν στη σημερινή τους θέση στην Ευρώπη, είχαν κάποτε περάσει από το Μοριά!

22.3 Δίχοβα

Βρίσκεται στη βορειοανατολική Μάνη. Πιθανόν από τη σλαβική λέξη **τιχο**(τίχο) = γαλήνιος, ήσυχος, νήνεμος (τίχοβα > ντίχοβα > δίχοβα), που σημαίνει ήσυχη περιοχή.

Το εν λόγω μέρος βρίσκεται μέσα σε πεδινή λωρίδα, προστατευμένη από τους ανέμους λόγω των γύρω ορεινών όγκων, διαθέτοντας απεριόριστη θέα μόνο προς τη θάλασσα.

Επίσης, υπάρχει τοπωνύμιο (χωριό) **Dihovo** στη FYROM, κοντά στην περιοχή του **Μοναστηρίου**(**Bitoly**). Είναι χτισμένο σε πεδινό μέρος στην έξοδο αυχένα.

22.4 Λιμπόχοβα

Είναι το σημερινό χωριό **Ζαχαριά** Οιτύλου. Η ίδια εξήγηση με το **1α1.14**.

22.5 Νίκοβο

Σύμφωνα με τον Max Vasmer ήταν τοποθεσία στην περιοχή Καρδαμύλης. Εάν δεν σχετίζεται με το όνομα

κάποιου πρώτου οικιστή **Νίκου**, τότε πιθανόν από:

α)Τη βλάχικη λέξη **νίκ**^{ου}[23] = μικρός, που σημαίνει μικρός οικισμός.

β)Τη βλάχικη λέξη **νούκα** = καρυδιά που σημαίνει περιοχή, όπου ευδοκιμούν οι καρυδιές.

22.6 Ρόζοβα

Είναι το χωριό **Λεμονέα** Λακωνίας. Πιθανόν από τη λατινική λέξη **rogus** = φωτιά.

Σε πολλές περιοχές μάλιστα **ρότζι** σημαίνει καμένο κομμάτι δάσους, προκειμένου να γίνει βοσκότοπος, οπότε το υπόψη τοπωνύμιο σημαίνει περιοχή, η οποία έχει καεί από πυρκαγιά. Πράγματι, η ευρύτερη τοποθεσία του εν λόγω χωριού είναι ένα μεγάλο ξέφωτο (ρόγκι) που καλλιεργείται, ανάμεσα στην ευρύτερη κατάφυτη (δασώδη) περιοχή.

22.7 Σάντοβα (F)

Υδρωνύμιο στην περιοχή του Ταΰγετου. Ίδια εξήγηση με το **8α8.2**.

22.8 Τσέροβα

Είναι το σημερινό χωριό **Δροσοπηγή** Γυθείου. Πιθανόν από:

α)Τη βλάχικη λέξη **τσέρ**^{ου} = είδος δρυός, που σημαίνει περιοχή - οικισμός, όπου φύεται αυτό το είδος βελανιδιάς.

β)Την αλβανική λέξη **kërr** = γυμνός, ξερός τόπος (κέροβα > τσέροβα), που σημαίνει κτηνοτροφική περιοχή χωρίς μεγάλη βλάστηση.

Πράγματι, το εν λόγω χωριό είναι χτισμένο σε κορυφή γυμνού λόφου. Επίσης, υπάρχει τοπωνύμιο **Τσέροβο**, το σημερινό χωριό **Κλειδί** Φλώρινας, το οποίο είναι μεν

---

[23] Με την ευκαιρία αυτή να σημειώσουμε ότι όσα τοπωνύμια, όχι μόνο του ελληνικού χώρου αλλά και του βαλκανικού, έχουν κατάληξη **-νίκου**, αυτά έχουν με βεβαιότητα βλάχικη προέλευση, διότι η εν λόγω κατάληξη είναι καθαρώς βλάχικη και προέρχεται είτε από την ελληνική λέξη **μικρός** είτε από τη λατινική λέξη **mica** = ψίχουλο.

χτισμένο σε επίπεδη εδαφική λωρίδα, αλλά βρίσκεται ανάμεσα σε δυο γυμνούς βραχώδεις λόφους.

22.9 Χέρσοβα

Είναι το χωριό **Πύργος Διρού** Λακωνίας. Πιθανόν από την ελληνική λέξη **χέρσος** = ακαλλιέργητος τόπος, ξηρός, άγονος τόπος και σημαίνει ακαλλιέργητη περιοχή.

Πράγματι, το εν λόγω χωριό είναι χτισμένο σε επίπεδο μέρος της Μάνης, όπου παλιότερα φαίνεται ήταν ακαλλιέργητο, λόγω του μη γόνιμου και μη αρδεύσιμου εδάφους.

Υπάρχει και άλλο τοπωνύμιο **Χέρσοβο**, που είναι το σημερινό πεδινό χωριό **Χέρσον** Κιλκίς, το οποίο ίσως παλιά έμενε ακαλλιέργητο.

β) Με κατάληξη -ιτσα ή συναφείς της

22.1 Γαρδενίτσα

Η **Γαρδενίτσα** είναι οικισμός του Νομού Λακωνίας και ανήκει διοικητικά στο Δήμο Ανατολικής Μάνης. Μετονομάστηκε σε **Κοκκινόκαμπος** αλλά δεν επικράτησε. Βρίσκεται σε υψόμετρο 120μ. από την θάλασσα. Αποτελείται από δύο γειτονιές την **Άνω Γαρδενίτσα** και την **Κάτω Γαρδενίτσα**.

Σύμφωνα με τοπική παράδοση: *«ολόκληρος ο οικισμός οφείλει το όνομα του στην **Καρδιανή Παρθένο** (χαϊδευτικά **Καρδιανίτσα**), κόρη του άρχοντα Καρδιανού, ανθρώπου που έπαιξε σημαντικό ρόλο στην ιστορία της Μέσα Μάνης.*

Η Καρδιανή ήταν ιδρύτρια και καθηγουμένη της Μονής του Σωτήρος (γνωστός σήμερα ως Σωτήρας Γαρδενίτσας), που προϋπήρχε από τον 11^{ο} αιώνα. Αργότερα, το Μοναστήρι εγκαταλείφθηκε και σκεπάστηκε από άγρια βλάστηση».

Όμως, το πως το Καρδιανίτσα γίνεται Γαρδενίτσα είναι δύσκολο να εξηγηθεί. Κατά την άποψή μας ισχύει η ερμηνεία που αναφέρεται στο **12γ12.4**.

22.2 Γαστίτσα

Τοπωνύμιο στην περιοχή Λακωνίας. Πιθανόν από την αλβανική λέξη **gasht** = λυδία λίθος, ακόνι (γκαστίτσα > γαστίτσα), που σημαίνει τοποθεσία, η οποία διαθέτει κατάλληλα σκληρά πετρώματα, από όπου κάποιος μπορεί να προμηθευτεί πλάκες που χρησιμεύουν για ακόνια.

22.3 Γιδοβίτσα

Τοπωνύμιο του χωριού **Γονέα** Γυθείου. Πιθανόν από τη λέξη **γίδα**, πράγμα που σημαίνει το μέρος, όπου εκτρέφονται γίδες.

22.4 Ζερμπίτσα

Η περιοχή αυτή, στην οποία είναι χτισμένη η **Ιερά Μονή Παναγίας Ζερμπίτσης**, βρίσκεται στην ανατολική πλευρά του Ταΰγετου, σε υψόμετρο 500μ. και απέχει 19χλμ. από τη Σπάρτη. Πιθανόν σύνθετη από τις βλάχικες λέξεις **τζιέρ**^{ου}= κρύος και **μπιά**^{ου} = πίνω (τζιερμπίτσα > ζερμπίτσα), που σημαίνει τοποθεσία, όπου μπορείς να πιείς κρύο νερό.

22.5 Κοτίτσα

Είναι το σημερινό ομώνυμο χωριό **Κοτίτσα** Λακωνίας. Πιθανόν από:

α)Τη σλαβική λέξη **κοωτ**(κοστ) = σπανός (κοστίτσα > κοτίτσα), που σημαίνει τόπος, ο οποίος δεν έχει καλλιεργήσιμες εκτάσεις.

β)Τη βλάχικη λέξη **κότ**^{ου} = αγκώνας, που σημαίνει τοποθεσία σε εδαφική έξαρση.

22.6 Νομπρεβίτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Ελαιοχώρι** Οιτύλου. Ίδια εξήγηση με το **1α1.5**.

22.7 Πανίτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Βαχός** Γυθείου. Ίδια εξήγηση με το **16β16.2**.

22.8 Πάνιτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Μυρσίνη** Γυθείου. Ίδια εξήγηση

με το **16β16.2**.

22.9 Πολοβίτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Πολοβίτσα** Λακωνίας. Πιθανόν από τη αλβανική λέξη **boll** = άφθονα (μπολοβίτσα > πολοβίτσα), που σημαίνει πλούσια περιοχή. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι η Πολοβίτσα ήταν αρβανιτοχώρι, αφού ανήκε στο Μπαρδουνοχώρια.

22.10 Σέλιτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Λαγκαδά** Γυθείου. Ίδια εξήγηση με το **21γ21.9**.

***

23. Περιοχή Κρήτης

Στην εν λόγω περιοχή υπάρχουν δεκαεπτά(17) κύρια ξενόγλωσσα τοπωνύμια, και κανένα από τα οποία δεν ανήκει στην κατηγορία αυτών που έχουν κατάληξη -οβα, -οβο, -ιστα και -ιτσα.

***

24. Περιοχή Κοζάνης - Γρεβενών

Στην εν λόγω περιοχή υπάρχουν εκατόν δεκαέξι(116) κύρια ξενόγλωσσα τοπωνύμια, εκ των οποίων:

i)Δεκαεπτά(17) ανήκουν στην κατηγορία αυτών που έχουν κατάληξη -οβα, - οβο.

ii)Εικοσιεπτά(27) ανήκουν στην κατηγορία αυτών που έχουν κατάληξη -ιστα.

iii)Δεκατρία(13) ανήκουν στην κατηγορία αυτών που έχουν κατάληξη -ιτσα.

α) Με κατάληξη -οβα, -οβο

24.1 Βούρμποβο

Είναι το σημερινό χωριό **Ιτέα** Γρεβενών. Ίδια εξήγηση με το **19γ19.2.**

24.2 Γιάκοβα

Είναι το σημερινό χωριό **Μεσοπόταμο** Ανασελίτσας. Πιθανόν από:

α)Την αλβανική λέξη **gjak** = αίμα, αιματοχυσία, φονικό (γκιάκοβο > γιάκοβο) και σημαίνει περιοχή - οικισμός όπου είχε συμβεί κάποια αιματηρό συμβάν.

β)Το όνομα **Γιάγκος** και σημαίνει χωριό με οικιστή κάποιο ονόματι Γιάγκο.

Να σημειωθεί ότι τοπωνύμιο **Yakovo** υπάρχει στη νοτιοδυτική Βουλγαρία που, ίσως, σχετίζεται με κάποιον πρώτο οικιστή ή τσιφλικά ονόματι **Ιάκωβο**.

24.3 Γραμματίκοβο

Είναι το σημερινό χωριό **Γραμματικό** Πτολεμαΐδας. Πιθανόν από την ελληνική λέξη **γραμματικός** και σημαίνει περιοχή από όπου προήλθαν πολλοί μορφωμένοι άνθρωποι. Διαφορετικά πήρε το όνομά του επειδή, ίσως κάποτε ήταν διοικητικό κέντρο των γύρω χωριών. Κάτι ανάλογο δηλαδή που είχε συμβεί με το όνομα του χωριού **Γραμματικό**[24] Αττικής.

Υπάρχει, επίσης, τοπωνύμιο (φροντισμένο χωριό με πολύ καλή ρυμοτομία) **Gramatikovo** στη νοτιοανατολική Βουλγαρία, κοντά στα σύνορα με την Τουρκία (Ανατολική Θράκη).

24.4 Δοβράτοβο

Σύμφωνα με τον Max Vasmer ήταν τοποθεσία στην περιοχή Γρεβενών.

Πιθανόν σύνθετη από τη σλαβική λέξη **добро** (ντόμπρο) =

---

[24] Η ονομασία του χωριού **Γραμματικό** Αττικής καθιερώθηκε επί τουρκοκρατίας. Ο μπέης της περιοχής έδρευε λίγο έξω από τον Μαραθώνα (στη σημερινή διασταύρωση της Λεωφόρου Μαραθώνα προς Σχινιά), όπου ο τοπικός συνοικισμός φέρει την ονομασία *"Μπέη"*.

Ο γραμματέας του έπασχε από άσθμα και για μεγάλο χρονικό διάστημα διέμενε στη περιοχή του Γραμματικού, όπου το κλίμα ήταν πιο ξηρό από τη πεδιάδα του Μαραθώνα. Όποιος λοιπόν πήγαινε στον Μπέη και ζητούσε κάποιο χαρτί, αυτός τον παρέπεμπε στο *"γραμματικό"* του, και έτσι καθιερώθηκε η ονομασία Γραμματικό.

καλό, που είναι ευρύτερα γνωστή και στις άλλες βαλκανικές γλώσσες και τη βλάχικη λέξη **άτ^{ου}** = άλογο (ντομπράτοβο > δοβράτοβο) και σημαίνει περιοχή, όπου εκτρέφονται καλά άλογα.

24.5 Δριάνοβο

Είναι το σημερινό **Δρυόβουνο** Ανασελίτσης. Ίδια εξήγηση με το **1α1.6**.

24.6 Ζάλοβο

Είναι το σημερινό χωριό **Τρίκωμο** Γρεβενών. Σύμφωνα με τον **Αστέριο Ι. Κουκούδη** (***"Οι Μητροπόλεις και η διασπορά των Βλάχων"***) το εν λόγω χωριό κατοικούσαν **Κουπατσαραίοι**, δηλαδή ελληνόφωνοι, που σύμφωνα με κάποιες απόψεις και αυτοί αρχικά ήσαν βλαχόφωνοι, αλλά με τα χρόνια αφομοιώθηκαν από τους ελληνόφωνους και χάθηκε μαζί η βλάχικη γλώσσα τους. Ίδια εξήγηση με το **1α1.7**.

24.7 Λαμπάνοβο

Σύμφωνα με τον Max Vasmer βρίσκεται στην περιοχή της Ανασελίτσας. Ίδια εξήγηση με το **1γ1.21**.

24.8 Λιμπίνοβο

Είναι το σημερινό χωριό **Διάκος** Γρεβενών. Ίδια εξήγηση με το **1α1.14**.

24.9 Λιμπίστοβο

Είναι ο **Αϊλιάς** Ανασελίτσας, το σημερινό χωριό **Άγιος Ηλίας** Καστοριάς. Ίδια εξήγηση με το **1α1.14**.

24.10 Λιμπόχοβο

Είναι η σημερινή **Βραχοπλαγιά** Ανασελίτσας, το σημερινό **Δίλοφο** Βοΐου. Η ίδια εξήγηση με το **1α1.14**.

24.11 Μπίσοβο

Είναι το χωριό **Δύσβατο**, που σήμερα λέγεται **Κυπαρίσσι** Γρεβενών. Πιθανόν από την αλβανική λέξη **bish** = το αγρίμι, ο λύκος και σημαίνει περιοχή, όπου γύρω υπάρχουν πολλά αγρίμια - λύκοι.

Το εν λόγω χωριό είναι χτισμένο στις ανατολικές πλαγιές της Πίνδου με υψόμετρο 940μ., όπου τα αγρίμια δεν λείπουν. Υπάρχει, επίσης, το συναφές τοπωνύμιο **Μπίζοβο** (μπίσοβο > μπίζοβο), που είναι ο σημερινός οικισμός **Μεγαπλάτανος** του Δήμου Αριδαίας.

24.12 Μπόζοβο

Είναι το σημερινό χωριό **Πριόνια** Γρεβενών. Η ίδια εξήγηση με το **1α1.17**.

24.13 Ράχοβο

Είναι το σημερινό χωριό **Πολύραχο** Κοζάνης. Ισχύουν όσα σχετικά αναφέρθηκαν στο κεφάλαιο: *«Τρία σημαντικά τοπωνύμια Αράχοβα - Αράκλοβο - Άκοβα».*

24.14 Ριάχοβο

Είναι το σημερινό χωριό **Παρόρειο**[25] Γρεβενών. Ίδια εξήγηση με το **1α1.24**.

24.15 Σινίχοβο

Είναι το χωριό **Σχίνοβο**[26], που σήμερα ονομάζεται **Δεσπότης** Γρεβενών. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **σινιάκ**^{ου} = πάχνη (σινιάκοβο > σινιάχοβο > σινίχοβο) και σημαίνει περιοχή, όπου επικρατεί συχνά πάχνη.

24.16 Σίτοβο

Είναι το σημερινό χωριό **Σιταράς** Γρεβενών, που βρίσκεται σε κορυφογραμμή, με υψόμετρο 750μ. Ίδια εξήγηση με το **4α4.13**.

24.17 Σούλποβο

Είναι το σημερινό πεδινό χωριό **Άρδασσα** Πτολεμαΐδας. Πιθανόν σύνθετη από τις αλβανικές λέξεις **shulle** = προσήλιο και το επιβεβαιωτικό μόριο **po** = ναι, μάλιστα, και σημαίνει περιοχή, που έχει μεγάλη ηλιοφάνεια. Πράγματι, το εν λόγω

---

[25] Σύμφωνα με τον **Α. Ι. Κουκούδη** (***"Οι Μητροπόλεις και η διασπορά των Βλάχων"***) το εν λόγω χωριό κατοικούσαν **Κουπατσαραίοι**.

[26] Σύμφωνα με τον **Αστέριο Ι. Κουκούδη,** ό.α., το εν λόγω χωριό κατοικούσαν **Κουπατσαραίοι.**

χωριό είναι πεδινό και επομένως είναι εκτεθειμένο κυριολεκτικά στον ήλιο όλη τη μέρα.

β) Με κατάληξη -ιστα ή συναφείς της

24.1 Βελίστι

Είναι το σημερινό χωριό **Ασπρούλα** Ανασελίτσας. Ίδια εξήγηση με το **1β1.6**.

24.2 Βελίστι

Είναι το χωριό που αρχικά μετονομάστηκε σε **Ασπρονέρι** Κοζάνης και σήμερα λέγεται **Λευκοπηγή** Κοζάνης. Ίδια εξήγηση με το **1β1.6**.

24.3 Βιβίστα

Είναι το σημερινό χωριό **Εκκλησία** Γρεβενών. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **βιε** = ρυάκι, διώρυγα (βιεβίστα > βιβίστα), δεδομένου ότι βρίσκεται στη συμβολή δυο ρεμάτων.

24.4 Βραβόνιστα

Είναι το σημερινό χωριό **Καληράχη** Γρεβενών.

Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **βρεάβα** = θόρυβος, τύρβη, ταραχή, που σημαίνει μέρος, το οποίο καταιγίζεται από ανέμους. Πράγματι, το εν λόγω χωριό βρίσκεται σε περιοχή με υψόμετρο 880μ. και είναι εκτεθειμένο σε όλους τους ανέμους.

24.5 Βρόγγιστα

Είναι το σημερινό χωριό **Καλονέρι** Ανασελίτσας. Πιθανόν από την αλβανική λέξη **vrug** = ερυσίβη, παράσιτο των σιτηρών και της χλόης (βρούγγιστα > βρόγγιστα).

Σύμφωνα με τοπική παράδοση: *«Παλαιότερα βρισκόταν στη συμβολή των χαραδρών «Κόπου» και «Τζημαλή», κάπου δυτικά της σημερινής θέσης του και ονομαζόταν Βρόγγιστα, επειδή τα βράδια ακούγονταν δυνατοί κρότοι δηλαδή «Βροντούσε το μέρος» και ο φόβος αυτός ανάγκασε τους κατοίκους να μετατοπίσουν το χωριό στην σημερινή του*

θέση. Μετονομάσθηκε από τους κατοίκους Καλονέρι για το καλό του νερό.»

24.6 Δραβουντάνιστα

Είναι το σημερινό χωριό που μετονομάστηκε, αρχικά, σε **Σωληνάρι** και στη συνέχεια σε **Μεταμόρφωση**, βρίσκεται δε πολύ κοντά στην πόλη της **Κοζάνης**.

Σύμφωνα με μια άποψη η εν λόγω ονομασία σχετίζεται με τη σλαβική λέξη **трава** (τραβα) = χόρτο, που σημαίνει τόπος με πολύ βλάστηση Σε μια τέτοια περίπτωση δεν εξηγείται το πρόσφυμα -**ντα**- του τοπωνυμίου. Επομένως, είναι πιθανό κάποιο άλλο τοπικό χαρακτηριστικό να έχει δώσει την ονομασία.

Το εν λόγω χωριό βρίσκεται στο στένωμα, που σχηματίζουν δυο βραχώδεις γειτονικοί λόφοι και έχει κατεύθυνση από βορρά προς νότο, είναι λοιπόν λογικό να θεωρήσουμε ότι το χειμώνα υποφέρει από το βοριά. Άρα, η εν λόγω ονομασία σχετίζεται μάλλον με τη λέξη **τραμουντάνα** = βοριάς (τραμουντάνιστα > δραμουντάνιστα > δραβουντάνιστα).

24.7 Δράμιστα

Είναι το χωριό που μετονομάστηκε, αρχικά, σε **Μακρυπλαγιά** και στη συνέχεια σε **Δάφνη** και ανήκει στο νομό Κοζάνης. Πιθανόν από:

α)Τη βλάχικη λέξη **ντάρα**, που μεταξύ άλλων σημαίνει ξεπεσμός (νταρά(μ)ιστα > ντράμιστα > δράμιστα), επειδή ίσως το εν λόγω χωριό θα ήταν πολύ φτωχό.

β)Την αλβανική λέξη **dromc** = θρυμματίζω (ντρόμτσιστα > ντράμτσιστα > ντράμιστα > δράμιστα), δεδομένου ότι το χωριό αυτό βρίσκεται στα ριζά λόφου, που μοιάζει να έχει υποστεί παλιότερα εκτεταμένη θραύση και κατολίσθηση, η οποία φαίνεται εντονότερη στα δυτικά του.

24.8 Δοβρουνίστα

Είναι το σημερινό χωριό **Κληματάκι** Γρεβενών. Ίδια

εξήγηση με το **1α1.5.**

24.9 Δομαβίστα

Είναι ο οικισμός **Φλαμπουριά** Ανασελίτσας. Πιθανόν από τη σλαβική λέξη **δομ**(ντομ) = σπίτι (ντομαβίστα > δομαβίστα), που σημαίνει απλά οικισμός.

24.10 Ζικοβίστα

Είναι το σημερινό χωριό **Σπήλιος** Ανασελίτσας. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **τζιούγκ**^{ου} = ανηφοριά, ακρώρεια (τζιουγκοβίστα > τζικοβίστα > ζικοβίστα), που σημαίνει οικισμός, ο οποίος βρίσκεται σε πλαγιά.

24.11 Λιψίστα

Είναι η σημερινή **Νεάπολη [Ανασελίτσα]** Κοζάνης. Ο Max Vasmer τη συμπεριλαμβάνει στα σλαβογενή τοπωνύμια, αλλά αδυνατεί να διατυπώσει σλαβική ετυμολογική ερμηνεία, ενώ στο μεγάλο γιουγκοσλαβικό λεξικό εμφανίζεται με λατινογενή ρίζα και σλαβική κατάληξη.

Αυτό προκύπτει από δημοσίευμα τοπικής εφημερίδας: *«ΤΟ ΒΟΪΟΝ»* με τίτλο: *«ΒΟΪΟΝ -ΑΝΑΣΕΛΙΤΣΑ - ΣΕΛΙΤΣΑ»*, και σε ό,τι αφορά το τοπωνύμιο Λαψίστα, αναφέρονται ειδικότερα τα εξής:

*«Το παλαιόν όνομα της Νεαπόλεως ήτο **Λαψίστα** η **Λαψίστι**. Της λέξεως ταύτης την ιστορικήν αρχήν δεν γνωρίζομεν ακριβώς, την σημασίαν, όμως αυτής δυνάμεθα να πληροφορηθώμεν εν μέρει από το τελευταίον μεγάλο Γιουγκοσλαβικόν λεξικόν, δια του οποίου καταβάλλεται μια περίεργη προσπάθεια να ερμηνευθεί το δήθεν μακεδονικόν γλωσσικόν ιδίωμα κατά την ιδική των πολιτικήν προπαντός αντίληψιν και σύμφωνα με τους ιδικούς των σκοπούς. Κατ' αυτούς, λοιπόν, η λέξις Λαψίστι έχει ρίζαν μεν λατινικήν, κατάληξιν δε σλαβικήν. Σημαίνει κατ' αρχήν μέρος ολισθηρόν και λασπώδες και δεύτερον μέρος εις το οποίον δύναται να εργάζηται κανείς με ελπίδα κέρδους, μέρος δηλ. παραγωγικόν.»*

Επίσης, μια άλλη πιθανή ερμηνεία είναι αυτή που στηρίζεται στη βλάχικη λέξη **λαπούσ**^{ου} = φυτό με πλατιά φύλλα και κίτρινα άνθη (λαπουσίστα > λαπ'σίστα > λαψίστα > λιψίστα).

24.12 Λούμπνιστα

Αρχικά μετονομάστηκε σε **Βαλάνια** Κοζάνης και προσαρτήθηκε στον οικισμό **Τσαπουρνιάς** Γρεβενών, ο οποίος μετονομάστηκε σε **Τρικοκκιά** Γρεβενών. Πιθανόν σύνθετη από τη σλαβική λέξη **λυπινα**(λουπίνα) = τολύπη (λουπίνιστα > λούπνιστα > λούμπνιστα) και σημαίνει περιοχή, όπου ευδοκιμεί η τολύπη.

24.13 Λούτιστα

Είναι το σημερινό χωριό **Κερασώνα**, που ανήκει σήμερα στο Νομό Καστοριάς. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **λουτόσ**^{ου} = πηλώδης, βορβορώδης, λόγω ίσως της σύστασης του εδάφους της περιοχής αυτής.

24.14 Μαρτσίστι

Είναι το σημερινό χωριό **Περιστερά** Ανασελίτσας. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **Μάρτσου** = α) ο μήνας Μάρτιος, β) το χρωματιστό σκοινί *"Μάρτης",* που φορούσαν σύμφωνα με το έθιμο τα μικρά παιδιά, επειδή ίσως το χωριό αυτό λειτουργούσε μέχρι και το Μάρτη ως χειμαδιό και τον ίδιο μήνα θα άρχιζαν οι προετοιμασίες για τα θερινά βοσκοτόπια.

Υπάρχει, επίσης, τοπωνύμιο **Μάρτσιστα**, που είναι το σημερινό χωριό **Κάτω Περιβόλι** Καστοριάς. Πιθανόν τα δυο χωριά **Μαρτσίστι** και **Μάρτσιστα** να έχουν κάποια μεταξύ τους συγγένεια, καθόσον η απόσταση που τα χωρίζει δεν είναι πολύ μεγάλη.

24.15 Πιπιλίστα

Είναι το σημερινό χωριό **Νάματα** Ανασελίτσας (Βλαχοχώρι).

Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **μπιλμπίλιου**(τουρκικής

ρίζας) = αηδόνι (μπιλμπιλίστα > πιπιλίστα), από την ύπαρξη αηδονιών στην περιοχή αυτή.

24.16 Πλαζούμιστα

Είναι το σημερινό χωριό **Σταυροδρόμι** Ανασελίτσας. Πιθανόν από τις αλβανικές λέξεις: **plas** = σκάσιμο, ράγισμα και **unj**(ουνγι) = κατεβάζω, χαμηλώνω, καθίζω (πλασούνιστα > πλαζούνιστα > πλαζούμιστα). Πράγματι, κατάντη του εν λόγω χωριού υπάρχει παλιό μεγάλο κυκλικό ρήγμα, που έχει προκαλέσει βύθιση μεγάλης έκτασης, η οποία μοιάζει με μικρό βυθισμένο οροπέδιο.

24.17 Ραδοβίστι

Είναι το σημερινό χωριό **Ροδοχώρι** Ανασελίτσας. Πιθανόν από τη σλαβική λέξη **радъ** (ραντ) = χαρούμενος (ραντοβίστα > ραδοβίστα > ραδοβίστι).

24.18 Ραδοσίνιστα

Είναι το σημερινό χωριό **Μέγαρο** Γρεβενών. Πιθανόν από τη σλαβική λέξη **радость**(ράντοστ) = χαρά.

24.19 Ραδουβίστα

Είναι το σημερινό χωριό **Ροδιανή** Κοζάνης. Ίδια εξήγηση με το **24β24.18**.

24.20 Ραδούνιστα

Σύμφωνα με τον Max Vasmer είναι τοπωνύμιο της περιοχής Καϊλαρίων Πτολεμαΐδας. Ίδια εξήγηση με το **24β24.18**.

24.21 Ρατοβίστα

Μετονομάστηκε σε **Ραδοβίστι** και σήμερα λέγεται **Ροδιά** και ανήκει στα Γρεβενά. Ίδια εξήγηση με το **24β24.18**.

24.22 Σιάτιστα

Σύμφωνα με τον καθηγητή Πανεπιστημίου κ. **Νικόλαο Ψημμένο**: *«Το πρώτο όνομα της πόλης ήταν **Καλύβια**, γιατί τα καλύβια ήταν το χαρακτηριστικό της. Όταν δημιουργείται ο οικισμός, είναι οικισμός ποιμένων που κατοικούν σε*

καλύβια. Με αυτό το όνομα αναφέρεται στα αρχεία της ***Μονής Ζαβέρδας (Ζάμπουρντα)****.*

Το δεύτερο τοπωνύμιο για τη Σιάτιστα είναι το τουρκικό όνομα ***Armud - Koy*** *(=* ***Αρμούτ - Κιόι*** *=* ***Αχλαδότοπος****) και το συναντούμε στα τέλη του 16^{ου} αιώνα στα βιβλία της πρώτης τουρκικής απογραφής πληθυσμού. Δεν είναι εύκολο να διαπιστώσουμε μέχρι πότε χρησιμοποιήθηκε αυτό το τοπωνύμιο και από ποιους.*

Είναι πολύ πιθανό ότι οι Έλληνες δεν το χρησιμοποίησαν καθόλου, γι' αυτό και γρήγορα ξεχάστηκε και αντί αυτού χρησιμοποιούσαν το ***Σιάτιστα*** *και* ***Φλωροχώρι****.*

Πάντως η καθιέρωση του ***Armud - Koy*** *και η χρήση - για όσο χρόνο - σημαίνει πως η πόλη από τα μέσα του 16^{ου} αιώνα είχε αλλάξει χαρακτήρα και δεν ήταν πια χωριό ποιμένων.*

Πράγματι, σύμφωνα με τα υπάρχοντα στοιχεία, την περίοδο αυτή και η σύσταση του πληθυσμού της έχει μεταβληθεί, αφού πολλοί Έλληνες και από διάφορα μέρη της χώρας βρήκαν καταφύγιο στην ορεινή και άγονη Σιάτιστα, και γρήγορα οι Σιατιστινοί ασχολήθηκαν με το εμπόριο, ταξίδεψαν κι εγκαταστάθηκαν σε πόλεις της Ευρώπης και ίδρυσαν εκεί αξιόλογους εμπορικούς οίκους.

Έτσι, από το τέλος του 16^{ου} αιώνα ως τα μέσα του 19^{ου} η Σιάτιστα είναι η πόλη του πλούτου. Ο πλούτος είναι το διακριτικό της γνώρισμα και έτσι μπορεί να δικαιολογηθεί το τοπωνύμιο ***Φλωροχώρι****.*

Για την ίδια περίοδο (17^{ο} αιώνα) αναφέρεται ότι είναι σε χρήση και το τοπωνύμιο ***Σιάτιστα****. Και είναι πολύ πιθανό το κύριο τοπωνύμιο να είναι το Σιάτιστα και παρωνύμιο το Φλωροχώρι ή να εκφράζουν και τα δυο το ίδιο χαρακτηριστικό γνώρισμα της πόλης και να προηγήθηκε - ως τοπωνύμιο - το* ***Φλωροχώρι*** *και να ακολούθησε το* ***Σιάτιστα****.*

Οι προτεινόμενες ετυμολογήσεις είναι οι εξής:

*α) Ο Γάλλος περιηγητής Pouqueville το 1806 - με βάση προφορικές αφηγήσεις των κατοίκων - ερμηνεύει το όνομα Σιάτιστα από τη συγχώνευση δυο λέξεων: της τουρκικής **chatir** (= τσιατήρ = σκηνή, τσαντίρι) και της ελληνοβλάχικης **tiritza** (= τύριζα, από το ελληνικό τυρός). Το Τσιατηρτυρίτζα γίνεται διαδοχικά Σιατυρίτσα, Σιατίτσα, Σιάτιστα με μια σειρά φωνητικές μεταβολές, οι οποίες όμως δεν ευσταθούν επιστημονικά, γι' αυτό και η ετυμολόγηση αυτή απορρίπτεται.*

*β) Άλλοι υποστηρίζουν ότι προέρχεται από το σλαβικό ρήμα **setsiam** (= χωρίζω). Από το θέμα του **setsi-** και την κατάληξη - **sta** προήλθε η λέξη **Σέτσιστα** και με μετατροπή, από τους Τούρκους, του (**ε**) σε (**α**) έγινε **Σάτσιστα**, έπειτα Σιάτιστα. Η πρόταση απορρίπτεται, γιατί μια τέτοια μετατροπή δεν μπορούσε να προέλθει από τους Τούρκους, αλλά από τους Σιατιστινούς που το χρησιμοποιούσαν και μάλιστα Σιατιστινούς, που ήταν εγκατεστημένοι σε σλαβικές περιοχές. Και αν προερχόταν από αυτούς, δεν μπορούσε να συμβεί αυτή η μετατροπή του (**ε**) σε (**α**) , γιατί από άποψη γλωσσική δε συμβαίνει στη γλώσσα μας και για διάφορους λόγους, όπως μας λέει η επιστήμη της γλωσσολογίας.*

*γ) Μια άλλη άποψη υποστηρίζει ότι η λέξη έχει σχέση με το λατινικό **sitis** = δίψα, που το πήραν οι Βλάχοι και το πρόφεραν ως **siati**. Με την προσθήκη της κατάληξης **-ιστα** έχουμε το τοπωνύμιο Σιάτιστα, που πράγματι δίνει και το γνώρισμα της πόλης, την έλλειψη νερού. Η μόνη αντίρρηση που μπορεί να εγερθεί είναι: «γιατί δεν χρησιμοποίησαν εξ αρχής αυτή την ονομασία της πόλης εκείνοι που τη δημιούργησαν (δηλαδή οι ποιμένες - βλάχοι) παρά χρησιμοποιήθηκε τον 17^{ο} αιώνα, όταν υπερείχε το ελληνικό στοιχείο»;*

*δ) Άλλη εκδοχή θέλει να προέρχεται από το τουρκικό **Set** (=οχυρό) και την κατάληξη -**ιστα.** Το **Σέτιστα** με*

*μετατροπή του (**ε**) σε (**α**) έγινε Σάτιστα, έπειτα με ανάπτυξη ενός (**ι**), **Σιάτιστα**. Η πόλη πράγματι είναι φυσικά οχυρωμένη από τη θέση της, αλλά αυτό οι Τούρκοι το κατάλαβαν πολύ αργότερα (τέλη του 18ου αιώνα), όταν η πόλη αντιστάθηκε στις τουρκαλβανικές επιδρομές, αλλά ήδη τότε η πόλη ονομαζόταν Σιάτιστα.*

ε) Μια άλλη εκδοχή θέλει το τοπωνύμιο να προέρχεται από τη λέξη «στάσις», μάλιστα από το ασθενές θέμα του ρήματος ίστημι = στέκομαι (Στα+τ+ιστα και με σχετικές μεταβολές έγινε = Σάτιστα, Σιάτιστα). Οι προτεινόμενες όμως μεταβολές και στην περίπτωση αυτή γλωσσολογικά δεν δικαιολογούνται και η πρόταση απορρίπτεται.

*στ) Και η λαϊκή ετυμολογική ερμηνεία από το ρήμα **σάστισα** (Σιάστισα, Σιάτιστα) δε θεωρείται σοβαρή.»* Τέλος, σύμφωνα με τον παραπάνω ερευνητή: «*Φαίνεται ως πιο πιθανό το τοπωνύμιο **Σιάτιστα** να επικράτησε στη θέση του παρωνυμίου **Φλωροχώρι** για δυο λόγους, ένα γλωσσικό και έναν ιστορικό.*

Ο ιστορικός λόγος: Είναι γνωστή η στενή σχέση που είχαν οι κάτοικοι της Σιάτιστας με την Κεντρική Ευρώπη, με λαούς που μιλούσαν Γερμανικά. Η εγκατάσταση πολλών οικογενειών λόγω εμπορικών δραστηριοτήτων στην Αυστρία και άλλες χώρες είχε επίδραση στην κοινωνική ζωή των Σιατιστινών, στη γλωσσική συμπεριφορά τους. Πολλοί έμαθαν τη γερμανική γλώσσα και στη Σιάτιστα μαζί με τα διάφορα αγαθά που εισάγονταν από την Ευρώπη ήρθαν και τα ονόματά τους.

Αυτή η γλωσσική επίδραση φαίνεται στη χρήση κάποιων επωνύμων με γερμανική ρίζα (Γκερεχτές, Μπρούχος κ.α.), στην ύπαρξη κάποιων φθόγγων που θυμίζουν τους γερμανικούς b, d, u (ντιούλκας, ντιόντιος, κλπ.), στη χρήση κάποιων λέξεων που δηλώνουν αντικείμενα και είναι λέξεις γερμανικές π.χ. στρύφια από το Strumpfe = κάλτσες, στόφα

από Stoff = ύφασμα, στιβάλια από το Stiefel = μπότες, κ.α. τέλος στο ίδιο το όνομα της πόλης, Σιάτιστα.

Η προφορά του τοπωνυμίου Σιάτιστα από τους ντόπιους είναι δισύλλαβη, ***Σιάτστα****, και μάλιστα γίνεται έτσι που να τονίζονται οι δυο συλλαβές, σαν να ξεχωρίζουν και να υπάρχουν ανάμεσα του δυο (σ), όχι ένα (σ). Όσοι γνωρίζουν καλά τα γερμανικά και ακούν την προφορά του ονόματος, οδηγούνται στην ορθή ετυμολόγηση του τοπωνυμίου.*

Ο γλωσσικός λόγος: Προέρχεται από σύνθεση δυο γερμανικών λέξεων, της ***Schatz*** *(= θησαυρός) και της* ***Stadt*** *(= πόλη). Από τη γερμανική σύνθετη λέξη αποβάλλεται το τελικό* ***dt*** *στην ελληνική απόδοση, αφού οι ελληνικές λέξεις δεν καταλήγουν σε (****τ****) και αργότερα αναπτύχθηκε (από τους εγγράμματους) το (****ι****) και έδωσε το* ***Σιάτιστα.***

Η σημασία της γερμανικής σύνθετης λέξης SchatzStadt είναι "Θησαυρόπολη", και αποδίδει κατά κάποιο τρόπο αυτό που δήλωνε και το Φλωροχώρι. Είναι όμως ως έννοια ευρύτερη από αυτό, αφού αναφέρεται σε θησαυρό και όχι μόνο σε φλουρί.»

Έτσι, η λέξη ***Σιάτιστα*** *ως έννοια γίνεται πλατύτερη, ισχυρότερη. Επιπλέον είναι σαφέστερη, αφού αποδίδει και την ιστορική πραγματικότητα: η Σιάτιστα δεν είναι χωριό πια, είναι πόλη. Και από την άποψη της προφοράς της η λέξη* ***Σιάτιστα*** *είναι γλωσσικά ισχυρότερη, γιατί έχει ένταση στην προφορά (με τους δυο τόνους της δισύλλαβης και δίτονης γερμανικής λέξης). Αυτά τα στοιχεία αποτελούν και το δεύτερο λόγο επικράτησης.*

Ένας κανόνας της γλωσσολογίας λέει ότι ανάμεσα σε δυο λέξεις, εν προκειμένω τα τοπωνύμια Σιάτιστα και Φλωροχώρι, επικρατεί το ισχυρότερο και σαφέστερο. Από τα τέλη του 16^{ου} αιώνα και ως τις αρχές του 19^{ου} ο χαρακτήρας της πόλης ήταν κοσμοπολίτικος και κατά τον Α. Βακαλόπουλο

«όλοι τους μιλούσαν γερμανικά ή ιταλικά…» (δηλαδή είχαν εξοικείωση με τη γλώσσα, δεν τους ήταν ξένη).

Την ονομασία, βεβαίως, δεν την έδωσαν ξένοι, οι οποίοι άλλωστε ποτέ δεν έζησαν στη Σιάτιστα, αλλά Σιατιστινοί που ζούσαν στην Ευρώπη και είτε μετέφραζαν ελεύθερα το παρωνύμιο Φλωροχώρι είτε με τη σύνθετη λέξη που δημιούργησαν (SchatzStadt) εξέφραζαν το θαυμασμό για την πλούσια και ευημερούσα πατρίδα τους. Για τους λόγους αυτούς δεν αντέδρασαν οι ντόπιοι στη χρήση της και την προτίμησαν από το Φλωροχώρι. Επιπλέον η παραγωγή της λέξης από τη σύνθετη γερμανική δεν προσκρούει σε κανένα κανόνα της ελληνικής.»

Κατά τη γνώμη μας, η ερμηνεία που υιοθετεί, τελικώς, ο καθηγητής **Νικόλαος Ψημμένος** παρότι φαίνεται λογική - πειστική, εντούτοις δεν είναι σωστή. Καταρχάς, η κατάληξη - **ιστα** που είναι κοινότατη σε τέτοιου είδους τοπωνύμια στον ελληνικό χώρο δεν πρέπει να αναζητηθεί σε μια γερμανική λέξη **Stadt**, που μάλιστα σημαίνει πόλη και όχι χωριό, όπως ήταν παλιά η Σιάτιστα.

Ας έχουμε υπόψη ότι στη γερμανική γλώσσα το χωριό σημαίνεται με τη λέξη **dorf**. Έτσι, εάν οι Σιατιστινοί της Γερμανίας ήθελαν να εκφράσουν το όνομα της πατρίδα τους *"Φλωροχώρι"* στα Γερμανικά, τότε θα έπρεπε να πουν ***Schatzdorf*** και όχι ***Schatzstadt.*** Πέραν τούτου, η βλάχικη ονομασία (**Σιάτιστα** από τη βλάχικη λέξη **σιάτε** = δίψα και τη γνωστή κατάληξη -**ιστα**) θα μπορούσε να επιβληθεί και αργότερα, όχι δηλαδή από την αρχή του οικισμού, δεδομένου ότι η εν λόγω περιοχή, έτσι και αλλιώς, δεν διέθετε πολλά νερά και, όταν κάποια εποχή θα υπήρξε παρατεταμένη ανομβρία - ξηρασία, που θα ταλαιπώρησε τους κατοίκους για μεγάλο χρονικό διάστημα, αυτοί θα είπαν, κάποια στιγμή αγανακτισμένοι: *«τι το λέμε*

Φλωροχώρι, Διψοχώρι θα πρέπει να το λέμε»… και έτσι ίσως θα έμεινε.

24.23 Τίστα

Είναι το σημερινό χωριό **Ζ(ι)άκας** Γρεβενών. Πιθανόν από τη σλαβική λέξη **тиса** (τίσα) = πεύκη.

24.24 Τόριστα

Είναι το σημερινό χωριό **Ποντινή** Γρεβενών. Πιθανόν από την αλβανική λέξη **torisht** = στάνη, σταύλος.

24.25 Τρέπιστα

Είναι το σημερινό χωριό **Άγιος Χριστόφορος** Πτολεμαΐδας. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **τράπ**^{ου} = χαντάκι, τάφρος, φαράγγι(τράπιστα > τρέπιστα). Πράγματι, το εν λόγω χωριό είναι πεδινό, χτισμένο ανάμεσα σε τρεις τάφρους.

24.26 Τσαρίστα

Είναι το σημερινό χωριό **Άγιος Θεόδωρος** Ανασελίτσας. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **τσάρα** = χώμα. Πράγματι, το ομώνυμο χωριό είναι χτισμένο σε στενή επίπεδη εδαφική καλλιεργούμενη περιοχή.

24.27 Χουλενίστα

Είναι το σημερινό χωριό **Δίπορο** Γρεβενών. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **κουλοάνα** = στήλη, κολόνα (κουλοανίστα > κουλανίστα > χουλανίστα > χουλενίστα). Πράγματι, το ομώνυμο χωριό είναι χτισμένο στη συμβολή δυο επίπεδων καλλιεργήσιμων εδαφικών στηλών, που ορίζονται από τους γύρω αυχένες.

γ) Με κατάληξη -ιτσα ή συναφείς της

24.1 Ανασελίτσα

Είναι η σημερινή **Νεάπολη** Κοζάνης. Για το τοπωνύμιο **Ανασελίτσα** όλοι, όσοι ασχολήθηκαν με την προέλευσή του, συμφωνούν ότι είναι σύνθετο με πρώτο συνθετικό την πρόθεση **ανά** και δεύτερο το τοπωνύμιο **Σέλιτσα** (ίδια εξήγηση με το **6γ6.6**), την παλαιά ονομασία της γειτονικής

Εράτυρας.

Η πρόθεση **ανά**, ως πρώτο συνθετικό στις σύνθετες λέξεις αποτελεί προθετικό επίρρημα και σημαίνει κατεύθυνση από κάτω προς τα επάνω. Συντιθέμενο με το Σέλιτσα δηλώνει την άνω του Αλιάκμονα Σέλιτσα σε συσχετισμό με τη θέση της μητροπολιτικής Σέλιτσας (Εράτυρας), κάτοικοι της οποίας μετοίκισαν στη Λειψίστα και συγκρότησαν οικισμό το γνωστό με την ονομασία Ανασελίτσα.

24.2 Βάνιτσα

Η Άνω Βάνιτσα είναι το σημερινό χωριό **Άνω Κώμη** Κοζάνης και η **Κάτω Βάνιτσα** είναι το σημερινό χωριό **Κάτω Κώμη Κοζάνης**.

Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **βάνα** = αρτηρία, φλέβα. Πράγματι και τα δυο αυτά χωριά βρίσκονται ανάμεσα σε δυο μικρά ποτάμια που χύνονται στην τεχνητή λίμνη Πολυφύτου.

24.3 Βιστρίτσα

Είναι ο ποταμός **Αλιάκμονας**. Ίδια εξήγηση με το **11.1**.

24.4 Γκόβλιτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Κρόκος** Κοζάνης. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **γκουβαλεάτσε** = στόμιο. Πράγματι, το εν λόγω χωριό βρίσκεται στην αρχή (*"στόμιο"*) των μικρών παράλληλων ποταμιών που τρέχουν εκατέρωθεν και χύνονται στην τεχνητή λίμνη Πολυφύτου.

24.5 Γκοβλίτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Λιβέρα** Κοζάνης. Ίδια εξήγηση με το **24γ24.4**. Πράγματι, το εν λόγω χωριό είναι χτισμένο σε επίπεδη έκταση που περικλείεται ολόγυρα από βουνοκορφές και μοιάζει από ψηλά σαν οπή, σαν στόμιο.

24.6 Δημηνίτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Καρπερόν** Γρεβενών. Πιθανόν από:

α)Τη βλάχικη λέξη **ντιμινιάτσα** = αυγή, πρωί, ημέρα, επειδή ίσως είναι χτισμένο σε πεδινή έκταση και είναι

ηλιόλουστο όλη τη μέρα.

β)Την παλιά ποικιλία σιταριού ***"δημηνιό",*** που ίσως καλλιεργείτο στην πεδινή αυτή περιοχή.

24.7 Λαβάνιτσα

Βρίσκεται στην περιοχή Γρεβενών. Ίδια εξήγηση με το **1γ1.21**.

24.8 Λαβανίτσα

Βρίσκεται στην περιοχή Κοζάνης. Ίδια εξήγηση με το **1γ1.21**.

24.9 Λαμπανίτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Πλακίδα** Κοζάνης. Ίδια εξήγηση με το **1γ1.21**.

24.10 Πικριβενίτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Αμυγδαλιές** Γρεβενών. Σύμφωνα με τοπική παράδοση υπάρχουν οι ακόλουθες εκδοχές για το όνομα του υπόψη τοπωνυμίου:

*«α)Το όνομα Πικριβενίτσα δόθηκε στο χωριό από το όνομα της όμορφης και περήφανης καπετάνισσας **Νίτσας**, που ήταν γυναίκα του καπετάν Βασιλάκη, συνεργάτη του Αντώνη Κατσαντώνη της Ηπείρου, οι οποίοι είχαν γίνει ο φόβος και ο τρόμος των Τούρκων.*

Ο Αλή Πασάς δεν μπορούσε να "χωνέψει" ότι η Πικριβενίτσα ήταν ανεξάρτητη από την κηδεμονία του και έστειλε ισχυρά αποσπάσματα Τουρκαλβανών, για να εξοντώσουν τον καπετάν Βασιλάκη και τα παληκάρια του. Πραγματικά, τους στήσανε ενέδρα σε μια τοποθεσία, σκότωσαν πολλούς από τους άντρες του Καπετάν-Βασιλάκη και τον ίδιο. Η τοποθεσία αυτή ακόμα και σήμερα λέγεται "Βίγλα" ή "Βασιλάκη".

Την ίδια εποχή οι Τούρκοι συνέλαβαν τη γυναίκα του Κατσαντώνη και τον ανιψιό του καθώς και τη Νίτσα, γυναίκα του καπετάν-Βασιλάκη. Τη Νίτσα τη δέσανε στην τοποθεσία "Μεσοχώρι", όπου τη βασανίσανε για αρκετές μέρες για να

υποκύψει, ενώ δεν της δίνανε νερό. Η Νίτσα όχι μόνο δεν υπέκυψε αλλά έφτυσε κατάμουτρα τον Αλή Πασά και οι Τουρκαλβανοί την εκτέλεσαν αμέσως. Προς τιμήν της οι χωριανοί φτιάξανε μια βρύση στον τόπο της εκτέλεσης και ονόμασαν το χωριό Πικριβενίτσα.

β)Αρχικά το χωριό λεγόταν Βηνίτσα. Κάποτε όμως στα χρόνια της Τουρκοκρατίας οι κλέφτες σκότωσαν τον γιο του Κοτζαμπάση του χωριού. Μετά απ' αυτό ο Κοτσαμπάσης μαζί με τη γυναίκα του εγκατέλειψαν το χωριό και για να εκδικηθούν τους χωριανούς ζήτησαν από τους Τούρκους να το λένε στο εξής Πικριβηνίτσα.»

Κατά την άποψή μας είναι πιθανόν σύνθετη από την ελληνική λέξη **πικρό** και τη βλάχικη λέξη **ραβέντι** = φυτό που χρησιμοποιείται για καθαρτικό φάρμακο και, επειδή πράγματι το εν λόγω φυτό έχει πικρή γεύση (πικρραβεντίτσα > πικραβενίτσα > πικριβενίτσα), και σημαίνει περιοχή, στην οποία φύεται το υπόψη φυτό.

24.11 Σαδοβίτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Μικροκλεισούρα** Γρεβενών. Πιθανόν από τη σλαβική λέξη **сад**(sad) = φυτό (σαντοβίτσα > σαδοβίτσα). Πράγματι, το εν λόγω χωριό βρίσκεται σε κατάφυτη πεδινή έκταση.

24.12 Σέλιτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Εράτυρα** Κοζάνης. Ίδια εξήγηση με το **21γ21.9**.

24.13 Σίνιτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Τριφύλλι** Γρεβενών. Ίδια εξήγηση με το **1γ1.34**.

***

25. Περιοχή Φλώρινας - Καστοριάς

Στην εν λόγω περιοχή υπάρχουν εκατόν εξήντα πέντε(165) κύρια ξενόγλωσσα τοπωνύμια, εκ των οποίων:

i)Δεκαεπτά(17) ανήκουν στην κατηγορία αυτών που έχουν κατάληξη -οβα, - οβο.

ii)Εικοσιένα(21) ανήκουν στην κατηγορία αυτών που έχουν κατάληξη -ιστα.

iii)Δεκατέσσερα(14) ανήκουν στην κατηγορία αυτών που έχουν κατάληξη -ιτσα.

α) Με κατάληξη -οβα, -οβο

25.1 Βίδοβα

Ήταν παλαιό χωριό, που το 1905 κατοικείτο από Τούρκους. Βρισκόταν δυτικά της **Διποταμίας** Καστοριάς, κοντά στα ελληνοαλβανικά σύνορα. Ίδια εξήγηση με το **17α17.5**.

25.2 Γκορνίτσοβο

Είναι το σημερινό χωριό **Κέλη** Φλώρινας. Πιθανόν από τις σλαβικές λέξεις **горьчица** (γκόρτσνιτσα) = πικραλίδα, ραδίκι (γκορτσνίτσοβο > γκορνίτσοβο), και σημαίνει περιοχή - οικισμός, στον οποίο ευδοκιμεί η πικραλίδα (το ραδίκι).

25.3 Δράνοβο

Σύμφωνα με τον Max Vasmer ήταν τοποθεσία στην περιοχή Καστοριάς. Ίδια εξήγηση με το **1α1.6.**

25.4 Δρένοβο

Σύμφωνα με τον Max Vasmer ήταν τοποθεσία στην περιοχή Φλώρινας. Ίδια εξήγηση με το **1α1.6.**

25.5 Έλοβο

Είναι το ερειπωμένο χωριό **Ελατιά** Φλώρινας, που βρισκόταν νοτιοδυτικά της **Δροσοπηγής**, με υψόμετρο 1.040μ. Η ίδια εξήγηση με το **6α6.2**.

25.6 Ζέλοβο

Είναι το σημερινό χωριό **Ανταρτικό** Φλώρινας. Η ίδια εξήγηση με το **1α1.7**.

25.7 Κομανίτσοβο

Είναι το σημερινό χωριό **Λιθιά** Καστοριάς. Πιθανόν από τη λέξη **Κουμάνοι** = τουρκικό φύλλο (τουρανικής καταγωγής),

και σημαίνει περιοχή που είχε παλιά Τούρκους (Κουμάνους) κατοίκους.

25.8 Λέχοβο

Είναι το σημερινό χωριό **Λέχοβο** Φλώρινας. Η ίδια εξήγηση με το **15α15.1**.

25.9 Λούδοβο

Είναι το σημερινό χωριό **Κρύα Νερά** Καστοριάς. Πιθανόν από:

α)Την αλβανική λέξη **luadh**(λουάδ) = λιβάδι και σημαίνει περιοχή που διαθέτει λιβάδι. Πράγματι, το εν λόγω χωριό είναι χτισμένο σε κατάφυτη κοιλάδα, μέσα από την οποία διέρχεται κάποιος παραπόταμος του Αλιάκμονα.

β)Τη σλαβική λέξη **людъ**(λουντ) = πλήθος κόσμου, και σημαίνει πολυπληθής οικισμός, κάτι όμως που δεν επαληθεύεται εκ των πραγμάτων.

25.10 Μαύροβο

Είναι το σημερινό χωριό **Μαυροχώρι** Καστοριάς. Από την ελληνική λέξη **μαύρος** και σημαίνει περιοχή, όπου ίσως υπάρχουν φαιά εδάφη. Πράγματι, το εν λόγω χωριό είναι χτισμένο κοντά στις όχθες της λίμνης Καστοριάς και επομένως η υπάρχουσα ιλύς με τα οργανικά της στοιχεία (υπολείμματα) θα έδιναν αυτό το χρώμα, οσάκις η υδατική στάθμη της λίμνης έπεφτε λόγω παρατεταμένης ξηρασίας.

Επίσης, υπάρχει το **Μαύροβο** (σημερινό χωριό **Μαυρούδα**) **Λαγκαδά**. Και αυτό το χωριό τυχαίνει να είναι χτισμένο κοντά σε λίμνη, η οποία λίγα χρόνια πριν αποξηράνθηκε ένεκα της ελονοσίας. Μάλιστα, σήμερα, γίνεται προσπάθεια να δημιουργηθεί ξανά η λίμνη για περιβαλλοντικούς λόγους.

Υπάρχει και τοπωνύμιο (χωριό) **Μαύροβο** στη βορειοδυτική περιοχή της FYROM, που βρίσκεται πάλι κοντά σε λίμνη, στη λεγόμενη **λίμνη Μαύροβου**.

25.11 Ορέχοβο

Είναι το χωριό **Πυξός** Φλώρινας, που σήμερα είναι ακατοίκητο. Λεγόταν και **Ράχοβα**. Η ονομασία **Ορέχοβο** πρέπει κατά τη γνώμη μας να είναι μεταγενέστερη (στην προσπάθεια να εξισλαβιστεί το τοπωνύμιο [από τη σλαβική λέξη **орахов** (οράχοβ) = καρυδένιος]).

Πρέπει να σημειωθεί ότι όλη η γύρω περιοχή ανάμεσα στις λίμνες Πρέσπες είναι κατάφυτη από δάση άλλων δένδρων και όχι από καρυδιές, στις οποίες παραπέμπει η εν λόγω ονομασία. Επιπλέον δε, το εν λόγω χωριό βρισκόταν στην κορυφή (στη ράχη) το ορεινού όγκου ανάμεσα στη Μικρή και τη Μεγάλη Πρέσπα και άρα οι ονομασίες **Ράχοβα** ή **Ράχοβο** είναι πιο πιθανές.

25.12 Ράκοβο

Είναι το σημερινό χωριό **Κρατερό** Φλώρινας. Έχει υψόμετρο 950μ. και είναι χτισμένο στα ριζά απότομης βουνοπλαγιάς, δίπλα ακριβώς από τα ελληνοσκοπιανά σύνορα. Σύμφωνα με ιστορία του χωριού, αυτό ιδρύθηκε το 1770 και οι κάτοικοί του είχαν έρθει από την Αλβανία(Αρβανιτόβλαχοι). Πέραν λοιπόν της εξήγησης που αναφέρεται στο **7α7.10** υπάρχει μεγαλύτερη πιθανότητα η υπόψη ονομασία να είναι παραφθορά του ονόματος **Ράχοβο** (Ράχοβο > Ράκοβο), το οποίο, όπως έχουμε ήδη εξηγήσει έχει βλάχικη προέλευση.

25.13 Στίρκοβα

Είναι το σημερινό χωριό **Πλατύ** Φλώρινας, δίπλα στις Πρέσπες. Πιθανόν από:

α)Τη βλάχικη λέξη **στρικόρ**^{ου} = διηθώ, στραγγίζω (στρικόροβα > στρίκροβα > στίκροβα > στίρκοβα) και σημαίνει τοποθεσία που αποστραγγίζει περιοχή.

Πράγματι, από το εν λόγω χωριό περνά ο ομώνυμος χείμαρος Στίρκοβα, ο οποίος μαζί και με τα γύρω εδάφη αποστραγίζει και ταυτόχρονα διηθεί τα νερά της ανάντη

ορεινής περιοχής προς τη Μικρή Λίμνη Πρέσπα.

β)Τη βουλγαρική λέξη **щъркел** (στούρκελ) = πελαργός. Στην περίπτωση αυτή δεν μπορεί να εξηγηθεί το όνομα του χείμαρρου Στίρκοβα.

25.14 Τέρνοβο

Είναι το χωριό **Πράσινο** Φλώρινας. Η ίδια εξήγηση με το **1α1.29**.

25.15 Τσέροβο

Είναι το σημερινό χωριό **Κλειδί** Φλώρινας. Η ίδια εξήγηση με **22α22.8**.

25.16 Τσιρίλοβο

Είναι το σημερινό χωριό **Άγιος Νικόλαος** Καστοριάς. Πιθανόν από το όνομα **Κύριλλος** και σημαίνει περιοχή με πρώτο οικιστή ή τσιφλικά κάποιον ονόματι **Κύριλλο**.

25.17 Τύρνοβο

Είναι το χωριό **Αγκαθωτό** Φλώρινας, δίπλα στη Μικρή Πρέσπα, το οποίο δεν υφίσταται σήμερα. Η ίδια εξήγηση με το **1α1.29**.

β) Με κατάληξη -ιστα ή συναφείς της

25.1 Βίτσιστα

Είναι το σημερινό χωριό **Μελάνθιο** Καστοριάς. Πιθανόν από:

α)Τη λατινική λέξη **vitis** = αμπέλι (βίτιστα > βίτσιστα), που σημαίνει ότι τα παλιότερα χρόνια στην εν λόγω περιοχή, η οποία διαθέτει καλλιεργήσιμες εκτάσεις, θα ευδοκιμούσαν αμπέλια.

β)Τη σλαβική λέξη **вэс**(βες) = χωριό (βέσιστα > βέστιστα > βέτσιστα).

Εδώ πρέπει να σημειώσουμε ότι το εν λόγω τοπωνύμιο δεν πρέπει να έχει ετυμολογική σχέση με το όνομα του γνωστού βουνού **Βίτσι**, η ρίζα του οποίου πρέπει να αναζητηθεί στη λατινική γλώσσα, όπως αναφέραμε σε προηγούμενο κεφάλαιο.

Υπάρχουν επίσης τα τοπωνύμια:

i)**Βίτσιστα**, που είναι το σημερινό χωριό **Νίκη** Καστοριάς. Ο εν λόγω οικισμός είναι γειτονικός του **Μελανθίου** και διαθέτει επίσης καλλιεργήσιμες εκτάσεις.

ii)**Βέστιστα/Βέτσιστα**, που είναι το σημερινό χωριό **Πολυπλάτανο**, το οποίο βρίσκεται σε πεδινό εύφορο έδαφος και δίπλα του διέρχεται ο ποταμός Αραπίτσα, αρχικά ανήκε στην Έδεσσα και τώρα ανήκει στην Ημαθία (βίτιστα > βίστιστα > βέστιστα / βέτσιστα).

iii)**Βέστιστα**, που είναι το σημερινό χωριό **Αγγελοχώρι** Ναούσης, το οποίο βρίσκεται επίσης σε πεδινό εύφορο έδαφος.

25.2 Βίτσιστα

Είναι το σημερινό χωριό **Νίκη** Καστοριάς. Ίδια εξήγηση με αυτή στο **25β25.1**.

25.3 Γκάλιστα

Είναι το σημερινό χωριό **Ωμορφοκκλησιά** Καστοριάς. Πιθανόν από τη σλαβική λέξη **галица**(γκάλιτσα) = καλιακούδα (γκάλιτσα > γκάλιστα).

25.4 Γράμμοστα

Είναι το σημερινό χωριό **Γράμμος** Καστοριάς. Έχει πάρει το όνομά του από το βουνό **Γράμμος**, πάνω στο οποίο βρίσκεται. Φαίνεται να έχει ρίζα ελληνική.

25.5 Δρομπίτσιστα

Είναι το εγκαταλειμμένο παραλιακό χωριό **Δασερή** Φλώρινας, που βρισκόταν στο πίσω μέρος της Μικρής Πρέσπας, απέναντι από τη **Μικρολίμνη**.

Πιθανόν σύνθετη από τις βλάχικες λέξεις: **τρούμπ**^{ου} = μαίνομαι, λυσσώ, αγριαίνω και **μπιτισέσκου** = τελειώνω, καταλήγω (τρουμπιτίσιστα > τρουμπίτσιστα > δρουμπίτσιστα > δρομπίτσιστα), καθόσον η εν λόγω περιοχή - ακτή είναι η πλέον εκτεθειμένη από όλη τη Μικρή Πρέσπα στο βοριά και στα κύματα της λίμνης, όταν οι καιρικές συνθήκες είναι

δυσμενείς.

Η παραπάνω εξήγηση ταιριάζει απόλυτα με τοπικό μύθο που υπάρχει, σύμφωνα με τον οποίο: *«Στο βασίλειο της περιοχής ζούσε ένα βασιλόπουλο, που όποτε κοιμόταν κοντά στη Δασερή έβλεπε στον ύπνο του μια νεράιδα, την οποία τελικά ερωτεύτηκε. Τη ζήτησε για γυναίκα του, αλλά εκείνη του απάντησε ότι αν την παντρευτεί μεγάλο κακό και συμφορά θα συμβεί.*

Όμως, τελικά, η επιμονή του βασιλόπουλου έπεισαν εκείνη και τους γονείς της και την ημέρα του γάμου κόσμος πολύς ήλθε στη Δασερή. Ο γάμος έγινε, όμως ο ουρανός έπειτα από λίγες ώρες σκοτείνιασε και άρχισε να βρέχει ασταμάτητα.

Όταν βγήκε πάλι ο ήλιος, η πολιτεία δεν υπήρχε, τα νερά έπνιξαν τους σπίτια και ανθρώπους, σχηματίζοντας τη λίμνη και από τότε τα λευκά και κίτρινα νούφαρα που ανθίζουν κάθε χρόνο στην επιφάνειά της είναι οι ψυχές των παιδιών που χάθηκαν.»

25.6 Ζουμπάνιστα

Είναι το εγκαταλειμμένο χωριό **Άνω Λεύκη** Καστοριάς. Μάλλον από τη σλαβική λέξη **зуб**(ζουμπ) = δόντι, καθώς το εν λόγω χωριό βρίσκεται σε βαθούλωμα μιας βραχώδους κορυφής που μοιάζει με δόντι (*"τραπεζίτη"*). Εξάλλου, και το χωριό Ζουπάνι (Πεντάλοφος Βοΐου) βρίσκεται στη βάση βραχώδους κορυφής που μοιάζει με δόντι(*"Κοπτήρα"*).

25.7 Καλέβιστα

Είναι το σημερινό χωριό **Καλή Βρύση** Καστοριάς. Πιθανόν από:

α)Τη βλάχικη λέξη **κάλε** = κατσικόδρομος. Πράγματι, η εν λόγω τοποθεσία είναι μια δίοδος προς το Γράμμο (με κατεύθυνση από τα βορειοανατολικά προς τα νοτιοδυτικά [Κομνηνάδες - Διποταμία - Καλέβιστα - Γιαννοχώρι]).

Σύμφωνα με τοπική ιστορία: *«Το ιστορικό παρελθόν της*

Καλέβιτσας φαίνεται να ξεκινά μετά την οθωμανική κατάκτηση με τις μαζικές μετακινήσεις πληθυσμών κατά τη διάρκεια του 16^{ου} αιώνα. Οι πρώτες καλύβες των βοσκών με την πάροδο του χρόνου θα γίνουν πέτρινες κατοικίες που αργότερα απλώνονται σε όλη την έκταση.

Η Καλέβιστα στα μέσα του 19^{ου} αιώνα ήταν χτισμένη σε κεντρική γεωγραφική θέση πάνω σε ένα εκτεταμένο δίκτυο μονοπατιών. Επικοινωνούσε και είχε συναλλαγές με όλες τις κοινότητες της γύρω περιφέρειας κυρίως όμως με τα Γραμμοχώρια του Άνω Αλιάκμονα, που σήμερα ανήκουν στο Δήμο Νεστορίου.»

β)Τη βλάχικη λέξη **κάλ^{ου}** = άλογο (καλόβιστα > καλέβιστα), επειδή ίσως εκτρέφονταν άλογα στην υπόψη περιοχή.

γ)Τη σλαβική λέξη **кал**(καλ) = πηλός (καλόβιστα > καλέβιστα), που σημαίνει περιοχή απ' όπου έβγαζαν πηλό για την κατασκευή αγγείων, τούβλων ή φούρνων.

25.8 Κλαμπουτσίστα/Κλαμπουσίστα

Είναι το σημερινό χωριό **Πολυπλάτανο** Φλωρίνης. Πιθανόν από τη γνωστή λέξη **καλαμπόκι** (καλαμποκίστα > κλαμποκίστα > κλαμποτσίστα > κλαμπουτσίστα / κλαμπουσίστα), δεδομένου ότι το εν λόγω χωριό είναι πεδινό και η παραγωγή καλαμποκιού είναι φυσικό να παραγόταν από τα παλιά χρόνια στο μέρος αυτό.

25.9 Κόρτιστα

Είναι ο σημερινός οικισμός **Πολυάνεμο** Καστοριάς, που βρίσκεται σε υψόμετρο 960μ. Πιθανόν από τη σλαβική λέξη **користивъ** (κόριστιβ) = απογυμνωμένος (κορίστιστα > κόρστιστα > κόρτιστα), και σημαίνει απογυμνωμένος τόπος. Πράγματι, η εν λόγω περιοχή είναι καλλιεργήσιμη εν μέσω δασωδών εκτάσεων.

25.10 Λαμπανίστα

Είναι το εγκαταλελειμένο σήμερα χωριό **Άγιος Δημήτριος**

Καστοριάς, που βρισκόταν κοντά στο Άργος Ορεστικό. Το έτος 1939 είχε 228 κατοίκους. Ίδια εξήγηση με το **1γ1.21**.

25.11 Λίτσιστα

Είναι το σημερινό χωριό **Πολυκάρπη** Καστοριάς. Πιθανόν από τη σλαβική λέξη **лице**(λίτσε) = όψη, δεδομένου ότι βρίσκεται σε ακρωτήρι της λίμνης της Καστοριάς, δηλαδή σε άμεση θέα με την εν λόγω λίμνη.

25.12 Μάρτσιστα

Είναι το σημερινό χωριό **Κάτω Περιβόλι** Καστοριάς. Ίδια εξήγηση με το **24β24.15**.

25.13 Μιροσλάβιστα

Παλιός οικισμός κοντά στο **Πευκόφυτο** Καστοριάς, πάνω στο Γράμμο, που μετονομάστηκε σε **Μυροβλήτη**, αλλά δεν υφίσταται σήμερα. Πιθανόν από κάποιον πρώτο οικιστή με το όνομα **Μύροσλαβ**, που είναι αρχαίο σλαβικό όνομα.

25.14 Νίβιστα

Είναι το σημερινό χωριό **Ψαράδες** Φλώρινας. Ίδια εξήγηση με το **20γ20.6**.

25.15 Ποδοβίστα

Είναι το σημερινό χωριό **Χαλάρα** Καστοριάς. Πιθανόν από:

α)Τη βλάχικη λέξη **πόνντου** = μονήρης, έρημος (ποντοβίστα > ποδοβίστα).

β)Τη σλαβική λέξη **поди**(πόντι) = αποκάτω (ποντοβίστα > ποδοβίστα).

25.16 Στάτιστα

Είναι το σημερινό χωριό **Παύλος Μελάς** Καστοριάς. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **στατούτου** = αυτός που στέκεται, αυτός που δεν μπορεί να κινηθεί. Πράγματι, ο εν λόγω οικισμός βρίσκεται στην τελευταία στάση της διαδρομής: Κρανιώνας - Μαυρόκαμπος - Μακροχώρι - Μελάς(Στάτιστα). Και πέραν της Στάτιστας δεν μπορεί κανείς να προχωρήσει, για να συναντήσει άλλο οικισμό, διότι στον

αυχένα της Στάτιστας παρεμβάλλεται, κάθετα, ορεινός όγκος. Πρέπει όμως να σημειώσουμε ότι υπάρχει και η σλαβική λέξη **стати**(στάτι) = το να στέκεσαι, η οποία προφανώς είναι δάνειο από τη λατινική.

25.17 Τσερνολίστα

Είναι το σημερινό χωριό **Μαυρόκαμπος** Καστοριάς. Πιθανόν σύνθετη από τη σλαβική λέξη **чрнило**(τσρνίλο) = μαύρος (τσρνίλοστα > τσερνίλοστα > τσερνολίστα), ίσως επειδή το έδαφος του χωριού έχει βαθιά σκουρόχρωμη όψη.

25.18 Τιχόλιστα

Είναι το σημερινό χωριό **Τειχιό** Καστοριάς. Μάλλον σύνθετη από τις σλάβικες λέξεις **тихо**(τίχο) = ήσυχα και το σλαβικό μόριο **ли** = σε, που σημαίνει σε ήσυχο χωριό. Πράγματι, το εν λόγω χωριό είναι χτισμένο στα ριζά λόφων που σχηματίζουν ένα φυσικό (Π) και έτσι προστατεύεται από τους ανέμους από τρεις κατευθύνσεις (Βορρά, Δύση και Ανατολή) και η μόνη ανοιχτή πλευρά είναι η μεσημβρινή.

25.19 Φωτεινίστα

Είναι το σημερινό χωριό **Φωτεινή** Καστοριάς. Πιθανόν από κάποια σημαντική κάτοικο του χωριού με το όνομα **Φωτεινή** ή από κάποια εκκλησία αφιερωμένη στην **Αγία Φωτεινή**.

25.20 Χόλιστα

Είναι το σημερινό χωριό **Μελισσότοπος** Καστοριάς. Ίδια εξήγηση με το **25β25.18** (τιχόλιστα > χόλιστα). Πράγματι, και αυτό το χωριό είναι ήσυχο από τους ανέμους, καθόσον είναι χτισμένο κατά τον ίδιο ακριβώς τρόπο, όπως και το γειτονικό χωριό **Τειχιό**. Επίσης, πιθανόν να σχετίζεται με τη σλαβική λέξη **колны**(κόλνι) = λάκκος (κόλνιστα > χόλνιστα > χόλιστα).

25.21 Χρούπιστα

Είναι η σημερινή πόλη **Άργος Ορεστικό**. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **κρόπ**^{ου} = θάπτω (κρόπιστα > κρούπιστα > χρούπιστα).

Πράγματι, η περιοχή αμέσως βορειοδυτικά της πόλης του Άργους Ορεστικού (εκεί γύρω από το διερχόμενο ποταμό Αλιάκμονα) είναι σε χαμηλότερη στάθμη και ίσως εκεί αρχικά, για λόγους κλιματικής προστασίας, ήταν η παλιά θέση της Χρούπιστας και αργότερα, όταν η πόλη μεγάλωνε, βαθμιαία ανέβηκε στο υψηλότερο σημερινό της επίπεδο.

γ) Με κατάληξη -ιτσα ή συναφείς της

25.1 Γκόριτσα(Άνω/Κάτω)

Τοποθεσίες στην περιοχή της Φλώρινας. Ίδια εξήγηση με το **9α9.1**.

25.2 Δοβρόλιτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Καλοχώρι** Καστοριάς. Ίδια εξήγηση με το **1α1.5**.

25.3 Δρανίτσι

Είναι το σημερινό χωριό **Κρανοχώρι** Καστοριάς. Ίδια εξήγηση με το **1α1.6**.

25.4 Λόσνιτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Γέρμα** Καστοριάς. Πιθανόν από τις σλαβικές λέξεις: α)**лес**(λες) = άλσος (λέσνιτσα > λόσνιτσα), και σημαίνει μέρος που διαθέτει άλσος. β)**лось**(λος) = ελάφι, και σημαίνει μέρος που διαθέτει ελάφια.

25.5 Μοτεσνίτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Σίμος Ιωαννίδης** Φλώρινας. Πιθανόν από τις βλάχικες λέξεις **μουντόσ**^{ου} = ορεινός και το στερητικό μόριο **νι** (μουντόσνιτσα > μουντεσνίτσα > μουτεσνίτσα > μοτεσνίτσα), και σημαίνει μη ορεινή τοποθεσία, όπως και πραγματικά είναι, καθόσον βρίσκεται σε πεδινή διάβαση έξω από τη Φλώρινα.

25.6 Μπάνιτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Βεύη** Φλωρίνης. Ίδια εξήγηση με το **16β16.2**.

25.7 Μπορέσνιτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Παλαίστρα** Φλώρινας. Ίδια εξήγηση με το **2γ2.5.**

25.8 Μπόμπιτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Βέργα** Καστοριάς. Πιθανόν από τη σλαβική λέξη **боб**(μπομπ) = κουκί, και σημαίνει το μέρος που παράγει κουκιά.

25.9 Μπρέσνιτσα / Μπρένιτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Βατοχώρι** Φλώρινας. Ίδια εξήγηση με το **2γ2.5.**

25.10 Πεσόσνιτσα / Μπεσόσνιτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Αμμοχώρι** Φλώρινας. Πιθανόν από τη σλαβική λέξη **песок**(πεσόκ) = άμμος, που σημαίνει αμμώδης τόπος.

25.11 Πλισεβίτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Κολχική** Φλώρινας. Ίδια εξήγηση με το **1γ1.31**.

25.12 Σλίμιτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Μηλίτσα** Καστοριάς. Υπάρχει και το συναφές τοπωνύμιο **Σλίμνιτσα**, που είναι το σημερινό χωριό **Τρίλοφο** Καστοριάς. Πιθανόν από το τουρκικό όνομα **Σελίμ** (σελίμιτσα > σλίμιτσα), και σημαίνει περιοχή, η οποία ανήκε σε κάποιον Τούρκο ονόματι Σελίμ.

25.13 Σλίμνιτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Τρίλοφο** Καστοριάς. Ίδια εξήγηση με το **25γ25.12**.

25.14 Τσερέσνιτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Πολυκέρασος** Καστοριάς. Πιθανόν από τη σλαβική λέξη **черешня**(τσερέσν) = κεράσι, και σημαίνει τόπο, στον οποίο ευδοκιμεί η κερασιά.

***

26. Περιοχή Πέλλας - Κιλκίς

Στην εν λόγω περιοχή υπάρχουν ενενήντα τέσσερα(94) κύρια ξενόγλωσσα τοπωνύμια, εκ των οποίων:

i)Εικοσιδύο(22) ανήκουν στην κατηγορία αυτών που έχουν κατάληξη -οβα, -οβο.

ii)Έξι(6) ανήκουν στην κατηγορία αυτών που έχουν κατάληξη -ιστα.

iii)Έντεκα(11) ανήκουν στην κατηγορία αυτών που έχουν κατάληξη -ιτσα.

α) Με κατάληξη -οβα, -οβο

26.1 Βλάδοβο

Είναι το σημερινό χωριό **Άγρας** Έδεσσας. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **βλάντζα** = υγρασία (βλάντζοβο > βλάντοβο > βλάδοβο) και σημαίνει περιοχή, όπου επικρατεί υγρασία. Πράγματι, το μέρος αυτό έχει αυξημένη υγρασία, λόγω του εκεί υδροβιότοπου.

26.2 Βουλκογιάννοβο

Είναι το σημερινό χωριό **Λύκοι** Έδεσσας.

Πιθανόν σύνθετη από τη βλάχικη λέξη **βουλ^{ο}άγκα** = λιβάδι και το όνομα **Γιάννης** (βουλ^{ο}αγκογιάννοβο > βουλγκογιάννοβο > βουλκογιάννοβο) και σημαίνει το λιβάδι κάποιου μεγάλου τσέλιγκα με το όνομα Γιάννης.

26.3 Γιαννάκοβο

Είναι το σημερινό χωριό **Γιαννακοχώρι** Έδεσσας. Από το όνομα **Γιαννακός** και σημαίνει περιοχή που φέρει, ίσως, το όνομα του πρώτου οικιστή. Το εν λόγω χωριό ήταν πιθανόν παλιό τσιφλίκι.

26.4 Δάμποβο

Είναι το σημερινό χωριό **Βαλτοτόπι** Κιλκίς. Πιθανόν από τη σλαβική λέξη **дъб**(ντιαμπ) = δρυς (ντιάμποβο > ντάμποβο > δάμποβο). Υπάρχει επίσης τοπωνύμιο **Dabovo** (πόλη πεδινή) στη κεντρική Βουλγαρία.

26.5 Κονίκοβο

Είναι το σημερινό χωριό **Δυτικόν**(πρώην **Στίβα)** Γιαννιτσών. Πιθανόν από την ονομασία **κόνισκος** (κονίσκοβο > κονίκοβο), που σύμφωνα με τον Σωκράτη Λιάκο, προέρχεται από τις λέξεις: **canana** = τάφρος - όρυγμα, **chanecia** = υπόγειο όρυγμα **chinsica** = κρυψώνα - υπόγειο κοίλωμα της μεσαιωνολατινικής (βλάχικης), οπότε **Κονίκοβο** σημαίνει οικισμός, που βρίσκεται σε κάποιο φυσικό κοίλωμα - αυχένα.

Οι παραπάνω λέξεις πιθανόν σχετίζονται με τη λατινική λέξη **canneus, a, um** = με καλάμια, δεδομένου ότι τα καλάμια υπάρχουν, συνήθως, μέσα σε ρεματιές. Πράγματι, στις παρυφές του χωριού περνάει παραπόταμος του Αξιού και διευρύνεται η κοίτη του εν είδει αυχένα, που πηγάζει από την περιοχή της Γουμένισσας. Να σημειωθεί ότι στα νότια της Δημοκρατίας των Σκοπίων, κοντά στα ελληνοσκοπιανά σύνορα υπάρχουν δίπλα-δίπλα τοπωνύμια **konsko** και **Konjsko**, που βρίσκονται στην ίδια όχθη ενός μεγάλου σε μήκος αυχένα.

26.6 Κοσίνοβο

Είναι το σημερινό πεδινό χωριό **Πολύπετρο** Κιλκίς. Η ίδια εξήγηση με το **1α1.13**.

26.7 Κρουτσέλοβο

Είναι το σημερινό χωριό **Κερασιές** Έδεσσας. Πιθανόν σύνθετη από τις σλαβικές λέξεις **кръст**(κρουστ) = σταυρός και **ела** = έλατο, που σημαίνει σταυροδρόμι με έλατα.

26.8 Λέσκοβο

Μετονομάστηκε σε **Τρία Έλατα**. Ήταν οικισμός της κοινότητας **Αρχαγγέλου** της επαρχίας Αλμωπίας, που ερήμωσε μετά τον εμφύλιο πόλεμο. Υπάρχει επίσης τοπωνύμιο:

i)**Leskovo** (πεδινό χωριό) στη βορειοανατολική Βουλγαρία.

ii)**Leskovo** (ορεινό χωριό σε ευρύ αυχένα) στην ανατολική Σερβία.

iii)**Λεσκοβίκι** (ορεινό χωριό) στη νότια Αλβανία, κοντά στα ελληνοαλβανικά σύνορα.

iv)**Leskovec** στη νοτιοδυτική FYROM, κοντά στη λίμνη Οχρίδα.

Η ρίζα του εν λόγω τοπωνυμίου πρέπει να είναι σλαβική. Να σημειωθεί ότι στη σλοβενική και σλοβακική γλώσσα υπάρχει η λέξη **lesk** = λάμψη. Σε αυτή την περίπτωση η ονομασία **Λέσκοβο** θα σημαίνει ευήλιο - φωτεινό μέρος.

26.9Μπαρίνοβο/Λιπαρίνοβο

Είναι το σημερινό χωριό **Λιπαρό** Γιαννιτσών. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **λιπουρ^{ο}άνε** = λαγός (λιπουράνοβο > λιπαρούνοβο > λιπαρίνοβο > λιμπαρίνοβο > μπαρίνοβο) και σημαίνει τοποθεσία με πολλούς λαγούς.

26.10 Μπάχοβο

Είναι το σημερινό πεδινό χωριό **Πρόμαχοι** Πέλλας. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **μπάγκ^{ου}** = κείτομαι, ξαπλώνω (μπάγκοβο > μπάκοβο > μπάχοβο) και σημαίνει οικισμός, που βρίσκεται σε οριζόντια τοποθεσία σε σχέση με τους γύρω λοφώδεις σχηματισμούς. Πράγματι, το εν λόγω χωριό είναι χτισμένο σε επίπεδη θέση στα ριζά, δηλαδή, αμέσως κάτω από τις νότιες υπώρειες του βουνού **Βόρας** (Καϊμακτσαλάν).

26.11 Μπίζοβο

Μετονομάστηκε σε **Μεγαπλάτανος**. Σήμερα είναι οικισμός του δήμου Αριδαίας, του νομού Πέλλας. Η ίδια εξήγηση με το **24α24.11**.

26.12 Όσλοβο

Είναι το σημερινό χωριό **Παναγίτσα** Πέλλας. Πιθανόν από τη σλαβική λέξη **осёл**(οσελ) = γάιδαρος και σημαίνει περιοχή, όπου εκτρέφονται γαϊδούρια.

26.13 Όστροβο

Είναι η σημερινή πεδινή κωμόπολη **Άρνισσα** Πέλλας. Η ίδια εξήγηση με το **7α7.9**.

26.14 Πέτροβο

Είναι το σημερινό πεδινό χωριό **Άγιος Πέτρος** Γουμένισσας. Από το κύριο όνομα **Πέτρος** και σημαίνει περιοχή, που φέρει το όνομα του πρώτου οικιστή ή τσιφλικά, ονόματι **Πέτρου**.

26.15 Ρίζοβο

Είναι το σημερινό πεδινό χωριό **Ριζό** Έδεσσας. Πιθανόν από την ελληνική λέξη **ρύζι** ή και τη σλαβική λέξη **рис** = ρύζι (ρίσοβο > ρίζοβο) και σημαίνει περιοχή, όπου καλλιεργείται ρύζι.

26.16 Ρόδοβο

Σύμφωνα με τον Max Vasmer ήταν τοποθεσία στην περιοχή Ενωτίας (Αλμωπίας). Η αρχική ονομασία του υπόψη τοπωνυμίου ήταν **Ρόντοβο**. Ο **Αστέριος Ι. Κουκούδης** (***"Οι Μητροπόλεις και η διασπορά των Βλάχων"***) αναφέρει: *"Το 1856, οι κομματικές αντιπαραθέσεις για κοινοτικό έλεγχο που ξέσπασαν ανάμεσα στους κατοίκους της Σαμαρίνας, οδήγησαν τη χαμένη παράταξη (τους **"Μπατούτς"** = χαμένους) σε έξοδο σε διάφορες περιοχές: Βέρμιο, Κατερίνη αλλά και Μπεράτι Αλβανίας. Κάποιος όμως αριθμός οικογενειών κατευθύνθηκε στις πλαγιές του Καϊμακτσαλάν, βόρεια της Έδεσσας.*

*Καθώς οι περισσότεροι από αυτούς τους φυγάδες ήσαν νομαδοκτηνοτρόφοι, είχαν ανάγκη από θερινά λιβάδια για τα κοπάδια τους. Έτσι κατά διάρκεια του β' μισού του 19^{ου} αιώνα δημιούργησαν μια θερινή καλυβική εγκατάσταση στη **Ρόντοβα**, στην περιοχή του σημερινού χωριού **Άνω Κορυφή** Αλμωπίας, δίπλα στην προϋπάρχουσα καλυβική εγκατάσταση μιας ομάδας Γραμμουστιάνων (δηλαδή από το Γράμμο) Βλάχων".*

Η εξήγηση λοιπόν του εν λόγω τοπωνυμίου πιθανόν είναι η βλάχικη λέξη **ρούντ**^{ου} = αρίστης ποιότητας μαλλί προβάτου (ρούντοβο > ρόντοβο > ρόδοβο) και σημαίνει κτηνοτροφική περιοχή, όπου παράγεται αρίστης ποιότητας μαλλί προβάτου.

26.17 Ροσίλοβο

Είναι το σημερινό χωριό **Ξανθόγεια** Έδεσσας. Πιθανόν σύνθετη από:

α) Τις βλάχικες λέξεις: **ρούσος** = ξανθοκόκκινος (από τη λατινική **russus**) και **ιλ** = λαγόνα, λεκάνη (ρουσίλοβο > ροσίλοβο) και σημαίνει επίπεδη περιοχή(μικρή λεκάνη) με έδαφος κιτρινωπό. Πράγματι, το εν λόγω χωριό βρίσκεται σε στενή επίπεδη έκταση (μικρή λεκάνη) πίσω από την Άρνισσα και ίσως το έδαφός του είναι κιτρινωπό από ό,τι δείχνει και το σύγχρονο όνομα του υπόψη χωριού.

β)Τις σλαβικές λέξεις **роса** (ροσά) = δρόσος **слив** (σλίβ) = λεκάνη (ροσλίβο > ροσίλοβο) και σημαίνει επίπεδη περιοχή (μικρή λεκάνη), στην οποία πέφτει συχνά δροσιά.

26.18 Σαρακίνοβο

Είναι το σημερινό χωριό **Σαρακηνοί** Αλμωπίας. Πιθανόν από τη λέξη **Σαρακηνός**, που σημαίνει ότι η τοποθεσία αυτή κατοικήθηκε κάποτε από αλλόφυλους και αλλόδοξους.

26.19 Σέχοβο

Είναι το σημερινό πεδινό χωριό **Ειδομένη** Γουμένισσας, ακριβώς δίπλα από τα ελληνοσκοπιανά σύνορα. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **σέκ**^{ου} = ξηρός (σέκοβο > σέχοβο) και σημαίνει περιοχή, που δεν έχει πολλά νερά. Ίσως το χωριό αυτό θεωρείται ξηρό συγκρινόμενο με τις γύρω τοποθεσίες, οι οποίες διαθέτουν πολλά νερά, καθόσον από εκεί διέρχεται ο Αξιός ποταμός και ένας παραπόταμός του.

Υπάρχει, επίσης, τοπωνύμιο **Sehovo** (μικρός οικισμός χτισμένος πάνω σε κορυφή λοφοσειράς) στη δυτική Σερβία.

26.20 Τέχοβο

Είναι το σημερινό χωριό **Καρυδιά** Έδεσσας. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **τεάκα** = θήκη (τεάκοβο > τέκοβο > τέχοβο) και σημαίνει οικισμός σε βαθύ κοίλωμα ή σε βαθύ αυχένα. Πράγματι, το εν λόγω χωριό βρίσκεται κατά μήκος του πυθμένα βαθιού αυχένα, δηλαδή σαν σε θήκη.

26.21 Τσερνέσοβο

Είναι το σημερινό πεδινό χωριό **Γαρέφειο** Αλμωπίας. Πιθανόν από:

α)Τις βλάχικες λέξεις **τσέρνου** = κοσκινίζω και **έσ^{ου}** = εξέρχομαι, που σημαίνει περιοχή, όπου ή υπάρχει εκεί κοντά μεγάλο αλώνι για κοσκίνισμα σιτηρών ή υπάρχει θέση για διαλογή αδρανών υλικών από φερτά ποταμού. Πράγματι, το εν λόγω χωριό βρίσκεται κοντά σε κάποιο ποτάμι, που κατεβάζει από τα ανάντη βουνά πολλά φερτά υλικά, κατάλληλα μετά από κοσκίνισμα και διαλογή, για οικοδομικά υλικά.

β)Τη σλαβική λέξη **чрничие** (τσρνίτσιε) = μούρα, μουριές (τσρνίτσιοβο > τσερνίτσοβο > τσερνέτσοβο > τσερνέσοβο), επειδή, ίσως, στο μέρος αυτό ευδοκιμούν μουριές.

26.22 Τσιγάροβο

Είναι το σημερινό πεδινό χωριό **Άνυδρος** Γουμένισσας. Από τη λέξη **τσιγάρο** και σημαίνει περιοχή, όπου καλλιεργούνται καπνά.

β) Με κατάληξη -ιστα ή συναφείς της

26.1 Βέστιστα/Βέτσιστα

Είναι το σημερινό χωριό **Πολυπλάτανο**, που αρχικά ανήκε στην Έδεσσα και τώρα ανήκει στην Ημαθία. Ίδια εξήγηση με το **25β25.1**.

26.2 Βόλτσιστα

Είναι το σημερινό χωριό **Υδραία** Αλμωπίας. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **βουλτουσίτ^{ου}** = χωμένος, βαλτωμένος (βουλτούσιστα > βούλτσιστα > βόλτσιστα). Πράγματι, το εν

λόγω χωριό βρίσκεται σε πεδινή έκταση κοντά στη συμβολή του Αριδαίου ποταμού και ενός παραποτάμου του με το όνομα Μπελίτσα. Υπάρχουν, επίσης, και τα συναφή τοπωνύμια:

i)**Βόλτιτσα**, που βρίσκεται στην περιοχή της Ενωτίας.

ii)**Βουλτίστα / Βούλτσιστα**, που είναι το σημερινό χωριό **Λιβάδι** Πιερίας.

iii)**Βούλτσιστα**, που είναι το χωριό **Αγία Βαρβάρα** Βέροιας, δίπλα στο οποίο περνάει ο ποταμός Αλιάκμονας και εκεί κοντά έχει κατασκευαστεί η σημερινή τεχνητή λίμνη.

iv)**Βουλτσίστα**, που είναι το σημερινό χωριό **Δόμιρος** Σερρών, δίπλα στο οποίο υπάρχει μικρή λίμνη.

26.3 Βούδριστα

Είναι το σημερινό χωριό **Μυλότοπος** Γιαννιτσών. Πιθανόν από τη σλαβικές λέξεις **вода** (βόντα) = νερό, και **tri** = τρία (βόνττριστα > βόντριστα > βόδριστα > βούδριστα), δεδομένου ότι βρίσκεται κοντά σε ποτάμι και η εν λόγω ονομασία θέλει ίσως να δείξει τα πολλά νερά του χωριού.

26.4 Γάβριστα

Είναι το σημερινό χωριό **Δωροθέα** Αλμωπίας. Μάλλον από τη σλαβική λέξη **граб** (grab), που σημαίνει το δέντρο γαύρος (είδος σφένδαμου), η οποία όμως αυτή λέξη είναι σε ευρεία χρήση και στη βλάχικη γλώσσα.

26.5 Πρεμπόδιστα

Είναι το σημερινό χωριό **Σωσάνδρα** Αλμωπίας. Πιθανόν από τις σλαβικές λέξεις **пре** = προτού, **вода**(βόντα) = νερό (πρεβόντιστα > πρεμπόδιστα) και σημαίνει περιοχή πριν να φτάσεις σε νερά π.χ. σε μια πηγή, σε ένα ποτάμι. Πράγματι, το εν λόγω χωριό, γι' αυτόν που έρχεται από τα δυτικά, βρίσκεται λίγο πριν τον Αριδαίο ποταμό.

26.6 Στράιστα

Είναι το σημερινό χωριό **Ίδα** Πέλλας. Πιθανόν από:

α)Τη βλάχικη λέξη **στρااούσ**^{ου} = πρόπαππος και σημαίνει

η γη των προγόνων. Πράγματι, σύμφωνα με τοπικές παραδόσεις, το αρχικό χωριό βρίσκονταν κατά τη Βυζαντινή περίοδο, ένα(1) χιλιόμετρο βορειότερα, με το όνομα *«Γραμμάδα»* και καταστάφηκε στις αρχές του 11^{ου} αιώνα από το Σαμουήλ της Βουλγαρίας.

β)Τη σλαβική λέξη **stražnji** = πίσω, που σημαίνει χωριό, το οποίο βρίσκεται πίσω από ένα σημαντικό γεωγραφικό στοιχείο. Στην περίπτωση μας, το εν λόγω χωριό βρίσκεται στα ριζά (πίσω - δυτικά) από το βουνό Πάϊκο.

γ) Με κατάληξη -ιτσα ή συναφείς της

26.1 Βόλτιτσα

Τοπωνύμιο στην περιοχή της Ενωτίας. Ίδια εξήγηση με το **26β26.2**.

26.2 Γενιτσά

Είναι η σημερινή πόλη **Γιαννιτσά**. Ίδια εξήγηση με το **1β1.11**.

26.3 Γουμενίτσα

Είναι η σημερινή πόλη **Γουμένισσα** Κιλκίς. Ίδια εξήγηση με το **1γ1.10**.

26.4 Δραγουμάνιτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Άψαλος** Πέλλας. Πιθανόν από τη λέξη **δραγουμάνος**.

26.5 Καλίνιτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Καλή** Πέλλας. Μάλλον από τη σλαβική λέξη **калина**(καλίνα) = αγριομύρτιλο και σημαίνει περιοχή, όπου ευδοκιμούν τα αγριομύρτιλα.

26.6 Λούμνιτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Σκρα** Κιλκίς. Πιθανόν από τις βλάχικη λέξη **λούμι** = άνθρωποι και σημαίνει πολυάνθρωπο χωριό. Σύμφωνα με τον Max Vasmer το χωριό αυτό κατοικείτο παλαιότερα από Βλάχους.

26.7 Μποέμιτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Αξιούπολη** Γουμένισσας.

Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **μπόου** = βόδι (μποένιτσα > μποέμιτσα) και σημαίνει περιοχή, στην οποία εκτρέφονται βόδια.

26.8 Μποροβίτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Καστανερή** Γουμένισσας. Ίδια εξήγηση με το **1γ1.25**.

26.9 Ορέβιτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Πευκόδασος** Κιλκίς. Πιθανόν από τη σλαβική λέξη **орех** (ορέχ) = καρυδιά (ορεχόβιτσα > ορέβιτσα) και σημαίνει περιοχή, όπου ευδοκιμεί η καρυδιά.

26.10 Πλανίτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Φύσκα** Κιλκίς, με υψόμετρο 370μ. Μάλλον από τη σλαβική λέξη **планина** (πλάνινα) = βουνό.

26.11 Σλάτιτσα

Σύμφωνα με τον Max Vasmer έτσι λεγόταν παλιά η **Πέλλα** κι αυτό το συμπεραίνει κανείς από μια ελληνική επιγραφή από το 1368 σε ένα Ευαγγέλιο περγαμηνή που γράφει: *"Αντώνιος πανιερώτατος ἐπίσκοπος Σλανίτζης ἤτοι Πέλλης."* Μάλλον από τη σλαβική λέξη **злато** = χρυσός (ζλάτιτσα > σλάτιστα), λόγω ίσως των εύφορων εδαφών της υπόψη περιοχής.

***

27. Περιοχή Θεσσαλονίκης-Βέροιας-Χαλκιδικής.

Στην εν λόγω περιοχή υπάρχουν εκατόν πενήντα δυο (152) κύρια ξενόγλωσσα τοπωνύμια, εκ των οποίων:

i)Τριάντα τέσσερα(34) ανήκουν στην κατηγορία αυτών που έχουν κατάληξη -οβα, -οβο.

ii)Δώδεκα(12) ανήκουν στην κατηγορία αυτών που έχουν κατάληξη -ιστα.

iii)Πέντε(5)ανήκουν στην κατηγορία αυτών που έχουν κατάληξη -ιτσα.

α) Με κατάληξη -οβα, -οβο

27.1 Αμάτοβο

Είναι το σημερινό χωριό **Άσπρος** Κιλκίς. Πιθανόν από τις βλάχικες λέξεις **αμ**^{ου} = έχω, **άτ**^{ου} = άλογο και σημαίνει την περιοχή που διαθέτει άλογα.

27.2 Βόσοβα

Είναι το σημερινό χωριό **Σφηκιά** Βέροιας. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **βούζ**^{ου} = κουφοξυλιά (βούζοβα > βόζοβα > βόσοβα) και σημαίνει περιοχή, όπου ευδοκιμεί το δέντρο αυτό.

27.3 Ζάροβα

Είναι το σημερινό χωριό **Νικόπολη** Λαγκαδά. Το εν λόγω χωριό είναι στενά περικυκλωμένο (κατά 80% περίπου) από ρεματιές. Πιθανόν από τις σλαβικές λέξεις **ζα** = πίσω και **ρον** (ροβ) = λάκκος, τάφρος.

27.4 Θεοδώροβο

Είναι το σημερινό χωριό **Θεοδώρειο** Σερρών. Από το κύριο όνομα **Θεόδωρος** και σημαίνει περιοχή με πρώτο οικιστή ή τσιφλικά κάποιον ονόματι **Θεόδωρο**.

27.5 Καζάνοβο

Είναι το σημερινό χωριό **Κοτύλη** Κιλκίς. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **κάσα** = καλύβα (κασάνοβο > καζάνοβο) και σημαίνει τοποθεσία με καλύβες.

27.6 Καλίνοβο

Είναι το σημερινό χωριό **Σουλτογιανναίικα** Κιλκίς. Μάλλον από τη σλαβική λέξη **καλινα**(καλίνα) = αγριομύρτιλο και σημαίνει περιοχή, όπου ευδοκιμούν τα αγριομύρτιλα.

27.7 Κόκοβα

Είναι το σημερινό χωριό **Πολύδενδρο** Ημαθίας. Ίδια εξήγηση με το **17α17.10**.

27.8 Κούσοβο

Είναι το σημερινό χωριό **Κοκκινιά** Κιλκίς. Ίδια εξήγηση με

το **1α1.13**.

27.9 Λέλοβο

Είναι το σημερινό χωριό **Άγιος Αντώνιος** Κιλκίς. Ίδια εξήγηση με το **3α3.2**.

27.10 Λιαρίγκοβα

Είναι η σημερινή κωμόπολη **Αρναία** Χαλκιδικής. Πιθανόν σύνθετη από:

α)Τις βλάχικες λέξεις: **λιά**^{ου} = λαμβάνω και **ρούγκ**^{ου} = άγρια τριανταφυλλιά οπότε (λιαρούγκοβα > λιαρίγκοβα) και σημαίνει μια περιοχή, όπου μπορείς να βρεις πολλές αγριοτριανταφυλλιές.

β)Τις βλάχικες λέξεις: **λιά**^{ου} = λαμβάνω και **ρούγκα** = μισθός (λιαρούγκοβα > λιαρίγκοβα) και σημαίνει περιοχή, όπου απασχολούνται εργαζόμενοι με μισθό π.χ. σε κτηνοτροφικές, γεωργικές ή δασικές ασχολίες (λόγω του γειτονικού βουνού Χολομώντα).

27.11 Λιμπάνοβο

Είναι το σημερινό χωριό **Αιγίνιο** Κατερίνης. Πιθανόν:

α) Ίδια εξήγηση με το **1α1.14**.

β)Από τη σλαβική λέξη **липа** (λίπα) = φιλύρα (λιπάνοβο > λιμπάνοβο) και σημαίνει τοποθεσία, όπου ευδοκιμούν οι φιλύρες.

27.12 Λόκοβη

Είναι το παλιό χωριό **Πέτρα** Πιερίας, που ορισμένοι κάτοικοί του μετακινήθηκαν και δημιούργησαν το χωριό **Άγιο Δημήτριο** Πιερίας και κάποιοι άλλοι το χωριό **Ταξιάρχης** Χαλκιδικής.

Πιθανόν από τη λέξη **λόγκος** (παλαιοσλαβικής ρίζας) = πυκνό δάσος από θάμνους (λόγκοβη > λόκοβη) και σημαίνει οικισμός μέσα σε λόγκο. Πράγματι, το χωριό Πέτρα βρισκόταν μέσα σε κατάφυτο αυχένα.

Υπάρχει επίσης τοπωνύμιο **Λόκοβα**, που σύμφωνα με τον Max Vasmer βρισκόταν κοντά στο Στρυμώνα και τοπωνύμιο

(χωριό) **Lukovo** στην νότια Αλβανία κοντά στα ελληνοαλβανικά σύνορα, το οποίο πράγματι είναι ανάμεσα σε κατάφυτη δασώδη περιοχή.

27.13 Λόκοβα

Σύμφωνα με τον Max Vasmer το εν λόγω τοπωνύμιο βρισκόταν κάπου κοντά στο Στρυμώνα. Η ίδια εξήγηση όπως στο **27α27.12**.

27.14 Ματσίκοβο

Είναι το σημερινό χωριό **Εύζωνοι** Κιλκίς. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **ματσιούκα** = ρόπαλο και σημαίνει περιοχή, όπου φύονται δέντρα κατάλληλα για την κατασκευή ραβδιών.

27.15 Μαύροβο

Είναι το σημερινό χωριό **Μαυρούδα** Λαγκαδά. Η ίδια εξήγηση με το **25α25.10**.

27.16 Μουτούλοβο

Είναι το σημερινό χωριό **Μεταξοχώρι** Κιλκίς. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **μουτσιλέσκου** = λερώνω με ακάθαρτο νερό ή λάσπη (μουτσίλοβο > μουτσούλοβο > μουτούλοβο) και σημαίνει οικισμός, που γεμίζει εύκολα με λασπόνερα. Πράγματι, γύρω από το εν λόγω χωριό περνούν πολλά ρέματα, και κάποιες χρονικές περιόδους θα πλημμυρίζουν τη γύρω πεδινή περιοχή.

27.17 Μπέροβα

Είναι το σημερινό χωριό **Βερτίσκος** Θεσσαλονίκης. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **μπεάρε** = η πόση (μπεάροβα > μπέροβα) και σημαίνει περιοχή με πολλά νερά. Πράγματι, η περιοχή του Βερτίσκου[27] παρουσιάζει τραχύ ανάγλυφο με

---

[27] Αξίζει να σημειωθεί η αναφορά του αξιωματικού **Κλ. Μπουλαλά**, που έλαβε μέρος στον ελληνοβουλγαρικό πόλεμο (“*Ιστορία 2ου Συντάγματος Πεζικού 1912-1913, 1918-1919, 1920”*) ότι η **Μπέροβα** ήταν ελληνικό χωριό στα χρόνια του ελληνοβουλγαρικού πολέμου.

Συγκεκριμένα, ο Κλ. Μπουλαλάς γράφει σχετικά : “[…]*Τα τμήματά*

έντονες εναλλαγές ομαλών και απότομων πτυχώσεων, το οποίο διασχίζεται από μεγάλο αριθμό ρεμάτων και χαραδρών. Επομένως, είναι περιοχή πλούσια σε πόσιμα νερά.

27.18 Μπουγαρίοβο

Είναι το χωριό **Καραβία** (σήμερα **Νέα Μεσημβρία**) Θεσσαλονίκης. Πιθανόν από την τουρκική λέξη **μπούγα** = ταύρος και σημαίνει περιοχή, όπου κάποτε εκτρέφονταν ταύροι.

27.19 Μύροβο

Είναι το σημερινό χωριό **Ελληνικό** Κιλκίς. Η ίδια εξήγηση με το **7α7.8**.

27.20 Πόζοβο

Σύμφωνα με τον Max Vasmer το εν λόγω τοπωνύμιο βρισκόταν κάπου κοντά στη λίμνη Βόλβη. Ίδια εξήγηση με το **1α1.17**.

27.21 Πόποβο

Είναι το σημερινό χωριό **Μυριόφυτο** Κιλκίς. Η ίδια εξήγηση με το **1α1.23**.

27.22 Ράχοβα

Είναι το σημερινό χωριό **Ραχιά (Ράχη)** Βέροιας. Ισχύουν όσα σχετικά αναφέρθηκαν στο κεφάλαιο: *«Τρία σημαντικά τοπωνύμια Αράχοβα - Αράκλοβο - Άκοβα».*

27.23 Ρεάχοβο

Σύμφωνα με τον Max Vasmer, το εν λόγω τοπωνύμιο βρισκόταν κοντά στη Ρεντίνα Θεσσαλονίκης. Ίδια εξήγηση με το **1α1.24**.

27.24 Ρόμποβο

Είναι ο οικισμός (πεδινός) **Ροδώνας** Κιλκίς, που βρίσκεται κοντά στο **Σταθμό Μουριών** Κιλκίς και σήμερα υπάγεται στο **Δήμο Μουριών** Κιλκίς. Πιθανόν από τη λατινική λέξη **robus** =

---

*μας προχωρούν και φτάνουν στη **Μπέροβα**, ελληνικό χωριό, που παρέδωκε προ ολίγου στις φλόγες ο εχθρός* [...]”.

είδος σίτου και σημαίνει περιοχή, όπου ευδοκιμεί αυτό το είδος σιταριού. Επίσης, υπάρχει τοπωνύμιο:

i)**Robovo** (πεδινό χωριό) στη Βουλγαρία, κοντά στα ελληνοβουλγαρικά σύνορα.

ii)**Robovo**(πεδινό χωριό) στη FYROM, κοντά στα ελληνοσκοπιανά σύνορα.

27.25 Σέσλοβο

Είναι το σημερινό χωριό **Σεβαστό** Κιλκίς. Πιθανόν από τη λέξη **σέσκλο** = τεύτλο με διογκωμένα ριζίδια και μίσχους, του οποίου τρώγονται τα υπερτροφικά φύλλα (σέσκλοβο > σέσλοβο) και σημαίνει περιοχή, όπου ευδοκιμεί το εν λόγω φυτό. Επισης υπάρχει το συναφές τοπωνύμιο **Σέσκλο** στη Μαγνησία.

27.26 Σαλαμούροβο

Χωριό στην πεδιάδα της Θεσσαλονίκης, το οποίο υπαγόταν στη **Χαλάστρα**. Στα χρόνια της τουρκοκρατίας λεγόταν **Σοαρί Ομέρ**.

Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη (που είναι σε χρήση και στην ελληνική) **σαλαμούρα** = άλμη και σημαίνει περιοχή που είναι κοντά στη θάλασσα και άρα αλμυρότοπος.

27.27 Σοκόλοβο

Είναι το σημερινό χωριό **Παραπόταμος** Σιδηροκάστρου. Πιθανόν από τη σλαβική λέξη **сокол** (σοκόλ) = γεράκι πετρίτης και σημαίνει περιοχή, όπου υπάρχουν πολλά γεράκια. Επίσης, υπάρχουν τοπωνύμια:

i)**Sokolov Kamen** (στην κορυφή λοφοσειράς) στην περιοχή της FYROM.

ii)**Sokolovo** (βιομηχανική περιοχή) στην κεντρική Βουλγαρία.

27.28 Σούλοβο

Είναι το σημερινό πεδινό χωριό **Σκεπαστό** Λαγκαδά. Πιθανόν από την αλβανική λέξη **sul** = ορμώ, ρίχνομαι, χύνομαι και σημαίνει τοποθεσία, όπου χύνονται πολλά νερά.

Πράγματι, στην περιοχή του εν λόγω πεδινού χωριού κατεβαίνουν πολλά ρέματα, τα οποία χύνονται στην κοντινή λίμνη της **Μαυρούδας**, που σήμερα είναι αποξηραμένη. Υπάρχει επίσης τοπωνύμιο (χωριό) **Sulove** (σε βαθύ αυχένα κοντά στη συμβολή του ποταμού Δεβόλη και Τόμαρου), στη νότια Αλβανία.

27.29 Σούρλοβο

Είναι το σημερινό χωριό **Αμάραντα** Κιλκίς. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **σούρλα** = φλογέρα, σφυρίχτρα και σημαίνει περιοχή που βρίσκεται σε μέρος, στο οποίο αφθονούν καλάμια ή δέντρα κατάλληλα για την κατασκευή φλογέρας, σφυρίχτρας. Πράγματι, το εν λόγω πεδινό χωριό βρίσκεται κοντά στη λίμνη Δοϊράνη, μέσα και κοντά στο οποίο κυλούν ρέματα με μικρή - ήπια κλίση (κατάλληλες θέσεις για καλαμιώνες), που καταλήγουν στην εν λόγω λίμνη.

27.30 Σπάντσοβο

Είναι το σημερινό χωριό **Λατόμι (Λατομείο)** Κιλκίς. Πιθανόν από την αλβανική λέξη **shpatin** = πλαγιά, λοφίσκος, κατηφορικό μέρος και σημαίνει περιοχή, η οποία έχει επικλινή εδαφική διαμόρφωση. Πράγματι, το εν λόγω χωριό είναι χτισμένο κάτω από λόφο που ξεχωρίζει στο γύρω κάμπο.

27.31 Στρέζοβο

Είναι το σημερινό χωριό **Αργυρούπολη** Κιλκίς. Η ίδια εξήγηση με το **17α17.14**.

27.32 Τόχοβα

Είναι το χωριό **Παλιονέλληνη** (σημερινό **Τρίλοφος**) Κατερίνης. Πιθανόν από την αλβανική λέξη **τόκ** = μαζί (τόκοβα > τόχοβα) και σημαίνει περιοχή που περικλείει μια κάποια ενότητα. Πράγματι, το εν λόγω χωριό είναι χτισμένο πάνω σε τρεις λοφοσειρές, οι οποίες ξεχωρίζουν από δυο αυχένες, που συνδέονται στο ένα άκρο τους εν είδει εδαφικής τρίαινας, εξ ου και το σημερινό όνομα Τρίλοφος.

27.33 Τρίχλοβο

Είναι το σημερινό πεδινό χωριό **Τριλοφιά** Βέροιας. Πιθανόν από την αλβανική λέξη **trikul** = τρίκρανο (τρίκλοβο > τρίχλοβο) και σημαίνει περιοχή, όπου υπάρχουν τρία ρέματα, τα οποία συμβάλλουν και δημιουργούν την εικόνα υδατικού τρίκρανου. Πράγματι, το εν λόγω χωριό έχει, πίσω του ακριβώς, τρεις λόφους που με τους αυχένες τους μοιάζουν με τρίκρανο, εξ ου και το σημερινό όνομα Τριλοφιά.

27.34 Χέρσοβο

Είναι το σημερινό πεδινό χωριό **Χέρσον** Κιλκίς. Η ίδια εξήγηση με το **22α22.9**.

β) Με κατάληξη -ιστα ή συναφείς της

27.1 Βέστιστα

Είναι το σημερινό χωριό **Αγγελοχώρι** Ναούσης. Ίδια εξήγηση με το **25β25.1**.

27.2 Βουλτίστα / Βούλτσιστα

Είναι το σημερινό χωριό **Λιβάδι** Πιερίας. Ίδια εξήγηση με το **26β26.2**.

27.3 Βούλτσιστα

Είναι το χωριό που αρχικά μετονομάστηκε σε **Λυκοχώρι** και στη συνέχεια σε **Αγία Βαρβάρα** Βέροιας. Ίδια εξήγηση με το **26β26.2**.

27.4 Γαλάτιστα

Η επικρατέστερη εκδοχή για την προέλευση του ονόματος της κωμόπολης περιέχεται σε αναφορά του Επισκόπου Αρδαμερίου Ιωακείμ το 1918, ότι η ονομασία της κωμόπολης προέρχεται από τον *"Πύργο της Γαλάτιστας"*, ο οποίος χτίστηκε το 14°-15° αιώνα από τους Ενετούς σε στρατηγική θέση, ώστε να ελέγχεται η περιοχή.

Η τοπική παράδοση ιστορεί πολλούς μύθους πάνω στην προέλευση του ονόματος του πύργου, που περιλαμβάνει ιστορικά ή μυθικά πρόσωπα της Ελληνικής Μυθολογίας

μέχρι τους βυζαντινούς χρόνους.

Η παλιότερη μαρτυρία που σχετίζεται με την περιοχή της Γαλάτιστας βρίσκεται σε κώδικα της Μονής Μεγίστης Λαύρας του Αγίου Όρους, ο οποίος εκδόθηκε στις 14 Μαρτίου του 897.

27.5 Γιάντσιστα

Είναι το χωριό που αρχικά ονομάστηκε **Γιάνισσα** και σήμερα ονομάζεται **Άγιος Γεώργιος** Βέροιας. Ίδια εξήγηση με το **1β1.11**.

27.6 Γλουμπουτζίστα

Ήταν χωριό μεταξύ του Αγίου Όρους και της Ιερισσού Χαλκιδικής. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **γλουμπουέσκου** = καταβροχθίζω (γλουμπουεσίστα > γλουμπουσίστα > γλουμπουτσίστα > γλουμπουτζίστα), επειδή ίσως στο μέρος αυτό θα είχε γίνει κάποια φυσική καταστροφή π.χ. κατολίσθηση και θα υπήρξαν απώλειες σπιτιών και ανθρώπων.

27.7 Δοβροβίστα

Είναι το χωριό **Σκαφιδιά** (;) Κιλκίς. Ίδια εξήγηση με το **1α1.5**.

27.8 Δριάνιστα

Είναι το σημερινό χωριό **Μοσχοπόταμος** Κατερίνης. Ίδια εξήγηση με το **1α1.6**.

27.9 Λικοβίστα

Είναι το χωριό **Παλαιά Λυκογιάννη** Βέροιας. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **λικέ**^{ου} = ακαθαρσία, προκειμένου να εκφρασθεί η ακαταστασία του οικισμού, πιθανόν λόγω πλημμυρών από την παρακείμενη μεγάλη τάφρο.

27.10 Μπρατίνιστα

Είναι το σημερινό χωριό **Χαράδρα** Βέροιας. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **μπράντ**^{ου} = έλατο, δεδομένου ότι βρίσκεται κοντά σε δασώδη περιοχή.

27.11 Πρέβιστα

Περιοχή κοντά στον ποταμό Στρυμώνα. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **πρε** = επάνω και σημαίνει τοποθεσία που βρίσκεται ψηλά.

27.12 Σφίνιστα

Περιοχή στο νομό Βέροιας, όπου βρίσκεται το **Μοναστήρι Αγίου Αθανασίου Σφήνισσας.** Πιθανόν από τη σλαβική λέξη **свиния** (σβινιά) = γουρούνι (σβίνιστα > σφίνιστα), ίσως επειδή στην περιοχή αυτή εξέτρεφαν πολλά γουρούνια.

γ) Με κατάληξη -ιτσα ή συναφείς της

27.1 Διαβόρνιτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Τρίλοφο** Βεροίας. Ίσως αρχικά λεγόταν **Διαβόλνιτσα**, οπότε σε αυτή την περίπτωση σχετίζεται με τη βλάχικη λέξη **διαβόλ**^{ου} = διάβολος. Εξάλλου, υπάρχει τοπωνύμιο(χωριό) **Διαβολίτσι** στο νομό Μεσσηνίας.

27.2 Κριμπαβίτσα

Είναι τοποθεσία στον Άθω. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **κριπάτ**^{ου} = όρθρος, το σκάσιμο της χαραυγής (κριπατβίτσα > κριπαβίτσα > κριμπαβίτσα) και σημαίνει τοποθεσία, που έχει ανατολικό προσανατολισμό.

27.3 (Άνω) Λουζίτσα

Είναι η τοποθεσία **Άνω Τριπόταμος** Βεροίας. Πιθανόν από τη βλάχικη (σλαβικής ρίζας) λέξη **λουζίρε** = το φώλιασμα, που παραπέμπει σε φυσικό κοίλωμα.

27.4 Σαρίτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Βαλτοχώρι** Θεσσαλονίκης. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **σαρίνα** = το μέρος, όπου τα ζώα (πρόβατα, γίδια) λαμβάνουν το αλάτι που χρειάζονται (σαρίνιτσα > σαρίντσα > σαρίτσα).

27.5 Τριχοβίτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Καμποχώρι** Βέροιας. Σύμφωνα με τον Max Vasmer χωριό κατοικημένο από Έλληνες. Πιθανόν σύνθετη από τις βλάχικες λέξεις **τρέ**^{ϊ} = τρεις, τρία

κου = συν, μετά, με (τρεκουβίτσα > τρεχουβίτσα > τριχοβίτσα) και ίσως σημαίνει οικισμό, που προήλθε από συνένωση τριών μικρότερων οικισμών.

***

28. Περιοχή Σερρών - Νιγρίτας - Σιδηροκάστρου.

Στην εν λόγω περιοχή υπάρχουν εκατόν έντεκα(111) κύρια ξενόγλωσσα τοπωνύμια, εκ των οποίων:

i)Δεκαεπτά(17) ανήκουν στην κατηγορία αυτών που έχουν κατάληξη -οβα, - οβο.

ii)Οκτώ(8) ανήκουν στην κατηγορία αυτών που έχουν κατάληξη -ιστα.

iii)Οκτώ(8) ανήκουν στην κατηγορία αυτών που έχουν κατάληξη -ιτσα.

α) Με κατάληξη -οβα, -οβο

28.1 Βράνκοβο

Είναι το χωριό **Κάτω Καρυδιά** (οικισμός του σημερινού χωριού **Άγγιστρου**) Σιδηροκάστρου, το οπίο σήμερα δεν υφίσταται. Πιθανόν από τη σλαβική λέξη **врга**ъ(βραγκ) = εχθρός (βράγκοβο > βράνκοβο) και σημαίνει περιοχή που κατοικείται από εχθρούς.

28.2 Γρίζοβο

Σύμφωνα με τον Max Vasmer το εν λόγω τοπωνύμιο βρισκόταν κοντά στη **Ζίχνη Σερρών**. Πιθανόν από την αλβανική λέξη **grigj** = κοπάδι, ποίμνιο, αγέλη (γκρίγκιοβο > γκρίτζιοβο > γκρίζοβο > γρίζοβο) και σημαίνει περιοχή με πολλά κοπάδια.

28.3 Ζηλιάχοβα

Σε βυζαντινά έγγραφα αναφέρεται μια πόλη με το όνομα **Ζελίχοβα**, **Ζιλίχοβα** ή **Ζηλιάχοβα**, που βρισκόταν σε μικρή απόσταση από την τοποθεσία της σημερινής Νέας Ζίχνης. Η ίδια εξήγηση με το **4α4.7**.

28.4 Καρλίκοβα

Είναι το σημερινό πεδινό χωριό **Μικρόπολη** Δράμας.

Πιθανόν από:

α)Τη βλάχικη λέξη **καρλίγκ**^{ου} = ποιμενικό ραβδί (καρλίγκοβα > καρλίκοβα) και σημαίνει περιοχή, όπου βρίσκονται δέντρα κατάλληλα για την κατασκευή ποιμενικών ραβδιών. Να σημειωθεί ότι το χωριό αυτό βρίσκεται στα ριζά των ανατολικών κατάφυτων υπωρειών του Μενοίκιου όρους, όπου είναι φυσικό να υπάρχουν δέντρα με ξύλο κατάλληλο για ποιμενικά ραβδιά.

β)Τη σλαβική λέξη **καρлик** (κάρλικ) = νάνος, που σημαίνει μεταφορικά πολύ μικρός οικισμός ή περιοχή που έχει κοντόσωμους ανθρώπους. Υπάρχει επίσης τοπωνύμιο (κωμόπολη) **Karlukovo** στη δυτική Βουλγαρία.

Κατά την άποψη των Βουλγάρων της περιοχής υπάρχουν δύο θεωρίες σχετικά με την προέλευση του ονόματος ***"Karlukovo"***.

Σύμφωνα με την πρώτη, προέρχεται από το όνομα του **Kral Luko**(**Βασιλιάς Luko**). Σύμφωνα με τη δεύτερη, η οποία ακούγεται πιο πιθανή γι' αυτούς, προέρχεται από την τουρκική λέξη **kartal** = αετός(!) Αρχικά, εκεί υπήρχαν δυο χωριά το **Gorno Karlukovo** και το **Dolno Karlukovo.**

Ο πληθυσμός της Dolno Karlukovo εξορίστηκε από το χωριό κατά τη διάρκεια της οθωμανικής κυριαρχίας και το Gorno Karlukovo μετακόμισε στη γη, όπου είναι το σημερινό Karlukovo.

28.5 Κίρτσοβο

Είναι το σημερινό χωριό **Καρυδοχώρι** Σιδηροκάστρου. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **κιρίτ**^{ου} = χαμένος (κιρίτοβο > κίρτοβο > κίρτσοβο) και σημαίνει χωριό απομακρυσμένο, μεταφορικά, χαμένο στο βουνό. Πράγματι, το εν λόγω χωριό είναι το πλησιέστερο προς την κορυφή του βουνού Όρβηλος σε σχέση με όλα τα άλλα γύρω χωριά.

28.6 Κρούσοβο

Είναι το σημερινό πεδινό χωριό **Αχλαδοχώρι**

Σιδηροκάστρου. Πιθανόν από:

α)Τη βλάχικη λέξη **κρούσ^{ου}** = μουσμουλιά και σημαίνει περιοχή, όπου ευδοκιμεί η μουσμουλιά.

β)Τη βλάχικη λέξη **κρούτσε** = σταυρός (κρούτσεβο > κρούτσοβο > κρούσοβο), διότι το εν λόγω χωριό το διασχίζει το ρέμα της περιοχής.

Επίσης, υπάρχει:

i) Χωριό **Krushevo** στη νότια Βουλγαρία.

ii)Πόλη **Krushevo** στη Δημοκρατία των Σκοπίων, η οποία επίσης διασχίζεται από αυχένα (ρέμα).

28.7 Λέχοβο

Είναι το παλαιό χωριό **Κρασοχώρι** Σιδηροκάστρου. Η ίδια εξήγηση με το **15α15.1**.

28.8 Ντράνοβο

Σύμφωνα με τον Max Vasmer είναι τοποθεσία της περιοχής Σερρών. Ίδια εξήγηση με το **1α1.6**.

28.9 Πούρσοβα

Είναι το σημερινό χωριό **Ανθοχώρι** Δράμας. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **μπουρτσίρε** = βράχος (μπούρτσοβα > μπούρσοβα > πούρσοβα) και σημαίνει βραχώδης περιοχή. Πράγματι, το εν λόγω χωριό έχει χτιστεί στα ριζά βραχώδους λοφοσειράς, ενώ κατάντη του απλώνεται η μεγάλη πεδιάδα της Δράμας.

28.10 Ράδοβο

Είναι το σημερινό χωριό **Χαρωπό** Σιδηροκάστρου. Πιθανόν από τη σλαβική λέξη **радост**(ράντοστ) = χαρά και σημαίνει όμορφη περιοχή που σου δημιουργεί αίσθημα χαράς.

Υπάρχουν επίσης τοπωνύμια:

α)**Radovo**(χωριό) στη Βουλγαρία.

β)**Radovish**(πόλη) στη ανατολική περιοχή της FYROM.

28.11 Ράχοβα

Είναι το σημερινό χωριό **Μεσοράχη** Ζίχνης. Ισχύουν όσα

σχετικά αναφέρθηκαν στο κεφάλαιο: *«Τρία σημαντικά τοπωνύμια Αράχοβα - Αράκλοβο - Άκοβα».*

28.12 Ρεσίλοβο

Είναι το σημερινό χωριό **Χαριτωμένη** Δράμας. Πιθανόν από τις αλβανικές λέξεις **resh** = βρέχει, χιονίζει, **ul** = κατεβάζω (ρεσούλοβο > ρεσίλοβο) και σημαίνει περιοχή, όπου συχνά πέφτουν βροχές και χιόνια. Πράγματι, το εν λόγω χωριό βρίσκεται ακριβώς στο σημείο, όπου ένας σημαντικός αυχένας καταλήγει (εκβάλλει) στην κατάντη πεδιάδα, οπότε είναι λογικό μετά από ραγδαίες βροχοπτώσεις ή λιώσιμο χιονιών του βουνού να κατεβάζει σημαντικές παροχές νερού.

28.13 Σκρίτζοβα

Είναι το σημερινό χωριό **Σκοπιά** Ζίχνης. Πιθανόν από τη σλαβική λέξη **скрижаль** (σκριζάλ) = πέτρα (σκρίζοβα > σκρίτσοβα > σκρίτζοβα) και σημαίνει περιοχή, που δεν έχει κατάλληλες συνθήκες για καλή διαβίωση. Πράγματι, το εν λόγω χωριό είναι χτισμένο κοντά σε φαλακρές βραχώδεις πλαγιές του Μενοίκιου όρους, σε υψόμετρο 680μ.

28.14 Σπάτοβο

Είναι το σημερινό χωριό **Κοίμηση** Σιδηροκάστρου. Ας δούμε αρχικά την ιστορία του ονόματος, όπως την είπαν οι γέροντες του χωριού μέσα από το βιβλίο: ***"Λαογραφικά Κοίμησης Σερρών"*** του **Θ. Μποζιάρη**, 1979.

«-- Παππού (**Χατζητόλης Πέτρος**, 84 χρονών από την Κοίμηση), *πες μου τι ξέρεις για την ιστορία τούτου του χωριού;*

-- Τούτο το χωριό έχει ζωή εφτακόσια χρόνια πάνω – κάτω, μπορεί και παραπάνω. Θυμάμαι τον παππού μου, που μου 'λεγε τούτη την ιστορία:Μετά την άλωση της Πόλης οι Τούρκοι τους αξιωματικούς του στρατού τους, επειδή δεν μπορούσαν να τους πληρώνουν μιστό, τους σκόρπισαν στα μέρη της Ελλάδας που κατάλαβαν και τους έδωσαν, για δικά

τους, τσιφλίκια μεγάλα. Έτσι κι εδώ, βόρεια από κει που σήμερα βρίσκεται το χωριό, είχε το τσιφλίκι του κάποιος τέτοιος Τούρκος. Αυτός με τον καιρό μάζεψε στη δούλεψή του Έλληνες από τα γύρω υψώματα. Αυτός με τον καιρό μάζεψε στη δούλεψη του Έλληνες από τα γύρω υψώματα. Αυτοί οι χριστιανοί ήταν δούλοι του Τούρκου τσιφλικά που είχε σπίτια – παλάτια μπαξέδες ζώα. Πολύ «έχει» δηλαδή! Εγώ που γεννήθηκα το 1895 πρόλαβα τέτοιους Τούρκους εδώ. Τον λέγαμε Μπέη, στα Τούρκικα ήταν (Μπίνμπασης) = αυτός που διοικάει 1.000 νοματαίους, χιλίαρχος ή ταγματάρχης σε μας. Ανώτερος του δικού μας Μπέη ήταν ο Ισούφμπεης (= στρατηγός) του Ποντισμένου.Για το όνομα του χωριού μας λέγανε οι παππούδες μας όταν ήμουνα μικρός τούτη την ιστορία: Οι μπέηδες που είπαμε πρωτύτερα είχαν τα σπίτια τους στα σημερινά μνήματα. Πίσω απ' την εκκλησία δηλαδή.

Κάποτε πολύ παλιά, δυο ομάδες χριστιανών, που μπορεί να ήταν από εδώ κι οι δυο, όπως μπορεί να ήταν και ξένες, τσακώθηκαν δίπλα απ' τα σπίτια του Μπέη. Ήταν και καρναβαλισμένοι. Τόμαθε ο Τούρκος Μπέης πάει στον τόπο της σφαγής και ξεστόμισε (από τρομάρα;) τούτη τη φωνή: ***Ισπάτ*** *που στα τούρκικα σημαίνει: μαρτύρησαν, καθαρίστηκαν. Φαίνεται πως το γεγονός αυτό θάταν πολύ μεγάλο γιατί Ισπάτ, Ισπάτ, Ισπάτ, Ισπάκιοϊ κατάντησε ο τόπος μας να πάρει και τούτο το όνομα. (Ισπάκιοϊ=τόπος μαρτυρίου). Αργότερα που ήρθαν οι Βούλγαροι κράτησαν την ίδια ονομασία σχεδόν Σπάτοβο που όμως σημαίνει Κοιμησοχώρι ή χωριό κοιμησιάρηδων. Αυτά θα τα είχαν υπόψη τους αυτοί που ορίστηκαν σαν επιτροπή από το κράτος 1927 ή 1928 για να προτείνουν καινούργια ονόματα στα χωριά εδώ. Αρχηγός αυτής της επιτροπής ήταν κάποιος δικηγόρος απ' το Σιδηρόκαστρο Δημ. Πλαταρίδης που μια φορά μούπε: Τα καινούργια ονόματα τα ταιριάσαμε με τα*

προηγούμενα. Όπως το Χαροπό πρώτα τόλεγαν Ράντοβο (ράντ=χαίρομαι, στα Βουλγάρικα). Έτσι και το δικό μας από Σπάτοβο σε Κοίμηση αφού σπάτ= κοιμιέμαι.

-- κ. **Γιάννη Πέννα** (61 χρονών, ντόπιος), *από πού και πώς το χωριό ονομάστηκε Κοίμηση; Στα χρόνια που το χωριό αφέντευαν οι Τούρκοι, το χωριό τόλεγαν Ισπάκιοϊ. Ισπάτ στα τούρκικα σημαίνει (= μαρτυρία) και η κατάληξη – κιοϊ (= χωριό, τόπος). Θα λέγαμε δηλαδή ότι Ισπάκιοϊ σημαίνει (= χωριό, της μαρτυρίας, μαρτυροχώρι δηλαδή). Αργότερα που στα χωριό πατούσαν οι Βούλγαροι τόπανε Σπάτοβα. Σπάτ στα Βουλγάρικα σημαίνει (= κοιμάμαι) και η κατάληξη – οβα ή και – οβο σημαίνει χωριό και έτσι χρησιμοποιείται, όπως εμείς λέμε Στρυμωνοχώρι, Καμποχώρι, Μεγαλοχώρι. Δηλαδή Σπάτοβα σήμαινε (= χωριό που κοιμούνται ή χωριό κοιμησιάρηδων). Στα βουλγάρικα γράφεται СпатмвоТОВО.*

Από το 1928 το κράτος μας, η Ελλάδα δηλαδή άλλαξε τα ονόματα αυτά όλων των χωριών κι όχι μονάχα του δικού μας. Έτσι το δικό μας τόπανε Κοίμηση, την Τζουμαγιά (Ηράκλεια), το Λάτροβο (Χορτερό), το Μπαρακλί (Βαλτερό).Όπως φαίνεται, το σημερινό όνομα του χωριού μας δεν είναι άσχετο με τη βουλγαρική ονομασία του κι ακόμα - ακόμα και με την κεντρική μας εκκλησία που είναι αφιερωμένη στην Κοίμηση της Θεοτόκου. Να κι αυτηνής η ιστορία: Η εκκλησία μας αυτή χτίστηκε στα 1885. Τούρκοι ήταν τότε εδώ. Οι Έλληνες, εμείς δηλαδή, ζητήσαμε την άδεια του Τούρκου Μπέη, που ήταν στο χωριό εδώ, να χτίσουμε μιαν εκκλησία. Μας άφησε αλλά πρώτα μας έδωσε «σφραγισμένο σχοινί» τα μέτρα της. Ξεσφραγίσαμε το σχοινί κι είδαμε ότι μ' αυτά τα μέτρα γινόταν μια εκκλησούλα ούτε για δέκα νομάτες να χωρούσε. Εμείς όμως κρυφά αλλάξαμε τα σχέδια κι όλοι μαζί, άλλος κουβαλούσε πέτρες, άλλος ξύλα κλπ. βαλθήκανε να προλάβουν να την τελειώσουν γρήγορα και προτού προφτάσουν να αντιδράσουν οι Τούρκοι.

Ήταν σωσμένη πια όταν το κατάλαβε ο Μπέης. Τόπε στον Καημακάμη(=Νομάρχη) στις Σέρρες. Αυτός κάλεσε το Μπέη του Ποντισμένου πούταν ο πιο ισχυρός Μπέης στην περιοχή και του ανέθεσε να γκρεμίσει την εκκλησία. Κι αυτός όμως δεν τόκαμε γιατί φοβότανε, λένε, μήπως κάνα βράδυ οι Έλληνες πάνε και τον σφάξουν. Έτσι σώθηκε η μεγάλη εκκλησία. Στα χρόνια των Βουλγάρων ύστερα την ονομάζανε (Ουσπένιε μπογορόντιτσνιο) που σημαίνει πάλι κάτι με το δικό μας (= Κοίμηση της Θεοτόκου).

-- *Πώς πήρε το χωριό μας το όνομά του παππού;* (**Νάσκος Β**. 62 χρονών, ντόπιος).

-- *Τα χωριό μας παλιά οι Τούρκοι τόλεγαν 'Σπάτοβο'. Τόλεγαν έτσι γιατί κάποτε οι Τούρκοι ήθελαν να τουρκέψουν τους χριστιανούς του χωριού που ήταν οχτώ οικογένειες και γι αυτό έκαναν δικαστήριο και πήραν μια γυναίκα στο δικαστήριο για να ομολογήσει αν θέλει να γίνει. Στο δικαστήριο, εκεί που ο πρόεδρος τη ρωτούσε από τη στεναχώρια της αυτή ξέσκισε την πάζουλά της και φάνηκαν τα βυζιά της. Τότε ο πρόεδρος είπε 'Σταματήστε! Έγινε ισπάτ' (δηλ. διαμαρτυρήθηκε). Έτσι το δικαστήριο σταμάτησε. Και το ονόμασαν το χωριό 'Ισπάτοβο' ή 'Σπάτοβο' που ελληνικά θα πει 'Κοίμηση'.*

-- *Παππού* (**Δάγκος Πέτρος**, 80 χρονών, από την Κοίμηση), *από πού τόπανε Κοίμηση το χωριό; -- Όταν ζούσε ο παππούς μου συζητούσαμε και μούλεγε για το χωριό μας, πως πήρε το όνομα, Σπάτοβο. Και αυτό μου έλεγε αυτό το χωριό έχει μεγάλη ιστορία, παιδί μου. Έναν καιρό τους έλεγαν οι πιο γέροι, ότι είχε πάθει μεγάλη συμφορά αυτό το μέρος, που ευρίσκεται το χωριό μας. Επειδή είχε πάθει αυτή τη συμφορά αυτό το μέρος, οι Τούρκοι το είχαν ονομάσει Ισπάτ. Εξηγείται μαρτύριο. Και όταν χτίστηκε το ονόμασαν αντί Ισπάτ, Σπάτοβο. Κι όταν χτίσανε την εκκλησία το 1885, την ονόμασαν Κοίμηση της Θεοτόκου. Και το 1926 το κράτος*

άλλαξε σ’ όλα τα χωριά τα ονόματα, το χωριό μας πήρε το όνομα της εκκλησίας, Κοίμηση.

Ο **Χατζίδης Χαράλ**. (65 περίπου χρόνων από την Κοίμηση) μας είπε τα παρακάτω: -- *Το χωριό αυτό ήταν τσιφλίκι. Τον καιρό, έναν καιρό, περνούσαν καμηλάρηδες και οι κάτοικοι, οι πρώτοι, έσφαξαν τον καμηλάρη και τις καμήλες τις λήστεψαν. Ήρθε ο Τούρκος ανακριτής για να πάρει ανάκριση, αλλά καμιά ανάκριση δεν πήρε και μετά πήγε στο Νομάρχη και λέει τι έγινε σ’ εκείνο τον κάμπο. Κάμπος!... και το όνομα το πήρε από το τουρκικό την ανάκριση ‘ισπάτ ολμάς’ δεν μαρτυριέται, δηλαδή αμαρτύρητο χωριό είναι, «Ισπάτ» θα πει βουλγάρικα «Κοίμηση», κοιμισμένο. Δύο εκδοχές είναι αυτές. Η μια είναι από τον Τούρκο και η άλλη απ’ τη βουλγάρικη λέξη ‘ισπάτ’. «Κοίμηση» το όνομα το νέο πήρε από την εκκλησία που ήταν η Κοίμηση της Θεοτόκου. Το χωριό πρώτα λεγόταν «Σπάτοβο».*

Ο **Τσικάλης Άγγελος** θυμάται: -- *Εδώ, στο δικό μας το χωριό έχουν γίνει πολλοί - πόλεμοι ακόμη και επί Βασιλείου Βουλγαροκτόνου πάνω στο δημόσιο, ανατολικά της εκκλησίας του χωριού. Ο Βουλγαροκτόνος μάλιστα, όπως θυμάμαι από τον παπποί μου, όταν κυνηγούσε τους Βουλγάρους είχε χτυπήσει πρώτα εδώ στο χωριό, μετά στα γύρω χωριά του Μπέλλες και μετά στο Κλειδί. Λοιπόν σκοτώθηκαν εκεί γύρω της εκκλησιάς πολλοί άνθρωποι. Γέμισε ο τόπος τάφους γι αυτό και τον ονόμασαν "Σταυρός"και "Μνήματα’’*

Οι πολλές ταφόπετρες σώζονταν πριν ακόμη απ τον αναδασμό γιατί τότε πέρασαν μηχανές και τις ισοπέδωσαν. Μετά την άλωση της Κωνσταντινουπόλεως, που ήρθαν οι Τούρκοι, επειδή τα χωράφια του χωριού ήταν πολύ πλούσια και καλά, ήθελαν να τα πάρουν. Οι κάτοικοι δεν το επέτρεψαν να πάρουν τα χωράφια τους. Για τούτο πολέμησαν και σκοτώθηκαν πολλοί Τούρκοι έξω απ' το χωριό

χωρίς να μπουν μέσα.

Οι Τούρκοι τότε επειδής δε μπόρεσαν να μπουν μέσα και επειδής έχασαν πολλούς δικούς τους το ονόμασαν το χωριό με δικές τους λέξεις "σπάτ - οβαλ" που στα ελληνικά σημαίνει "χωράφια μαρτυρίου". Πολλοί λένε, ότι είναι βουλγάρικη η ονομασία. Γιατί έστω κι αν υπήρχε - που δεν υπάρχει έτσι ακριβώς η λέξη ισπάτ - δεν εξηγείται η λέξη οβά. Έτσι για συντομία ονομάστηκε Σπάτοβο.»

Η ύπαρξη, όμως, τοπωνυμίου (μικρό χωριό) **Spatovo** στη νοτιοδυτική Βουλγαρία, πολύ κοντά στα ελληνοβουλγαρικά σύνορα (μεταξύ **Μελένικου** και **Sandanski**), αποδυναμώνει την εξήγηση του ονόματος που σχετίζεται με την τουρκική γλώσσα κάτω από ίδιες ακριβώς συνθήκες.

Επίσης, η ερμηνεία που στηρίζεται στη σλαβική λέξη **spanje** = κοιμάμαι, δεν μοιάζει και αυτή να ευσταθεί, διότι φαίνεται απίθανο οι κάτοικοι και των δυο αυτών χωριών να ήσαν τόσο… κοιμισμένοι.

Άλλο χαρακτηριστικό στοιχείο πρέπει να αναζητηθεί, κι αυτό φαίνεται ότι είναι το νερό. Πράγματι, το εν λόγω χωριό βρίσκεται κοντά στη λίμνη Κερκίνη και πολύ κοντά στο χωριό κυλάει ο Στρυμώνας ποταμός, που τροφοδοτεί την εν λόγω λίμνη (σαν να είναι ο κρουνός της).

Επίσης, μέσα στο χωριό **Spatovo** της Βουλγαρίας καταλήγουν κάποια ρέματα. Επομένως, πιο πιθανή είναι η ερμηνεία, η οποία στηρίζεται στη βλάχικη λέξη **σόπουτ**^{ου} = βρύση, κρουνός (σοπούτοβο > σπούτοβο > σπάτοβο) και σημαίνει περιοχή που διαθέτει νερά.

28.15 Τοπάλοβο

Είναι το σημερινό πεδινό χωριό **Νέα Τυρολόη** Σερρών. Ίδια εξήγηση με το **17α17.15**.

28.16 Τούραβο

Σύμφωνα με τον Max Vasmer το εν λόγω τοπωνύμιο βρισκόταν στην περιοχή Σερρών. Ίδια εξήγηση με το **1α1.30**.

28.17 Χότζιοβο

Είναι το παλιό χωριό **Άνω Καρυδιά** Σιδηροκάστρου, που δεν υφίσταται σήμερα. Εάν αρχικά η ονομασία ήταν **Κόσιοβο** (> Κόζιοβο > Χόζιοβο > Χότζιοβο), τότε ισχύει η ίδια εξήγηση με το **1α1.13**, διαφορετικά σχετίζεται με τη λέξη **Χότζας**, που σημαίνει ότι το εν λόγω χωριό ήταν έδρα Χότζα ή εκεί φαίνεται θα συνέβη κάποιο επεισόδιο με Χότζα.

β) Με κατάληξη - ιστα ή συναφείς της

28.1 Βουλτσίστα

Είναι το σημερινό χωριό **Δόμιρος** Σερρών. Σύμφωνα με τον Max Vasmer κατοικείτο από Έλληνες. Ίδια εξήγηση με το **26β26.2**.

28.2 Δοβίστα

Είναι το σημερινό χωριό **Εμανουήλ Παππάς** Σερρών. Πιθανόν από την τουρκική λέξη **düve** = δαμάλι (ντουβίστα > δουβίστα > δοβίστα) και σημαίνει τοποθεσία, όπου εκτρέφονται βοειδή.

28.3 Δραγουβουτζίστα

Τοποθεσία στην περιοχή των Σερρών. Πιθανόν σύνθετη από τις λέξεις **δραγάτης** και **βουτσί** = μικρός κάδος (δραγαβουτζίστα > δραγοβουτζίστα > δραγοβουτζίστα) και σημαίνει μεταφορικά τοποθεσία, όπου κρύβεται ή έχει έδρα ο δραγάτης.

28.4 Λοζίστα

Είναι το σημερινό χωριό **Μεσόλοφος** Σερρών. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **λόζι**^{ου} = κοίτη, φωλιά αγρίων ζώων. Πράγματι, πρόκειται για επίπεδο φυσικό κοίλωμα στα δυτικά παράλια της λίμνης Κερκίνης.

28.5 Προβίστα

Η **Προβίστα** αποτελεί γνωστό οικισμό, με συνεχή εγκατάσταση στην ίδια περίπου θέση, από τους βυζαντινούς μέχρι και τους νεότερους χρόνους, ομώνυμων Μετοχίων της κυρίαρχης Μονής Παντοκράτορος του Αγίου Όρους.

Στη νεότερη έρευνα ο γεωγραφικός προσδιορισμός των οροθεσίων από τα παραπάνω Μετόχια παρουσιάζει ασάφειες. Από το εν λόγω Μετόχι (Προβίστα) θα πρέπει να πήρε το όνομά του και το χωριό που σήμερα ονομάζεται **Παλαιοκώμη** Ζίχνης, και παλιότερα λεγόταν **Προβίστα**.

Στους βυζαντινούς χρόνους απαντάται ως: *Πρέγβιτζα, Περβίστα, Πρίχβιτζα, Πρέχβιτζα, Πρέκβιτζα, Πρέβιστα, Πρέβηστα, Πρεβύστα, Πρεβίστα* και *Προιβίστα ή Πριβίστα.*

Η εγγραφή της σε νεότερες κυρίως δημοσιεύσεις ως **Πράβιστα** ή **Πραβίστα** δημιουργεί κινδύνους σύγχυσής της με το **Πράβι**, (από το λατινικό pro via ή para via, δηλαδή επάνω ή δίπλα στο δρόμο) τη σημερινή Ελευθερούπολη Καβάλας.

Το υπόψη τοπωνύμιο μπορεί να ερμηνευτεί από τη βλάχικη λέξη **πρε** = επάνω (πρεβίστα > προβίστα) και σημαίνει τοποθεσία ψηλά με θέα, επειδή ίσως το εν λόγω Μετόχι θα βρισκόταν σε ψηλή θέση σε σχέση με το γύρω περιβάλλον.

28.6 Τσερβίστα

Είναι το σημερινό χωριό **Καπνόφυτο** Σιντικής. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **τσέρμπου** = ελάφι (τσερμπίστα > τσερβίστα) και σημαίνει ελαφότοπος. Η περίπωση συσχετισμού με τη βουλγάρικη λέξη **черво**(chervo) = έντερο μοιάζει απίθανη.

28.7 Τσέρπιστα

Είναι το σημερινό χωριό **Τερπνή** Βισαλτίας. Ίδια εξήγηση με το **28β28.6**.

28. 8 Χωροβίστα

Είναι το σημερινό χωριό **Άγιος Χριστόφορος** Ζίχνης. Πιθανόν από την ελληνική λέξη **χώρος** (χώροβο > χωροβίστα).

γ) Με κατάληξη -ιτσα ή συναφείς της

28.1 Ελέσνιτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Φαιά Πέτρα** Σιδηροκάστρου. Πιθανόν από την αλβανική λέξη **lesh** = μαλλί, τρίχωμα (λέσνιτσα > ελέσνιτσα) και σημαίνει, μεταφορικά, περιοχή με φυτοκάλυψη.

28.2 Καμενίτσα

Σύμφωνα με τον Max Vasmer είναι προάστειο των Σερρών. Ίδια εξήγηση με το **17γ17.8**.

28.3 Μάτνιτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Μακρινίτσα** Σιντικής. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **μπάτ**^{ου} = κρούω (μπάτνιτσα > μάτνιτσα), επειδή ίσως το μέρος αυτό είναι προσήνεμο και επομένως κρούεται από ανέμους.

28.4 Μπάνιτσα

Είναι η τοποθεσία όπου βρισκόταν το χωριό **Καρυές** (πρώην **Μπάνιτσα**) - σήμερα εγκαταλελειμμένο - κοντά (ανατολικά) στη σημερινή **Ορεινή** Σερρών. Την περιοχή αυτή διαρρέει ο ποταμός Μπάνιτσα. Ίδια εξήγηση με το **16β16.2**.

28.5 Μπάνιτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Συμβολή** Ζίχνης, που βρίσκεται στη συμβολή των δυο κλάδων του ποταμού Αγγίτη. Ίδια εξήγηση με το **16β16.2**.

28.6 Ραχοβίτσα

Τοποθεσία στην περιοχή Σερρών. Ισχύουν όσα σχετικά αναφέρθηκαν στο κεφάλαιο: *«Τρία σημαντικά τοπωνύμια Αράχοβα - Αράκλοβο - Άκοβα».*

28.7 Τουρίτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Τριάδα Νιγρίτας**. Ίδια εξήγηση με το **1α1.30**.

28.8 Τρεστενίτσα

Είναι το χωριό **Κρυοπηγή** Ζίχνης, που σήμερα δεν υφίσταται. Πιθανόν από τη σλαβική λέξη **треште**(τρέστε) =

κούνημα, επειδή, ίσως, εκεί υπήρχε αστάθεια του εδάφους λόγω κατολισθήσεων.

***

29. Περιοχή Καβάλας - Δράμας

Στην εν λόγω περιοχή υπάρχουν ενενήντα δυο(92) κύρια ξενόγλωσσα τοπωνύμια, εκ των οποίων:

i)Εικοσιέξι(26) ανήκουν στην κατηγορία αυτών που έχουν κατάληξη -οβα, -οβο.

ii)Δεκατρία(13) ανήκουν στην κατηγορία αυτών που έχουν κατάληξη -ιστα.

iii)Επτά(7) ανήκουν στην κατηγορία αυτών που έχουν κατάληξη -ιτσα.

α) Με κατάληξη -οβα, -οβο

29.1 Βίτοβα

Είναι το σημερινό χωριό **Δέλτα** Νευροκοπίου. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **βίντου** = άνεμος (βίντοβα > βίτοβα) και σημαίνει περιοχή, που είναι εκτεθειμένη στους ανέμους. Πράγματι, το εν λόγω χωριό είναι χτισμένο σε προσήνεμο μέρος.

29.2 Βούλκοβο

Είναι το σημερινό χωριό **Χρυσοκέφαλος** Νευροκοπίου. Πιθανόν από:

α)Τη βλάχικη λέξη **βουλ^{o}άγκα** = λιβάδι (βουλ^{o}άγκοβο > βουλάγκοβο > βουλάκοβο > βούλκοβο) και σημαίνει περιοχή που έχει λιβάδια. Πράγματι, το χωριό αυτό είναι χτισμένο στα ριζά πλαγιάς, και κατάντη διαθέτει κατάλληλα λιβάδια, τα οποία είναι σήμερα καλλιεργούμενες πεδινές εκτάσεις.

β)Τη σλαβική λέξη **волоух** (βολοούχ) = βουκόλος (βολοούχοβο > β’λούχοβο > βούλχοβο > βούλκοβο) και σημαίνει περιοχή βουκόλων.

29.3 Γάβροβο

Σύμφωνα με τον Max Vasmer βρισκόταν στην περιοχή Δράμας. Η ίδια εξήγηση με το **4α4.3**.

29.4 Γκόρνοβα

Είναι το σημερινό χωριό **Βουνοπλαγιά** Δράμας. Πιθανόν από τη σλαβική λέξη **гора**(γκόρα) = βουνό και σημαίνει ορεινή τοποθεσία.

29.5 Δάροβα

Είναι το σημερινό χωριό **Κεχρόκαμπος** Καβάλας. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **νταϊρέ** = μικρό τύμπανο (νταΐροβα > ντάροβα > δάροβα) και σημαίνει περιοχή, η οποία είναι επίπεδη και περίκλειστη εν είδει τυμπάνου. Πράγματι, το εν λόγω χωριό βρίσκεται σε μικρή κοιλάδα σχεδόν κυκλική, η οποία περικλείεται από τους γύρω ορεινούς όγκους και μοιάζει με μορφή κυκλικού τυμπάνου.

Να σημειωθεί ότι υπάρχει, επίσης, η πεδινή κωμόπολη **Darova** στη Δυτική Ρουμανία, η οποία βρίσκεται σε χαμηλότερο υψόμετρο σχετικά με τη γύρω πεδινή περιοχή, σαν σε φυσικό βαθούλωμα, που μοιάζει πάλι με την επιφάνεια ενός τυμπάνου.

29.6 Δράνοβα

Είναι το έρημο σήμερα χωριό **Χορτοκόπι** Καβάλας (σώζεται μόνο η **Μονή Υπαπαντής**). Ίδια εξήγηση με το **1α1.6**.

29.7 Δράνοβο

Είναι το σημερινό χωριό **Μοναστηράκι** Δράμας. Ίδια εξήγηση με το **1α1.6**.

29.8 Δρένοβα

Είναι ο σημερινός οικισμός **Αερικό** ή **Μυρτούσα** Νέστου, που βρίσκεται κοντά στο χωριό **Καστανωτό** Ξάνθης. Ίδια εξήγηση με το **1α1.6**.

29.9Ζίρνοβο

Είναι το σημερινό χωριό **Κάτω Νευροκόπι** Δράμας. Πιθανόν από τη σλαβική λέξη **зиръ**(ζιρ) = βοσκότοπος.

29.10 Κάλοβο

Σύμφωνα με τον Max Vasmer το εν λόγω τοπωνύμιο

βρισκόταν στη Δράμα. Πιθανόν από:

α)Τη βλάχικη λέξη **κάλ**^{ου} = άλογο και σημαίνει περιοχή, στην οποία εκτρέφονται άλογα.

β)Τη βλάχικη λέξη **κάλε** = κατσικόδρομος και σημαίνει περιοχή, που δεν διαθέτει καλό δρόμο ή δεν έχει καλή πρόσβαση.

γ)Τη σλαβική λέξη λέξη **кал**(καλ) = πηλός και σημαίνει περιοχή, όπου υπάρχουν πηλώδη εδάφη.

δ)Τη βλάχικη λέξη **κάλβου** = φαλακρός (κάλβοβο > κάλοβο) και σημαίνει τη γυμνή από δέντρα περιοχή.

Να σημειωθεί ότι υπάρχει τοπωνύμιο:

i)**Kalovo** (μικρός οικισμός) στη νοτιοανατολική Βουλγαρία, κοντά στα σύνορα με την Τουρκία (Ανατολική Θράκη), χτισμένο σε ξέφωτο με πυκνό γύρωθε δάσος.

ii)**Kalovo**(ορεινός αυχένας) στη Νότια Σερβία, πολύ κοντά στα σύνορα με τη FYROM.

29.11 Καρίλοβα

Είναι το σημερινό χωριό **Ζαρκαδιά** Καβάλας. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **γκαλίρε** = αιθρίαση (γκαλίροβα > γκαρίλοβα > καρίλοβα) και σημαίνει περιοχή, που έχει ανοιχτό ορίζοντα και διαυγή ουρανό.

Πράγματι, το εν λόγω χωριό είναι χτισμένο στις νότιες υπώρειες του όρους **Λεκάνη**, έχει ανοιχτό ορίζοντα και διαυγή ουρανό σε σχέση με τις ομίχλες της κατάντη πεδιάδας της Χρυσούπολης.

29.12 Μπίτσοβο

Είναι το σημερινό ορεινό χωριό **Πετρότοπος** Δράμας, το οποίο μετά το Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο ερήμωσε. Πιθανόν από την αλβανική λέξη **bisht** = αγρίμι, λύκος (μπίστοβο > μπίτσοβο) και σημαίνει περιοχή με άγρια ζώα π.χ. λύκους.

29.13 Μπόροβο

Είναι το σημερινό χωριό **Ποταμοί** Δράμας. Πιθανόν από:

α)Τη λέξη **μπόρα** (που είναι σε χρήση και στη βλάχικη

γλώσσα), και σημαίνει περιοχή, όπου πέφτουν ραγδαίες βροχές. Πράγματι, δίπλα στο εν λόγω χωριό διέρχεται παραπόταμος του Νέστου με το όνομα **Δεσπότης**, ο οποίος σε περίπτωση ραγδαίων ανάντη βροχοπτώσεων, στη Ροδόπη, εμφανίζει μεγάλες πλημμυρικές παροχές στην υπόψη περιοχή, όπως αποδεικνύει η κοίτη του, που είναι ευρεία και με πολλά φερτά υλικά.

β)Τη σλαβική λέξη **боров** (borov) = αγριογούρουνο. Υπάρχουν επίσης και τα εξής τοπωνύμια:

i)**Borovo Naselje** (πεδινή πόλη) στην ανατολική Κροατία, δίπλα στον Δούναβη ποταμό, ακριβώς δίπλα στα σύνορα με τη Σερβία.

ii)**Borovë** (οικισμός δίπλα σε ποτάμι) στη νότια Αλβανία, πολύ κοντά στα ελληνοαλβανικά σύνορα.

iii)**Borovo** (στην κορυφογραμμή επιμήκους λόφου) στη βορειοανατολική περιοχή της FYROM.

iv)**Borovo** (πόλη) στη βόρεια Βουλγαρία.

29.14 Μπούκοβο

Είναι το έρημο σήμερα χωριό **Οξιά** Δράμας. Ίδια εξήγηση με το **1α1.18**.

29.15 Μπούρχοβο

Είναι το έρημο σήμερα χωριό **Κόκκινα** Δράμας. Πιθανόν από τη σλαβική λέξη **burg** (δάνειο από τη λατινική **burgus** = φρούριο) = κωμόπολη (μπούργκοβο > μπούρκοβο > μπούρχοβο) και σημαίνει κάποιον οικισμό σε οχυρή θέση.

29.16 Πάστροβα

Είναι το **Καλλίκρουνο**, έρημο χωριό από τη δεκαετία ΄60, που βρισκόταν κοντά στο **Περίβλεπτο** Δράμας. Πιθανόν, από τη βλάχικη λέξη **παστεάρε** = το βόσκημα (παστεάροβα > παστάροβα > πάστροβα) και σημαίνει περιοχή κατάλληλη για βοσκή προβάτων.

29.17 Πούλοβο

Είναι το σημερινό χωριό **Θερμοπηγή** Σιδηροκάστρου.

Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **πούλι**^{ου} (που είναι σε χρήση και στην ελληνική) = πουλί και σημαίνει περιοχή, όπου υπάρχουν πολλά πουλιά. Πράγματι, στην περιοχή αυτή πρέπει να υπάρχουν πολλά πουλιά, δεδομένου ότι εκεί κοντά βρίσκεται ο υδροβιότοπος της λίμνης Κερκίνης.

29.18 Πρέτζοβα

Είναι το σημερινό χωριό **Αμισιανά** Καβάλας. Πιθανόν, από τις βλάχικες λέξεις **πρε** = επάνω, **τζόπε** = θυλάκιο ενδύματος (πρετζόποβα > πρετζόβα > πρέτζοβα) και σημαίνει περίκλειστη περιοχή. Πράγματι, το αναφερόμενο πεδινό χωριό είναι περίκλειστο, εν είδει θυλακίου, από τις υπώρειες της βουνοσειράς με την οποία τελειώνει ανατολικά το όρος Σύμβολον.

29.19 Ράσοβο

Είναι το έρημο σήμερα χωριό **Λειμών** Δράμας. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **ρά**^{ου} = δρόσος, πάχνη (σχετική η λατινική λέξη **ros** = δρόσος) και σημαίνει τοποθεσία, όπου εμφανίζεται συχνά πάχνη.

Να σημειωθεί ότι υπάρχει τοπωνύμιο (πόλη) **Rasovo** στη βορειοδυτική Βουλγαρία, που βρίσκεται σε επίπεδο εύφορο μέρος, πολύ κοντά στα σύνορα με τη Ρουμανία.

29.20 Ρούσκοβο

Είναι το έρημο σήμερα χωριό **Καισαριανόν** Δράμας. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **ρούσκου** (είναι σε χρήση και στην αλβανική [**rrushku**]) = λαγομηλιά[28] ή αγριομερσίνη και σημαίνει περιοχή, όπου ευδοκιμεί το εν λόγω φυτό. Υπάρχει, επίσης, τοπωνύμιο (πόλη σε αυχένα) **Ruskova** στη βόρεια Ρουμανία.

---

[28] Η **Λαγομηλιά** με το επιστημονικό όνομα **Ruscus aculeatus** ή **Ρούσκος ο κεντρωτός** είναι αγκαθωτός αειθαλής θάμνος, που απαντάται στα δάση της Ελλάδας και της Βαλκανικής, καθώς και στη Δυτική Ασία. Χαρακτηρίζεται από τους σφαιρικούς κόκκινους καρπούς του. Ο καρπός χρησιμοποιείται ως φαρμακευτικό βότανο.

29.21 Ρούσοβο

Είναι το έρημο σήμερα χωριό **Μαυρολίθι** Δράμας. Πιθανόν από:

α)Τη βλάχικη λέξη: **ρούσος** = ξανθοκόκκινος (από τη λατινική **russus**) και σημαίνει περιοχή με έδαφος κιτρινοκοκκινωπό.

β)Τη σλαβική **рус** (ρους) = ξανθός και σημαίνει περιοχή με κιτρινόχρωμα εδάφη.

29.22 Σιρτίλοβα

Σύμφωνα με τον Max Vasmer βρισκόταν στην περιοχή Νευροκοπίου. Πιθανόν σύνθετη από τις σλαβικές λέξεις **сыр** (σιρ) = υγρός και **тло**(τλο) = έδαφος (σίρτλοβα > σιρτίλοβα) και σημαίνει τοποθεσία με υγρασία.

29.23 Στέρκλοβα

Σύμφωνα με τον Max Vasmer βρισκόταν στην περιοχή της Δράμας. Πιθανόν από τις βλάχικες: **στρι** = επάνω, **κούλα** = πύργος, οχυρή θέση (στρικούλοβα > στρίκλοβα > στίρκλοβα > στέρκλοβα) και σημαίνει οικισμός πάνω σε κορυφή λόφου εν είδει οχυρού πύργου.

29.24 Τίκλοβα

Είναι το έρημο σήμερα χωριό **Καστανιές** Δράμας. Πιθανόν από:

α)Τις βλάχικες λέξεις **του** = σε, **κούλα** = πύργος, οχυρή θέση (τουκούλοβα > τούκλοβα > τίκλοβα) και σημαίνει οικισμός, που βρίσκεται σε οχυρή θέση.

β)Την αλβανική λέξη **tingëll** = αντηχώ (τίνγκλοβα > τίκλοβα) και σημαίνει περιοχή που βρίσκεται σε θέση, όπου δημιουργείται αντίλαλος.

29.25 Τίσοβα

Πρόκειται για το εγκαταλελειμμένο χωριό **Μαυροχώρι** Νευροκοπίου, που βρισκόταν στις νοτιοδυτικές πλαγιές της οροσειράς Ροδόπης, δίπλα στα ελληνοβουλγαρικά σύνορα, και κοντά στα βουλγαρικά χωριά **Brashten** και **Tuhovista**.

Πιθανόν από τη σλαβική λέξη **tisa** = δρυς (στη σημερινή σερβική γλώσσα **tis** = πουρνάρι) και σημαίνει περιοχή, όπου ευδοκιμεί η δρυς.

29.26 Τσερέσοβο

Είναι το σημερινό χωριό **Παγονέρι** Δράμας. Ίδια εξήγηση με το **1α1.11**.

β) Με κατάληξη -ιστα ή συναφείς της

29.1 Βοδοβίστα

Είναι το σημερινό χωριό **Βαλτόχωρο** Δράμας νυν **Αγία Παρασκευή** Δράμας. Από τη σλαβική λέξη **вода** (βόντα) = νερό (βοντοβίστα > βοδοβίστα), δεδομένου ότι το μέρος αυτό είναι επίπεδο και πολλές φορές το χρόνο κατακρατεί νερό.

29.2 Δρατζένιστα

Είναι το χωριό που αρχικά μετονομάστηκε σε **Βοσκοτόπι** και αργότερα εντάχθηκε στο **Σιδηρόνερο** Δράμας.

Πιθανόν από τις βλάχικες λέξεις: **ντράκ**^{ου} = δράκος και **τζεάνα** = λόφος, ακρώρεια (ντρακτζεάνιστα > ντρατζένιστα > δρατζένιστα) και σημαίνει ο λόφος του δράκου και ίσως υποκρύπτει κάποια τοπική παράδοση με δράκους.

29.3 Δράτσιστα

Είναι το εγκαταλελειμμένο σήμερα χωριό **Μελισσοχώρι** Δράμας. Βρισκόταν 13Km βορειοδυτικά από το Παρανέστι Δράμας. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **ντράκ**^{ου} = δράκος (ντράκιστα > δράκιστα > δράτσιστα) και υποκρύπτει κάποια τοπική παράδοση με δράκους.

29.4 Κόνιστα

Τοποθεσία στην περιοχή της Δράμας. Ίδια εξήγηση με το **1γ1.18**.

29.5 Κουμπάλιστα

Είναι το σημερινό χωριό **Κοκκινόγεια** Δράμας. Πιθανόν από τις βλάχικες λέξεις **κου** = με και **μπάλι**^{ου} = παρδαλός λόγω των διαφορετικών αποχρώσεων του εδάφους στις

διάφορες τοποθεσίες του χωριού. Πράγματι, εάν παρατηρήσεις την εν λόγω περιοχή από ψηλά, βλέπεις διαφορές στην απόχρωση των εδαφών.

29.6 Λοφτίστα / Λόφτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Καλλίκαρπο** Δράμας. Πιθανόν από τις βλάχικες λέξεις **λούπ**^{ου} = λύκος και **του** = σε (λουπ^{ου}τίστα > λουπτίστα > λουφτίστα > λόφτιστα > λόφτσα) και σημαίνει *"στους λύκους",* δηλαδή το μέρος, στο οποίο υπάρχουν λύκοι.

Το εν λόγω χωριό είναι πολύ ορεινό (βρίσκεται στο όρος Φαλακρό) και δασωμένο και στα παλιότερα χρόνια η παρουσία λύκων εκεί θα ήταν κάτι πολύ συνηθισμένο.

29.7 Μαλούσιστα

Είναι το χωριό **Μελισσόμανδρα** Νευροκοπίου, που σήμερα δεν υφίσταται. Βρισκόταν κοντά στη σημερινή **Μικρομηλιά** Δράμας. Πιθανόν σύνθετη από:

α)Τις σλαβικές λέξεις: **мал**(μαλ) = μικρός και **осныти**(οσνίτι) = το να λάμπεις (μαλόσνιστα > μαλόσιστα > μαλούσιστα) και σημαίνει μέρος σκιερό.

β)Τις βλάχικες λέξεις **μα** = μάλλον και **λόζι**^{ου} = κοίτη, φωλιά αγρίων ζώων (μαλόζιστα > μαλούζιστα > μαλούσιστα) και σημαίνει τοποθεσία που είναι φωλιά αγρίων ζώων.

29.8 Μπάνιστα

Είναι το χωριό **Ψαθοχώρι** Δράμας, το οποίο σήμερα δεν υφίσταται. Ίδια εξήγηση με το **16β16.2**.

29.9 Μπέριστα

Είναι το σημερινό χωριό **Πτελέα** Δράμας. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **πέρ**^{ου} = αχλάδι (πέριστα > μπέριστα) και σημαίνει περιοχή, στην οποία ευδοκιμεί η αχλαδιά.

29.10 Όστιστα

Είναι το σημερινό χωριό **Μικρομηλιά** Νευροκοπίου. Ίδια εξήγηση με το **1γ1.28.**

29.11 Ρακίστα

Είναι ο εγκαταλελειμμένος σήμερα οικισμός **Κατάχλωρον** Νευροκοπίου, που βρίσκεται κοντά στην **Αχλαδομηλιά** Δράμας. Ίδια εξήγηση με το **7α7.10.**

29.12 Στάρτιστα

Είναι το σημερινό χωριό **Περιθώριο** Νευροκοπίου. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **στατεάρε** = στάση (στατεάριστα > στάτριστα > στάρτιστα). Πράγματι, το εν λόγω χωριό βρίσκεται σε εσοχή απ' όπου δεν υπάρχει διέξοδο προς τα ανάντη (δυτικά νότια και βόρεια λόγω των υπαρχόντων ορεινών όγκων).

29.13 Τσέρκιστα

Είναι ο οικισμός **Συκίδια** Δράμας, που καταργήθηκε από το 1940. Βρισκόταν κοντά στο Νέστο ποταμό και από τη θέση αυτή ο εν λόγω ποταμός φαίνεται σαν ενα στρεβλό τσέρκι. Επομένως, η εν λόγω ονομασία σχετίζεται με τη βλάχικη λέξη **τσέρκιου** = στεφάνη βαρελιού.

γ) Με κατάληξη -ιτσα ή συναφείς της

29.1 Γκόρνιτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Καλή Βρύση** Δράμας. Ίδια εξήγηση με το **21γ21.3**.

29.2 Ζερνοβίτσα

Είναι το έρημο σήμερα χωριό **Καστανόχωμα** Δράμας. Μάλλον από τη σλαβική λέξη **черный**(σέρνι) = μαύρος (σερνιβίτσα > σερνοβίτσα > ζερνοβίτσα) και σημαίνει τοποθεσία με σκουρόχρωμα εδάφη.

29.3 Κάσιτσα

Είναι ο οικισμός **Κριθαρίστρα** Δράμας, που εντάχθηκε στους **Ποταμούς** Δράμας. Πιθανόν από τη βλάχικη λέξη **κάσ**^{ου} = τυρί και σημαίνει περιοχή που παράγει πολύ τυρί.

29.4 Λακαβίτσα

Είναι το χωριό **Λακκούδα** Δράμας, που έχει καταργηθεί. Πιθανόν από τις βλάχικες λέξεις: **λάκ**^{ου} = λάκκα.

29.5 Μπελοτίντσα

Είναι το σημερινό χωριό **Λευκόγεια** Δράμας. Πιθανόν σύνθετη:

α)Από τη λατινική λέξη **bellus, a, um** = αυτός που έχει καλώς, αυτός που φαίνεται ωραίος και τη βλάχικη λέξη **τίνντου** = ξαπλωμένος, εκτεταμένος (μπελουτίντιτσα > μπελουτίντσα > μπελοτίντσα) και σημαίνει περιοχή που έχει αναπτυχθεί σε όμορφο μέρος.

β)Από τη σλαβική λέξη **бел**(μπελ) = λευκός, δεδομένου ότι από εκεί περνούσε το ποτάμι, που παροχέτευε τα νερά, τα οποία σήμερα συγκεντρώνονται στην τεχνητή λίμνη Λευκόγειας, η οποία βρίσκεται ανατολικά του εν λόγω χωριού.

29.6 Οσενίτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Σιδηρόνερο** Δράμας. Πιθανόν από τις βλάχικες λέξεις **ούσε** = πόρτα, στόμιο (ουσενίτσα > οσενίτσα) και σημαίνει περιοχή πέρασμα για κάποια άλλη τοποθεσία. Πράγματι, το **Σιδηρόνερο** αποτελεί την πύλη για να πάει κάποιος στα ανάντη χωριά **Καλλίκαρπο** και **Σκαλωτή**.

29.7 Οσμανίτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Καλός Αγρός** Δράμας. Πιθανόν από το όνομα κάποιου πρώτου οικιστή με το όνομα **Οσμάν**.

***

30. Περιοχή Ξάνθης - Κομοτηνής

Στην εν λόγω περιοχή υπάρχουν εννέα(9) κύρια ξενόγλωσσα τοπωνύμια, εκ των οποίων:

i)Δυο(2) ανήκουν στην κατηγορία αυτών που έχουν κατάληξη -οβα, -οβο.

ii)Δυο(2) ανήκουν στην κατηγορία αυτών που έχουν κατάληξη -ιτσα.

α) Με κατάληξη -οβα, -οβο

30.1 Βαλνάτοβα

Είναι το σημερινό Πομακοχώρι **Αιμόνιο** Ξάνθης. Πιθανόν από τις βλάχικες λέξεις **βάλε** = κοιλάδα, ρείθρο και **νιάτζα** = στο μέσο (βαλνιάτζοβα > βαλνάτζοβα > βαλνάτοβα) και σημαίνει τοποθεσία στη μέση της κοιλάδας.

Πράγματι, το Αιμόνιο βρίσκεται στο μέσον δυο ρεματιών - αυχένων που ανάντη και κατάντη του οικισμού ενώνονται μεταξύ τους.

30.2 Μπραμτάκοβα/Μπραντάκοβα

Είναι το σημερινό Πομακοχώρι **Γοργόνα** Ξάνθης.

Πιθανόν σύνθετη από τις σλαβικές λεξεις **брон**(μπρον) = λευκό, **оток** (οτόκ) = όγκος, εξόγκωση, και σημαίνει μικρή βουνοκορφή με ανοικτόχρωμα εδάφη.

Πράγματι, ανάντη του εν λόγω χωριού υπάρχει κορυφή που διαθέτει επάλληλες λευκές (ασβεστολιθικές) στρώσεις.

β) Με κατάληξη -ιτσα ή συναφείς της

30.1 Μπάγλιτσα

Είναι η βουνοκορφή κοντά στο σημερινό οικισμό **Μελίταινα** Κομοτηνής.

Πιθανόν από τη σλαβική λέξη **благо** (blago) = καλός (μπλάγκιτσα > μπάγκλιτσα > μπάγλιτσα).

30.2 Σατνοβίτσα

Είναι το σημερινό χωριό **Κύκνος** Ξάνθης. Πιθανόν από:

α)Τη σλαβική λέξη **сад**(σαντ) = κήπος (σαντοβίτσα > σατνοβίτσα) και σημαίνει μέρος κατάφυτο σαν κήπος, όπως και πραγματικά είναι η υπόψη περιοχή.

β)Τη σλαβική λέξη **сажда**(σάζντα) = ασβόλη (σαζντοβίτσα > σαντοβίτσα > σατνοβίτσα) και σημαίνει περιοχή με τεφρόχροα εδάφη.

Συμπεράσματα

Από την ερμηνεία των τοπωνυμίων του ελληνικού χώρου με κατάληξη: **-οβα**, **-οβο**, **-ιστα**, **-ιτσα** και των συναφών τους, που επιχειρήθηκε στο παρόν βιβλίο, προκύπτουν μετά από σχετική ανάλυση τα εξής ενδιαφέροντα συμπεράσματα :

1)Τα ξενόγλωσσα τοπωνύμια του ελληνικού χώρου, με διάφορες καταλήξεις, τα οποία αυθαιρέτως θεωρούνται από τον Max Vasmer συλλήβδην ως σλαβικά, είναι δυο χιλιάδες εκατό(2.100).

Εάν κατατάξουμε τις επί μέρους περιοχές σε τρεις κατηγορίες: πεδινές, ημιορεινές και ορεινές και στη συνέχεια εκτελέσουμε αναγωγή των επιφανειών τους με συντελεστές αντίστοιχα: (1), (1,20) και (1,3), τότε μπορούμε να προσεγγίσουμε καλύτερα την πυκνότητα των εν λόγω τοπωνυμίων κατά περιοχή.

Μπορούμε λοιπόν να ανιχνεύσουμε, μέχρι ένα σημείο βεβαίως, το πού συνέβησαν μεγαλύτερες πληθυσμιακές μεταβολές που σχετίζονται με αυτού του είδους τα τοπωνύμια κατά τους προηγούμενους αιώνες (από τους Μέσους χρόνους μέχρι και το 19^{ο} αιώνα).

Ειδικότερα, εάν κατατάξουμε κατά φθίνουσα σειρά τις εν λόγω τοπωνυμικές πυκνότητες, έχουμε την παρακάτω ακολουθία:

Ιωάννινα-Θεσπρωτία : 3,95 x 10^{-2} τοπωνύμια/Km^2
Φλώρινα-Καστοριά: 3,87 x 10^{-2} τοπωνύμια/Km^2
Πρέβεζα: 2,84 x 10^{-2} τοπωνύμια/Km^2
Άρτα: 2,82 x 10^{-2} τοπωνύμια/Km^2
Μεσσηνία: 2,56 x 10^{-2} τοπωνύμια/Km^2
Αχαΐα: 2,49 x 10^{-2} τοπωνύμια/Km^2
Σέρρες-Νιγρίτα-Σιδ/καστρο: 2,33 x 10^{-2} τοπωνύμια/Km^2
Λακωνία: 1,88 x 10^{-2} τοπωνύμια/Km^2
Τρίκαλα-Καρδίτσα: 1,87 x 10^{-2} τοπωνύμια/Km^2

Ευρυτανία: 1,79 x 10^{-2} τοπωνύμια/Km^2
Θεσ/νίκη-Βέροια-Χαλκιδική: 1,68 x 10^{-2} τοπωνύμια/Km^2
Πέλλα-Κιλκίς: 1,67 x 10^{-2} τοπωνύμια/Km^2
Κοζάνη-Γρεβενά: 1,64 x 10^{-2} τοπωνύμια/Km^2
Αρκαδία: 1,64 x 10^{-2} τοπωνύμια/Km^2
Φωκίδα: 1,63 x 10^{-2} τοπωνύμια/Km^2
Αιτωλία & Ακαρνανία: 1,50 x 10^{-2} τοπωνύμια/Km^2
Καβάλα-Δράμα: 1,37 x 10^{-2} τοπωνύμια/Km^2
Ηλεία: 1,15 x 10^{-2} τοπωνύμια/Km^2
Φθιώτιδα: 1,07 x 10^{-2} τοπωνύμια/Km^2
Κορινθία: 0,95 x 10^{-2} τοπωνύμια/Km^2
Αργολίδα: 0,74 x 10^{-2} τοπωνύμια/Km^2
Λάρισα: 0,71 x 10^{-2} τοπωνύμια/Km^2
Βοιωτία: 0,62 x 10^{-2} τοπωνύμια/Km^2
Αττική: 0,59 x 10^{-2} τοπωνύμια/Km^2
Μαγνησία: 0,47 x 10^{-2} τοπωνύμια/Km^2
Εύβοια: 0,41 x 10^{-2} τοπωνύμια/Km^2
Ξάνθη-Κομοτηνή: 0,17 x 10^{-2} τοπωνύμια/ Km^2
Κρήτη: 0,17 x 10^{-2} τοπωνύμια/Km^2
Ιόνιοι Νήσοι: 0,03 x 10^{-2} τοπωνύμια/Km^2

Από τα παραπάνω τοπωνύμια, αυτά που έχουν καταλήξεις: **-οβα**, **-οβο**, **-ιστα**, **-ιτσα** και συναφείς προς αυτές, ανέρχονται σε εξακόσια σαράντα οκτώ (648), ήτοι ποσοστό **30,90%** περίπου. Εξ αυτών:

Διακόσια εβδομήντα τέσσερα (274), ήτοι ποσοστό **13%** περίπου, συνιστούν την ομάδα των **-οβα, -οβο** τοπωνυμίων.

Εκατόν πενήντα τέσσερα (154), ήτοι ποσοστό **7,4%** περίπου, συνιστούν την ομάδα των **-ιστα** τοπωνυμίων.

Διακόσια είκοσι (220), ήτοι ποσοστό **10,5%** περίπου, συνιστούν την ομάδα των **-ιτσα** τοπωνυμίων.

2)Από το σύνολο των υπόψη εξακοσίων σαράντα οκτώ (648) τοπωνυμίων, των οποίων επιχειρήθηκε η ερμηνεία τους, στο παρόν βιβλίο προκύπτουν τα εξής ενδιαφέροντα

στοιχεία :

i)Διακόσια σαράντα(240), ήτοι ποσοστό **37%** περίπου, είναι πολύ πιθανό ότι έχουν σλαβική ρίζα - προέλευση.

ii)Διακόσια πενήντα πέντε(255), ήτοι ποσοστό **39,5%** περίπου, είναι πολύ πιθανόν ότι έχουν βλάχικη ρίζα - προέλευση.

iii)Πενήντα(50), ήτοι ποσοστόν **8%** περίπου, είναι πιθανόν ότι έχουν αλβανική ρίζα, που παραπέμπουν όμως και αυτά σε βλάχικη προέλευση.

iv)Είκοσι οκτώ(28), ήτοι ποσοστό **4%** περίπου, είναι πιθανόν ότι έχουν λατινική ρίζα, που παραπέμπουν επίσης σε βλάχικη προέλευση.

v)Είκοσι(20), ήτοι ποσοστό **3%** περίπου, είναι πιθανόν ότι έχουν τουρκική ρίζα με ποικίλη όμως προέλευση.

vi)Πενήντα πέντε(55), ήτοι ποσοστό **8,5%** περίπου, είναι πιθανόν ότι έχουν ελληνική ρίζα - προέλευση.

3)Οι περιοχές στις οποίες υπερτερούν τα σλαβικά τοπωνύμια σε σχέση με τα βλάχικα τοπωνύμια είναι οι εξής: **Ηλεία, Αρκαδία**, **Τριφυλία**, **Φλώρινα - Καστοριά**, **Πέλλα - Κιλκίς**.

Στις υπόλοιπες περιοχές, υπερτερούν τα βλάχικα τοπωνύμια σε σχέση με τα σλαβικά, και μάλιστα στις περιοχές: **Ιωάννινα-Θεσπρωτία, Άρτα, Πρέβεζα, Αιτωλία & Ακαρνανία, Ευρυτανία, Φθιώτιδα, Θεσσαλονίκη - Βέροια - Χαλκιδική**, η διαφορά αυτή είναι συντριπτική υπέρ των βλάχικων τοπωνυμίων.

4)Από την υπόψη έρευνα προκύτει επίσης ότι:

i)Εκατόν ογδόντα(180) τοπωνύμια, ήτοι ποσοστό **30%** περίπου σηματοδοτούν χαρακτηριστικά που έχουν σχέση κυρίως με χλωρίδα και δευτερευόντως με πανίδα (π.χ. έντονη βλάστηση, χέρσο, φυτά και δέντρα που ευδοκιμούν, ζώα που ζουν κλπ).

ii)Τριακόσια τριάντα οκτώ(338) τοπωνύμια, ήτοι ποσοστό

50% περίπου σηματοδοτούν χαρακτηριστικά που σχετίζονται με τοποθεσίες (π.χ. πλαγιά, αυχένας, κοίλωμα, ποτάμι, γκρεμός, βάραθρο κλπ. ή από τον προσανατολισμό της τοποθεσίας τους).

iii)Εκατόν τριάντα δυο(132) τοπωνύμια, ήτοι ποσοστό **20%** περίπου, σηματοδοτούν διάφορα άλλα θέματα, όπως χαρακτηριστικά του μικροκλίματος της περιοχής τους (π.χ. παγωνιά, πάχνη, υγρασία, άνεμοι), πρώτους οικιστές, συνθήκες διαβίωσης κλπ.

5)Τα τοπωνύμια που έχουν βλάχικη ρίζα, σε ποσοστό περίπου **75%** σηματοδοτούν χαρακτηριστικά τοποθεσιών και σε ποσοστό **20%** περίπου σηματοδοτούν χαρακτηριστικά χλωρίδας και πανίδας.

Αντίστροφα, τα τοπωνύμια που έχουν σλαβική ρίζα σε ποσοστό περίπου **45%** σηματοδοτούν χαρακτηριστικά χλωρίδας - πανίδας και μόνο ποσοστό **30%** εξ αυτών σηματοδοτούν χαρακτηριστικά τοποθεσιών.

Τέλος, συνοψίζοντας, είναι πολύ σημαντικό να επισημάνουμε ότι ενώ μέχρι σήμερα θεωρείται φυσικό κι αποδεκτό ότι όλα ή σχεδόν όλα τα τοπωνύμια του ελληνικού χώρου με κατάληξη: **-οβα, -οβο, -ιστα, -ιτσα** και τα συναφή τους έχουν σλαβική προέλευση, και μάλιστα ότι ανήκουν στο *“σκληρό πυρήνα”* των σλαβικών τοπωνυμίων, εν τούτοις προκύπτει, βασίμως, ότι σε σημαντικό ποσοστό τους, που υπερβαίνει το **50%**, έχουν βλάχικη προέλευση και μόνο το **37%** περίπου εξ αυτών έχει σλαβική προέλευση, και αυτό το νέο δεδομένο, θέλω να πιστεύω ότι είναι μια μικρή συμβολή της παρούσας έρευνας.

Παράρτημα

Μικροτοπωνυμικά Αράχοβας Παρνασσού

Η έρευνα και μελέτη των κύριων τοπωνυμίων (οικισμών, χωριών, πόλεων καθώς και εμβληματικών τοποθεσιών π.χ. κάστρων, λιμνών και ποταμών) είναι εξαιρετικά πολύτιμη υπόθεση, διότι προσφέρει σημαντικές πληροφορίες για την ιστορική διαδρομή ευρύτερων περιοχών μιας χώρας.

Προκειμένου, όμως, να είναι έγκυρη μια τέτοια μελέτη, θα πρέπει να υποστηρίζεται από μικροτοπωνυμικές έρευνες κάθε επιμέρους περιοχής, διότι τότε μπορεί να δομηθεί ασφαλέστερα το τοπωνυμικό προφίλ της ευρύτερης περιοχής. Μάλιστα, εάν η μικροτοπωνυμική έρευνα συνδυαστεί και με την ντοπιολαλιά της εξεταζόμενης περιοχής, τότε τα όποια συμπεράσματα για τις ρίζες και την πορεία ενός τόπου μέσα στον ιστορικό γίγνεσθαι, κινείται ασφαλέστερα και εντός των ορίων της επιστημονικής αναζήτησης.

Η Αράχοβα, ως κύριο τοπωνύμιο, ήταν πάντα ένα από τα πλέον εμβληματικά του ελληνικού χώρου. Είναι, θα λέγαμε, οιονεί ό,τι το Πικέρμι για την Παλαιοντολογία, ειδικότερα για τους ασχολούμενους περί τα σλαβικά του ελληνικού χώρου. Είναι ένα τοπωνύμιο φορτωμένο με βεβαιότητες - δίκην θέσφατου - ως προς τη σλαβική προέλευσή του, από τους περισσότερους ερευνητές, με αποτέλεσμα να κλείνει πονηρά το μάτι στους Έλληνες για τη συνέχειά τους μέσα στο χρόνο.

Παρότι στην αρχή του παρόντος πονήματος φέραμε νέα στοιχεία που αφορούν το εν λόγω τοπωνύμιο, εν τούτοις θεωρούμε ότι απαιτούνται να κατατεθούν και άλλα τεκμήρια ενώπιον της τοπωνυμικής…*«δίκης»* του, που στήνεται συχνά - πυκνά. Διότι έτσι θα επιτευχθεί δικαιότερη κρίση, χωρίς υπερβολές και αφορισμούς, που εκστομίζονται ακόμα και από ανθρώπους που θέλουν να θεωρούν τον εαυτό τους ειδικό και κάτοχο των επιστημονικών εργαλείων για την

αναζήτηση της τοπωνυμικής αλήθειας.

Στην τοπωνυμική αυτή δίκη της *«Ἀράχοβας»* θα υποβάλλουμε νέα στοιχεία - τεκμήρια, που προέρχονται από την εμβληματική Αράχοβα Παρνασσού, χωρίς να αποκρύψουμε ή να συσκοτίσουμε τίποτα, αναφορικά με το μικροτοπωνυμικό δυναμικό της και την ντοπιολαλιά της, τα οποία ο γράφων κατέχει βιωματικά, δεδομένου ότι γεννήθηκε και μεγάλωσε σε αυτή την ιστορική κωμόπολη.

Στη συνέχεια, ο αναγνώστης εν είδει… ενόρκου, καλείται να βγάλει αβίαστα την όποια ετυμηγορία του. Άρχεται λοιπόν η… *«συνεδρίαση»...*

Κατ' αρχάς, θα πρέπει να ξεκαθαριστεί το ζήτημα, εάν υπάρχουν δυο Αράχοβες στον Παρνασσό ή όχι, δηλαδή, κατά Max Vasmer, η **Αράχοβα Φωκίδας** και η **Αράχοβα Βοιωτίας**.

Πράγματι, ο **Max Vasmer** στο βιβλίο του: ***«Die Slaven in Griechenland»,*** **Berlin 1941** αναφέρει δυο Αράχοβες: τη φωκική, με την παρατήρηση: *«Ἀράχοβα ON am Krisäischen Meerbusen = altgriech. Ἀνεμώρεια nach R. und Neumann-Partsch, Griechenland 166. Es steckt darin ein slav. *Orěchovo wie oben S. 21.»* και τη βοιωτική, με την παρατήρηση : *«Ἀράχοβα ON, Kr. Lebadeia (Stat. Ap., Lex.). Nuch. Nennt den Ort Ῥάχοβα. Bei R. findet sich Ῥάχωβα und Δῆμος Ἀραχώβης. Aus slav. *Orěchovo wie oben S. 21.»*.

Για όσους, όμως, γνωρίζουν καλά το Δήμο Αράχωβας Βοιωτίας και τη θέση της αρχαίας(ομηρικής) Ανεμώρειας καταλαβαίνουν, αμέσως, ότι πρόκειται για τη μία και μοναδική Αράχοβα Παρνασσού, δεδομένου ότι η θέση της αρχαίας Ανεμώρειας βρίσκεται δυτικά της Αράχωβας Βοιωτίας στην τοποθεσία του σημερινού νεκροταφείου του χωριού.

Απλούστατα, λοιπόν, ο πολύς Max Vasmer, χωρίς να έχει προσωπική γνώση του γεωγραφικού χώρου της περιοχής

στην οποία αναφέρεται και γράφοντας, προφανώς, το υπόψη έργο του μέσα από τη συγκεντρωμένη στο γραφείο του βιβλιογραφία, αποφαίνεται με βεβαιότητα για τις δυο αυτές Αράχοβες που εν τέλει είναι μία.

Ο Γάλλος, όμως, ιστοριογράφος και περιηγητής, **F.C.H.L. Pouqueville**, μέλος της Ακαδημίας Επιγραφών & Γραμμάτων των Παρισίων, αυτόπτης και περισσότερο γνώστης σε ό,τι αφορά την περιοχή της Αράχοβας Παρνασσού, στο βιβλίο του: ***"Voyage de la Grece"*, Paris 1826**, και στο μέρος που αφορά στη Φωκίδα (Κεφάλαιο Δεύτερο) γράφει τα εξής:

«[...]Σε μικρή απόσταση από την Αράχοβα, φτάνουμε στη βρύση Κούκουρας και σε μισή λεύγα πιο μακριά, σε ερειπωμένα τείχη τοποθετημένα σ' ένα λόφο, που ποτίζεται στη βάση του από ένα ρυάκι. Αυτό το ερείπιο και η περιοχή όπου βρίσκεται, λέγονται Ζεμενό και Παλιά Αράχοβα. Είναι πιθανόν αυτά τα τείχη να είναι εκείνα της Ερώχου πόλης των Φωκέων, το όνομα της οποίας μεταφέρθηκε στο χωριό Αράχοβα.[…]»

Προκειμένου να δοθούν οριστικές απαντήσεις στο ζήτημα της Παλιάς Αράχοβας, στη θέση Ζεμενό, απαιτείται για έναν ακόμα λόγο η σχολαστική μικροτοπωνυμική έρευνα όλης της γύρω περιοχής. Και, βεβαίως, είναι ευτύχημα που σε αυτή τη γωνιά του Παρνασσού διασώζεται πληθώρα επί μέρους τοπωνυμίων, τα οποία φτάνουν στον εκπληκτικό αριθμό των τετρακοσίων εβδομήντα επτά (477)!

Καταρχάς, το ζήτημα της ύπαρξης οικισμού με όνομα Αράχοβα, στη θέση Ζεμενό, είναι δύσκολο να γίνει αποδεκτό, είτε το θεωρήσουμε ως σλαβικό (που παραπέμπει σε καρυδιές), δεδομένου ότι η καρυδιά δεν ευδοκιμεί στην περιοχή αυτή, λόγω των εκεί δυσμενών κλιματικών συνθηκών που επικρατούν - εκεί ευδοκιμεί μέχρι και σήμερα το έλατο - είτε το θεωρήσουμε ως βλάχικο (που παραπέμπει σε ράχες), καθόσον το Ζεμενό δεν διαθέτει ράχες, διότι

απλά είναι μια μικρή στενή ορεινή κοιλάδα.

Η περίπτωση να υπήρξαν κάποτε δυο ξεχωριστές Αράχοβες με διαφορετική ιστορική πορεία, η μια στη θέση Ζεμενό και η άλλη στη σημερινή της θέση, σε ευθεία απόσταση μεταξύ τους ίση περίπου με 4,5 χιλιόμετρα, φαίνεται απίθανη.

Κατά τον Pouqueville στη θέση Ζεμενό, όπου βρισκόταν το παλιό χωριό, οργανώθηκε φρούριο στα χρόνια της Φραγκοκρατίας, όταν τοπικός φεουδάρχης ήταν κάποιος ευπατρίδης της οικογενείας **De Nesle**. Συγκεκριμένα, ο εν λόγω περιηγητής αναφέρει: *«[…]Εκεί, δεν βλέπουμε κανένα ερείπιο και πρόκειται μάλλον για την παλιά Αράχοβα, το σπουδαίο κάστρο, για το οποίο μιλούν οι χρονογράφοι του δέκατου τρίτου αιώνα.*

Πρέπει να έχει κτιστεί την εποχή, όπου η Θήβα ήταν υπό την κατοχή του Nicolas de St Omer, πρωτοστάτορα ή στρατάρχη της Βοιωτίας, τα Σάλωνα υπό την διοίκηση του Thomas (Stromogurt), ενώ την Αράχοβα τη διοικούσε ένας ευγενής της οικογένειας de Nesle, και ο Εύριπος, η Βοδονίτσα και οι Θερμοπύλες εξαρτιόνταν από τον Guillaume de la Roche,[…]».

Κατόπιν αυτού φαίνεται πιθανόν ότι υπήρχε οικιστικός πυρήνας στο Ζεμενό, που μετακινήθηκε στην κοιλάδα του Πλειστού και συγκεκριμένα στη σημερινή θέση *«Αϊ Γιάννης»,* όπου εκεί, σύμφωνα με την ντόπια παράδοση, βρίσκεται η κοιτίδα του σημερινού χωριού της Αράχοβας. Σε αυτή, λοιπόν, τη θέση θα συμπτύχθηκαν και όλοι οι άλλοι διάσπαρτοι οικιστικοί πυρήνες της κοιλάδας του Πλειστού, που προϋπήρχαν, προκειμένου να υπάρξει καλύτερη ανάπτυξη και οργάνωση του τιμαρίου του Φράγκου αυθέντη, ο οποίος όριζε την όλη περιοχή.

Η ύπαρξη αυτόχθονων κατοίκων (Φωκέων) στην κοιλάδα του Πλειστού μπορεί να γίνει αποδεκτή, πέραν από τα

πειστικά τοπωνυμικά και γλωσσικά τεκμήρια που θα αναφερθούν πιο κάτω, και από το γεγονός ότι, όταν στους Μέσους χρόνους οι πρώτοι ξενόφερτοι έφτασαν στο Ζεμενό, και εγκαταστάθηκαν (υπήρχαν εκεί πλούσια νερά και εκτάσεις για καλλιέργεια και για βοσκή), δεν προχώρησαν δυτικότερα στην Παρνασσία Νάπη, παρότι η κοιλάδα του Πλειστού, διέθετε ηπιότερες κλιματικές συνθήκες, περισσότερες πηγές και γονιμότερες εκτάσεις.

Προϊόντος, όμως, του χρόνου έφθασαν από τα βορειοδυτικά πολυάριθμοι Βλάχοι νομάδες στον Παρνασσό και πολλοί εξ αυτών εισπήδησαν δυναμικά από τα βοσκοτόπια του Παρνασσού στην Κοιλάδα του Πλειστού. Είναι αυτοί που, κατά τη γνώμη μου, έδωσαν στο νεοπαγή οικισμό, το όνομα Αράχοβα, καθόσον το τοπωνύμιο αυτό μπορεί να εξηγηθεί καλύτερα γλωσσικά και τοπογραφικά με βάση τη βλάχικη γλώσσα, όπως αναπτύξαμε πιο πάνω στο οικείο κεφάλαιο.

***

Τώρα στο ζήτημα, εάν στους σκοτεινούς Μέσους χρόνους, όταν δηλαδή λάμβαναν χώρα οι σλαβικές διεισδύσεις στο νότιο ελληνικό χώρο, υπήρξε ή όχι σλαβική εγκατάσταση στο Ζεμενό, μπορεί να υπάρξει θετική απάντηση, διότι πράγματι ανιχνεύονται σε αυτή την περιοχή τρία(3) κρίσιμα τοπωνύμια σλαβικής προέλευσης, που δεν μπορούν να σχετιστούν σε καμία περίπτωση με Βλάχους. Αυτά είναι: το **Ζεμενό**, η **Τούμπρη** και το **Βιρτιπό**. Συγκεκριμένα:

α)Το **Ζεμενό** (στενή κοιλάδα) σχετίζεται με τη σλαβική λέξη жзмень(ζμεν) = στενό (*ζμενό > ζεμενό*).

β)Η **Τούμπρη** (φαράγγι αμέσως δυτικά του Ζεμενού) σχετίζεται με τη σλαβική λέξη: дебрь(ντεμπρ) = φαράγγι.

γ)Το **Βιρτιπό** σχετίζεται με τη σλαβική λέξη вертеп(βερτέπ) = σπήλαιο. Το Βιρτιπό βρίσκεται ανάντη του Ζεμενού, πάνω από την *«Παλαμονίδα»*, πριν από το *«Μακρύ λιθάρ’»* και

τὸν *«Αϊ Νικόλα»* και είναι ένα μεγάλο βαθούλωμα(σαν κάρκαρος). Επομένως, δεν μπορεί να αποκλεισθεί μικρός σλαβικός οικιστικός πυρήνας ανατολικά της Αράχοβας, με το όνομα, όμως, **Ζεμενό**.

Σλαβικά κατάλοιπα μπορεί να θεωρηθούν, επίσης, και τα εξής τοπωνύμια:

α)**Πρόντουλου**(χαμηλά στον αραχοβίτικο ελαιώνα), **Απάνου Πρόντουλη** και **Κάτω Πρόντουλη**(ψηλά στον Παρνασσό), τα οποία πιθανόν είναι σύνθετα από τις σλαβικές λέξεις: βροη (μπρον) = λευκός και τλο(τλο) = έδαφος (*μπρόντλο > πρόντλο > πρόντουλου)* και σημαίνουν θέσεις με ανοιχτόχρωμα εδάφη ή θέσεις λευκές από το χιόνι που κατακρατούν.

β)**Τοπόλι**(στη θέση του πηγαδιού κοντά στο εκκλησάκι του *«Αϊ Γιάννη»,* στο αραχοβίτικο Λιβάδι).

Η ονομασία αυτή προέρχεται είτε από τη σλαβική λέξη τοπολь(τόπολ) = λεύκα, επειδή ίσως παλιότερα στην εν λόγω θέση υπήρχαν κάποιες λεύκες, είτε από τη σλαβική λέξη τοплица(τόπλιτσα) = θερμά νερά (*τόπλιτσα > τοπόλιτσα > τοπόλια*), εάν τα νερά του πηγαδιού αυτού ήταν πιο ζεστά σε σχέση με τα νερά των άλλων πηγαδιών του Παρνασσού ήτοι: *«Γκενεράλη», «Καστρίτικο», «Φρυγιάς», «Σκαμνού»,* και του *«Αχλαδόκαμπου»*.

Τα τελευταία τέσσερα (4) σλαβικά τοπωνύμια δόθηκαν, κατά τη γνώμη μου, πολύ αργότερα, όταν δηλαδή είχε συγκροτηθεί και ομογενοποιηθεί ο συμπαγής οικισμός της Αράχοβας κάτω από τις διαταγές του Φράγκου αυθέντη, όπως αναφέραμε παραπάνω.

***

Όλα τα υπόλοιπα ξενόγλωσσα τοπωνύμια της Αραχοβίτικης περιοχής έχουν κυρίως βλάχικη προέλευση, κάποια - που είναι πολύ σημαντικά - έχουν παλαιότερη λατινική, τέλος ελάχιστα έχουν αρβανίτικη ή και σλαβική ρίζα, που όμως

είναι σε ευρεία χρήση και από τους Βλάχους (Αρβανιτόβλαχους). Συγκεκριμένα:

•**Τοπωνύμια** που δείχνουν σημαντική **βλάχικη εποίκηση** είναι:

1)**Βρουλιά**(απότομη βραχώδης πλαγιά. Από την αλβανική λέξη *vrulsh* = απότομος.

2)**Τρίτσιρις**(τοποθεσία διάβαση ανατολικά του Ζεμενού). Από τη βλάχικη λέξη *τριτσεάρε* = διάβασις.

3)**Κούβελους** (κορυφή ανάντι του Ζεμενού, που μοιάζει με αντεστραμμένο δοχείο). Από τη βλάχικη [σλαβικής ρίζας] *κουβέλε* = μεγάλο ξύλινο αγγείο, που χρησίμευε για μέτρο χωρητικότητος.

4)**Αρδίνια**(τοποθεσία ανάντη του Ζεμενού με μεγάλη ορατότητα). Από τη βλάχικη λέξη *άρντου* = καίω, που παραπέμπει σε φωτεινή θέση, όπως και πράγματι είναι, καθώς την *"καίει"* ο ήλιος, σε αντίθεση με την απέναντι σκιερή τοποθεσία *«Σπέντζο».*

5)**Σπέντζους**(σκιερή απότομη πλαγιά του Ξεροβουνιού ανατολικά του Ζεμενού). Από τη βλάχικη λέξη *σπίντζουρου* = κρεμώ και *σπιτζουράρε* = κρέμασμα).

6)**Μπέζλας**(περιοχή στο Ξεροβούνι). Από τη σλαβική λέξη *belu*=λευκός που, όμως, είναι σε ευρεία χρήση στη βλάχικη και στην αλβανική γλώσσα [*μπέλιζα > μπέλζα > μπέζλα*]).

7)**Σκλιβινίτσα.** Σύνθετη από τις βλάχικες λέξεις *σκέλε* = σκέλια και *βινίτα* = έλευση, ερχομός (*σκέλε + βινίτα > σκ'λεβινίτα > σκλιβινίτα > σκλιβινίτσα*), που σημαίνει το μέρος εν είδει ανοικτών σκελών (ευρύ φαράγγι) από όπου έρχεται κάποιος.

Πράγματι η τοποθεσία αυτή είναι η μοναδική και μάλιστα ανοικτή χαράδρα του Ξηροβουνιού που μοιάζει σαν να έχει ανοίξει εκεί τα σκέλια του το Ξηροβούνι απ' όπου φθάνεις στην Αράχοβα ερχόμενος από το Δίστομο και Αντίκυρα.

Για να αποκλειστεί η πιθανότητα να σχετίζεται το υπόψη

τοπωνύμιο με τη λέξη *σκλαβηνία* και να υποννοεί σλαβικό κάποτε οικισμό, πρέπει να τονιστεί εξαρχής ότι η περιοχή αυτή, ψηλά πάνω στο βουνό, είναι εντελώς άνυδρη, χωρίς καμία πηγή όχι μόνο στο στενό, αλλά και στον ευρύτερο εκεί χώρο και άρα είναι ακατάλληλη για κατοίκηση.

Από τη θέση αυτή μάλιστα περνούσε, στην αρχαιότητα, η συνοριακή γραμμή που διαχώριζε, στα νοτιοανατολικά, την περιοχή του Μαντείου των Δελφών από τη λοιπή Φωκίδα. Σύμφωνα δε με την επιγραφή του *«Αφορισμού των Ιερομνημόνων»* του Δελφικού Μαντείου, λεγόταν **Μελίας** (*«[…]ἐνέστηκε ἐξ ἥρωος τοῦ Εὐορίου καλουμένου εἰς ἄκρα Μελίου, ἐξ ἄκρων Μελίου εἰς Χάροδρον ὅρον, ἐκ τοῦ καλουμένου Χαρόδρου ὅρου παρά τὴν ρίζαν Κίρφου ὡς ὕδωρ ρέει κατά τὴν Δύσιν ἐν μέσῳ τοῦ Χαρόδρου[…]»*) και είχε ουσιαστικά ανάλογη σημασία, δηλαδή αυτήν της τομής, καθόσον η ρίζα της λέξης *Μελίας* πρέπει να βρίσκεται στο αρχαιοελληνικό ρήμα *μελεΐζω* = διαμελίζω, κομματιάζω. Επομένως, το Σκλιβινίτσα είναι κατά κάποιο τρόπο η μεταγλώττιση στα νεότερα χρόνια του αρχαίου Μελία.

8)**Ντιλενίκου**(μικρή ρεματιά ανατολικά της *«Μπάνιας»*). Σύνθετη από τις βλάχικες λέξεις *τίλι*^{ου} = το δένδρο φιλύρα και *νικ*^{ου} = μικρός, οπότε *τιλινίκου* > *τιλενίκου* > *ντιλενίκου*.

9)**Πάνια/Μπάνια.** Στην πρώτη περίπτωση από τη βλάχικη λέξη *πάνε* = ψωμί, επειδή είναι εύφορη περιοχή και παλιότερα καλλιεργείτο για σιτάρι˙ στη δεύτερη περίπτωση από τη βλάχικη λέξη *μπάνι*^{ου} = λουτρό, λόγω των πολλών νερών που πράγματι διαθέτει.

10)**Μούλτσια.** Από την τουρκική λέξη *mulk* = γεωργικό κτήμα απολύτου κυριότητος, σε αντίθεση με το βακούφιο = ιδιοκτησία ναού ή μοναστηριού.

11)**Γάντζις.** Από τη βλάχικη λέξη *κάτζου*^{ι} = πέφτω (*κάτζις* > *γάτζις*), που σημαίνει κατηφορικό μέρος, όπως πράγματι είναι.

12)**Κουσισνάς**(ρεματιά). Από τη βλάχικη λέξη *κόσσινα* = αυχενοδιάβαση.

13)**Λέλους.** Από τη βλάχικη λέξη *λέλε* = επιφώνημα αχ, λόγω ίσως της μακρινής απόστασης από το χωριό.

14)**Παντίνι.** Από τη βλάχικη λέξη: *μπάντε* (από το λατινικό in pade) = χαμηλά (*μπαντίνι* > *παντίνι*), δεδομένου ότι η τοποθεσία αυτή βρίσκεται χαμηλά στην περιοχή της Αράχοβας στο βάθος της κοιλάδας).

15)**Λούζους.** Από τη βλάχικη λέξη *λόζι*^{ου} = κοίτη, φωλιά αγρίων ζώων.

16)**Σέμπρου.** Από το γνωστό όρο *σέμπρο* (σλαβικής ρίζας), που σημαίνει εκμισθωμένη τοποθεσία για καλλιέργεια ή βόσκηση.

17)**Καρούτια.** Από τη βλάχικη λέξη (σλαβικής προέλευσης) *καρούτα* = μεγάλο ξύλινο αγγείο, όπου βράζει ο μούστος, και εάν είναι στενόμακρο χρησιμεύει ως ποτίστρα ζώων.

18)**Καλέρ'ς.** Από τη βλάχικη λέξη *κάλε* (θηλυκό *κάλιουρ*^{ι}) = κατσικόδρομος. Πράγματι, η τοποθεσία αυτή είναι σε πολύ επικλινή πλαγιά, από την οποία διέρχεται δρόμος στενός και δύσβατος.

19)**Μασόρινα**(τοποθεσία νοτιοανατολικά της Αράχοβας καθώς και τοποθεσία ψηλά στον Παρνασσό). Σύνθετη από τις βλάχικες λέξεις: *μάσ*^{ου} = μαντρί προβάτων *ρά*^{ου} = δροσιά, πάχνη, οπότε Μασόρινα σημαίνει δροσερό μαντρί.

20)**Κουσίνους.** Από τη βλάχικη λέξη *κόσσινα* = αυχενοδιάβαση.

21)**Καγίτινα.** Από τη βλάχικη λέξη *κουγίε* = μετά βίας (*κουγίτινα* > *καγίτινα*), οπότε σημαίνει πηγή με μικρή παροχή, όπως και πράγματι είναι.

22)**Τάρνισα/Ντάρνισα**(πηγή νότια της Αράχοβας). Από τη βλάχικη λέξη *τόρνου* = χύνω νερό (*τόρνισα* > *τάρνισα*)).

23)**Νιάτσα**(τοποθεσία στον ελαιώνα). Είτε από τη βλάχικη λέξη *νιάτσα* = νόσος, είτε από τη βλάχικη λέξη *νιάτζα*= ανάμεσα.

24)**Τσιτουμιά/Τζιτουμιά.** Από τη βλάχικη λέξη *τσιτάτε* = φρούριο, επειδή είναι μια απότομη βραχώδης πλαγιά, με σπηλιά, εν είδει φυσικού φρουρίου.

25)**Μπαμπασούκα**(συνοικία της Αράχοβας σε ρεματιά). Σύνθετη από τις βλάχικες λέξεις *παρ^{ου}* = φαίνομαι και *σούγκ^{ου}* = φρουξλιά (*παρσούγκα > (πα)παρσούγκα > παπαρσούκα > παπασούκα > μπαμπασούκα*) και σημαίνει το ρέμα, όπου βλέπεις πολλές φρουξλιές.

26)**Κούκουρας.** Η ανατολική αυτή συνοικία της Αράχοβας μάλλον δανείστηκε το όνομά της από το διπλανό ομώνυμο ρέμα *«Κούκουρα»* και όχι το αντίθετο. Έχει την ίδια ρίζα με το άλλο αραχοβίτικο τοπωνύμιο *«Χούρχουρη»,* δεδομένου ότι το υπόψη ρέμα τον πιο πολύ καιρό, εάν δεν είναι ξερό, μάλλον στάζει παρά ρέει σημαντική παροχή. Επομένως, προέρχεται από τη βλάχικη λέξη *κούρ^{ου}* = ρέω, στάζω, αλλά και διηθώ (*κούρκουρ > κούρκουρας > κούκουρας*).

27)**Πλάσα**(τοποθεσία μέσα στο χωριό, όπου σήμερα βρίσκεται το Λαογραφικό Μουσείο Αράχοβας). Από την αλβανική λέξη *plas-a* = σχισμάδα, δεδομένου η περιοχή αυτή μεταξύ του βράχου του ρολογιού του χωριού και του απέναντι βράχου, που σήμερα, βεβαίως, δεν υφίσταται λόγω διαπλάτυνσης της οδού, έμοιαζε με ευρεία φυσική σχισμή.

28)**Χπατσιά** (βρύση πάνω από τη γειτονιά *«Σφαλάκι»*). Από τη βλάχικη λέξη *κουπάτσου* = θάμνος, λόχμη (*κουπατσιά > κ'πατσιά > χ'πατσιά*).

29)**Μπιρχάβα**(τοποθεσία με σπηλιές στο Ξεροβούνι, που δεσπόζει πάνω από το ρέμα *«Μπεχούβεση»*). Σύνθετη από την αλβανική λέξη *μπιρ* = τρύπα και *χάβους* = βαθύ φαράγγι.

30)**Ιμπιλί**(τοποθεσία χαμηλά στον ελαιώνα). Από τη σλαβική λέξη *belu* = λευκός που, όμως, είναι σε ευρεία χρήση στη

βλάχικη και στην αλβανική γλώσσα, χαρακτηρίζοντας κυρίως ρεματιές (*μπελί > ιμπελί*), δεδομένου ότι βρίσκεται στη συμβολή δύο ρεμάτων, που είναι το Πλατανόρεμα και αυτό της Μουρτιάς.

31)**Β'λό Π'γάδ'.** Τοποθεσία δίπλα στην Ιμπιλί, οπότε *μπελό πηγάδι > μπ'λό π'γάδ' > β'λό π'γάδ'.*

32)**Φαλάρι**(τοποθεσία χαμηλά στον ελαιώνα). Από τη βλάχικη λέξη *φαλκάρε* = βλάχικη πατριά (*φαλκάρε > φαλάρε > φαλάρι*), που οδηγεί στην υπόθεση ότι πιθανόν η περιοχή αυτή ήταν πριν από αρκετούς αιώνες ένα προγεφύρωμα Βλάχων νομάδων στην περιοχή.

33)**Μπιχούβισ'**(ρέμα πάνω στην κοίτη του αρχαίου Πλειστού ποταμού). Σύνθετη από τις αλβανικές λέξεις *beh* = συμβαίνει ξαφνικά και *hov* = ορμητικότητα. Πράγματι, στην περιοχή αυτή μπορούν να υπάρξουν ξαφνικές και επικίνδυνες πλημμυρικές παροχές νερού, λόγω ισχυρών βροχών που έχουν λάβει χώρα πολύ μακριά ανάντη.

34)**Ματζιλαρκό.** Σύνθετη από τις βλάχικες λέξεις *μάσ*^{ου} = μάνδρα (στάνη) προβάτων και *λάργκου* = μακριά (*μασλαργκό > μασιλαργκό > ματζιλαργκό*), δεδομένου ότι είναι η πιο απομακρυσμένη τοποθεσία της Αράχοβας στα νοτιοδυτικά της.

35)**Μουσκουνοβό**(ρεματιά με νερά στον ελαιώνα). Από την αλβανική λέξη *μουσκόνje*= κουνούπι .

36)**Γουράλα**(ρεματιά στον ελαιώνα). Από την αλβανική λέξη *gurra* = πηγή που αναβλύζει μέσα από βράχια.

37)**Σφάλα**(τοποθεσία στον ελαιώνα με νερά καθώς και τοποθεσία στον Παρνασσό). Από τη σλαβική λέξη *subala* = έλος, που είναι σε όμως σε ευρεία χρήση στην ελληνική γλώσσα καθώς και στην αλβανική (*σουβάλα > σ'βάλα > σφάλα*).

38)**Βαρκά**(τοποθεσία στον ελαιώνα). Από τη βλάχικη λέξη (σλαβικής ρίζας) *βαρκό* = έλος, μέρος που κρατάει νερά.

39)**Τζόνους**(τοποθεσία στον ελαιώνα). Είτε από τη βλάχικη λέξη *τζιόνε, τζόνε* = νέος, που παραπέμπει σε νέο κτήμα λόγω σταδιακής επέκτασης του ελαιώνα έως εκεί, είτε από τη βλάχικη λέξη *τζεάνα* = ακρώρεια, λόφος.
40)**Σικούφι**(τοποθεσία στον Παρνασσό). Από τη βλάχικη λέξη *σέκ^{ου}* = ξηραίνομαι και ξηρός.
41-42)**Απάνου Χαμπίπ/Κάτου Χαμπίπ** (απότομα βραχώδη φαράγγια του Παρνασσού, όπου μαζεύονται χιόνια, τα οποία τροφοδοτούν τη βασική πηγή *«Μάνα»*). Από την αλβανική λέξη *humb* = γκρεμός, βάραθρο.
43)**Χούρχουρ'**(τοποθεσία δυτικά της πηγής *«Μάνα»*). Από τη βλάχικη λέξη *κούρ^{ου}* = ρέω, στάζω, αλλά και διηθώ (*κούρκουρ > χούρχουρ*). Πράγματι στην περιοχή αυτή υπάρχουν βαθιές πηγές που αποστραγγίζουν ευρύτερες ανάντη περιοχές του Παρνασσού προς τα κατάντη.
44)**Μπαϊτάνης**(κορυφή βορειοανατολικά της Αράχοβας). Από τη βλάχικη λέξη *μπατάνε* = το μέρος που χτυπιέται με νερό, το κοινώς μαντάμι, επειδή πράγματι είναι τοποθεσία που χτυπιέται από τον Κατεβατό άνεμο, τις καταιγίδες και τις χιονοθύελλες.
45)**Γόριανη**(πηγή κάτω από τη *«Μάνα»*). Από την αλβανική λέξη *gurra* = πηγή, που αναβλύζει μέσα από βράχια.
46)**Μπιλινόριμα**(ρεματιά ανάμεσα στον *«Πετρίτη»* και τον *«Μπαϊτάνη»*). Από τη σλαβική λέξη *belu* = λευκός που, όμως, είναι σε ευρεία χρήση στη βλάχικη και στην αλβανική γλώσσα, χαρακτηρίζοντας κυρίως ρεματιές καθόσον φαίνονται λευκές, όταν αφρίζουν τα νερό τους.
47)**Σαρτσίνους.** Από τη βλάχικη λέξη *σάρτσινα* = το φορτίο υποζυγίου, διότι είναι τοποθεσία με νερά και η πιο εύφορη, σε σχέση με τις γειτονικές της τοποθεσίες.
48)**Λιτζιρίσου.** Από τη βλάχικη λέξη *λινγκέρε* = μεταλλική γαβάθα, καθόσον είναι φυσικό κοίλωμα.

49)**Τριζινίκους**(μία από τις σημαντικότερες πηγές του Παρνασσού). Σύνθετη από τη βλάχικη *ντρε/τρε*(πρόθεση κίνησης για κάποιο σκοπό π.χ. *τρε άπα* = για νερό) και τη βλάχικη λέξη *σινιάκ*^{ου} = δροσιά, οπότε *τρεσινιάκου> τρεσινίκου > τρισινίκου > τριζινίκου*) και σημαίνει προς το δροσερό μέρος.

50)**Μπουνίκλ**(τοποθεσία του Παρνασσού). Σύνθετη από τις βλάχικες λέξεις *μπούν*^{ου} = καλός και *κουλάε* = ευκολία, ανάπαυση, βόλεμα (*μπουνούκουλ > μπουνούκλ > μπουνίκλ)*.

51)**Βαρκό** (τοποθεσία του Παρνασσού). Από τη βλάχικη λέξη *βαρκό* = έλος, μέρος που κρατάει νερά.

52)**Γκαμάλους**(τοποθεσία στον Παρνασσού). Από την αλβανική *gamull* = μικρός καταρράχτης).

53)**Παρτσιό**(τοποθεσία στον ελαιώνα). Από τη λέξη *παροικία* (*παροικία > παροικιό > παρκιό > παρτσιό*), πράγμα που υπονοεί εντοπιότητα για κάποιους και νομαδικότητα για άλλους που εγκαταστάθηκαν παλιότερα εκεί και παροικούσαν στη συνέχεια, μέχρι να γίνουν αποδεκτοί και ενταχθούν στον οικισμό της Αράχοβας.

54)**Βλαχόλακκα**(τοποθεσία στον Παρνασσό). Τοπωνύμιο που δείχνει καθαρά ότι κάποτε έφτασαν Βλάχοι νομάδες στον Παρνασσό.

***

Ένα άλλο κεφαλαιώδες ζήτημα που τίθεται είναι, εάν πριν τον ερχομό Βλάχων στην Αράχοβα και Σλάβων στο Ζεμενό, υπήρχαν αυτόχθονες(Φωκείς) στην περιοχή της Αράχοβας. Την απάντηση στο ερώτημα αυτό τη δίνει έμμεσα η συγκράτηση των ξενόφερτων στο Ζεμενό, όπως εικάσαμε πιο πάνω, πράγμα που υπονοεί κατοίκηση της κοιλάδας του Πλειστού από αυτόχθονες και άμεσα η ύπαρξη κρίσιμων και ιδιαιτέρως χαρακτηριστικών τοπωνυμίων, τα οποία πράγματι δείχνουν οικιστική συνέχεια από την αρχαιότητα μέχρι τις μέρες μας.

Συγκεκριμένα τέτοια τοπωνύμια είναι:

1)**Ουμπολή.** Παραφθορά του ονόματος της Παρνασσίας Ὑαμπόλεως, της αρχαίας δηλαδή πόλης που βρισκόταν ανατολικά της Αράχοβας στη θέση της σημερινής Ουμπολής.

Για αυτήν τὴν Παρνασσία Υάμπολη κάνει αναφορά ο Ευστάθιος Αρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης (από τούς πιο σημαντικούς διανοούμενους του 12^{ου} μ.Χ. αιώνα) στο έργο του: *«Παρεκβολές εις την Ομήρου Οδύσσεια και Ιλιάδα».* Συγκεκριμένα αναφέρει:

«Ἡ δὲ γεωγραφική ἀκρίβεια παραδίδωσιν ὅτι Ἀνεμώρεια, ἡ προσεχῶς ἀνωτέρω ρηθεῖσα, Ὑάμπολις μετωνομάσθη, εἰς ἥν ἐξέπεσον ἐκ Βοιωτίας Ὕαντες, ἑτέρα δ' αὕτη τ' ἐν Παρνασσῷ φησίν Ὑαμπόλεως, καὶ ὅρα ὅτι τρεῖς ἐντεῦθεν Ὑαμπόλεις ἀναφαίνονται, ἥ τε Ὁμηρική αὕτη, ἥ τε μετονομασθεῖσα ἐξ Ἀνεμωρείας Ὑάμπολις καὶ Τρίτη ἡ Παρνασσία…».

Πρέπει ακόμη να προσθέσουμε ότι η άποψη περί ύπαρξης αρχαίας πόλεως *«Κυπαρίσσου»,* ανατολικά της σημερινής Αράχοβας είναι εντελώς λαθεμένη, καθόσον το ζήτημα το ποια είναι και πού βρισκόταν η αρχαία Κυπάρισσος το έχει λύσει οριστικά ο αρχαίος περιηγητής Παυσανίας στα *«Φωκικά»* του λέγοντας:

«[…]Τραπέντι δὲ ἐπί Ἀντίκυραν ἀνάντης τὰ πρῶτα ἐστί ὁδός […] Τὰ δὲ ἀρχαιότερον ὄνομα εἶναι Κυπάρισσον τῇ πόλει φασί, καὶ Ὅμηρον ἐν Φωκέῳ καταλόγῳ τὸ ὄνομα θελῆσαι θέσθαι γε αὐτόν, ὅτι ἤδη τηνικαῦτα ἐκαλεῖτο Ἀντίκυρα. Εἶναι γὰρ δὴ τὸν Ἀντικυρέα κατά Ἡρακλέα ἡλικίαν. Κεῖται μὲν δὴ ἡ πόλις κατά Μεδεῶνος τὰ ἐρείπια[…]».

2)**Βούσα.**Από την αρχαιοελληνική λέξη *βάσσα* = δασώδης κοιλάδα.

3)**Γόσκια.**Σπηλιά πολύ μεγάλης χωρητικότητας που βρίσκεται στο βάθος της κοιλάδας του Πλειστού, την οποία οι κάτοικοι

της περιοχής, όλους τους προηγούμενους αιώνες και σε όλες τις δύσκολες ιστορικές στιγμές, χρησιμοποιούσαν για να κρύβονται από τους εχθρούς των.

Η αρχαία ονομασία της υπόψη σπηλιάς πρέπει να ήταν **Γεώσκια**, οπότε *γεώσκια > γιόσκια > γόσκια*, δεδομένου ότι στην αρχαιοελληνική γλώσσα σκιά σημαίνει, εκτός των άλλων, και σκιερή τοποθεσία. Μάλιστα, επειδή πρόκειται για σπηλιά (της οποίας το επάνω μέρος της οροφής της είναι εν γένει βατό), αλλά που την παρουσία της δεν την αντιλαμβάνεται κανείς εύκολα, κατερχόμενος την κοιλάδα του Πλειστού προς αναζήτησή της, εάν δεν γνωρίζει την ακριβή θέση της, το όνομά της σημαίνει επακριβώς σκιερή τοποθεσία που τη σκιά τη ρίχνει… η ίδια η γη.

Η άποψή μας ότι πρόκειται περί αρχαίου τοπωνυμίου ενισχύεται και από το γεγονός ότι είναι η μόνη σπηλιά του μεσημβρινού Παρνασσού, που οι ντόπιοι την αποκαλούσαν παλαιότερα με το προσωνύμιο **Γριά** (που παραπέμπει σε κάτι παλαιϊκό, αρχαίο), δηλαδή οι παλαιότεροι Αραχοβίτες την ονόμαζαν **Γριά - γόσκια**.

4)**Μέγα Χέρουμα.** Από τη αρχαιοελληνική λέξη *χηραμός* = κοίλωμα. Στην περίπτωση αυτή μάλιστα υπάρχει διάσωση και της αρχαίας προφοράς (του (η) σε (ε)) της εν λόγω λέξης.

5)**Πετρίτης**(η πιο ψηλή πετρώδης κορυφή πάνω από την Αράχοβα). Από την αρχαιοελληνική λέξη *πέτρα* = βράχος, βραχώδης κρημνός, βραχώδης κορυφή. Η λέξη αυτή πέρασε αυτούσια και στους Ρωμαίους*(petra)*. Μάλιστα στη λατινική γλώσσα υπήρχε και η λέξη *petrites,* που χαρακτήριζε κάποιο κρασί.

6)**Λάκκουμα**(τοποθεσία πάνω από την Αράχοβα). Από την αρχαιοελληνική λέξη *λάκκος,* που μεταξύ των άλλων σημαίνει το κοίλωμα, το μέρος που κρατά νερό, που λιμνάζει.

7)**Λάκκα.** Ίδια εξήγηση, όπως προηγουμένως.

8)**Αφανός.** Από την αρχαιοελληνική λέξη *φανός* = φανάρι αλλά και δαυλός, πράγμα που παραπέμπει σε ύπαρξη αρχαίας φρυκτωρίας. Πράγματι η τοποθεσία αυτή δεσπόζει σε όλη την κοιλάδα του Απόλλωνα και έχει την καλύτερη ορατότητα προς όλες τις κατευθύνσεις.
9)**Χτηριαρού**(πηγή μέσα στα όρια της αρχαίας Ανεμώρειας). Από τις αρχαιοελληνικές λέξεις: *ὄχθος* = ύψωμα γης, λόφος, όχθη και *ρέω*, δεδομένου ότι η εν λόγω πηγή ρέει στην αρχή(στο ύψος - στην κορυφή) του ρέματος που ακολουθεί κατάντη. Πιθανόν το αρχαίο της όνομα ήταν **Ὀχθηρέουσα** (*οχθηρέουσα > οχθηρεώ > οχτηρεού > οχτηριαρού > χτηριαρού*).
10)**Βούτριγια**(περιοχή στα όρια Αραχώβης - Δελφών). Από την αρχαιοελληνική λέξη *βότρυς* = σταφύλι, που σημαίνει μέρος που παράγει σταφύλια.
11-12)**Σταυρός** και **Καημένους Σταυρός.** Από αυτές τις θέσεις ξεπροβάλλει αντίστοιχα από τα βορειοδυτικά και βορειοανατολικά η Αράχοβα. Εκεί στα παλιότερα χρόνια υπήρχαν σταυροί, ως συνέχεια αρχαίου εθίμου. Πράγματι, στην αρχαιότητα στις χαρακτηριστικές θέσεις, από όπου ξεπρόβαλλαν οικισμοί τοποθετούνταν όρθιοι λίθοι και αργότερα σταυροί.
13)**Φριγιάς**(πηγάδι ψηλά στον Παρνασσό). Από την αρχαιοελληνική λέξη *φρέαρ* = πηγάδι, πηγή και βρύση.
14)**Λαρσιό.**Από την αρχαιοελληνική *λάρισσα* = οχυρός τόπος. Πράγματι, η τοποθεσία αυτή είναι υπερυψωμένη και δεσπόζει σε όλο το Λιβάδι (οροπέδιο) του Παρνασσού.
15)**Σαρανταύλι.** Είναι η εν χρήσει ονομασία του αρχαίου σπηλαίου *«Κωρύκιον Άντρον»,* κοντά στο Λιβάδι Αράχοβας, στον Παρνασσό. Η ονομασία αυτή προήλθε από τις πολλές αίθουσες - κοιλότητες που διαθέτει το εν λόγω σπήλαιο και ήταν γνωστές από την αρχαιότητα. Διασώζεται έτσι από τους ντόπιους η αρχαιοελληνική λέξη *«αὐλός»* με την

αρχαιοελληνική σημασία *«πᾶν κοίλωμα»*, σύμφωνα με το Λεξικό της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας του Ι. Σταματάκου.

16)**Παλιοβούνα**. Είναι ο ορεινός όγκος του Παρνασσού, δίπλα ακριβώς στο αραχοβίτικο Λιβάδι, εντός του οποίου βρίσκεται το σπήλαιο *«Σαρανταύλι»* (το αρχαίο *«Κωρύκιον Ἄντρον»*), πράγμα που σημαίνει ότι οι ντόπιοι μεταφέρουν, χωρίς διακοπή, αρχαίες μνήμες από τα δρώμενα στην περιοχή αυτή που, όπως αναφέραμε και σε άλλη θέση, λάμβαναν χώρα εκεί κάθε δυο χρόνια προς τιμήν του θεού Διονύσου.

***

Στους ρωμαϊκούς χρόνους, στην περιοχή της σημερινής Αράχοβας, οι ρωμαϊκές φρουρές δεν έλειψαν ποτέ λόγω της ύπαρξης αφενός του Μαντείου των Δελφών και αφετέρου λόγω της στρατηγικής θέσης του Ζεμενού, όπου στην φρουριακή κατασκευή που σήμερα λέγεται *"Καστρούλι",* την εκεί μακεδονική φρουρά τη διαδέχθηκε ρωμαϊκή φρουρά.

Η ρωμαϊκή λοιπόν κυριαρχία στην ευρύτερη περιοχή των Δελφών άφησε και αυτή έντονα τα ίχνη της, τα οποία διασώζονται μέχρι σήμερα και ανιχνεύονται, κατά τη γνώμη μου, στα παρακάτω αραχοβίτικα τοπωνύμια.

1)**Φόστια**(ανατολικά του χωριού). Από τη λατινική λέξη *fosssatum,i* = τάφρος, όρυγμα.

2)**Σόλτς** (τοποθεσία, αυχενοδιάβαση, νοτιοανατολικά του χωριού καθώς και περιοχή ψηλά στον Παρνασσό. Από τη λατινική λέξη *saltus* = αυχένας.

3)**Σέρπινα.** Από τη λατινική λέξη: *serpo* = πηγαίνω σε βοσκή, άρα *σέρπινα* = βοσκοτόπι.

4)**Τουρσίνους** (κατηφορική πλαγιά στον ελαιώνα). Από τη λατινική λέξη *dorsum,i* = ράχη, νώτα.

5)**Κ'μούλα** (συνοικία στο χωριό, καθώς και τοποθεσία στον ελαιώνα). Από τη λατινική λέξη *cumulus-i* = σωρός.

6)**Μαδούρια** (ρεματιά στον ελαιώνα). Από τη λατινική λέξη *madeo* = είμαι υγρός, νοτισμένος.

7)**Τρουβουλού.** Από τη λατινική λέξη *turbula* υποκοριστικό του *turba, ae* = τύρβη, τάραχος (*τουρμπουλού > τρουμπουλού > τρουβουλού*). Δόθηκε για να αντικαταστήσει την ονομασία της αρχαίας Ανεμώρειας (ομηρική πόλη), που βρισκόταν αμέσως δυτικά της σημερινής Αράχοβας, δεδομένου ότι αυτές οι δυο τοποθεσίες ταυτίζονται.

8)**Κόνισκους**(κατωφέρεια που βρίσκεται στο δρόμο από Αράχοβα προς Λιβάδι). Από τη λατινική λέξη *conisco* = κινούμαι με ταχεία και ορμητική κίνηση.

9)**Τριμιντέλια**(φοβερά απόκρημνη περιοχή πριν τη θέση *«Σταυρός»*).Σύμφωνα με τον *«Αφορισμό των Ιερομνημόνων»* του Δελφικού Μαντείου, λεγόταν **ιππόκρημνος**=υπερβολικά κρημνώδης τοποθεσία. Στους ρωμαϊκούς φαίνεται χρόνους θα δόθηκε η νέα ονομασία από τη λατινική λέξη *tremendous, a, um* = φοβερός, τρομερός, αυτός που προξενεί φόβο.

10)**Λιπουτσέσα**(ρεματιά του Παρνασσού). Σύνθετη από το όνομα του φυτού *Lupinus angustifolius* (δηλητηριώδες για τα πρόβατα) και τη λατινική λέξη *cessus, a, um* = φέρω, δίδω, χωρώ (*λουπιτσέσα > λιπουτσέσα*). Πράγματι, στη ρεματιά αυτή φύεται δηλητηριώδες φυτό, γνωστό στους τσοπάνηδες του Παρνασσού.

11)**Σκαμνός**(βοσκοτόπι στον Παρνασσό). Από τη λατινική λέξη *scamnum, i* = σκαμνί, αλλά και υπόβαθρο, καθώς και το μεταξύ δύο αυλάκων ύψωμα).

Από τα παραπάνω προκύπτουν συνοπτικά τα εξής συμπεράσματα:

α)Τα **αρχαιοελληνικά** τοπωνύμια αντιπροσωπεύουν το 16 / 477 = **3,35%** του συνόλου των τοπωνυμίων.

β)Τα **ρωμαϊκά** τοπωνύμια αντιπροσωπεύουν το 11 / 477 = **2,31%** του συνόλου των τοπωνυμίων.

γ)Τα **βλάχικα** τοπωνύμια αντιπροσωπεύουν το 54 / 477 = **11,32%** του συνόλου των τοπωνυμίων.
δ)Τα **σλαβικά** τοπωνύμια αντιπροσωπεύουν το 6 / 477 = **1,25%** του συνόλου των τοπωνυμίων.
Και το υπόλοιπο **81,77%** είναι κοινά νεοελληνικά τοπωνύμια, που δόθηκαν κατά τους μετέπειτα αιώνες.

***

Μετά τις παραπάνω τοπωνυμικές αναφορές χρήσιμο είναι να εξετάσουμε και τη σύνθεση του αραχοβίτικου γλωσσικού ιδιώματος, για την εξαγωγή ακόμη πιο ασφαλέστερων συμπερασμάτων σχετικά με την ιστορική διαδρομή αυτής της περιοχής.

Ειδικότερα από την εξέταση μιας συλλογής χιλίων εκατόν είκοσι οκτώ (1.128) ιδιωματικών αραχοβίτικων λέξεων εντοπίζεται:

α)**Αρχαιοελληνικό γλωσσικό κατάλοιπο:**

1)**αγκαλισιά**(καταγγελία, κατηγορία κάποιου σε αρχές και δικαστήρια) από το *ἐγκαλέω* = καλώ κάποιον με σκοπό να τον κατηγορήσω, επικρίνω.
2)**αγκάλιστρους**(τυλιγάδι),
3)**άγκλας** (κρεμαστάρι),
4)**αγκλιάζου** (λυγίζω, κάμπτω),
5)**αγκούλα** (ραβδί)
από την αρχαιοελληνική λέξη *ἀγκύλη*.
6)**αγλιά**(σκελίδα π.χ. σκόρδου) από το αρχαιοελληνικό *ἄγλις-ἀγλίθες*.
7)**αγουνιέμι** (εργάζομαι σκληρά) από το *ἀγωνιάω* = παλεύω.
8)**αζούματα** = το βρώσιμο φυτό ρόκα που έχει καυτερή γεύση. Από το αρχαιοελληνικό ρήμα *ἄζω* = καψαλίζω.
9)**άλυσους** = αλυσίδα. Από το αρχαιοελληνικό *ἅλυσις.*
10)**αμπουριά**(δίοδος) από το αρχαιοελληνικό *πόρος* = διάβαση.

11)**αναβουλιός**(αρουραίος που κάνει σωρό από χώμα δίπλα στην τρύπα της φωλιάς του), από την αρχαιοελληνική λέξη *ἀναβολή* = χωματοβούνι.
12)**ανάδουσ'** = ψυχική ταραχή, έντονη αγωνία από την αρχαιοελληνική *ἀνάδοσις*, που μεταξύ άλλων σημαίνει έκρηξη, εξόρμηση.
13)**ανατσ'λάου** = βράζω. Από το αρχαιοελληνικό ρήμα *ἀνακυλίω* = κυλίω προς τα επάνω.
14)**ανατσουκλάου** = μαζεύω το νήμα από το αδράχτι στον αγκάλιστρο(τυλιγάδι). Από το αρχαιοελληνικό ρήμα *ἀνακυκλέω* = στρέφω κάτι γύρω εκ νέου.
15)**απαχάζου** = αντηχώ, Από το αρχαιοελληνικό ρήμα *ἀπηχέω* = αντηχώ.
16)**απ'κάζου** = καταλαβαίνω, εννοώ, συμπεραίνω. Από το αρχαιοελληνικό ρήμα *ἀπεικάζω* = συγκρίνω, παρομοιάζω με κάτι, συμπεραίνω.
17)**απουκούρουσ'** = γέμισε ο χώρος από καπνό ή από κάποια οσμή. Από το αρχαιοελληνικό ρήμα *κορέννυμι* = είμαι γεμάτος από κάτι.
18)**απουφουρά** = δυσοσμία. Από την αρχαιοελληνική λέξη *ἀποφορά* = από κάποιο πράγμα προερχόμενο: καπνό, οσμή, δυσωδία.
19)**απ'στουμιέμι** = σκοντάφτω και πέφτω. Από το αρχαιοελληνικό ρήμα *ἐπιστομίζω* = ρίπτω κάποιον ή κάνω κάποιον να πέσῃ μπρούμυτα.
20)**αρμακάς** = σωρός από πέτρες. Από τις αρχαιοελληνικές λέξεις *Ἑρμαῖα, Ἑρμαῖες, Ἑρμαῖοι* = λιθώδεις σωροί που υψώνονταν προς τιμή του θεοῦ Ερμή.
21)**αστουχάου** = ξεχνώ. Από το αρχαιοελληνικό ρήμα *ἀστοχέω*.
22)**άταλους** = αδύναμος - άμεστος. Από την αρχαιοελληνική λέξη *ἀταλός - ή - όν* = τρυφερός, λεπτός, απαλός.

23)**ατζιά** = οικειακά σκεύη, αλλά και όρχεις. Από την αρχαιοελληνική λέξη *ἀγγεῖον*.
24)**βάξου(θα)** = θα φωνάξω δυνατά, θα ουρλιάξω π.χ. από πόνο. Από το αρχαιοελληνικό ρήμα *βαΰζω* (μέλλων *βαΰξω*) = κραυγάζω δυνατά για κάτι.
25)**βίκα** = νταμιτζάνα. Από την αρχαιοελληνική λέξη *βίκος* = αγγείο κατάλληλο για αποθήκευση οίνου.
26)**βραγκανίδα** = εκλεκτό βρώσιμο άγριο χόρτο. Από την αρχαιοελληνική λέξη *βράκανα* = αγριόχορτα.
27)**γαλατσίδα / γαλαξίδα** = άγριο χόρτο. Από το αρχαιοελληνικό *γαλακτίς*.
28)**γέργαθου** = δικτυωτό πλέγμα κατάλληλο για μεταφορά άχυρων. Από την αρχαιοελληνική λέξη *γυργαθός* = κοφίνι από ιτιά κυρίως για ψάρεμα.
29)**γιόμα** = μεσημέρι και μεσημεριάτικο φαγητό. Από την αρχαιοελληνική λέξη *γεῦμα*.
30)**γκουρφανάου** = γρατσουνίζω. Από το αρχαιοελλληνικό ρήμα *κορυφόω* = κάνω κάτι αιχμηρό.
31)**γούπατο** = χαμηλός τόπος, χωρίς μεγάλο γύρω ορίζοντα. Από το αρχαιοελληνικό *γύπη* = κοίλωμα γης.
32)**γουργουγιάνους** = έδαφος ασταθές που μαζεύει υγρασία άρα εύφορο. Από τις αρχαιοελληνικές λέξεις *ὀργάς* = γη φουσκωμένη από υγρασία και *γαιών* = σωρός χώματος (*οργογαιών > οργογιάνος > ουργουγιάνους > γουργουγιάνους*).
33)**γουφιά** = τα δόντια τη χτένας. Από την αρχαιοελληνική λεξη *γόμφος* = το μεγάλου μεγέθους σφηνοειδές καρφί από μέταλλο ή ξύλο.
34)**γριπαίους** = άνεμος ψαριανός, που έρχεται δηλαδή από το νοτιά (Κορινθιακό κόλπο). Από την αρχαιοελληνική λέξη *γριπεύς* = ψαράς.
35)**δέμα** = τοίχος από ξηρολιθιά. Από το αρχαιοελληνικό ρήμα *δέμω* = κτίζω, οικοδομώ.

36)**διάζουμ'** = τακτοποιώ στημόνι. Από το αρχαιοελληνικό ρήμα *διάζομαι* με την ίδια σημασία.
37)**διάνεμα** = νεύμα με τα χέρια ή το κεφάλι. Από το αρχαιοελληνικό ρήμα *διανεύω* = κάνω, νεύμα, προσκαλώ με νεύμα.
38)**δρέμου** = τρέχω. Από το αρχαιοελληνικό *δραμοῦμαι*.
39)**ζεύγλα** = καμπύλο μέρος του ζυγού, στο οποίο έμπαιναν οι τράχηλοι των βοδιών, προκειμένου να αυξηθεί η απόδοσή τους στο όργωμα. Από την αρχαιοελληνική λέξη *ζεύγλη*, που έχει την ίδια παραπάνω σημασία.
40)**ζ'μετ** = το κατακάθι και γενικά αυτό που είναι άχρηστο, για πέταμα. Από την αρχαιοελληνική λέξη *ἵζημα* = κατακάθι.
41)**ζουγγάρ'** = άγριο χόρτο. Από το αρχαιοελληνικό *σόγχος* = άγριο λάχανο.
42)**κακκάβ'** = καζάνι. Από το αρχαιοελληνικό *κακκάβη* = χύτρα.
43)**κουγιάλαμα** = ανόητος, βλάξ. Από την αρχαιοελληνική λέξη *κοάλεμος* = ηλίθιος.
44)**κουλουστούπα** = είδος αγκαθιού που βγάζει λευκά αρωματικά άνθη. Με αποτομή, η ξυλώδης ρίζα του παράγει κόμμι, που εξέρχεται ως παχύρρευστο δάκρυ από το σημείο τομής. Σύνθετη από τις αρχαιοελληνικές λέξεις *κολλάω* = συγκολλώ και *στύπος* = στέλεχος, κορμός. Για την «*κολλύστουπα*» του Παρνασσού κάνει λόγο και το Μέγα Αρχαιοελληνικό λεξικό των Liddel - Scott, στο λήμμα *τραγάκανθα*.
45)**κουνυζός** = φυτό που χρησίμευε παλιότερα στη βαφή νημάτων για απόχρωση πράσινο - λαδί. Από το αρχαιοελληνικό *κόνυζα*.
46)**κουρούπ'** = πήλινο δοχείο. Από το αρχαιοελληνικό *κορύπη*.
47)**κούτλας** = σκεύος μέτρησης του γάλακτος από τους τσοπάνηδες. Από το αρχαιοελληνικό *κοτύλη* = μικρό αγγείο.

48)**κρένου** = μιλάω σε κάποιον. Από το αρχαιοελληνικό ρήμα *ἀποκρίνω*.
49)**λαλατζίτα** = η υδαρή ζύμη. Από την αρχαιοελληνική λέξη *λαλάγγη* = λεπτό και ευρύ πλακούντιο.
50)**λαψάνα**=είδος βρώσιμου χόρτου. Από το αρχαιοελληνικό *λαψάνη* ή *λαμψάνη*.
51)**λημαρ'**=μικρό δεμάτι από στάχια. Από το αρχαιοελληνικό *λῆμμα* = κάθε τι που λαμβάνουμε.
52)**ληριάζου**=φλυαρώ, γκρινιάζω ανόητα. Από το αρχαιοελληνικό ρήμα *ληρέω* = φλυαρώ, μωρολογώ.
53)**λητάρ'** = σχοινί. Παραφθορά του *εἰλητάριον* από το αρχαιοελληνικό *εἰλέω* = τυλίγω.
54)**μαργώνου** = τρέμω από το κρύο. Από το αρχαιοελληνικό *μαργαίνω* = μαίνομαι, παραφέρομαι.
55)**μέχουμ'** = επιθυμώ πολύ κάτι. Από το αρχαιολογικό *μαίομαι* = επιδιώκω, επιζητώ.
56)**μπλι** = στομάχι. Από το αρχαιοελληνικό *μύλη* = μύλος.
57)**ντηριέμι** = ντρέπομαι, διστάζω, επιφυλάσσομαι. Από το αρχαιοελληνικό ρήμα *τηρέομαι* = προφυλάσσομαι από κάτι.
58)**ξαγιάζου** = διώχνω κάποιον με βίαιο τρόπο. Από την αρχαιοελληνική λέξη *ἐξαγίζω* = αποδιώχνω κάποιον ως μίασμα.
59)**ξιμηνυτεύου** = ψάχνω και ανακαλύπτω. Από την αρχαιοελληνικό *μηνύω* = αποκαλύπτω μυστικό, φανερώνω, φέρνω σε φως.
60)**παράνταλα** = δρόμοι, στενά. Από το αρχαιοελληνικό *πάραντα* = εκτός της ευθείας οδού.
61)**πρόκουλου** = απάγκιο. Από την αρχαιοελληνική λέξη *προκώλυμα* = φραγμός.
62)**ρουδάμ'** = τα βλαστάρια του πουρναριού. Από το αρχαιοελληνικό *ὀρόδαμνος* = βλάστημα.
63)**ρπάτ'ς** = είδος αγριοβελανιδιάς. Από το αρχαιοελληνικό *ῥώπαξ*.

64)**σκούλα** = μικρή καλλιεργούμενη περιοχή που βρίσκεται μεταξύ πετρωδών σχηματισμών. Από την αρχαιοελληνική *σκόλλυς* = τρόπος κουράς σύμφωνα με την οποία αφηνόταν λόφος τριχών (τούφα) στην κορυφή του κεφαλιού.
65)**σ'κτί** = ρούχο. Από το αρχαιοελληνικό *σκυτίον* υποκοριστικό του *σκύτος* = κατεργασμένο δέρμα.
66)**σπάλαθρου** = είδος αγκαθιού. Από το αρχαιοελληνικό *ἀσπάλαθος* = είδος αγκαθιού.
67)***«σπουλάτσ' τσι του δουτσίστσις»*** = ευτυχώς που το κατάλαβες.
68)**σταλίτς** = Ίσιο γερό ξύλο που στήνεται για υποστήριξη φορτίου κατά το φόρτωμα υποζυγίου. Από το αρχαιοελληνικό *στάλιξ* = κάθε τι που στήνεται.
69)**στρούμπα** = τόπι υφάσματος. Από την αρχαιοελληνική λέξη *στρόμβος* = άτρακτος.
70)**στύφους** = μικρό σκαφίδι από κομμένο κορμό έλατου που έχει αφαιρεθεί το σαπισμένο εσωτερικό του ξύλο καθώς και η εξωτερική φλούδα. Από το αρχαιοελληνικό *σκύφος* = ξύλινο ποτήρι.
71)**συτζλάου** = μεταφέρω ποτό από το ένα ποτήρι στο άλλο με επαναλαμβανόμενο τρόπο. Από το αρχαιοελληνικό *συγκυκλέω* = συνεργώ σε συγκύλιση, στριφογυρίζω.
72)**τηράω** = παρατηρώ, βλέπω. Από το αρχαιοελληνικό ρήμα *τηρέω* = δίνω προσοχή σε κάτι.
73)**τσ'βέρτ** = παλιά ξύλινη κυψέλη. Από την αρχαιοελληνική λέξη *κύβεθρον* = κυψέλη.
74)**τροπ'** = ξύλινο υποστήριγμα, τάκος που μπαίνει κάτω από την κάδη. Από την αρχαιοελληνική λέξη *τράπηξ* = σανίδι, τεμάχιο ξύλου.
75)**τσουτιάζου** = κουρνιάζω. Από το αρχαιοελληνικό *κοιτάζω* = βάζω κάποιον στο κρεβάτι να κοιμηθεί.

β)**Ρωμαϊκό γλωσσικό κατάλοιπο:**

1)**γούλη** = ο φάρυγγας, ο λαιμός. Από τη λατινική λέξη *gula,ae* = οισοφάγος, φάρυγγας, λαιμός.

2)**ίγκλα** = το λουρί που περνά κάτω από την κοιλιά του υποζυγίου για σταθεροποίηση του σαμαριού. Από τη λατινική λέξη *cingulum,i* = ζώνη.

3)**κάρκαρους**=κατακόρυφο φυσικό χάσμα γης. Από το λατινικό *carcer* = φυλακή.

4)**κόπλα**=μικρά ξύλα για προσάναμμα. Από το λατινικό *copula* = σύνδεσμος.

5)**κουραρίσα**=σκίουρος που τρέχει με ταχύτητα και ευκινησία. Από το λατινικό *curro* = σπεύδω, τρέχω.

6)**κουσούλτου** = απογευματινή συγκέντρωση γυναικών στη γειτονιά. Από τη λατινική λέξη *consulto* = συσκέπτομαι.

7)**λασσαρίζου** = κοπάζω. Από το λατινικό ρήμα *lasso* = κοπάζω.

8)**λύκουμα** = πύον. Από το λατινικό *liquidus* = υγρός, ρευστός.

9)**μιρέκλου** = χαρακτηρισμός για ανισόρροπη γυναίκα. Από τη λατινική λέξη *miracula* = το τέρας (κωμικό επί γυναικός).

10)**μπαλντίμ** = φαρδιά δερμάτινη ζώνη, που περιβάλει τους γλουτούς του υποζυγίου και σταθεροποιεί το σαμάρι. Από τη λατινική λέξη *balteus,i* = πλατύς δερμάτινος ιμάντας.

11)**μπλένης** = χαζός. Από τη λατινική λέξη *blenus,i* = βλάκας.

12)**νταβάνι** = οχληρό έντομο, οίστρος. Από τη λατινική λέξη *tabanus* = οίστρος.

13)**ξύγγλις** = εξάρτημα αργαλειού (σιδερένιος πήχυς με δοντάκια στις άκρες εν είδει νυχιών, για να κρατιέται τεζαριστό το υφαντό, όταν είναι λεπτό, στον αργαλειό). Από τη λατινική λέξη *ungula,ae* = νύχι, οπλή.

14)**παράκλι** = Μικρή θήκη μέσα στο σεντούκι. Από τη λατινική λέξη *arcula, ae* = μικρή θήκη, κιβώτιο, μυροθήκη.

15)**σέρα** = το σκουρόχρωμο ελαιώδες βρώμικο νερό που βγαίνει από τα μαλλιά των προβάτων, όταν πλένονται για πρώτη φορά. Από τη λατινική λέξη *serum,i* = ορρόπισσα = το ελαιώδες υγρό που ανέρχεται στην επιφάνεια, όταν η πίσσα αφεθεί για πολύ χρόνο σε κάποια θέση.

16)**σφλέγγα** = κομμάτι π.χ. τυριού. Από τη λατινική λέξη *fligo* = κομματιάζω.

17)**τζουμέλις** = ιδιόρυθμος, προβληματικός. Από τη λατινική λέξη *gemulus* = ελεεινός.

γ)**Βλάχικο γλωσσικό κατάλοιπο:**

1)**αντίσ' =** το να σου συμβεί κάτι κακό. Από τη βλάχικη λέξη *αντισίρε*= συμφορά, κακό συναπάντημα.

2)**αρκάτους** = οδοιπόρος χωρίς φορτίο στην πλάτη του. Από τις βλάχικες λέξεις *αρκάτ*^{ου} = αυτός που έχει αποβληθεί και *αρκατούρα* = αποβολή.

3)**αστρουπίνα** = λεπτός και μακρύς κορμός, κατάλληλος για κατασκευή στέγης. Από τη βλάχικη λέξη *στρόπου* = κοντάρι.

4)**κουλάστρα** = πρωτόγαλα προβατίνας ή κατσίκας. Από τη βλάχικη λέξη *κολάστρα* = το πρωτόγαλα.

5)**λαπούσι** = φυτό με ψηλό κορμό. Από τη βλάχικη λέξη *λαπούσου* = φυτό με πλατιά φύλλα και κίτρινα άνθη.

6)**λόζους** = χαμηλή τοποθεσία, γωνιά. Από τη βλάχικη λέξη *λόζι*^{ου} = φωλιά άγριου ζώου.

7)**λούγκα**= πυώδες απόστημα κοντά στη βουβωνική περιοχή. Από τη βλάχικη λέξη *λούνγκα* = οίδημα των ποδιών.

8)**μπατανάς/μπατανίζω** = ασβέστωμα / ασβεστώνω με χτύπημα της βούρτσας. Από τη βλάχικη λέξη *μπατάνε* υδατοκρουστήριο.

9)**μπινάρια** = δίδυμα. Από τη βλάχικη λέξη *μπινάτς* = δίδυμα.

10)**πρέσκλου** = υπερυψωμένο δάπεδο. Από τις βλάχικες λέξεις *πρε* = επάνω και *σκουλάτου* = σηκωμένος.

11)**σατράχι** = κοφτερό εργαλείο για κόψιμο των νυχιών των υποζυγίων. Από τη βλάχικη λέξη *σατίρε* = μεγάλη μαχαίρα.

12)**σίβιο** = μαλλί προβάτου δεύτερης ποιότητας με τούφες γκριζόμαυρες. Από τη βλάχικη λέξη *σίβ*^{ου} = σταχτής.

13)**τσάρκους** = ο μικρός κυκλικός φράχτης, που κλείνει μέσα μικρά ζώα πρόβατα, κατσίκια. Από τη βλάχικη λέξη *τσάρκου* = τα γεννημένα ζώα.

14)**τσιρέπα** = γάστρα. Από τη βλάχικη λέξη *τσιριάπ*^{ου}= φούρνος.

δ)**Σλαβικό γλωσσικό κατάλοιπο:**

1)**κουκόσα** = ψίχα του καρυδιού. Από τη σλαβική λέξη *kokoska* = καρπός καρυδιού. Είναι, όμως, σε ευρεία χρήση στην νεοελληνική καθώς και στη βλάχικη γλώσσα (*κουκόσ*^{ου} = καρύδι).

2)**γλουτζιά** = αγκαθωτός θάμνος. Πιθανόν από τη σλαβική λέξη *glok* = οξυάκανθα.

3)**κουρύτος** = πέτρινο ή ξύλινο δοχείο, στο οποίο πίνουν νερό οι κότες. Από τη σλαβική λέξη *koryto* = σκάφη, η οποία όμως είναι σε ευρεία χρήση στην νεοελληνική και την αλβανική γλώσσα.

4)**σκουτιρίτσα** = σαύρα. Από τη σλαβική λέξη *gusteritsa* = σαύρα. Και αυτή είναι σε ευρεία χρήση στην ελληνική γλώσσα ως γουστέρα.

Από τα παραπάνω προκύπτουν συνοπτικά τα εξής συμπεράσματα, αναφορικά με τα γλωσσικά της Αράχοβας:

α)Το αρχαιοελληνικό γλωσσικό υπόστρωμα αντιπροσωπεύει το 75/1.128= **6,65%** του αραχοβίτικου γλωσσικού ιδιώματος.

β)Το ρωμαϊκό γλωσσικό υπόστρωμα αντιπροσωπεύει το 17/1.128 = **1,50%** του αραχοβίτικου γλωσσικού ιδιώματος.

γ)Το βλάχικο γλωσσικό υπόστρωμα αντιπροσωπεύει το 14/1.128 = **1,24%** του αραχοβίτικου γλωσσικού ιδιώματος.

δ) Το σλαβικό γλωσσικό υπόστρωμα αντιπροσωπεύει το 4/1.128 = **0,35%** του αραχοβίτικου γλωσσικού ιδιώματος.

Το υπόλοιπο **90,26%** του αραχοβίτικου γλωσσικού ιδιώματος αποτελείται στη συντριπτική του πλειοψηφία

από κοινές νεοελληνικές λέξεις (με ιδιότυπη απόδοση και προφορά), από λίγες αρβανίτικες, ελάχιστες ιταλικές και κάποιες τουρκικές λέξεις.

Επίσης, ένα σημαντικό θέμα, το οποίο πρέπει να τονίσουμε, είναι η διατήρηση μόνο στην Αράχοβα, σε σχέση με όλα τα άλλα γύρω χωριά του Παρνασσού, του γλωσσικού φαινομένου που ονομάζεται **τσιτακισμός** (της προφοράς δηλαδή του γράμματος κ σε τσι)

Ως γνωστόν ο τσιτακισμός είναι ένα γλωσσικό φαινόμενο που απαντάται σε ορισμένα νησιά του Αιγαίου, στην Κρήτη, στην Κύπρο, στην Κάτω Ιταλία και δείχνει, σίγουρα, διατήρηση αρχαιοελληνικής γλωσσικής παράδοσης. Χαρακτηριστικό παράδειγμα η παλιά αραχοβίτικη έκφραση που αναφέραμε πιο πάνω: *«Σπουλάτσι τσι του δουτσίστσις» = Ευτυχώς που το κατάλαβες*.

Η ύπαρξη ντόπιου(φωκικού) πληθυσμιακού στοιχείου στην Αράχοβα επιβεβαιώνεται εμμέσως και από τις παρακάτω ενδιαφέρουσες αναφορές σημαντικών ξένων περιηγητών που επισκέφτηκαν την Αράχοβα Παρνασσού τον 19^{ο} αιώνα. Συγκεκριμένα:

***

1. Ο **Henri Cornille** στο βιβλίο του : ***"Souvenirs d' Orient"*, Paris 1836**, γράφει μεταξύ άλλων: *«[…] Η Αράχοβα, κωμόπολη στους πρόποδες του Παρνασσού, φαίνεται να έχει κτιστεί πάνω στην τοποθεσία της Αμβρύσσου. Μας δέχτηκαν μια ομάδα γελαστών και φλύαρων γυναικών, που μας έκαναν τις συνήθεις ερωτήσεις: «Από πού είστε», «Πού πάτε», «Ποιοι είστε». Ήταν τα πιο όμορφα πλάσματα της Ελλάδας! Η "Ipsara" η ίδια θα υπέκυπτε μπροστά στην Αράχοβα.*

Εδώ είναι που πρέπει να ψάχνουμε για το προφίλ το τόσο φημισμένο και γι' αυτά τα πρόσωπα με τις τόσο χαριτωμένες και κανονικές γραμμές, με γαλάζια μάτια και μαύρα μαλλιά,

που βγαίνουν με ιδιότροπους κυματισμούς από ένα κόκκινο σκούφο, και πέφτουν ατημέλητα κάτω από ένα διάφανο βέλο. Με λίγη φαντασία, θα τις είχαμε πάρει εύκολα για τις κόρες των Μουσών, που θα είχαν κατεβεί προς την κοιλάδα. Εκεί επάνω στη χλόη δεν κήρυτταν την ποίηση.[…]

***

2. Ο **H. N. Ulrichs** στο βιβλίο του: ***"Reisen und forschungen in Griechenland"*, Bremen 1840**, αναφέρει: *«[…] Η Αράχοβα είναι ένα μέρος, όπου φανερώνεται η ζωή του επαρχιακού πληθυσμού με τις ιδιαιτερότητές του. Ανεξάρτητοι και εύποροι, εξοπλισμένοι με γερή υγεία, οι Αραχοβίτες ζούνε το καλοκαίρι στα ψηλά οροπέδια με τον καλό αέρα, καλλιεργώντας τους αγρούς τους και βόσκοντας τα κοπάδια τους ή φροντίζοντας τους αμπελώνες τους στους πρόποδες του Παρνασσού.*

Το χειμώνα δε, περικυκλωμένοι από χιόνι και το τσουχτερό κρύο του βοριά, αποτραβιούνται όλοι τους στις ζεστές τους εστίες. Συχνές γιορτές και η ζωντανότατη και δημόσια διεξαγωγή της τελετής του γάμου και άλλων, κατά τα άλλα σπιτικών γιορτών, κυρίως όμως το πανάρχαιο έθιμο να χορεύουν σε μεγάλες σειρές και να συνοδεύουν το ρυθμό με τραγούδια, όλα αυτά κάνουν γι' αυτούς την ποίηση ζωτική ανάγκη.

Αμέτρητα ποιητικά προϊόντα ξεφυτρώνουν σαν ανοιξιάτικα βλαστάρια και μαραίνονται πάλι, ενώ μερικά εξαιρετικά τραγούδια κρατάνε περισσότερο και διαδίδονται πιο πέρα, χωρίς να έχει νοιαστεί ποτέ κανείς για το όνομα αυτού που το πρωτοτραγούδησε. Όποιος είχε μια καλή ιδέα ή μια εύστοχη έκφραση, την προσθέτει τραγουδώντας, και έτσι ένα ποίημα συχνά μεγαλώνει στο στόμα του λαού και λαμβάνει την ουσιαστική και τελειοποιημένη μορφή του, η οποία πιθανώς να είναι αρκετά μακριά από το πρώτο αυτοσχεδιασμό.

Όπως και για τα ομηρικά, μπορούμε να πούμε και για τα νεοελληνικά ποιήματα, ότι ένας ολόκληρος λαός συνεργάζεται για τη δημιουργία τους και τα κάνει κυριολεκτικά λαϊκά τραγούδια. Μόνο που στα τελευταία λείπουν τα μεγάλα θέματα, που θα μπορούσαν να κάνουν απόλυτη την αντιστοιχία με τα ομηρικά. Όταν στις γιορτές βλέπω τον κυκλικό χορό, στη μέση του οποίου κάθεται ένας γέρος μουσικός που τραγουδάει με τη απλή λύρα του τραγούδια, και μπαίνει μετά η χορωδία χορεύοντας και τραγουδώντας, τότε μου έρχονται αυθόρμητα τα λόγια του Ομήρου:

«Ο θεϊκός τραγουδιστής
κρατούσε στο χέρι την κουρδισμένη λύρα, και σε όλους
δημιούργησε νοσταλγία
για γλυκό τραγούδι και καλό χορό.»

Οι μελωδίες των Νεοελλήνων, που για τα αυτιά μας ακούγονται μονότονες και καθόλου αρμονικές, δεν πρέπει να μας παρασέρνουν να βγάλουμε αντίστοιχο αρνητικό συμπέρασμα και για τα λόγια των τραγουδιών.

Στον Έλληνα αρέσουν οι μελωδίες του και το περιεχόμενο των τραγουδιών, όπως και να είναι η μελωδία, τον συγκινούν συχνά τόσο βαθιά, που και ο τραγουδιστής και ο ακροατής δεν μπορούν να κρατήσουν τα δάκρυα. Τα δημοφιλέστερα θέματα είναι τα τραγικά, και τα περισσότερα δημοτικά τραγούδια είναι αληθινά «τραγούδια», τραγωδίες δηλαδή.

Τα τραγούδια των βοσκών του Παρνασσού τα ανέφερα ήδη. Οι γέροι βοσκοί που δεν είναι πια σε θέση να ακολουθούν τα κοπάδια τους στα υψώματα, συνηθίζουν να περνάνε ένα μέρος της υπόλοιπης ζωής τους τραγουδώντας τα τραγούδια τους τις Κυριακές και εορτές στο πλήθος που χορεύει ή κάθεται.

Το ειδύλλιο αυτό είναι, σύμφωνα με παλαιές ιστορικές μαρτυρίες, μια καλλιτεχνική μεταμόρφωση των γεωργικών

τραγουδιών Σικελών ή Λακεδαιμονίων βοσκών. Και επειδή από αυτά μεν δεν διατηρήθηκε τίποτα, τα δε βουκολικά ποιήματα παραείναι καλλιτεχνικά, μετατρεπόμενα, για να μπορούσε κανείς να βγάλει συμπεράσματα για την πρωταρχική μορφή των τραγουδιών των βοσκών, γι' αυτούς τους λόγους έχει ενδιαφέρον να αναφέρουμε εδώ μερικά από τα νεότερα τραγούδια, όπως ζουν στο στόμα των σημερινών βοσκών.

Οι ομοιότητα της απασχόλησης και της ζωής τους με αυτήν των αρχαίων, το παρεμφερές των συνθηκών και της μοίρας αμφοτέρων, δημιουργούν - όντας κάτω από τον ίδιο ουρανό και έχοντας πνεύμα ανεπηρέαστο - εκ νέου παρόμοια προϊόντα. Επίσης, η φυλή που κατοικεί αυτές τις ορεινές περιοχές δεν διαφέρει καθόλου από την αρχαία ελληνική, όπως υποστηρίζουν μερικοί.

Τεκμήριο γι' αυτό είναι η γλώσσα, τα έθιμα, ο τρόπος σκέψεως, η δεισιδαιμονία, πράγματα στα οποία διατηρήθηκαν απαραγνώριστα ίχνη της ελληνικής αρχαιότητας σε ίδιο βαθμό, όπως διατηρήθηκαν στο τοπίο ερείπια πόλεων και ναών. Από τα ακόλουθα τραγούδια, τα δυο πρώτα τα κατέγραψα στην Αράχοβα από το στόμα ενός γέρου βοσκού: […] »

***

3. Ο Γάλλος ζωγράφος **Etienne Rey (1789-1867),** που υπήρξε ένας από τους πρώτους καθηγητές της Σχολής Καλών Τεχνών στη Λυών, διευθυντής του Μουσείου και της Σχολής Σχεδίου στη Βιέννη, στο βιβλίο του: ***"Voyage pittoresque en Grece et dans le Levant, fait en 1843-1844"***, σημειώνει:

«[…] Αφήνουμε τους Δελφούς στις τέσσερις η ώρα και παίρνουμε το δρόμο για την Αράχοβα, όπου φτάνουμε στο τέλος της ημέρας. Μετά από το γεύμα, ήπιαμε τσάι και η κουβέντα γεμάτη ευθυμία που ακολούθησε, μας πήγε μέχρι την ώρα του ύπνου που τίποτα, κείνη την νύχτα, δεν τάραξε.

Την Πέμπτη 28 Σεπτεμβρίου, φύγαμε από την Αράχοβα στις επτά το πρωί. Θαυμάσαμε το περήφανο και κομψό παρουσιαστικό των ανδρών της πόλης αυτής και των γυναικών, που θα μπορούσαν να γίνουν τα καλύτερα μοντέλα για την γλυπτική. Η γραφική ενδυμασία τους, προσθέτει ακόμα στην φυσική κομψότητά τους. […]»

***

4. Ο **Antoine Marie Chenavard**, σημαντικός Γάλλος αρχιτέκτονας, που υπήρξε ιδρυτικό μέλος της Ακαδημαϊκής Αρχιτεκτονικής Εταιρείας της Λυών, δίδαξε στη Σχολή Καλών Τεχνών της Λυών από το 1823 έως το 1861, έγινε πλήρες μέλος της Ακαδημίας Επιστημών Γραμμάτων και Τεχνών της Λυών το 1830 και μαζί με τον αρχιτέκτονα J. M. Pollet έφτιαξε την Εθνική Όπερα της Λυών,στο βιβλίο του: ***"Voyage en Grece et dans le Levant, fait en 1843-1844"*, Lyon 1849**, επισημαίνει:

«[…]Η Αράχοβα βρίσκεται στην πλαγιά του Παρνασσού. Οι άνδρες εκεί, όπως και σ' όλη την Ελλάδα, έχουν ένα ωραίο ανάστημα και οι γυναίκες είναι οι ομορφότερες που δεν έχουμε δει πουθενά αλλού. Η ομορφιά τους έγινε παροιμιώδης στην Ελλάδα. Δεν έχουν την ομορφιά και τις χάρες της Αφροδίτης των Μεδίκων. Οι γυναίκες της Αράχοβας φαίνονται να είναι πλασμένες κατά τον τύπο της Αφροδίτης της Μήλου ή της Ήρας του Καπιτωλίου.

Οι ενδυμασίες τους είναι γενικά πλούσιες και γραφικές. Τα φαρδιά σκουλαρίκια δεμένα μεταξύ τους με μια ελαφριά αλυσίδα, που κρέμεται κάτω από το πηγούνι και ανεμίζει σαν κολιέ ή το μεγάλο έλασμα από σκαλιστό ασήμι που περνά κάτω από πηγούνι ανεβαίνει από την άλλη μεριά του προσώπου και δένεται στα μαλλιά, φαίνονται να είναι ένα στολίδι πολύ της μόδας ανάμεσα τους. […]»

***

5. Ο περιηγητής **Eugene Yemeniz** στο βιβλίο του ***"Voyage***

dans le Royaume de Grece", Paris 1854, στο κεφάλαιο *«Φωκίδα»* γράφει:
«[…] Η ράτσα της Αράχοβας είναι καταπληκτική, έχει τα ίδια φυσικά προνόμια με τον τόπο που κατοικεί. Η δύναμη και η ομορφιά της, πρωτόγονες, διατηρήθηκαν άθικτες από τον καθαρό και υγιεινό αέρα, από την αναγκαιότητα να κάνουν μια λιτή ζωή και να έχουν γερά και ακούραστα μέλη μέσα στα βουνά αυτά τα απρόσιτα, στους δύσκολους δρόμους και την άγρια μοναξιά.

Όλα εδώ είναι έντονα και ωραία, συναντάμε γερά παιδιά, με στρογγυλά μάγουλα, που μπαίνουν στη ζωή χωρίς να έχουν να παλεύουν με τη φύση ούτε να την υποβοηθούν.

Βλέπουμε περήφανες κοπέλες, γερές μητέρες, αθλητικούς νεαρούς και ρωμαλέους γέρους που πεθαίνουν, χωρίς να γνωρίζουν τις αναπηρίες κατά τα προχωρημένα γηρατειά της ηλικίας τους. Γι' αυτό το λόγο, η Ελλάδα βρήκε σ' αυτά τα μέρη του Παρνασσού, τους πιο σκληρούς πολεμιστές της και τους πιο φοβερούς υπερασπιστές της ελευθερίας της. […] »

***

6. Ο **Thomas Chase** (1827-1892), καθηγητής Κλασικής Φιλολογία και Φιλοσοφίας στο Πανεπιστήμιο του Harvard, στο κεφάλαιο: ***«Από Δελφούς προς Αθήνα»*** του βιβλίο του: ***"Hellas her monuments and scenery",*** **Cambridge 1863** γράφει τα εξής: *«[…] Ο οικοδεσπότης, που μας πρόσφερε αυτό το κρασί, ήταν ένας άντρας με επιβλητική φιγούρα και κλασικά χαρακτηριστικά. Είναι πιθανόν το παλιό ελληνικό αίμα να είχε διατηρηθεί σε αυξημένο βαθμό καθαρότητας στην περιοχή του Παρνασσού· σε ικανό βαθμό ο αρχαίος τύπος του προσώπου και της σιλουέτας απαντάται συχνά. […] »*

***

7. Ο Ελβετός **Wilhelm V. Vischer**[πατήρ], διάσημος στην εποχή του ως καθηγητής της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας και

Λογοτεχνίας στο Πανεπιστήμιο της Βασιλείας στο βιβλίο του ***"Erinnerungen und eindrucke aus Griechenland",*** **Basel 1857** επισημαίνει: *«[…] Οι απότομες πλαγιές έχουν διαμορφωθεί σε πολλά σημεία με πεζούλια και είναι φυτεμένα με μεγάλη φροντίδα με αμπέλια, που δίνουν ένα εξαιρετικό κρασί και μας παρέχουν μια απόδειξη της εργατικότητας των «ελληνοποιημένων σλάβων» της Αράχοβας, όπως τους λέει ο Φαλλμεράγιερ.*

Το χωριό βρίσκεται σε υψόμετρο ψηλότερο των τριών χιλιάδων ποδιών πάνω από την επιφάνεια της θάλασσας, σε τοποθεσία εξαιρετικά γραφική, και ανεβαίνει αμφιθεατρικά στην πλαγιά, πάνω - πάνω η εκκλησία, στην οποία ο Καραϊσκάκης έστησε στους απελευθερωτικούς πολέμους (1826) μια πυραμίδα από τα κεφάλια των Τούρκων, αφού είχε εξολοθρεύσει μια ισχυρή εχθρική στρατιά με τη βοήθεια του κρύου και της πείνας.

Η Αράχοβα κάνει ευχάριστη εντύπωση στον, από την πεδιάδα της Βοιωτίας ερχόμενο, περιηγητή, όχι μόνο λόγω της καθαρής και όμορφης εμφάνισης των σπιτιών της, αλλά και λόγω της γερής και όμορφης διάπλασης των κατοίκων της. Μόλις μπήκα στο χωριό συνάντησα τρεις κοπέλες, τόσο όμορφες που σπάνια τις συνάντησα αλλού στην Ελλάδα.

Μπορεί να είναι οι Αραχοβίτες πράγματι σλαβικής προέλευσης, όπως υποδηλώνει το όνομα του χωριού, αυτό όμως δεν είναι πλήρης απόδειξη. Μπορεί όμως και εδώ, όπως συμβαίνει αναμφίβολα και σε άλλα σημεία των βουνών, να έχουν διατηρηθεί απόγονοι των παλαιών Φωκέων, πράγμα που δεν μπορώ να το κρίνω εγώ.

Πάντως, βρίσκουμε εδώ τώρα έναν εντελώς ελληνικό τύπο ανθρώπου, επιδέξιο, εργατικό, έναν τύπο ανθρώπου που ασχολείται με επιμονή και επιτυχία κυρίως με την γεωργία, παρόλο που λέγεται συχνά αδίκως το αντίθετο για τους σημερινούς Έλληνες. […] »

***

8. Ο Αμερικανός **Bayard Taylor**, ποιητής, κριτικός της λογοτεχνίας, μεταφραστής και ταξιδιωτικός συγγραφέας στο βιβλίο του: ***"Greece and Russia",*** **New York 1859** γράφει: *«[…] Εν τούτοις, σε δυο ώρες φτάσαμε στο χωριό της Αράχοβας, που είναι χτισμένο παρά πολύ γραφικά στην απότομη βουνοπλαγιά, στο μέσο ενός τεράστιου αμφιθεατρικού ημικυκλίου από αμπελώνες σε αναβαθμούς. Η περιοχή ήταν σχεδόν ολοκληρωτικά εγκαταλειμμένη, με τους κατοίκους να είναι στα χωράφια τους ή επάνω στο βουνό με τα κοπάδια τους.*

Ωστόσο, οι ελάχιστοι που είδαμε, επιβεβαίωσαν την ορθότητα του ισχυρισμού ότι όντως στον Παρνασσό, καθώς και στις πλαγιές του Ταΰγετου, μπορεί ακόμα να ανευρεθούν ίχνη από το αρχαίο ελληνικό αίμα. Εδώ ζουν ακόμα οι φόρμες του Φειδία - ο ρωμαλέος τύπος πληθείου, αυτής της εξευγενισμένης ομορφιάς που τον εφοδίασε με τα μοντέλα των ηρώων, ημίθεων και θεοτήτων.

Οποιοδήποτε ξυπόλητο κορίτσι, που γεμίζει τη στάμνα του στην πηγή, θα μπορούσε να είναι μια Αφροδίτη της Μήλου, σε μια ανώτερη κοινωνική σφαίρα. Ο βοσκός που κοιμάται πάνω σε μια υπήνεμη πλαγιά κάτω από τα βράχια, είναι ήδη ένας Φαύνος του Πραξιτέλη και ίσως ένας Θησέας ή ένας Περσέας. και αυτά τα παιδιά δεν χρειάζονται παρά το θέλγητρο της γύμνιας για να αναδειχτούν σε Έρωτες, Γανυμήδες και Ψυχές.

Η σαφής συμμετρία των χαρακτηριστικών, το μικρό μέτωπο, το βραχύ πάνω χείλος, το στρογγυλευμένο πηγούνι, η υπέροχη αρμονία των άκρων και αυτό το τέλειο πλάσιμο του κορμού, που ούτε αποκρύπτει ούτε επιδεικνύει υπερβολικά τη μυϊκή ανάπτυξη, είναι όλα εδώ - έτσι που το σώμα να μπορεί να ιδωθεί μέσα από τη συγκάλυψή του. […]»

***

9. Η πριγκήπισσα και λόγια **Madame Dora d' Istria**, στο βιβλίο της: ***"Excursions en Roumeli et en Moree"***, **Zurich/Paris 1863** καταθέτει τα εξής: *«[…] Οι συγγραφείς που υποστηρίζουν την υπεροχή των Οθωμανών σε σχέση με τους χριστιανούς της Ανατολής, θα έπρεπε να περάσουν μερικές μέρες στην Αράχοβα. Διέσχισα όλη μας την Ήπειρο από την Πετρούπολη μέχρι η Μασσαλία, από τη Νάπολη ως τη Reval, από την Οστάνδη ως το Λιβόρνο, από το Helsingfors ως την Οδησσό, από το Koenigsberg ως τη Βενετία, και πουθενά δεν έχω δει έναν τόσο προικισμένο πληθυσμό όσο είναι οι Αραχοβίτες.*

Εδώ είμαστε στην ίδια την εστία της ελληνικής ράτσας, αφού σ' αυτά τα ύψη ο μύθος τοποθετεί την άφιξη της Κιβωτού του Δευκαλίωνα, του Έλληνα Νώε, ύστερα από ένα απ' αυτούς τους κατακλυσμούς που αναστάτωσαν τον πρωτόγονο κόσμο και των οποίων η ανάμνηση διατηρήθηκε σε όλες τις παραδόσεις. Η οικογένεια που διέφυγε από τις μεγάλες αυτές καταστροφές, δεν μπορούσε να διαλέξει καλύτερο τόπο διαμονής.

Οι πέτρες του Παρνασσού ήταν άξιες να δημιουργήσουν ένα λαό προορισμένο σε μια εξαιρετική μοίρα. Επίσης, παρά τις τόσες καταστροφές, κράτησε θαυμάσια τα ουσιώδη χαρακτηριστικά του: το ψηλό μέτωπο, τα ζωηρά και πλατιά ανοιγμένα μάτια προστατευμένα από φρύδια - πολύ καμπτά - το διάστημα ανάμεσα στα μάτια, αρκετά μεγάλο, που παρουσιάζει μια ελαφρά κάμψη στη γραμμή της μύτης, η οποία είναι ίσια ή λίγο καμπτή, το πάνω χείλος κοντό, το σαγόνι προεξέχον και καλά στρογγυλευμένο, η φυσιογνωμία εκφραστική, η μέση ελεύθερη, το γόνατο λεπτό, το χέρι και το πόδι μικρά, η γάμπα μυώδης, η κορμοστασιά μεσαία. Άλλωστε, και στα μέρη όπου ο ελληνικός τύπος έχει φθαρεί, μας είναι πάντα εύκολο να τον αναγνωρίσουμε. […]»

***

10. Ο **Sir Thomas Wyse**, Ιρλανδός πολιτικός και διπλωμάτης στο βιβλίο του: ***"Impressions of Greece",*** **London 1871**, σημειώνει:

«[…]Παραμείναμε επί μακρόν πάνω σ' αυτό το λόφο, και στη συνέχεια ανηφορίζοντας, φτάσαμε σε σημείο με υψόμετρο μεγαλύτερο απ' ό,τι είχα ανεβεί μέχρι τώρα, ώσπου(ξάφνου) στην κορυφή του ορεινού περάσματος, στην κορυφογραμμή του βουνού, ξεπρόβαλε το όμορφο χωριό της Αράχοβας.

Κατά τη γνώμη μου είναι από εκείνες τις τοποθεσίες στην Ελλάδα, όπως η Ύδρα και τα Ψαρά, που χωρίς καμία αρχαία φήμη ή αίγλη, έχουν αποκτήσει ή διατηρήσει περισσότερο αρχαίο αίμα και πνεύμα. […]»

***

11. Ο περίφημος Γερμανός κλασικός αρχαιολόγος **H. G. Lolling** στο βιβλίο του: ***"Reisenotizen aus Griechenland 1876 und 1877",*** **Berlin** αναφέρει τα εξής:

« […] Η Αράχοβα, που φημίζεται, τόσο για τους γερούς αδύνατους άντρες και τις εξίσου όμορφες γυναίκες, όσο και για την καθαρότητα των ελληνικών τους, είναι και ο συχνά αναφερόμενος στους απελευθερωτικούς πολέμους τόπος, όπου ο Καραϊσκάκης το 1826 ώθησε τους 5.000 Τούρκους του Μουσταφάμπεη στην πιο πάνω αφηγούμενη πράξη απόγνωσης που τους κόστισε τη ζωή.[…]»

***

12. Ο Αμερικανός **Denton J. Snider**, συγγραφέας, παιδαγωγός και κριτικός λογοτεχνίας, ένας από τα ιδρυτικά μέλη της Φιλοσοφικής Λέσχης του St. Louis, στο βιβλίο του: ***"A Tour in Europe"*** γράφει με ενθουσιασμό:

«[…]

Αράχοβα, 28 Μαρτίου 1879

Μετά από δύο εβδομάδες παραμονής στους Δελφούς, επισκέφτηκα για αλλαγή την Αράχοβα, η οποία απέχει μόλις μιας ώρας περπάτημα. Η πόλη έχει το δικό της ξεχωριστό τρόπο ζωής, ο οποίος μου προξένησε μια περίεργη ευχαρίστηση. Δεν είναι σύγχρονος αλλά αρχαίος, παρόλα αυτά είναι ζωντανός και έντονος.

Να τι σημαίνει για μένα: μια αυθεντικά παλιά ελληνική πόλη, που όμως βρίθει από ζωντανές ανθρώπινες δραστηριότητες. Τη φαντάζομαι να έχει με κάποιον τρόπο ανυψωθεί από την αρχαιότητα, και να προσγειώνεται για εικοσιπέντε αιώνες και να εγκαθίσταται σήμερα στον Παρνασσό, ακριβώς όπως ήταν την εποχή που ιδρύθηκε, πριν από πολλά χρόνια, ανάμεσα σ' αυτά τα βουνά.

Φαίνεται ότι τα βουνά και οι χαράδρες με τις εσοχές και τις σπηλιές τους αποτέλεσαν ασφαλές καταφύγιο, γι' αυτούς τους ανθρώπους, και τους προστάτευσαν από όλες τις εισβολές και τις επαναστάσεις που είχαν σαρώσει τα πεδινά. Συνολικά αποτελεί το πιο εντυπωσιακό ψήγμα αρχαιότητας, που έχω συναντήσει μέχρι σήμερα στα ταξίδια μου.

Δεν είχα ποτέ φανταστεί ότι θα έβλεπα το νεκρό ελληνικό λεξικό μου να απελευθερώνεται σε ζωντανό λόγο! και ότι από το λεξικό το αρχαιολογικό με τις τεράστιες ποσότητες των καλά αποξηραμένων, τακτοποιημένων και ονοματισμένων ειδών, θα ξεπηδούσε ξαφνικά σε ολοζώντανη πραγματικότητα!

Είναι, πράγματι, συγκινητικό να βλέπεις το δαιδαλώδες ερμπάριο των κλασικών ευρυμαθών να ανθίζει στην κυριολεξία και να δίνει νέα άνθη για ακόμα μια φορά! Φαντάσου με, φίλε μου, να έρχομαι πρόσωπο με πρόσωπο με ομηρικά ή ίσως και με προ-ομηρικά ελληνικά, στη δική τους διάλεκτο, χαιρετώντας με ονόματα όπως: Οδυσσέας, Πάρης (Αλέξανδρος), ναι, και με την Αφροδίτη την ίδια. Δεν πηγαίνω πίσω στην αφετηρία; Κι όμως, όλο αυτό που

ακούγεται τόσο ονειρικό, είναι εδώ το πιο φυσικό πράγμα στον κόσμο, στην πραγματικότητα είναι ένα απλό καθημερινό και κοινότοπο συμβάν.

[…]

Αράχοβα, 31 Μαρτίου 1879

Τι θαυμάσια βουτιά μέσα στην αρχαία ελληνική πηγή! Μου φαίνεται ότι σήμερα συνάντησα ίχνη του αρχαίου ελληνικού Μύθου, που ζει ακόμα στα χείλη των ανθρώπων. Και ο βάρδος ή ο ραψωδός του χωριού είναι σίγουρα εδώ, σήμερα, έτοιμος να επαναλάβει όχι κάποιο επεισόδιο του Τρωικού Πολέμου, αλλά της σύρραξης με τους Τούρκους.

Κάποιος θεωρεί τον εαυτό του ως τον απευθείας απόγονο του ομηρικού αοιδού, όπως του Φήμιου και του Δημόδοκου της Οδύσσειας. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, πάντως, ο ραψωδός ήταν μια γυναίκα, γνωστή από παλιά ως η θεματοφύλακας των μύθων, των παραμυθιών και των ασμάτων της αρχέγονης λογοτεχνίας των ανθρώπων.[…]

Αυτή ήταν, πράγματι, μια νέα εμπειρία της αρχαίας ιστορίας που απεικονιζόταν εδώ. Έτσι, η Αράχοβα θεωρεί τον εαυτό της καταδικασμένο, καθώς προχωρά το δρόμο της με ηρεμία, με χαρά ναι, και μάλιστα συχνά με πολλά χαρούμενα πανηγύρια.

Τη φαντάζομαι σαν ένα μικρό, πράσινο νησί, απωθημένο στις πλαγιές του Παρνασσού, που έχει επιζήσει από το ναυάγιο ενός κόσμου. Και έτσι έχει κατά ένα παράξενο τρόπο διασώσει την αρχαία ιδέα του πεπρωμένου, που είναι τόσο βαθιά ριζωμένη στην αρχαία ελληνική συνείδηση, την οποία πράγματι εδώ είδε και προέβλεψε.

Η ιστορία έχει αναφέρει το μεγάλο κατακλυσμό του ελληνικού κόσμου, αλλά εδώ υπάρχει ένα μικρό υπόλειμμα που επιπλέει από το κολοσσιαίο ναυάγιο, αυτή η Αράχοβα, από το οποίο πρέπει να φανταστείς ότι έχει ξεπηδήσει και

προσπαθεί τώρα να ζήσει τη ζωή της, τόσο παλαιά και ταυτοχρόνως τόσο νέα.

Αράχοβα, 4 Απριλίου 1879

Πίσω πάλι στους Δελφούς στην καλύβα του καλού γερο-Παρασκευά, του βετεράνου. Ένιωσα μια νοσταλγία γι' αυτό το σημείο χθες, καθώς προσφέρει κάτι, που η Αράχοβα δεν μπορεί να παρέχει.

Εδώ είναι το πραγματικό ναυάγιο της αρχαιότητας, σπασμένο σε συντρίμμια και ταπεινωμένο στη σκόνη της γης· παρόλα αυτά το πνεύμα των Δελφών μέσα από τα θραύσματα ρίχνει μια γρήγορη ματιά προς το μέλλον.

Το χτύπημα της Μοίρας, που έπληξε εκείνη την αρχαία ζωή, δεν είναι απλώς αντιληπτό, αλλά γίνεται και έντονα αισθητό σε αυτόν τον τόπο· η τραγωδία της παλαιάς Ελλάδας είναι εντυπωσιακά παρούσα και μπορεί να αναγνωστεί μόλις μάθεις τη γραφή.

Και αυτό είναι το αέναα επαναλαμβανόμενο ενδιαφέρον, το ενδιαφέρον του τραγικού.

Οι Δελφοί και η Αράχοβα αποτελούν για μένα δύο κόσμους ή μάλλον καλύτερα δύο σκηνές του ελληνικού κόσμου. Μπορώ να περάσω από τη μια στην άλλη μόλις σε μίας ώρας δρόμο. Και οι δύο πόλεις πρέπει να εκτιμηθούν σωστά και να διαδοθούν. Γνωρίζεις ότι ο Όμηρος έχει δύο κόσμους, έναν ανώτερο, του Ολύμπου, των Θεών, και έναν κατώτερο, γήινο, αυτόν των ανθρώπων. Έτσι συμβαίνει κι εδώ.

Οι κάτοικοι του χωριού Καστρί (το σύγχρονο όνομα των Δελφών) αποτελούν μια ταπεινή κοινότητα, που ζει έχοντας μιαν απορία σχετικά με την πόλη και τα ερείπιά της. Είναι το αρχαίο κέλυφος, εντός του οποίου προσπαθώ να τοποθετήσω τη ζωή της Αράχοβας. Και οι δύο λοιπόν ανήκουν η μία στην άλλη, τουλάχιστον κατά τη γνώμη μου. Έτσι, συχνά περνώ και ξαναπερνώ από τη μια στην άλλη,

καθώς κάθε μια μου προσφέρει το δικό της ξεχωριστό υλικό για το οικοδόμημά μου.

Πράγματι, η Αράχοβα του σήμερα που είναι οι προ-Δελφοί, φανερώνει το μπουμπούκι, από όπου άνθισαν οι Δελφοί στους αρχαίους χρόνους και μαζί μ' αυτούς η πολιτισμένη Ελλάδα.

Θα μπορούσα άραγε να ξανακάνω αυτά τα ερείπια να βλαστήσουν από τον αρχικό ζωντανό σπόρο; Αυτό είναι το πρόβλημά μου, το οποίο με κρατά τόσο καιρό σ' αυτές τις περιοχές του Παρνασσού.

Έχω αρχίσει να πιστεύω ότι αυτό πρόκειται να είναι το διακύβευμα όλης της ευρωπαϊκής μου περιοδείας, το οποίο μόλις τώρα αγγίζω και αντιλαμβάνομαι, αν και αρχικώς δεν είχα καθόλου συνειδητοποιήσει τέτοιο τέλος. […].»

***

Μετά και από όλες τις παραπάνω αναφορές, τι χρεία έχουμε άλλων …μαρτύρων; Μπορούμε λοιπόν να κατανοήσουμε για ποιο λόγο ο **Fallmerayer**, ο οποίος, παρότι επισκέφτηκε και ο ίδιος τους Δελφούς (το 1833), και σίγουρα θα πέρασε και από την Αράχοβα του Παρνασσού, όπως, εξάλλου, έκαναν στην συντριπτική τους πλειοψηφία, οι ξένοι περιηγητές, εν τούτοις, φρονίμως ποιών, σιωπά αναφορικά με την Αράχοβα Παρνασσού.

Η Αράχοβα Παρνασσού, η οποία θα ήταν σίγουρα *«βούτυρο στο ψωμί των ερευνών του»*, εάν διαπίστωνε κάτι που θα τον βόλευε στις θεωρίες του, γίνεται γι' αυτόν αόρατη και απλώς περιορίζεται στο να αναφέρει από τους Δελφούς τα εξής μόνο γενικόλογα:

«…Μία περιοχή, όμως, τα Βλαχοχώρια θα την αναφέρω, γιατί πιάνει όλα τα χωριά πίσω από τους Δελφούς στον Παρνασσό και τα φαράγγια της αρχαίας περιοχής της Δωρίδας. Αυτό το άκουσε ο γράφων απ' το στόμα ενός

κατοίκου του Καστριού, όπως ονομάζονται οι αρχαίοι Δελφοί των Ευρωπαίων… ».

Εν κατακλείδι και συμπερασματικά:

α)Στη μεσημβρινή πλευρά του Παρνασσού υπήρξε αδιατάρακτη οικιστική συνέχεια από την αρχαιότητα μέχρι τις μέρες μας.

β)Η σλαβική διείσδυση στα ανατολικά ήταν αμελητέα και δεν πρέπει να σχετιστεί με την ονοματοθεσία της Αράχοβας, αλλά με αυτήν του Ζεμενού.

γ)Η βλάχικη παρουσία στον Παρνασσό ήταν πιο σημαντική και πρέπει να ευθύνεται για την ονομασία της Αράχοβας Παρνασσού.

Βιβλιογραφία

1.*“Η Τοπωνυμιολογία και οι Εφαρμογές της”*, Παύλου Γεννηματά, Έκδοση Τεχνικού Επιμελητηρίου Ελλάδος, Αθήνα 1984.
2.*“Die Slaven in Griechenland”*, Max Vasmer, Berlin 1941.
3.*“Περί της καταγωγής των σημερινών Ελλήνων”*, Ι. Φ. Φαλλμεράυερ, Μετάφραση - Παρουσίαση Κωνσταντίνος Ρωμανός, Εκδόσεις Νεφέλη, 1984.
4.*“Lexicon Palaeoslovenic Graeco - Latinum: emendatum auctum”,* Fr. Miklosich, 1862-1865.
5.*“Λεξικόν Λατινοελληνικόν”*, Ερρίκου Ουλέριχου - Στεφ. Κουμανούδη, Εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα 1972.
6.*“Ετυμολογικόν Λεξικόν της Κουτσοβλάχικης Γλώσσης”*, Κωνσταντίνου Νικολαΐδη, Εν Αθήναις 1909.
7.*“Λεξικό Αλβανοελληνικό”*, Κωνσταντίνου Γεωρ. Παπαφίλη, Εκδόσεις Μ. Σιδέρη, Αθήνα.
8.*“Λεξικόν της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσης”*, Ιωάννου Σταματάκου, Εκδόσεις “Φοίνιξ” Ε.Π.Ε., Αθήνα 1972.
9.*“Τα 150 ονόματα των οικισμών της Λύγκου (περιοχή Φλώρινας - Μοναστηρίου)”*, Σωκράτη Λιάκου, Θεσ/νίκη.
10.*“ΑΡΑΧΟΒΑ, Τοπωνυμιογλωσσικά και άλλα”*, Στάθη Ασημάκη, Εκδόσεις “Συλλογές”, Αθήνα 2006.
11.*“Μετονομασίες των χωριών της Ελλάδας”* (2005), Δημήτρη Λιθοξόου (lithoksou.net).
12.*“Οι Μητροπόλεις και η διασπορά των Βλάχων”*, Αστέριου Ι. Κουκούδη, Εκδ. Ζήτρος, Θεσσαλονίκη 2000.
13.*“Οι Βλάχοι στο Θεσσαλικό τον Κάμπο”*, Ομιλία - Άρθρο του Αστέριου Ι. Κουκούδη.
14.*“ Η Αρωμουνική και αι μετά της ελληνικής σχέσεις αυτής”*, Αχιλλέα Λαζάρου, Αθήνα 1983.
15. *“Το Χρονικό του Μορέως”,* από το Διαδίκτυο.
16.*“Τα Γιάννινα”*, Κώστα Ν. Νικολαΐδη, Εκδ. ''Δωδώνη'',

1995.
17. *Λαογραφικά Κοίμησης Σερρών*, Θ. Μποζιάρη, 1979.
18.*"Λεύκα"* Ορεινής Ναυπακτίας (Ιστορικά στοιχεία), w.w.w.
19.*"Η Ελληνική Αρχαιότητα : Πόλεμος - Πολιτική - Πολιτισμός"* των Δ. Ι. Κυρτάτα και Σ. Ι. Ράγκου, στο πλαίσιο του Προγράμματος: *"Αρχαιογνωσία και αρχαιογλωσσία στη Μέση Εκπαίδευση"*. Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών [Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη], έκδοση *"Βήμα της Κυριακής".*
20.*"Η οργάνωσις της Άνω Μακεδονίας κατά τους Ρωμαϊκούς χρόνους"*, ανακοίνωση - άρθρο το Δ. Κανατσούλη, από τον τόμο *"Ancient Macedonia",* έκδοση Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών, Θεσσαλονίκη 1970.
21.*"Ιστορία του Ελληνικού Έθνους",* Τόμος Η΄, Εκδοτικής Αθηνών Α.Ε.
22.*"Νεώτερον Εγκυκλοπαιδικόν Λεξικόν Ηλίου"*, Τόμοι Κ΄, ΙΔ΄, ΙΣΤ΄.
23.*"Βίοι Παράλληλοι, Πελοπίδας - Μάρκελλος"*, Πλουτάρχου, Εκδόσεις Ζήτρος.
24.*"ΚΥΡΙΑΚΗ ΦΩΣ ΙΛΑΡΟΝ (ΦΩΚΙΚΑ-ΑΤΤΙΚΟΒΟΙΩΤΙΚΑ)",* Χαράλαμπου Ν. Παπαλουκά, Κυριάκι Βοιωτίας 2012.
25.*"Voyage de la Grece"*, F.C.H.L. Pouqueville, Paris 1826.
26.*"A classical and topographical tour through Greece during the years 1801, 1805 and 1806"*, Edward Dodwell, London 1819.
27.*"Ιστορία 2ου Συντάγματος Πεζικού 1912-1913, 1918-1919, 1920",* Κλ. Μπουλαλά, Αθήνα 1921 (αναφορά στο βιβλίο: *"Ημερολογιακές σημειώσεις από τη συμμετοχή του στους Βαλκανικούς πολέμους (1912-1913)",* Ιωάννου Αθ. Ψυχογιού*,* Επιμέλεια έκδοσης Δημ. Β. Γόνη - Αθαν. Βελέτζα, Αθήνα 1913.)
28.*''Ετυμολογικό Λεξικό των Νεοελληνικών Οικωνυμίων''*, Τόμος Πρώτος, Χαράλαμπου Π. Συμεωνίδη, Έκδοση Κέντρου

Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου, Λευκωσία - Θεσσαλονίκη 2010.

29.Το Πρόγραμμα τηλεπισκόπησης **Google Earth** w.w.w.

30.*"Τα Μετόχια Γενίκιοϊ, Αγιασμάτ(ι), Προβίστα της Μονής Παντοκράτορος Αγίου Όρους στην περιοχή των Σερρών.",* Ιωάννη Τσαρούχα - Νικόλαου Μπονόβα.

31.*"Λειψίστα-Ανασελίτσα. Όλες οι απόψεις για την ετυμολογική προέλευση των δυο ιστορικών ονομάτων της Νεάπολης"*, Έρευνα, επιμέλεια Γρ. Χαρ. Κανδυλάπτης.

32.*"Το τοπωνύμιον "Σιάτιστα"",* άρθρο του καθηγητή Πανεπιστημίου Νικολάου Ψημμένου, στο Λεύκωμα του Συλλόγου Σιατιστέων Θεσσαλονίκης: *"Σιατιστέων Μνήμη",* 1972.

33.*"Πλεσίβιτσα Θυάμιδος Ηπείρου «Νυν Πλαίσιο». Μακρά ιστορική διαδρομή. Περιήγηση στους αγαπημένους χώρους, γενεαλογικές ρίζες αιώνων",* Ιωάννου Παναγ. Πέγκα, Αθήνα 2006.

34.*"Αμυγδαλιές Γρεβενών - Πικριβενίτσα",* Αργύριου Γ. Καραλιόλιου, w.w.w.

35.*"Ιστορία του Δεσποτικού Ιωαννίνων"* (Γκριτζούνιστα/ Κρετζούνιστα), Πολιτιστική Πύλη Δήμου Ζίτσας, w.w.w.

36.*"Κοκκινοχώρι και Χρίσοβο"* του Δήμου Αποδοτίας www.apodotia.gr

37.*"Άκρη Λάρισας"* Wikipedia w.w.w.

38.*"Δασερή, Δαργόνιστα, Ντρομπίτιστα", "Φλώρινα"* w.w.w.

39.*"Καστοριά, Φλώρινα, Καλή Βρύση, Διποταμία, Μεσόβραχος, Χιονάτο, Κομνηνάδες, Κρυσταλοπηγή", "Ελλάδος Περιήγησις"* w.w.w.

40.*"Ερμηνευτικές προσεγγίσεις στα τοπωνύμια του Ελληνικού Χώρου με κατάληξη -οβα, -οβο",* Στάθη Ασημάκη, Αθήνα 2014.

41.*"Grammatik der Serbo - Kroatischen Sprache"* von A. Leskien, Heidelberg 1914.

42.*"Slavisches Etymologisches wörtbuch"* von Erich Berneker, Heidelberg 1924.
43.*"Συμπλήρωμα του Μεγάλου Λεξικού της Ελληνικής Γλώσσης"*, Henry G. Liddell - Robert Scott, Εκδότης Ιωάννης Σιδέρης, Αθήνα.
44.*"Συνοπτική Ιστορία της Ελληνικής Γλώσσας",* Γ. Μπαμπινιώτη, Έκδοση *«Το Βήμα»*.
45.*"Περιηγητές στο Πύθιο Ιερό, στον Παρνασσό και τα πέριξ (Από το 10^{ο} έως και το 19^{ο} αιώνα)"*, Τόμος Β΄, Στάθη Ασημάκη (Υπό έκδοση από το *"Λαογραφικό Μουσείο Αράχωβας"*).
46.*"Οι ακτές της Λυκίας"*, Freya Stark, Έκδοση *"Ωκεανίδα",* Αθήνα 2004.
47.*"Ιστορική Γεωγραφία της Ανατολικής Μακεδονίας κατά την αρχαιότητα",* Δημητρίου Κ. Σαμσάρη, Έκδοση Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών, Θεσσαλονίκη 1976.
48.*"Απ' την Πειρατεία στην Αναγέννηση",* Ίωνα Αιγιάλη, Εκδόσεις *"Ποιητές - Δημιουργία",* Αθήνα 2015.
49.*"Γραμματική της Λατινικής Γλώσσης",* Αχιλλέως Α. Τζαρτζάνου, Έκδοση ΟΕΣΒ, Αθήνα 1954.
50.*"Περί Κτισμάτων",* Προκοπίου.
51.*«Αββάκυρος»,* Αγίου Σωφρονίου Ἱεροσολύμων, Επιμέλεια Γιάννη Φουρτούνα, Έκδοση *«Κέντρου Πατερικών Μελετών»,* Αθήνα.
52. Εγκυκλοπαίδεια *«Ήλιος»*, τόμοι, Ζ΄ και ΙΕ΄.
53.*«Το επίθημα -sht στην Αλβανική και το μυστήριο τοπωνύμιο «Βράτζιστα» στη μεσόγειο Δακία»* & *«Ο Σλαβικός εποικισμός της Ελλάδος (1, 2, 3.1, 3.2* και *4),* w.w.w. Smerdaleos.
54.*«*Θεοφάνους ἁμαρτωλοῦ μοναχοῦ καὶ ηγουμένου τοῦ ἀγροῦ και ὁμολογητοῦ*:*
Χρονογραφία ἐτῶν ΦΚΗ΄ ἀρχομένη ἀπό ἔτους Διοκλητιανοῦ ἕως δευτέρου ἔτους Μιχαήλ καὶ

Θεοφυλάκτου υἱοῦ αὐτοῦ, τοῦτ᾽ ἔστιν ἀπό ΕΨΟΖ΄ ἔτους τοῦ κόσμου ἕως ἔτους ΣΤΕ΄κατά τοὺς Ἀλεξανδρεῖς, κατά δὲ Ρωμαίους ΣΤΚΑ΄.»

55.*«Το DNA των Πελοποννήσιων «μίλησε» - Έρευνα καταρρίπτει την θεωρία περί σλαβικής καταγωγής»,* w.w.w.lifo.gr

56.*«Μελέτη σεισμικής επικινδυνότητας στη θέση της (προβλεπόμενης) Ζεύξης του Μαλιακού κόλπου»,* του καθηγητή Κ. Χ. Μακρόπουλου.

57.*"Souvenirs d' Orient"*, Henri Cornille, Paris 1836.

58.*"Reisen und forschungen in Griechenland"*, H. N. Ulrichs Bremen 1840.

59.*"Voyage pittoresque en Grece et dans le Levant, fait en 1843-1844".* Etienne Rey, Lyon 1868.

60.*"Voyage en Grece et dans le Levant, fait en 1843-1844"*, Antoine Marie Chenavard, Lyon 1849.

61.*"Voyage dans le Royaume de Grece",* Eugene Yemeniz, Paris 1854.

62.*"Hellas her monuments and scenery",* Thomas Chase Cambridge 1863.

63.*"Erinnerungen und eindrucke aus Griechenland",* Wilhelm V. Vischer Basel 1857.

64.*"Greece and Russia",* Bayard Taylor, New York 1859.

65."*Excursions en Roumeli et en Moree"*, Madame Dora d' Istria Zurich/Paris 1863.

66.*"Impressions of Greece",* Sir Thomas Wyse, London 1871.

67.*"Reisenotizen aus Griechenland 1876 und 1877",* H. G. Lolling, Berlin.

68.*"A Tour in Europe",* Denton J. Snider, , St Louis 1907.

69. *"An Etymological Dictionary of Pre Thirteenth - Century Turkish"*, Sir Gerard Clauson, Oxford at the Clarendon Press, 1972.

-ιανα -ιν'η -ινια

-ενα -ινα

-ιαν'η -ανα -νικου -ινον

-ανον -ιανον -ανη

-ιτσα -ινια -ιανα

-ιν'η -ανη -οβα -ινα

-ιαν'η -ινια -ιν'η -ενα

-οβο

-ιν'η -νικου -αν'η

-ανον -ιανον

-ιαν'η -ινια -ιν'η

-ιστα

-ανη -ενα -ιανα

-ινα -ιαν'η

-ινα -ενα

-ανη

-ιαν'η -ινια -ιν'η -ιανα